MAGYAR ÖNKÉNTESEK A SPANYOL NÉP SZABADSÁGHARCÁBAN

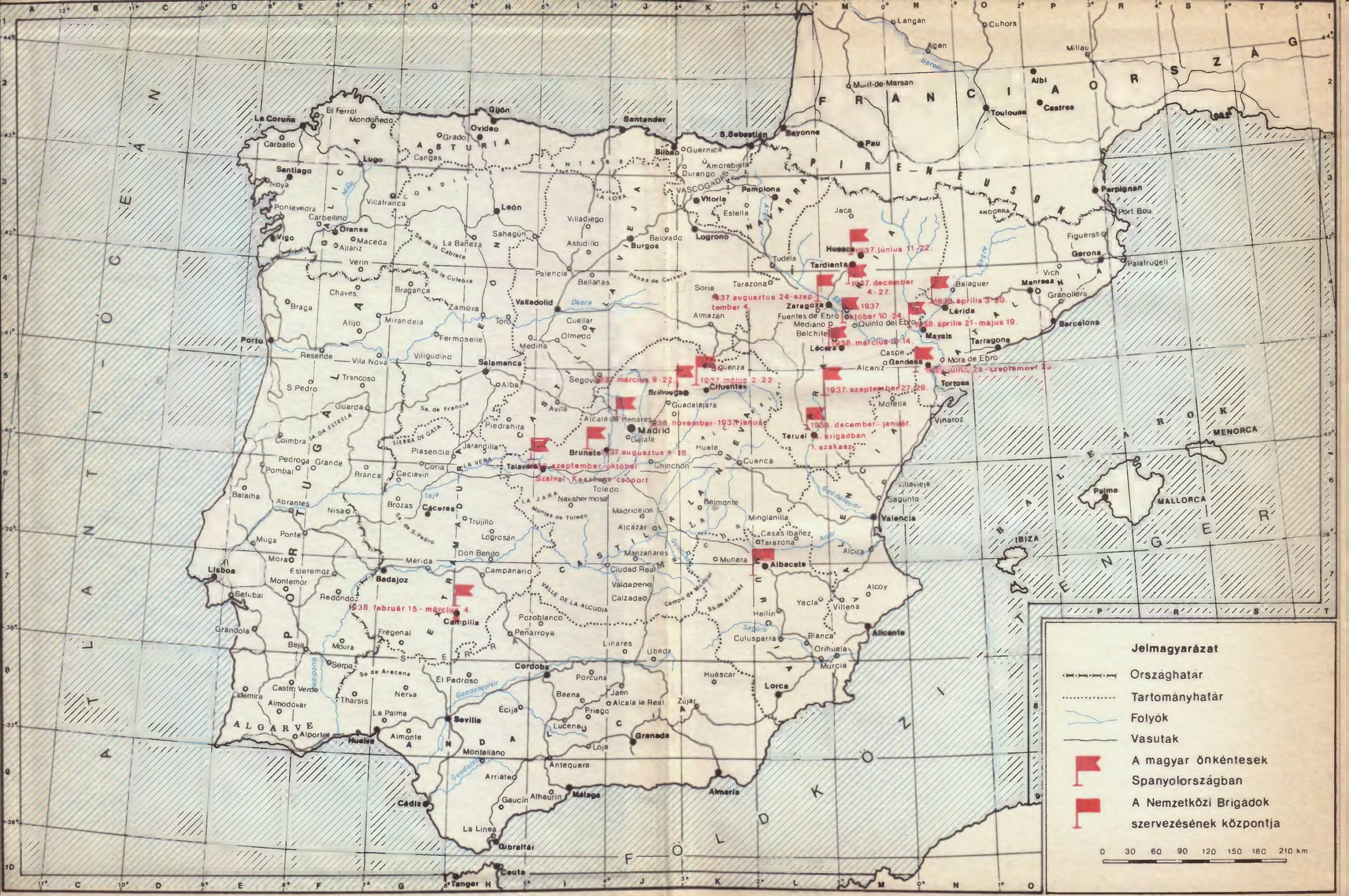
Jelmagyarázat
Országhatár
Tartományhatár
Folyók
Vasutak
A magyar önkéntesek Spanyolországban
A Nemzetközi Brigádok szervezésének központja
0 30 60 90 120 150 180 210 km
1937. június 11-22.
1937. december 4-27.
1937. augusztus 24-szeptember 4.
1937. október 10-24.
1938. április 3-20.
1938. április 21-május 19.
1938. március 10-14.
1937. július 25-szeptember 2.
1937. szeptember 27-29.
1937. március 9-22.
1937. május 2-22.
1936. november-1937. január.
1936. december-január.
1. szakasz.
1937. augusztus 8-18.
1936. szeptember-október
Szalval Kezdő cso
1938. február 15-március 4.
Brunete
Talavera
Teruel
Huesca
Tardienta
Lérida
Mayals
Lécera
Gandesa
Caspe
Alcaniz
Belchite
Fuentes de Ebro
Quinto del Ebro
Zaragoza
Almazan
Soria
Tarazona
Balaguer
Tortosa
Morella
Vinaroz
Tarragona
Mora de Ebro
Barcelona
Gerona
Figueras
Port Bou
Perpignan
Vich
Manresa
Granollers
Palafrugell
Jaca
Pamplona
Vitoria
Estella
Logrono
Burgos
Belorado
Tudela
Bilbao
Guernica
Amorebieta
Durango
Santander
S.Sebastian
Bayonne
Pau
Oviedo
Gijon
Langan
Cuhors
Agen
Mont-de-Marsan
Toulouse
Albi
Castres
Millau
Carballo
La Coruña
El Ferrol
Mondoñedo
Grado
Cangas
Lugo
Santiago
Noya
Pontevedra
Carbellino
Villafranca
Vigo
Orense
Maceda
Allariz
Verin
Chaves
Braga
Porto
Resende
Vila Nova
Viligudino
Alijo
Mirandela
Bragança
Zamora
Toro
Valladolid
Palencia
Ballanas
Sahagun
León
La Bañeza
Villadiego
Astudillo
Penas de Cervera
Duero
Cuellar
Olmedo
Medina
Fermoselle
Salamanca
Alba
Segovia
Trancoso
S.Pedro
Guarda
Coimbra
Pedroga Grande
Pombal
Batalha
Abrantes
Nisao
Ponte
Muga
Mora
Esteremoz
Montemor
Setubal
Grandola
Beja
Moura
Serpa
Castro Verde
Odemira
Almodovar
Tharsis
La Palma
Alporchel
Huelva
Cádiz
La Linea
Gibraltár
Ceuta
Tanger
Lisboa
Badajoz
Merida
Don Benito
Logrosán
Trujillo
Cáceres
Brozas
Navahermosa
Toledo
Talavera
Coria
Plasencia
Jarandilla
Piedrahita
Arenas
Avila
Alcala Henares
Madrid
Getafe
Guadalajara
Brihuega
Cifuentes
Huete
Chinchon
Cuenca
Belmonte
Minglanilla
Casas Ibañez
Tarazona
Alcira
Valencia
Villavieja
Sagunto
Albacete
Munera
Manzanares
Ciudad Real
Campanario
Valdepeno
Calzadao
Pozoblanco
Peñarroya
Fregenal
Campillo
Linares
Ubeda
Hellin
Culusparra
Yecla
Villena
Alcoy
Alicante
Blanca
Orihuela
Murcia
Huéscar
Lorca
Zújar
Cordoba
El Padroso
Porcuna
Baena
Jaen
Alcala la Real
Priego
Lucena
Loja
Granada
Écija
Sevilla
Almonte
Montellano
Antequera
Arriate
Gaucin
Alhaurin
Málaga
Almeria
Ibiza
Palma
Mallorca
Menorca
Atlanti-óceán
Földközi-tenger
Portugália
Algarve
Kantábria
Asturia
Vascogadas
Navarra
Aragónia
Katalónia
Andorra
Baleár-szigetek
Pireneusok
Sierra de Gata
Sierra de Francia
Sierra de la Culebra
Sierra de la Cabrera
Sierra de Aracena
Sierra de Alcaraz
Sierra de Segura
Montes de Toledo
Valle de la Alcudia
Campo de Montiel
Sierra de Estrela
Tajo
Guadiana
Guadalquivir
Guadalete
Guadalmedina
Guadalquivir
Segura
Júcar
Ebro
Garonne
Miño
Duero

MAGYAR ÖNKÉNTESEK A SPANYOL NÉP SZABADSÁGHARCÁBAN

MAGYAR ELLENÁLLÓK, ANTIFASISZTÁK SZÖVETSÉGE

MAGYAR ÖNKÉNTESEK A SPANYOL NÉP SZABADSÁGHARCÁBAN

A Kossuth Könyvkiadónál 1959-ben megjelent kötet átdolgozott és bővített kiadása

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 1987

A kotet a spanyol nép 1936–39. évi szabadságharcában, antifasiszta küzdelmében részt vett nemzetközi brigádok megalakulásának ötvenedik évfordulója alkalmából jelent meg.

A bevezető tanulmányt írta:
DR. HARSÁNYI IVÁN kandidátus, egyetemi tanár, az MSZMP Politikai Foiskolájának tanszékvezetoje

Összeállította és szerkesztette:
KEPES IMRE

Lektorálták:
Sebes Sándor és Vincze József

Kegyelettel adózunk a volt harcostársak, az elso kiadás azóta elhunyt szerkesztoje: Gyáros László, és lektorai: dr. Bakáts Tibor, Csatári József, Fazekas Jeno, dr. Munnich Ferenc és dr. Szántó Rezso emlékének

ELŐSZÓ

Magyarokról szól ez a könyv, egyszerű magyar emberekről, akiket szabadságszeretetük a spanyol nép függetlenségi harca mellé állított. Ezer nehézséggel szembeszállva mentek Spanyolországba, hogy életük kockáztatásával tegyenek tanúságot nemzetközi szolidaritásukról.

A magyar dolgozók, munkások, parasztok, a haladó értelmiség képviselői megértették, hogy az emberiség fasizmus elleni nagy harcában nincsenek elszigetelt frontok. Tudták, hogy spanyol földön nemcsak a köztársaságiak hősies seregének nyújtanak testvéri segítséget, hanem azoknak a millióknak is, akik Magyarországon vagy bárhol, törhetetlen hittel viselik a szabadságküzdelem minden terhét és veszélyét.

Hősöket ismerhetünk meg e könyvből, akik vérükkel öntözték a szabadság magasba növő fáját, és a nehéz harcok halált osztó perceiben talán valamelyik Tisza menti kunyhó lakóira gondoltak, ahol aggódó szeretettel várták a híreket Madrid alól, a Jarama partjáról, Aragóniából vagy az Ebro vidékéről.

Elesettek és életben maradottak hősiességéről szól ez a könyv, amilyeneket tízezrével találhatunk a magyar nép soraiban. A szabadság katonáinak tántoríthatatlan akaratát évszázadok harcos hagyományai acélozták. Dózsa izzó trónusra ültetése, a nagymajtényi síkon letörött kuruc zászló, a Magyar Tanácsköztársaság bukása őket nem lemondásra, nem kétségbeesésre, hanem harcra tanította. Méltó utódai ők Dózsa jobbágyainak, a kuruc vitézeknek, a negyvennyolcas honvédeknek, az internacionalista vörösgárdistáknak, a tizenkilences vöröskatonáknak.

A nagy harc kezdetén, amikor a magyar önkéntesek még csak egy századnyi erővel harcoltak a spanyol hadsereg soraiban, Madrid alatt, Jaramánál és Guadalajaránál, tetteik révén a fasizmus elleni harc aranykönyvébe írták be nevüket. Később, 1937 tavaszán, a század zászlóaljjá nőtt, és Huescánál, Bruneténél, Aragóniában, Extremadurában és a történelmi ebrói harcokban emelték magasra az internacionalizmus eszméjének zászlaját.

Minden népnek van mese- és mondaköre, amely történelembe vesző idők természeti katasztrófáit, társadalmi mozgalmait, harci eseményeit adja át az utókor számára. Mindenki ismeri a hun-magyar mondakör legendáját Attila fiáról, Csabáról, aki lova patkójának nyomait hagyta az égi Tejúton. Ez a könyv nem legendákat őriz, hanem tetteket. Hősei nem az égbolton hagytak nyomokat, hanem a nemzetközi fasizmus spanyolországi testén ejtettek mély sebeket.

S amikor az egész világ dolgozóinak rohama minden országban megsemmisíti az emberi szabadság és kultúra eme állatias ellenségeit, a történelem Tejútján fényesen ragyog majd azoknak az emléke, akik Spanyolországban mérték a fasizmusra az első súlyos csapásokat.[1]

Budapest, 1959. július

DR. MÜNNICH FERENC

NEMZETKÖZI BRIGÁDOK, MAGYAR ÖNKÉNTESEK A SPANYOL POLGÁRHÁBORÚBAN 1936–1939

Spanyolország!

Vannak korszakok, amelyekben egy-egy ország nevének puszta említése a Föld legkülönbözőbb tájain milliókban kelt föl testvéri érzéseket, millióknak ver harci riadót. Ha valaki az 1960-as évek végén kimondta a szót: Vietnam, ezzel máris fölsorakozott két világfront valamelyikének az oldalán.

Az 1930-as években a világpolitika ilyen kristályosodási pontja volt Spanyolország, ahol 986 napon keresztül folyt a nemzetközi osztályharc arénájában akkor szemben álló két gigantikus erő, a fasizmus és az antifasizmus véres küzdelme. A harc spanyolországi frontszakaszán két tábor vonult föl: mindkettő világnézeti-politikai szempontból egymástól sok tekintetben különböző erőket tömörített, a legfőbb érdek azonossága alapján. Mögöttük pedig a világpolitika nagy erői működtek, amelyek elrendeződésére ezekben az években – más nagy horderejű tényezők mellett – elsőrendű hatása volt a spanyolországi katonai és politikai csatatér fejleményeinek.

A nagy küzdelem az első menetben, 1939 tavaszán, az antifasizmus katonai vereségével végződött. A másodikban, a világtörténelem legpusztítóbb világháborújában, hatéves küzdelem után a fasizmus szenvedett megsemmisítő vereséget. Ám további több mint 30 évet kellett várni arra, hogy a szétzúzott fasizmus édesgyermeke, a Franco-diktatúra is a történelem süllyesztőjébe kerüljön.

A spanyol polgárháború óriási hatást gyakorolt minden spanyol politikai tábor gondolkodásmódjára, harci eszköztárára. A roppant megrázkódtatás, közel egymillió halottjával, olyan földindulás volt, amelynek rezgései mindmáig nem ültek el, s amely – kis szélsőséges csoportosulásokat leszámítva – arra indította a pártok és mozgalmak vezetőit, hogy előnyben részesítsék a kisebb megrázkódtatással járó megoldásokat.

1939 óta több nemzedék nőtt fel, amelyek számára az 1936–39-es polgárháború már csak történelmi lecke. S mégis, nincs hét, amikor a spanyol sajtóban, a rádióban vagy a televízióban ne törnének felszínre erősen polemikus élű utalások az 50 év előtti eseménysorozat valamely epizódjára. A tanulságok nemcsak a túlélőkben munkálnak tovább.

A nagy harcban – az évszázados magyar hagyománynak megfelelően – honfitársaink is ott voltak. Emlékezetük a történelmi ismeretek, és – ami talán még fontosabb – a nemzeti önismeret teljesen még ki nem aknázott tárháza. Olyan események tanúi, amelyek tanulságaira máig nagy szükségünk van. Ebben a kötetben ennek a kincsestárnak az értékeiből válogattunk. Élő és már elhunyt harcosok emlékeznek benne az internacionalista szolidaritás egyik legnagyobb XX. századi fegyvertényére, a nemzetközi brigádok születésére és harcaira, a soraikban küzdő magyarokra.

A legendák ereje óriási. Ha azonban történelmi eseményekhez tapadnak, előbb-utóbb megméretnek a történettudomány mérlegén is. Kiderülhet, hogy *Petőfi Sándor* 1848. március 15-én *nem* szavalta el a Nemzeti dalt a Múzeum lépcsőjén. Kiderülhet, hogy a híres rádiójel – *„Egész Spanyolország fölött felhőtlen az égbolt"* – közönséges meteorológiai jelentés volt, és *nem* volt köze a felkelők akciójának elindításához. Azt a legendát azonban, amely több tízezer ember – a nemzetközi önkéntesek – önfeláldozás és szolidaritás diktálta roppant hőstettéhez tapad, semmiféle vihar el nem sodorhatja, mert már beépült a történelembe, a második világháború ellenállási mozgalmaiba, a népi demokratikus forradalmak nem felhőtlen, de végső soron szocialista rendszerekbe torkolló folyamatába, az új, demokratikus Spanyolország mindennapjaiba, amelynek jobbik fele nem felejtette el őket.

POLITIKAI KÜZDELEM SPANYOLORSZÁGBAN

A „spanyol aréna" nem az 1930-as évek közepén vált kiélezett politikai harcok színterévé. Az európai fejlődéstől jócskán elmaradt egykori gyarmattartó világhatalom ibériai hátországában már a XIX. században féltucatnyi, különböző jellegű és irányú forradalom zajlott le. Az első világháborútól kezdve pedig – noha az ország közvetlenül nem sodródott bele a katonai küzdelembe – a haladás és a reakció erői között egyre élesedő, váltakozó sikerű birkózás folyt. Néhány évenként alakult át a kormányzat arculata úgy, hogy ez minden esetben több volt egyszerű kormányváltásnál. Az 1914–18-as világháborút követő forradalmi fellendülést – amely erősebb volt, mint Olaszországot kivéve Nyugat-Európa bármely országában – 1923-ban megszakította *Miguel Primo de Rivera* tábornok diktatúrája, amely a királyság intézményét megőrizve próbálta megszilárdítani a fennálló társadalmi viszonyokat, hogy a tulajdonviszonyok mélyreható átalakítása nélkül modernizálja a bankrendszert, az ipar egyes ágait és a gazdálkodás módszereit. Nem riadt vissza az olasz fasizmustól kölcsönvett korporatív[2] megoldásoktól sem. Azonban az 1929–33-as válság megingatta a diktatúra gazdasági alapjait. 1930 januárjában megbukott a diktátor, s alig több mint egy évvel később maga a monarchia is. Az 1931. áprilisi polgári demokratikus forradalom nyomán kormányra került politikai tömörülés (polgári köztársaságiak és szocialisták) a tőkés rendszer határait nem feszegető, de igényes, komoly reformmunkába kezdett a munkaügyi, szociális, választójogi, nemzetiségi és agrártörvényhozás területén. Új alkotmányt fogadtak el, széles körű szabadságjogokat vezettek be.

Az 1931-es kormányblokkot azonban – miután megoldotta legfőbb feladatát: eltávolította az alkotmányos jogokat megnyirbáló diktatúrát és a vele összenőtt monarchiát – mind nehezebb volt összetartani. A köztársasági és nemzetiségi republikánus polgárság jobbszárnya igen hamar szembefordult a megkezdett reformokkal, és a konzervatív-klerikális-monarchista reakció erőivel együtt ellentámadásba ment át, hogy megvédje, vagy ahol már erre volt szükség, helyreállítsa ingadozó gazdasági hatalmát.

Mit védelmezett akkor a jobboldal formálódó blokkja?

Mindenekelőtt a nagybirtokot, amely az ország jónéhány vidékén a föld használatának és megművelésének középkori maradványait is hurcolta magával. Az 1930. december 31-i földkataszter adatai szerint Spanyolországban akkor mintegy 10,2 millió földbirtok volt, 22,4 millió hektár területtel. A föld mintegy felét körülbelül 10 000 nagybirtokos tartotta a kezében. Közülük a 100 legnagyobb 577 146 hektárt mondhatott a magáénak; 11 arisztokrata mágnáscsalád pedig összesen 328 159 hektárt[3]. A földbirtoklásnak ehhez a rendszeréhez az 1932. szeptemberi agrárreformtörvény hozzányúlt (1932 után 164 265 hektárt osztott szét), anélkül hogy felszámolta vagy akár megtörte volna; csupán a földigénylők öt százalékát elégítették ki. Ám ez is elég volt ahhoz, hogy a földbirtokos osztály (természetesen különböző rétegekhez tartozó népes „történelmi" csatlósseregével együtt) elszánt ellenállásba kezdjen, ami nagy robbanóerejű feszültséggel töltötte fel a spanyol falut, különösen a nagybirtokok fő körzeteiben, Ó-Kasztíliában, Andalúziában, Extremadurában.

Az egyébként nem túl radikális köztársasági kormányzat eléggé keményen nyúlt az egyház kiterjedt évszázados előjogaihoz. Bevezették a világi házasságkötést és válást. Feloszlatták a jezsuita rendet. 1933 májusában a szerzetesrendekről szóló törvény köztulajdonná nyilvánította a templomokat és a kolostorokat (vallási funkcióik fenntartása mellett). Megszüntette az egyházi személyek és szervezetek mentességét egyes közjogi eljárások alól, és megtiltotta, hogy oktatási intézményeket tartsanak fönn. A kormányzat gyorsított iskolaépítési és tanítóképzési programba kezdett. A következő években e téren nagy sikerek születtek: 1931 és 1933 között 13 500 új elemi iskola épült. A több mint 350 000, egyházi iskolában tanuló gyermek átvételét csak részben tudták megoldani, de az intézkedések így is az egyház heves ellenállását váltották ki. A klerikális politikai erők létrehozták nagy politikai pártjukat, a Spanyol Jobboldal Autonóm Szövetségét (Confederación Española de Derechas Autónomas – CEDA). A világi gondolkodású, progresszív köztársaságiak az egyházi problémák előtérbe helyezésével darázsfészekbe nyúltak, mivel a papság szellemi hatalma széles

dolgozó tömegeket is befolyása alatt tartott, elsősorban az elmaradott falun.

A köztársaság első kormányai napirendre tűzték az ország jelentős, 8–9 milliónyi nemzetiségi lakosságának önkormányzatát is. Az ország 5–6 millió katalán, 1,5–2 millió gallego és sok százezer baszk lakosa autonómiát követelt. Egyelőre ezt a katalánok nyerték el 1932-ben, s megindult a baszk önkormányzat megteremtésének alkotmányos eljárása is. Régen megérlelődött, haladó lépés volt ez, amelyet sürgetett, hogy Spanyolországban sajátos módon éppen a katalán és a baszk tartományok voltak a legfejlettebbek. Mindez azonban szemben állt a kasztíliai uralkodó osztályok és az általuk irányított hivatali bürokrácia létérdekeivel és azzal az össznemzeti csomagolású, a nemzet nagyságára hivatkozó centralizációs eszmevilággal, amely a spanyolokat – olykor nem is eredménytelenül – a XX. században is a birodalmi elhivatottság ábrándképeivel altatgatta.

A kasztíliai központosításnak – amely nemcsak a nemzetiségi, hanem az egyszerű községi és tartományi autonómiában is nagy veszélyt látott – egyik legfontosabb támasza a hadsereg volt. Vezetői zömmel a monarchia gyarmati háborúiban nevelődtek, de jónéhányan 1930–31-ben szembefordultak a királlyal. Viszont a köztársaság intézkedéseit részben kasztérdekek, részben a munkásság iránti gyűlöletük miatt nem nézték jó szemmel. Vezetőik egyike, *Justo Sanjurjo* tábornok már 1932 augusztusában sikertelen puccsot hajtott végre Sevillában. A köztársasági vezetők is bizalmatlanságot tápláltak a katonai főparancsnokok többségével szemben, ám ekkor és később is haboztak velük szemben igazán erélyes intézkedéseket tenni. Ez esetben fölfogták, hogy igen nagy erő áll velük szemben, amely ellen egyelőre nem tudnak hasonlót felvonultatni.

Fontos volt a nagytőke szerepe, noha a gazdaságban túlsúlyban volt a mezőgazdaság. (1935-ben az export 71 százaléka volt mezőgazdasági termék.) A spanyol tőke fő ereje a baszk szektor volt. A bankok alaptőkéje a köztársaság első éveiben is nőtt. Rajtuk kívül a legerősebb tőkék az áram- és gáztermelésben, valamint a vasútnál működtek.

Viszonylag szerény volt a gépgyártás. A tőkehiány serkentette a részvénytársaságok kialakulását. „Nagy családok" jöttek létre, egyre több monopolista vonással. A nagytőke erői, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, a reakció táborában foglaltak helyet.

Spanyolországot többéves késéssel, 1931–32-ben érte el a világgazdasági válság hulláma. A pénzügyi és a gazdasági helyzet hirtelen romlott, az export és az import visszaesett. A reakció kihasználta a lehetőséget. 1933 szeptemberében az alkotmánybíróságok választásain a jobboldal előretört. *Manuel Azaña* köztársasági-szocialista koalíciós kormánya lemondott, a köztársasági jobboldal alakított kormányt, majd a novemberre kiírt választáson többségre jutott a cortesben[4] is. Így kezdődött Spanyolországban a hírhedt „bienio negro", a „két fekete év".

A győzelem elvakította a reakciót. Nem elégedett meg azzal, hogy leállítsa a reformok menetét, hanem visszájára akart fordítani mindent, amit a republikánus reformtevékenység az előző években eredményezett. A cortes kezdeményezésére amnesztiában részesítették az 1932. augusztusi puccsistákat, bár egyesek esetében ezt *Niceto Alcalá Zamora* köztársasági elnök vétójával megakadályozta. 1934 februárjában „az intenzív művelés előmozdítása" ürügyén agrár-ellenreform-rendeletet adtak ki, amelynek nyomán 28 000 napszámos vesztette el a munkáját. Csökkent a napszám is. Megkezdődött a földreform során juttatott földek visszaperelése. Az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte a katalán kormány, az ún. Generalitat haladó földművelési törvényét. Támadást intéztek a baszk tartományi vezetés bizonyos jogai ellen is.

Az 1934-es év a sebtében hozott ellenreformok mellett a szélsőjobboldal felsorakozását is hozta. Februárban a fasiszta szervezetek egyesülése révén létrejött a Falange Española szervezete.[5] Felélénkült a monarchista agitáció is.

A reakció azonban elszámította magát. Nem vetett számot azzal, hogy a véltnél jóval nagyobb erővel áll szemben: a magas fokon szervezett – bár több irányzathoz tartozó – munkássággal; a fejlettebb mezőgazdasági körzetek parasztságával; a számos ragyogó szellemet felvonultatni képes humanista és demokratikus szellemű értelmiséggel; s a polgárságnak a liberális-republikánus értékekhez erősen kötődő szárnyával. Ez az erő hamarosan tudtul adta létezését.

Már röviddel a reakció 1933. novemberi győzelme után, 1934. január 14-én baloldali győze-

lemmel végződött a községi választás Katalóniában. Szinte ugyanekkor fordulat állt be a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) és az Általános Munkásszövetség (UGT), a szocialisták vezette nagy szakszervezeti központ irányvonalában és vezetésében. Mindkettő élére a szocialista balszárny vezére, *Francisco Largo Caballero* került. A párt kemény kritikával illette a köztársasági burzsoázia iránti korábbi, túlzásba vitt lojalitását, és kijelentette, hogyha a szélsőjobboldalt bevonják a kormányzásba, ezt szükség esetén forradalmi eszközökkel is megakadályozza.

A spanyol munkásmozgalom sajátsága volt a nagy létszámú anarcho-szindikalista szervezet, az Országos Munkakonföderáció (CNT) létezése és az anarchizmus doktrínájának erős befolyása. Mint *Varga Jenő* írta, ezt a kis- és a középüzemek túlsúlya mellett ideológiai tényezők is magyarázzák: *„Az állam elutasítása érthető egy országban, ahol a munkások a földbirtokosok uralta államtól csak rosszat tapasztaltak."*[6] Noha az anarchisták elvben elutasították a politikai harcot, a jobboldali-fasiszta veszélyt érzékelték és készen álltak arra, hogy akár erővel is útját állják.

1932–34 fordulatot hozott a spanyol kommunista mozgalom történetében is. A Spanyol Kommunista Párt (SKP)[7], amely a monarchia bukása idején egy-kétezer tagú, erősen szektás szervezet volt, 1932. évi IV. kongresszusa után fokozatosan megszabadult súlyos baloldali hibáitól, növelte befolyását. Miután a PSOE 1934 során többször is elutasította az SKP javaslatát a két párt akcióegységének megteremtésére, az SKP szeptemberben elhatározta, hogy csatlakozik a PSOE irányította egységszervezethez, a Munkásegyesülésekhez (Alianzas Obreras).

1934 őszére a politikai küzdelem a fehérizzásig hevült, miután a baloldal erői többször is hatalmas mozgósítással kudarcra kárhoztatták a jobboldal országos megmozdulásait. Október 4-én, miután a klerikális-monarchista szélsőjobb képviselőit bevonták a kormányba, a baloldal országos sztrájkkal válaszolt, amely Katalóniában függetlenségi megmozdulásba, az északi Asztúria tartományban pedig fegyveres munkásfelkelésbe ment át. A felkelést a hadsereg és a marokkói idegenlégió egységei törték le; az akció során jelentős volt *Bahamonde Francisco Franco* tábornok szerepe. A felkelés elfojtását durva megtorlás követte: több száz embert megöltek, 30 000-en kerültek börtönbe, ennél is többeket bocsátottak el munkahelyükről. A munkáspártok illegalitásba szorultak, sajtójuk elnémult. Largo Caballero, továbbá az asztúriai felkelés vezetője, *Ramón González Peña* és az SKP asztúriai titkára, *Juan José Manso* börtönben ült, a két utóbbit halálbüntetés fenyegette. Letartóztattak több tekintélyes köztársasági politikust, mások emigrációba vonultak.

A jobboldal másodszor is győzött, de ismét elszámította magát. Korábbi felemelkedése egybeesett a fasizmus előnyomulásával Németországban és Ausztriában. 1934-re azonban már rányomta a bélyegét a nemzetközi proletár ellentámadás lendülete. Franciaországban visszaverték a szélsőjobb offenzíváját, júliusban megkötötték a szocialisták és a kommunisták akcióegység-megállapodását.[8] A Kommunista Internacionáléban (KI)[9] megkezdődött a munkás egységfront politikájának érvényesítése, és formálódott egy ennél is szélesebb antifasiszta front gondolata.

Spanyolországban 1935 folyamán egyre ellentmondásosabbá vált a helyzet. Egymást váltották a jobbközép és a jobboldal koalíciós kormányai, folytak az asztúriai felkelők elleni perek, a bíróságok ítéleteket hoztak, közben erősödtek a munkásszervezetek, sok akadályon át kibontakozóban volt együttműködésük. Ennek erős ösztönzést adott, hogy a Komintern 1935 július-augusztusában ülésező VII. kongresszusa meghirdette a munkás egységfront, a népfront politikáját, éppen olyan célok elérésére, amelyek a spanyol baloldal előtt is álltak.

A köztársasági polgárság balszárnya 1935 tavaszán rendezte sorait, és szolidaritást vállalt a munkássággal. Érlelődött az újabb visszavágás – ezúttal a munkásságé és szövetségeseié. Elvileg erre két út kínálkozott. Az első – az asztúriai felkelés „újabb kiadása", szervezettebben, országos méretekben. Ezt nehezítette, hogy az ország számos körzetében a dolgozók harci felkészültsége messze elmaradt az északi bányavidékétől. Volt egy második lehetőség is: széles választási szövetség révén szavazással hódítani vissza a kormányt.[10] Ez utóbbi mellett szólt, hogy 1935 folyamán többször keletkezett konfliktus a kormányzat szélsőjobb és jobbközép

politikusai között, s több alkalommal vetődött föl az előrehozott parlamenti választás gondolata is. Végül 1935 decemberében, egy nagy vihart kavart korrupciós botrány után, amelybe a kormány bizonyos körei is belekeveredtek, Zamora elnök föloszlatta a cortest, és 1936 februárjára új választást írt ki.

Megindult a lázas készülődés, a jobb- és baloldal tömörülése. A jobboldalon a monarchisták két szárnya, a katolikus reakció, valamint a tábornokok és a falangisták sorakoztak föl – korántsem teljes egységben. A baloldalon háromféle politikai stratégia is kialakult. A polgári köztársaságiak és részben az *Indalecio Prieto* vezette centrista szocialisták is – az alkotmányosság szigorú megtartásával – az 1933 ősze előtti állapotok szélsőjobboldali támadás ellen jobban biztosított változatát akarták megteremteni. Az anarchisták, az előző években az SKP-ből kivált trockisták és a baloldali szocialisták a választási győzelmet az azonnali proletárroham érdekében kívánták felhasználni. Az SKP véleménye viszont az volt, hogy a győzelem után nem a proletárforradalom, hanem a történelmileg többször félbeszakadt polgári demokratikus átalakulás végigvitele a feladat, a fasizmus visszaszorításával párhuzamosan, egy proletár vezetésű népfront tartós megőrzésével[11].

Végül kompromisszumok árán, lényegében a polgári köztársasági pártok mérsékelt programja alapján, 1936. január 15-én megszületett a baloldali pártok választási egyezménye. Február 16-án az összefogás meghozta az eredményt: a baloldal a választáson, ha nem is elsöprő, de meggyőző sikert aratott a jobboldal „Nemzeti Tömörülése"-vel szemben. A kormányt a Köztársasági Baloldal (IR) elnöke, Azaña alakította meg a köztársasági polgári pártok képviselőiből; a munkáspártok kívülről támogatták. Kiszabadultak a politikai foglyok; a kormány fölvette a félbeszakított reformok fonalát; visszaállította a „két fekete évben" megrendült köztársasági törvényességet, megbüntette a törvénytelen megtorló aktusokban vétkes személyeket. A tábornoki kar néhány prominens jobboldali figuráját – ilyen volt *Emilio Mola, Fanjul, Goded* –, akik korábban puccsokban vettek részt, a hadsereg vezérkarából és a honvédelmi minisztériumból tartományi helyőrségek élére helyezték. Köztük volt Franco is, aki ugyan korábban távol tartotta magát a zendülésektől, de kitudódott róla, hogy a választás másnapján rá akarta venni az ügyvivő miniszterelnököt: ne adja át a hatalmat, hanem hirdessen rendkívüli állapotot a hadseregre és a csendőrségre támaszkodva.

1936. FEBRUÁRTÓL JÚLIUSIG

Amint sejthető volt, az óriási társadalmi feszültséget a baloldal választási győzelme után nem sikerült az alkotmányos intézmények lassan működő gépezetébe terelni. Már az amnesztiát is a legtöbb helyen maguk a tömegek hajtották végre, kinyitva a börtönök kapuját: ezt csak utólag szentesítette hivatalos rendelet. A baloldal soraiban is különböző taktikai elgondolások érvényesültek.

Caballero nyomatékosan hangsúlyozta a köztársasági polgárság balszárnyával kötött megegyezés ideiglenes, és a kormányának nyújtott támogatás feltételes jellegét. A kommunisták nevében *José Díaz*, az SKP főtitkára – éppen ellenkezőleg – azt hangoztatta, hogy a spanyol forradalom előtt álló feladatok sajátos természete miatt a februárban kötött szövetség aláírói még hosszú ideig együtt haladhatnak. *Indalecio Prieto*, a szocialista centrum vezére, beszédeiben elsősorban az erőszak veszélyeire figyelmeztetett, és önmegtartóztatásra szólított föl. Emiatt súlyos támadások érték a baloldali szocialisták részéről, amelyek hovatovább a párt kettészakadásával fenyegettek.

Egészen sajátos helyzetben voltak az anarchisták, akik – noha elveiknek megfelelően nem csatlakoztak a népfronthoz – februárban első ízben nem kötelezték tagjaikat a szavazástól való távolmaradásra, aminek szerepe volt a baloldal győzelmében. Az új helyzetnek azonban nem tulajdonítottak önálló pozitív jelentőséget, csupán jobb lehetőséget végcéljuk, a „libertáris (értsd: állam nélküli) kommunizmus" rövid időn belüli kivívására és bevezetésére. A trockisták azt hangoztatták, hogy a választási egyezmény értelme számukra csupán a politikai foglyok kiszabadítása volt; elítélték a köztársasági polgársággal kötött tartós szövetséget, és a proletárforradalom azonnali időszerűségét hirdették. (Igaz, ez sem mentette meg őket attól, hogy

L. D. Trockij a januári választási egyezmény aláírása miatt árulással vádolja őket.)

Az osztályharc különböző csatatereken folyt. Ismét megindult az 1932-es földreform végrehajtása, de a földmunkásság türelme fogytán volt: spontán földfoglalásokra is sor került, amelyeket helyenként a hatóságokkal való összeütközések kísértek. A városokban egymást érték a tüntetések, a gyűlések, a sztrájkok. Az utóbbiak során a szakszervezet, a szocialista UGT és az anarchista CNT nem azonos taktikát alkalmazott. A CNT a munkabeszüntetést nem meghatározott cél elérésére alkalmas fegyvernek tekintette, hanem a „tervszerűen megszervezett káosz" eszközének, és igyekezett a végtelenségig meghosszabbítani. A munkások elvétve egész vállalatokat is kezükbe vettek (pl. a madridi villamosvasúti társaságot). A parlament ülései egyre túlfűtöttebb viták színterévé lettek, de ez csak halvány visszfénye volt a falain kívül zajló összecsapásoknak.

A jobboldal különböző áramlatai eltérő taktikával próbálták útját állni a forradalmi fejlődésnek. A falangisták, akik egyetlen mandátumhoz sem jutottak, eleinte nem vállaltak közösséget a jobboldal más csoportjaival. A szélsőjobboldal bevetette a terror eszközét is, ami a baloldal tömegeinek aktív ellenállásába, időnkénti visszavágásába ütközött. Vita folyt a jobboldal monarchista és republikánus beállítottságú vezetői, a legális és az erőszakos revans hívei között. Végül is a szélsőjobb legütőképesebb erejének az összeesküvő tábornokok csoportja bizonyult. Az országban Emilio Mola, külföldön Justo Sanjurjo tartotta a kezében a legfontosabb szálakat. Franco, akit a Kanári-szigetek katonai parancsnoki posztjára „távolítottak el", a fővárosból való elutazása előtt számos reakciós katonatiszttel folytatott megbeszélést, és megállapodott velük a kapcsolattartás módjában. Sanjurjo és a Falange vezére, Primo de Rivera Berlinben járt, a náci vezetők támogatását biztosították készülő akciójukhoz. Március 14-én azonban a kormány – egy különösen durva terrorakció nyomán – rajtaütésszerűen letartóztatta a Falange Politikai Juntájának legtöbb tagját, köztük Primo de Riverát is. Ettől kezdve a jobboldal minden irányzata közvetlenül készült a felkelésre, bár még hónapokra volt szükségük ahhoz, hogy nézeteltéréseiket leküzdjék. A forradalomtól és kiváltságaik elvesztésétől érzett félelmük végül is egy táborba tömörítette az egész jobboldalt, amelynek súlypontja erősen eltolódott a szélsőjobb felé. Ez azonban – a Falange vezetőinek kikapcsolása miatt – elsősorban a konzervatív szélsőjobboldal agresszívebbé, szélsőségesebbé válása révén zajlott le, a katonai reakció vezetésével. Ez a tömb nemcsak a munkásosztály céljait fenyegette. Egyszersmind helyre akarta állítani a falun a földbirtokosok és a csendőrség teljhatalmát, vissza akarta ültetni a szabadgondolkodó értelmiség nyakára az egyházi cenzúrát, a republikánusokéra egy alfonzista (vagy karlista) királyt, a katalánokéra és a baszkokéra a goromba madridi centralizációt, az egész spanyol nép nyakára a szabadságjogokat eltipró tekintélyuralmi államot.

A kommunisták és a szocialisták többször figyelmeztették a kormány vezetőit a készülő lázadásra. Azonban *Casares Quiroga* – aki május óta töltötte be a miniszterelnöki tisztséget, miután Azañát köztársasági elnökké választották – meghökkentő naivitással bízott a főtisztek lojalitásában.

A munkásság kevésbé volt hiszékeny. Júliusban a kommunisták és a szocialisták milíciái már közös őrjáratokat tartottak a fontosabb városokban, szemmel tartva a lázadás lehetséges fészkeit. A tavaszi hónapok a munkásegység szempontjából egyébként sem múltak el eredménytelenül. Befejeződött a kommunista vezetésű szakszervezetek beolvadása az UGT-be; április elején egyesült a két ifjúsági szövetség; a madridi pártvezetőségek lépéseit meg se várva, tárgyalások folytak négy katalán tartományi munkáspárt egyesüléséről. Az anarchisták a maguk módján, terrorcselekményekkel válaszoltak a fasiszta terrorakciókra: felgyújtottak több templomot, amelyekben nagyobb mennyiségű elrejtett fegyvert találtak. Ez azonban csak újabb ellenakciók melegágya lett.

Július 10-e után már sűrűsödtek az események. 12-én falangista terroristák meggyilkolták *José Castillo* hadnagyot, a szocialista ifjúsági szervezet tagját. Válaszul bajtársai megölték *José Calvo Sotelo* vezető monarchista politikust, aki a cortes szószékéről már nyíltan uszított a katonai lázadásra. Mindez azonban nem kiváltó oka, hanem csupán kedvező ürügye volt a döntő parancs kiadásának, hiszen Londonból már

11-én elindult az a bérelt repülőgép, amelynek Franco tábornokot kellett a lázadás egyik tervezett színhelyére, Spanyol-Marokkóba szállítania. 14-én Mola tábornok parancsot adott az összeesküvésbe bevont főtiszteknek, hogy egységeikkel együtt 17-étől álljanak készen a felkelésre. A felhívást eljuttatták a börtönben lévő Primo de Riverához is, aki kicsempészett kiáltványában utasította a falangistákat a felkelésbe való bekapcsolódásra. Az akcióba lépést közvetlenül elrendelő parancsot, Mola utasítására július 17-én reggel hat óra 30 perckor számjeltávirat formájában juttatták el a felkelők helyi képviselőihez, Bayonne, a spanyol határ közelében fekvő francia kisváros postahivatalából.

A LÁZADÁS KÖVETKEZMÉNYEI

A lázadás új helyzet elé állította a választáson többségre jutott széles baloldali tömörülést. A hadsereg tisztikarának túlnyomó többsége a lázadókhoz pártolt, s a parancsnokságuk alatt álló katonákat az esetek nagyobb részében sikerült hatalmukban tartani. Spanyolország minden tartományában elkeseredett, véres harc kezdődött. A lázadókkal elsősorban a munkások és a kispolgárság haladó rétegei szálltak szembe, a különböző baloldali szervezetek fegyveres milíciái keretében vagy hozzájuk csatlakozva. Az SKP és a PSOE közös felhívásban szólították föl híveiket, hogy jelentkezzenek a Népházakban[12] vagy a pártszervezetekben. Követelték Quiroga miniszterelnöktől, hogy nyittassa ki a fegyverraktárakat a harcra kész baloldali szervezetek felhatalmazott megbízottai előtt. A kormányfő ezt nem vállalta, lemondott. Nyomában a cortes elnöke, *Diego Martínez Barrio* próbált kormányt alakítani, aki a szorult helyzetben még Mola tábornok pamplonai főhadiszállását is felhívta, hogy tárcákat ajánljon föl a lázadóknak. A lázadók azonban nem néhány bársonyszékért indultak harcba; Mola durván elutasította a javaslatot. Azaña ezután a köztársasági baloldal egyik vezetőjét, *José Giralt* bízta meg a kormányalakítással. Ismét baloldali polgári kormány jött létre, amely azonban felfegyverezte a munkásokat. (Más esetekben magukat látták el fegyverrel, a lázadó laktanyák elfoglalásával.) Többnapos heves harcban a köztársasághoz hű, kiképzetlen, de elszántan fellépő tömegek – oldalukon egyes katonai alakulatokkal vagy tagjaikkal – az ország nagyobb részén fölülkerekedtek. A lázadók több első vonalbeli vezetőjét elfogták és kivégezték. A legtöbb nagyvárosban a körülzárt felkelők megadták magukat vagy szétverték őket.

A felkelés első hetének vége felé a lázadók csupán Ó-Kasztília, Navarra, Galícia és León területén, valamint egy keskeny, Sevilla környéki sávban tudtak fölülkerekedni. Igaz, ezáltal elvágták a köztársaság központi területeitől az északon fekvő Asztúriát és Baszkföldet, amelyek egy rövid határszakaszon érintkeztek Franciaországgal. A hadműveletek további menete azonban kevés jót ígért a lázadóknak. A légiflotta egésze és majdnem így a haditengerészet is hű maradt a köztársasághoz. A lázadók gyors győzelemre számítottak, és egyáltalán nem voltak fölkészülve hosszabb hadműveletekre. Amikor Franco tábornok a Kanári-szigeteken lévő állomáshelyéről a lázadás centrumába, Spanyol-Marokkóba érkezett, az ottani parancsnokok azzal fogadták, hogyha nem jutnak rövidesen nagy kapacitású szállítóeszközökhöz, amelyekkel átdobhatják az afrikai csapattesteket a félszigetre, a felkelők sorsa a Gibraltári-szorostól északra megpecsételődött.

Ebben a helyzetben a felkelők a fasiszta hatalmakhoz fordultak sürgős segítségért. Franco külön megbízottja július 22-én a marokkói Tetuánból két német titkosügynök kíséretében Berlinbe indult. Még 25-i megérkezésük estéjén Bayreuthban fogadta őket *Adolf Hitler*, s Franco kérésére utasítást adott, hogy haladéktalanul küldjenek Junkers–52-es szállítógépeket Marokkóba. Ezek 28-án meg is érkeztek Tetuánba. *Salazar de Oliveira* portugál elnök közvetítésével más megbízottak a német hadiipar képviselőivel bombázógépek sürgős rendelkezésre bocsátásáról tárgyaltak Lisszabonban. Franco küldötteinek egy csoportja, többek között a szélsőjobboldali monarchista *Sáinz Rodríguez*, a rabló monopoltőke hírhedt multimilliomos figurája, *Juan March*, és a monarchista *Antonio Goicoechea*, eközben Rómába érkezett. 27-én *Benito Mussolini* parancsára 11 Savoia–81 típusú harci repülőgép szállt fel Marokkó irányába. Ezek közül nyolc célba ért, három azonban üzemanyag híján kényszerleszállást hajtott végre

észak-afrikai francia gyarmati területen. Pilótáikat elfogták és azonosították, mint az olasz légierő hivatásos tisztjeit. A világ már július végén értesülhetett a fasiszta beavatkozás első tényeiről.

A spanyol szélsőjobboldal erői tehát, amelyek súlyos vereséget szenvedtek a szavazócédulák csatájában, kudarcot vallottak polgárháborús kísérletükkel is. Július végétől a polgárháború a lázadók részéről mind nagyobb méretű intervencióval fonódott össze, ami a köztársaság védelmezőit új, nehezebb feladatok elé állította. Ez az oka annak, hogy a spanyol progresszió legkövetkezetesebb történetírói a „polgárháború" kifejezés helyett „a spanyol nép nemzeti-forradalmi háborúja" megjelölést alkalmazzák.

A lázadók a német és olasz pilóták teremtette légihíd segítségével legalább 14 000-es létszámú[13] légiós és marokkói arab egységeket dobhattak át a Ceutai-szoros északi partjára. Ennél többre egyelőre nem futotta az erejükből, mivel a tengeri utakat a köztársaság hajóegységei ellenőrizték. Azonban Franco követelésére a tangeri nemzetközi terület ellenőrző bizottsága felszólította a köztársasági flotta hajóit a terület parti vizeinek elhagyására, ahonnan ellenőrzésük alatt tarthatták a szorosban folyó egész közlekedést. Rövidesen megérkezett a szorosba a Deutschland német cirkáló, amely támogatta az átkelési manővert. Így augusztus 5-én a tengeri út is megnyílt. 6-án Hamburgon át újabb 86 német pilóta és egy szállítmány Heinkel–51-es vadászgép érkezett. A lázadók időt nyertek, és Dél-Spanyolországban megerősítették helyzetüket. 6-án Franco is átkelt a félszigetre.

A lázadók kezdeti nehézségei július végéig lehetőséget nyújtottak arra, hogy a köztársasághoz hű erők megrendítő csapást mérjenek rájuk. Ehhez azonban hiányoztak bizonyos feltételek. A köztársaságnak egyelőre nem volt egységes reguláris hadserege, hatékony államapparátusa. A lázadás leverésében a progresszív erők helyi megmozdulásai játszották a döntő szerepet, amelyekhez gyakran csatlakoztak a hadsereg, a rohamrendőrség, sőt helyenként a csendőrség kisebb-nagyobb egységei is. A hivatalban lévő köztársasági kormány és a hadügyminisztérium nem rendelkezett olyan tényleges irányító hálózattal, amelynek birtokában az országban szétszórtan küzdő – és a legtöbb esetben hősiesen helytálló – felfegyverzett népi osztagokat valamilyen központilag elhatározott hadművelet érdekében átcsoportosíthatta volna. Nem mindenki értette meg azt sem, hogy gyors győzelemre nincs kilátás. Éppen erre figyelmeztetett az SKP 1936. augusztus 18-i kiáltványa: *„Hosszú háborúra kell felkészülnünk"*. Az intervenció folytán számítani kellett arra is, hogy a háborúban a kor legmodernebb fegyvereit is bevetik, amelyeket csak korszerűen megszervezett és kiképzett, egységesen irányított hadsereg képes alkalmazni. Minél nagyobb méreteket öltött a fasiszta hatalmak beavatkozása, annál sürgetőbbé vált egy ilyen hadsereg megteremtése.

A háború jellege is megváltozott. *„Az első pillanatokban* – írta az SKP idézett kiáltványa – *tisztán a demokrácia és a fasizmus, a reakció és a haladás, a múlt és a jövő harca folyt. A háború azonban már túllépte ezeket a kereteket és nemzeti háborúvá alakult, egy elárult nép önvédelmi háborújává, amelyet legszentebb érzéseiben sértettek meg... Spanyolország függetlensége forog veszélyben!"* Ebből az SKP azt a következtetést vonta le, hogy ebbe a háborúba a köztársaság oldalán be kell vonni valamennyi hazafias erőt, amely szemben áll az ország fasiszta kiárusításával. Ez egyértelmű volt a népfront további kiszélesítésével a nemzeti érzelmű polgárság és értelmiség irányába.

Augusztusban a lázadóknak a félszigetre átkelt csapatok és külföldről kapott támogatás segítségével sikerült a portugál határ mentén egyesíteniük Mola északról és Franco délről előrenyomuló csapatait, majd kelet felé fordultak, hogy Madrid ellen vonuljanak. Szeptember 3-án elfoglalták a fővárosba vezető utak kulcsát, Talavera de la Reinát.

A NEMZETKÖZI BRIGÁDOK KELETKEZÉSE

A nemzetközi demokratikus közvélemény, mindenekelőtt a munkásság és a progresszív értelmiség, az első pillanattól lélegzet-visszafojtva figyelte az Ibériai-félszigeten kibontakozó élet-halál-küzdelmet. A külső fasiszta intervenció napvilágra kerülése arra indította a demokratikus Spanyolország barátainak széles és tarka táborát, hogy szolidaritásának kinyilvánításán

túl kézzelfogható tettekkel fejezze ki támogatását.

Az elsők, akik fegyverrel álltak a köztársaság mellé, Spanyolországban élő, haladó szellemű emigránsok voltak. Velük egyidőben szállt harcba több száz sportoló, akik a berlini olimpia ellensúlyozásaképpen 1936 júliusára Barcelonába kiírt munkásolimpiára érkeztek, s akiket a lázadás ott ért. Emellett megindult a külföldi önkéntesek szervezetlen áramlása is Spanyolországba, mindenekelőtt a polgári demokratikus rendszerű tőkés országokban élő politikai emigránsoké. Már augusztusban megérkezett *André Malraux*, francia író vezetésével egy nemzetközi pilótacsoport. Egy másik, főleg emigránsokból a helyszínen létrehozott nemzetközi repülőegységben jelentek meg először szovjet harcosok. Ugyancsak augusztusban franciaországi emigrációban élő olasz antifasiszták – kommunisták és szocialisták – már egész századot küldtek Spanyolországba. A szervezők történelmi nevek: *Luigi Longo*[14], *Pietro Nenni*[15], *Antonio Roasio*, *Ilio Barontini*.

Az önkéntesek mozgalma kezdettől fogva küzdött egyfajta ellentmondással a Spanyol Köztársaság tényleges szükségletei és az oda sietők önkéntesek összetétele között. A köztársaságnak nem általában volt szüksége önkéntesekre: katonamesterséghez értő szakemberekben, hadseregszervezőkben szenvedett hiányt. Ezt azonban nehéz volt biztosítani, különösen amíg a mozgalom spontán módon folyt.

Maurice Thoreznek, a Francia Kommunista Párt főtitkárának és *Victorio Codovillának*, az Argentin Kommunista Párt egyik vezetőjének, a Komintern akkori spanyolországi főmegbízottjának javaslatára a francia fővárosban már augusztus folyamán toborzóirodát létesítettek. Szeptember elején a Komintern Végrehajtó Bizottsága közvetlenül is bekapcsolódott a munkába: megbízottja, *S. Ditouelle*, az FKP Központi Bizottságának tagja, tárgyalásokat folytatott a spanyol kormány több vezetőjével nemzetközi önkéntes katonai egységek alakításáról.[16] A merev elutasítástól a lelkes helyeslésig mindenféle fogadtatásban része volt. Végül Largo Caballero beleegyezett, hogy „nemzetközi brigádok" jöjjenek létre, önálló katonai egységekként, saját parancsnokság alatt.

Ennek alapján tárgyalta a Komintern VB Titkársága és Elnöksége 1936 szeptemberében az SKP helyzetét és a spanyol kérdést. Az Elnökség szeptember 17-én hozta azt a történelmi jelentőségű határozatot, hogy *„a különböző országok munkásai sorában katonailag kiképzett önkénteseket kell toborozni, hogy Spanyolországba küldjék őket"*.[17] Elsősorban olyanok jöttek számításba, akik harci tapasztalatot szereztek az oroszországi polgárháborúban, vagy emigránsokként elvégezték a szovjet Vörös Hadserge különböző parancsnoki iskoláit.

Előnyben részesítették a baloldali félkatonai szervezetek – a német Vörös Frontharcos Szövetség, az osztrák Schutzbund[18] – éles helyzetekben „lőporfüstöt szagolt" tagjait, az 1923. szeptemberi bolgár felkelés résztvevőit, az első világháborút megjárt haladó tiszteket. Az önkéntesek kiválogatására külön bizottságot hoztak létre.

A munkálatokat mindvégig közvetlenül figyelemmel kísérte *Georgi Dimitrov*, a Komintern főtitkára. A róla szóló visszaemlékezések tanúsága szerint a Szovjetunióban élő emigránsok soraiból Spanyolországba utazók – összesen közel 600 ember – legtöbb csoportjával távozásuk előtt személyesen beszélgetett.

Az önkéntesek szervezésének körülményei gyorsan változtak. Eleinte – legalábbis a polgári demokratikus rendszerű országok kommunistái – toborzóirodákat hoztak létre kiválogatásukra. A nehézségek azonban jelentősen fokozódtak azután, hogy *Léon Blum* francia miniszterelnöknek, a Francia Szocialista Párt főtitkárának angol ösztönzésre tett javaslata alapján, augusztus 22-én életbelépett az ún. benemavatkozási egyezmény. Ennek nyomán 27 állam részvételével megalakult a Benemavatkozási Bizottság, a spanyol háború egész időszakának egyik jellegzetes szereplője. Az egyezmény jogi következményeként az aláíró országok jelentős része szigorú nemzeti rendelkezéseket hozott a hadianyag-szállítások és az önkéntestoborzás tilalmáról, és ezeket többé-kevésbé be is tartotta. Jónéhány európai államban – pl. Svédországban, de az egyezményben részt nem vevő Svájcban is – az önkénteseket börtönbüntetés fenyegette. Emiatt a kommunista pártok igyekeztek a toborzást leplezetten folytatni. A fasiszta vagy diktatórikus országok illegális vagy féllegális pártjainak kezdettől óriási nehézségeket kellett

leküzdeniük, hogy a titokban toborzott internacionalistákat eljuttassák Spanyolországba.

A brigádok megalakítása tehát hosszabb folyamat volt, amelynek előzményei a lázadás napjaira nyúltak vissza. Megalakulásuk hivatalos dátumát általában 1936. október 14-ében jelölik meg, amikor az önkéntesek első csoportja megérkezett Albacete megyeszékhelyre, ahol létrejött a nemzetközi brigádok törzse. Kezdeti Szervező Bizottságát (Longo, *Giuseppe di Vittorio, Hans Kahle* és mások) hamarosan Legfelső Haditanács váltotta föl, élén *André Martyval*, mellette pedig *Vittorio Vidalival* mint vezérkari főnökkel. A bázis háromtagú küldöttsége (Longo, a lengyel *Wysznewski* és a francia *Rebière*) egy héten belül felkereste Largo Caballero miniszterelnököt és megállapodott vele a brigádok működésének alapelveiről.[19]

A nemzetközi önkéntesek megérkezése nem maradhatott titokban a világ közvéleménye előtt. Annál kevésbé, mert az első brigádot, rövid, tökéletlen kiképzését megszakítva, már november elején be kellett vetni a Madrid határán kibontakozó, a fővárost közvetlenül fenyegető támadás visszaverésére. A haladó újságok lelkesen, a jobboldaliak dühödten, az önkéntesek számát, fegyverzetét jócskán eltúlozva tárgyalták az eseményt. Ezért 1936. november elején Dimitrov javasolta, hogy szüntessék meg a brigádokkal kapcsolatos információk titkos jellegét. *Manuilszkij*nak küldött táviratában ezt írta: „Eljött a pillanat, amikor minden erőt, ami csak lehetséges, be kell dobni a nemzetközi brigádok megerősítésére, a köztársasági hadsereg rohambrigádjává változtatni őket és megvédeni Madridot. Most nincs helye a szégyenlősségnek. A legszélesebb körben népszerűsíteni kell a nemzetközi brigádokat, harci cselekményeiket, harcosaikat és azt, hogy a nemzetközi proletár szolidaritás hatalmas öklének nagyszerű szerepét játsszák a spanyol nép küzdelmében. Fel kellene használni a forradalmi önkéntesek ragyogó történelmi hagyományait, nem feledkezve meg – pl. az angolok és általában az értelmiség irányában – olyan példákról mint Byron[20] volt a görög nép felszabadító harcában."[21]

A mai olvasó számára bizonyára több furcsaságot, nehezen érthető mozzanatot rejt a nemzetközi brigádok története. Maga az elnevezés magától értetődően hat, holott nem egyszerű a magyarázata. Az önkéntesek osztagainak felállítása az új, reguláris köztársasági néphadsereg megalakításával párhuzamosan folyt. Szervezetileg ez azt jelentette, hogy a pártmilíciák addigi „hadoszlopait" (columnas) a madridi fronton „brigádokká" alakítják, a hátországban pedig – 11-től 25-ig haladó számozással – 15 tartalékbrigádot hoznak létre. A munkát egy kormánybizottság irányította, amely már a nemzetközi önkéntesek megérkezése előtt Albacetében ütötte föl a székhelyét. A bizottságot Barrio, a cortes elnöke, a Köztársasági Szövetség (UR) nevű baloldali polgári párt vezetője irányította, aki a számozást 11-től 15-ig a nemzetközi önkéntesek számára tartotta fönn.[22]

Az internacionalista önkéntesek hadicselekményei árnyékában a történetírás olykor megfeledkezik arról a haderőszervezési bravúrról, amely szinte párját ritkítja. Az első négy nemzetközi brigád esetében szervezésük kezdetétől hadba vetésükig mindössze egy-három hét telt el. Október 22-én jelent meg Largo Caballero mint honvédelmi miniszter parancsa a nemzetközi brigádok megalakításáról; 25-én láttak hozzá a 11. Thälmann-brigád megszervezéséhez, és november 2-án a brigád már el is indult a madridi front ra Emilio Kleber (valódi nevén *Lazar Stern*) parancsnoksága alatt. November 10-én követte a Lukács Pál *(Zalka Máté)* vezette 12. Garibaldi-brigád; december 3-án Gómez tábornokkal (a német *Wilhelm Zaissner*rel) az élén a 13. Dombrowsky-brigád; 23-án pedig a Walter tábornok (a lengyel *Karol Swierczewski*) parancsnoksága alatt létrehozott 14. Lincoln-brigád.[23]

Egy-egy brigád létszáma elvileg 2000–3000 fő volt, rendszerint három-öt zászlóaljból álltak, amelyeket öt század alkotott, egyenként mintegy 150 harcossal.[24]

A nemzetközi brigádokról szóló irodalom – aszerint hogy a művek szerzői mely politikai táborhoz, vagy annak melyik csoportjához tartoztak, illetve tartoznak – természetesen különbözőképpen értékeli már a brigádok spanyolországi megjelenésének puszta tényét is, még inkább ottani szerepüket és hatásukat. Az évtizedek múltával a polgári, sőt a francóista táborban is születtek erről többé-kevésbé objektív állásfoglalások. Ám az ellenkezője sem ritka. A legutóbbi feldolgozások egyike[25] pl. úgy véli, hogy az önkéntesek „a reményvesztettek két

seregéből", a munkanélküliek, illetve az üldözött emigránsok közül kerültek ki. A jelentkezők – úgymond – saját helyzetükből kerestek kiutat. Könnyű lenne akár a magyar, akár az olasz vagy más nemzetiségű önkéntesek többségéről bebizonyítani, hogy igen gyakran tisztességesen fizető munkahelyektől váltak meg; sokszor feleségüket, gyermekeiket hagyták ott az egyik „idegen" országban, hogy egy másik függetlenségéért és társadalmi haladásáért küzdjenek.

Történetírói szempontból sem hagyható figyelmen kívül az a lélektani szempont, hogy az önkéntesek önmagukat egy nemzetközi politikai tábor részeseinek tekintették, amely a fasizmus leküzdéséért harcol. A demokratikus tőkésállamokból érkezett harcosok úgy érezték, hogy a spanyol dolgozók köztársaságán kívül saját, fasizmus fenyegette hazájukat is védik. A fasiszta vagy tekintélyuralmi államokból érkezett internacionalisták és ezeknek az országoknak az emigránsai viszont abban a tudatban kapcsolódtak be az ibériai küzdelembe, hogy saját országuk csak a fasizmus nemzetközi veresége nyomán szabadulhat föl, és ők most az antifasiszta harc kiemelkedően fontos frontszakaszán áznak, fáznak, véreznek, állnak helyt. Meg lehet találni tehát az érdeket, ami az önkénteseket cselekvésre késztette, de korántsem a közvetlen anyagi érdek szférájában.

A nemzetközi brigádok alakulásakor a spanyol kormány vezetőivel tárgyaló megbízottak határozottan kijelentették, hogy alakulataik számára nem kívánnak különleges elbánást, hanem a köztársaság kialakuló hadseregének rohamcsapatai lesznek, amelyeket a spanyol hadvezetés belátása szerint a legfontosabb pontokon vethet harcba. S noha a brigádokhoz tartozó katonai egységek fegyelmezettebbek voltak, jobban vezették őket és magasabb volt a politikai színvonaluk mint az átlagos spanyol egységeknek, ez lényegében így is volt. Ezt tükrözi a nemzetközi önkénteseknek a brigádokba való felvételkor tett írásos nyilatkozata is:

„A nemzetközi brigádok önkéntese vagyok, mert mélyen tisztelem a spanyol nép erkölcsi erejét, hősiességét és harcát a nemzetközi fasizmus ellen.

Mert esküdt ellenségeim ugyanazok, akik a spanyol nép ellenségei – a fasiszták.

Mert tudom, hogy ha a fasizmus Spanyolországban felülkerekedne, holnap az én hazám kerülne sorra és az én tűzhelyemet is feldúlnák.

Mert dolgozó vagyok, munkás vagy paraszt, aki inkább kíván állva meghalni, mint térdenállva élni.

Azért vagyok itt, mivel önként idejöttem, és ha szükség van rá, utolsó csepp véremet is odaadom, hogy megmentsem Spanyolország szabadságát, a világ szabadságát."[26]

Nehéz pontosan felmérni a brigádok mindenkori létszámát és a Spanyolországban valaha megfordult önkéntesek számát. Erre vonatkozólag a brigádok főparancsnoksága nem tett közzé hivatalos összesített adatokat. A francóista források és feldolgozások tendenciózus túlzásai nyilvánvalóak. *Ricardo de la Cierva* „a világgazdasági válság százezer gyermekéről" beszél.[27] Az ABC című monarchista lap szerkesztője, *Luis Bolín* – ugyanaz, aki Londonban kibérelte a Francót a Kanári-szigetekről Marokkóba szállító angol gépet – egyenesen 125 000 emberről vél tudni.[28] Az a bizottság viszont, amely a Népszövetség[29] Tanácsának megbízásából 1938 októbere és 1939 januárja között a köztársasági területen ellenőrizte a nem spanyol harcolók kivonását, összesen mintegy 32 000-ben állapította meg az önkéntesek számát, akik valaha megfordultak a brigádokban. Wilhelm Zaissner, aki 1936 novemberétől 1938 áprilisáig az albacetei bázis parancsnoka volt, arról számol be, hogy a bázis 1938 novemberéig 52 000 embert indított el a frontra.[30] Megjegyzi azonban, hogy ebben a felgyógyult sebesültek is benne vannak. Hogy ez mit jelent, az kiszámítható *Andreu Castells*nek, a brigádok legalaposabb és legtárgyilagosabb történetírójának a könyvéből, aki az összlétszám 50,1 százalékára (!) teszi a sebesült önkéntesek számát.[31] Egy lengyel feldolgozás szerint viszont az albacetei bázison az idők során összesen 30 zászlóaljat szerveztek.[32] Ha ezt beszorozzuk a zászlóaljak átlagban 750–850 főnyi (elvi!) létszámával, amely a valóságban igen gyakran kisebb volt,[33] ez legfeljebb 25 000–26 000 fő.

Anélkül, hogy véglegesen állást foglalnánk az ügyben, bizonyosra vehetjük: a francóisták adatai abból a szándékból fogantak, hogy igazolják velük a tömeges fasiszta intervenciót. Az önkéntesek tényleges száma feltehetően 30 000–40 000 fő között lehetett.

Ez a probléma kapcsolódik egy másikhoz: a nemzetközi brigádok kétségkívül a külföldről érkezett önkéntesek nagy többségét, de korántsem egészét tömörítették. Harcoltak internacionalisták a spanyol köztársasági hadsereg más egységeiben is. Emellett nem feledkezhetünk meg olyan külföldiekről sem, akik nem a brigádok toborzó hálózatán keresztül kerültek Spanyolországba, ezért az albacetei központ nyilvántartásában sem szerepeltek. Ismeretes pl., hogy egy időben a kelet-pireneusi határátkelőket az anarchista milícia ellenőrizte és „szűrte". Szociáldemokrata pártok, különvált baloldali szocialista csoportok, anarchista és trockista szervezetek is irányítottak Spanyolországba kádereket, akik közvetlenül spanyol társszervezeteiknél jelentkeztek, és azok politikai vagy félkatonai szervezeteiben tevékenykedtek. Közülük a legismertebbekről *(Willy Brandt, George Orwell, Max Diamant, Mark Rein, Augustin Souchy, Edma Goldman)* az irodalom bőségesen megemlékezik: egyikük-másikuk spanyol tárgyú írásai is közismertek.[34] Ezeknek az önkénteseknek a száma, amelyről – minthogy nem a brigádokéhoz hasonló szervezett egységekben küzdöttek – nincs pontos kimutatás, a legmerészebb becslés szerint is 1000 fő alatt volt. Ennél a nemzetközi brigádokban harcoló szociáldemokraták száma egymagában is több volt.

Külön kell megemlékezni a spanyol háború szovjet résztvevőiről, akiknek a száma meghaladta a kétezret. A köztársaság elleni lázadás hírére a Szovjetunió egész területén a spontán felháborodás óriási hulláma sodort végig. A szovjet dolgozókban erős visszhangot keltett minden olyan hír, amely arra utalt, hogy a világ valamely részén szövetségeseik vannak. Ezzel az érzéssel fogadták a baloldal választási győzelmének a hírét is. A zendülés után tízezrek szerettek volna a spanyol harctérre utazni. Az SZKbP vezetői azonban jól látták, hogyan lehet a legjobban segíteni Spanyolországnak. Mivel a benemavatkozási egyezmény a gyakorlatban egyoldalúan a köztársaságot sújtotta, már 1936 őszén megindultak a szovjet hadianyag-szállítások. Ennek nyomán elsősorban arra volt szükség, hogy a Spanyolországba érkező korszerű fegyverzet (repülőgépek, harckocsik) kezeléséhez jól értő embereket küldjenek, akik spanyol bajtársaikat is ki tudják képezni. 1936 októbere és 1939 januárja között a Szovjetunióból 806 repülőgép, 362 harckocsi, 120 páncélautó, 1555 tüzérségi löveg, 340 gránátvető, 20 486 géppuska, mintegy félmillió puska és a hozzájuk szükséges nagy mennyiségű lőszer érkezett Spanyolországba.[35] A szovjet szakértők között 772 pilóta, 351 harckocsizó, 222 általános katonai tanácsadó, 100 tüzér, 77 haditengerész, 339 egyéb katonai szakember, repülőszerelő, rádiós stb., és 204 tolmács, összesen 2065 fő harcolt.[36] Soraikból később a nagy honvédő háború nem egy kiemelkedő katonai parancsnoka nőtt ki, többek közt *R. J. Malinovszkij*[37] marsall és *P. I. Batov* hadseregtábornok. Súlyuk kétségkívül messze meghaladta számarányukat. Együtt küzdöttek a spanyol néppel a háború utolsó pillanatáig. A vezérkar mellett működő tanácsadók utolsó csoportja 1939 márciusában kalandos módon menekült meg a népfront kormánya ellen Madridban felkelt junta karmaiból.[38]

AZ UTÁNPÓTLÁS „FRANCIA ÚTVONALA"

A népfront Spanyolországába áramló, különböző forrásokból származó segítség jelentős szerepet játszott a köztársaság védelmi képességének a megszilárdításában. Eljuttatását akadályozta és korlátozta az időnként szigorúbbá vagy éppen hermetikussá váló francia határzár. A közvetlen szovjet szállítmányok jórészt a földközi-tengeri hajóúton, Olaszország déli partjai mentén haladtak és számtalanszor voltak kitéve a fasiszták hadihajói rajtaütéseinek, zaklatásának.

Az irodalom általában nem ad világos képet arról, hogyan jutottak el a benemavatkozási politikát meghirdető Franciaországon át hadianyag-szállítmányok a spanyol köztársaságiakhoz. A valóság az, hogy Léon Blum kormányának tagjai a Spanyol Köztársasághoz való viszony, különösen pedig aktív megsegítése ügyében élesen megoszlottak. A benemavatkozási megállapodás értelmében a kormány nem adott el francia gyártmányú fegyvereket a köztársaságnak. Elnézte viszont, hogy a Szovjetunió, Mexikó és a harcoló Spanyolországot támogató különböző szervezetek Franciaország területén át lezárt vagonokban, álcázó feliratokkal külföldön vásárolt fegyvereket csempésszenek Spanyolor-

szágba, sőt: ehhez burkolt támogatást is nyújtott. A szállítmányok ügyével – Blum tudtával – a miniszterelnökségen *Jules Moch* államtitkár; a baloldali radikális *Pierre Cot* légügyi minisztériumában *Jean Moulin*, a kabinetiroda vezetője; *Vincent Auriol* pénzügyminisztériumában pedig *Gaston Cusin* irodavezető foglalkozott.[39] Romlott a helyzet 1937 júniusa után, amikor Blum kormányát a szenátus megbuktatta, és a radikális párti *Chautemps* alakított kormányt.

Egyszerűbben jutottak el Spanyolországba a fasiszta hatalmak hadiszállítmányai. Attól eltekintve, hogy a spanyol partok ellenőrzésének a benemavatkozási bizottság által létesített rendszere – amelyben a köztársaság partjait német és olasz, a lázadókéit angol és francia hajók ellenőrizték – a háború jelentős szakaszaiban nem funkcionált, Portugáliára eleve nem vonatkozott semmiféle ellenőrzés. Területe a fasiszták szállítmányainak szabad útvonala maradt.

A beavatkozás nagyságrendje többé-kevésbé világos. A háború során Spanyolországban több tízezer német katona fordult meg. Legmagasabb egyidejű létszámuk 1937 tavaszán 30 000 körül volt. 16 331 német katonát tüntettek ki a Spanyolország-kereszt bronz, 8631-et ezüst és 1154-et arany fokozatával.[40] A hadműveletekben részt vevő német légierő főleg minőségével tűnt ki. Madrid első, 1936. augusztus 27-i bombázását is egy raj Junkers repülőgép hajtotta végre.[41] 1936 novemberében a német intervenciós egységek egy részét Condor-légió néven összevonták. Egyik parancsnoka, *Jaenecke* vezérezredes háború utáni 1946-os vallomásában az egység akkori összetételét 48 bombázó-, 48 vadász- és 12 felderítőgépben adta meg. Emellett légvédelmi egységek, 48 harckocsi és számos technikai szolgálat állt a Condor-légió rendelkezésére.

A német szállítások méreteire jellemző, hogy – bár a Franco-kormány a szállítmányok értékét már a háború alatt folyamatos jelentős nyersanyagszállítással ellentételezte, 1939-ben a maradék adósság összege különböző adatok szerint 160–500 millió aranymárkára rúgott.[42]

Pontosabbnak tűnnek az olasz támogatás adatai. A hivatalos források 730–1000 repülőgépről, 950 harckocsiról, 7633 motoros vontatóról és teherautóról, 1930 tüzérségi lövegről számolnak be (sok egyéb mellett). 91 olasz hadihajó vett részt a köztársaság elleni hadműveletekben, további 92 a hadiszállításban. Ugyancsak saját adataik szerint olasz pilóták a háború éveiben 5318 alkalommal, összesen 86 420 támadást hajtottak végre, és 11 584 tonna bombát dobtak le.

A légi háború első 12 hónapjában köztársasági fogságba esett pilóták közül 98 volt olasz (60%), 49 német (30%) és csak 16 spanyol (10%).

1940. szeptember 28-án Hitler *Galeazzo Ciano* olasz külügyminiszterrel beszélgetett. Ciano így határozta meg a spanyol polgárháború olasz mérlegét: *„Több mint 1000 repülőgép, 6000 halott és 14 milliárd líra."* Mire Hitler így válaszolt: *„A mi két országunk nélkül ma Franco nem létezne."*[43]

KINEK A HÁBORÚJA?

A spanyol polgárháborúban való külföldi részvétel méreteiből és jellegéből fakadóan, az olvasóban az a benyomás keletkezhet, hogy 1936–1939-ben Spanyolországban a külföldiek háborúja folyt. Ez a nézet nem új. Azt a tényt, hogy a spanyol fasizmus és antifasizmus háborúja kezdettől szorosan összefonódott a világfasizmus és a nemzetközi antifasizmus küzdelmével, már a kortársak egyike-másika is félremagyarázta. *„Nem is azok* (ti. a spanyol társadalmi osztályok – H. I.) *állnak szemben egymással* – mondta *Peyer Károly*, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1937. áprilisi XXXI. kongresszusán –, *hanem idegenek, akik nem a véráztatta ország népének érdekét, hanem idegen politikai érdekeket szolgálnak."*[44] 1938 őszén hasonló véleményt fejtett ki *Julián Besteiro*, a spanyol szocialista jobbszárny 1936-ban háttérbe húzódott vezetője.

Ám a spanyolországi polgárháború – szoros nemzetközi összefüggései ellenére – ízig-vérig spanyol gyökerekből nőtt ki, és spanyol vonásokat viselt. Végül is a lázadókat az indította a fellépésre, hogy a választási győzelmet aratott baloldali tömb komolyan hozzálátott a spanyol társadalom sok korábbi vihart átvészelt, a haladást óriási erővel hátráltató középkori csökevényeinek kiküszöböléséhez, és ez súlyosan veszélyeztette érdekeiket. A nemzetközi küzdőtéren egymással szemben álló erők tévedhetetlenül sorakoztak föl a velük rokon spanyol tábor mellé.

Ezáltal a spanyol háború megszűnt pusztán önmaga lenni: szerves részévé lett a demokrácia és a béke sorsáért vívott világméretű harcnak. Később azonban a köztársaság veresége és a közel 40 éves diktatúra megmutatta, mennyire húsba vágó spanyol ügy volt a háború, mennyire a spanyol nép sorsa volt kockára téve benne.

MADRID HATÁRÁN

Azokban a napokban, amikor a 11. Nemzetközi Brigád szervezése folyt, drámai módon fölgyorsultak az események a spanyol főváros nyugati előterében. Amikor a lázadók csapatai az élen haladó, marokkóiakból álló egységekkel 1936. november elején Madrid határára érkeztek, nemcsak ők, de a nemzetközi közvélemény egy része is meg volt győződve arról, hogy a város napokon belül elesik. November 6-án Largo Caballero kormánya is áttelepült a biztonságosabb, Földközi-tenger parti Valenciába, a főváros védelmét *José Miaja* tábornokra bízva.

A város nem készült arra, hogy megadja magát. Nyugati határán a köztársasági hadsereg egyik legelső egysége, a kommunista *Enrique Lister*[45] 1. brigádja fogta föl az ellenséges csapásokat, a főváros lakosaiból alakult önkéntes egységek és a helyi rohamrendőrség támogatásával. A lázadók parancsnoksága mégis biztosra vette, hogy 7-ére elfoglalja Madridot.

Azonban a 11. Nemzetközi Brigád egységei november 8-án megérkeztek Madridba. Az Atocha pályaudvarról az Egyetemi Város területére fegyelmezett oszlopban vonuló 1900 harcost a lakosság óriási lelkesedéssel fogadta. S másnap bekapcsolódtak a harcba. Az irodalomban erősen vitatják az első nemzetközi egységek szerepét abban, hogy Madridnál ezekben a napokban sikerült megállítani, sőt visszavetni a lázadó csapatokat. Mindenesetre a brigád – megjelenésének óriási pozitív erkölcsi hatásán kívül – nagy katonai túlerővel szemben példásan helytállt és igen nehéz harcban visszavonulásra késztette a támadókat.

A nemzetközi brigádok hadba lépésének óriási visszhangja támadt. A spanyol és a nemzetközi baloldali sajtó leírhatatlan lelkesedéssel nyugtázta megjelenésüket, a hír szárnyára kapta (Lazar Stern) Kleber tábornok nevét.

A BRIGÁDOK NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTELE

A Spanyolországban járt önkéntesek létszáma körül, ha viták vannak is, a brigádok nemzetiségi csoportok szerinti összetételéről bizonyos időpontokra nézve vannak adataink. A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltárának (CGASZA) az 1938. áprilisi adatokat tükröző adatai szerint az alábbi kép rajzolódik ki (figyelembe kell venni, hogy a kimutatásban keveredik a nemzetiségi hovatartozás azzal, hogy ki honnan érkezett Spanyolországba):[46]

Nemzetiség	Összesen érkezett	1938. áprilisi létszám	Elesett 1938. március 31-ig
Franciák	8 778	2 700	942
Lengyelek	3 034	1 212	466
Olaszok	3 908	1 310	526
Amerikaiak	2 274	740	276
Németek	2 180	1 030	308
Angolok	1 806	735	124
Belgák	1 701	701	185
Csehszlovákok	1 046	610	133
Osztrákok	846	430	138
Jugoszlávok		300	
Bolgárok		166	nincs
Románok	2 056	109	teljes
Albánok		nincs	adat
Görögök		adat	

Nemzetiség	Összesen érkezett	1938. áprilisi létszám	Elesett 1938. március 31-ig
Lettek, Litvánok, Finnek, Észtek	862	n. a.	179
Dánok		200	n. a.
Svédek	662	173	91
Norvégok		84	n. a.
Hollandok	586	170	42
Magyarok	510	195	56
Kanadaiak	510	181	71
Svájciak	406	110	78
Egyéb	1 072	n. a.	960
Összesen:	32 283	11 156 (hiányos!)	4575 (hiányos!)

A táblázat egyes hiányosságai szemmel láthatóak. Például a külföldről érkezett magyaroknak csak egy részét tekinti magyarnak. (Az „utódállamokból" érkezetteket feltehetően nem.) Nem szerepelnek külön a latin-amerikaiak, akiknek a létszáma – a jelenlegi számítások szerint – egymaga is felülmúlja az „Egyéb" kategóriában feltüntetettekét. A halálozási adatok is pontosításra szorulnak. Mégis, a kimutatás tükrözi a fő arányokat, amelyek korántsem mindig az egyes országok antifasiszta erőinek harckészségét szemléltetik, inkább az önkéntesek toborzásának és Spanyolországba való eljuttatásának országonkénti lehetőségeit és nehézségeit. Hasznos azért is, mert a helyszínen, szolgálati célra készült, nem pedig utólagos, számított adatokat tartalmaz. A hiányzó adatok – többnyire kisebb csoportokról lévén szó – nem befolyásolják a nagyságrendeket.

A BRIGÁDOK POLITIKAI ARCULATA

Az események alakulása úgy hozta, hogy bár a nemzetközi brigádok tagjainak több mint 40 százaléka nem tartozott kommunista szervezetekhez, a brigádok politikai életét mégis a kommunisták határozták meg. 1937 decemberében a nyilvántartásban szereplő 20 089 önkéntes közül 11 997 volt valamely kommunista párt vagy kommunista ifjúsági szervezet tagja (59,7%); 1372 (6,8%) szociáldemokrata, vagy valamely más antifasiszta párt tagja; 6302 (31,4%) pedig pártonkívüli. 418 fő pártállása nem szerepel a kimutatásban.[47]

Amikor a fasiszta intervenció ténye napvilágra került, a szociáldemokrata pártokat sok minden akadályozta abban, hogy ilyen méretű, s különösen ilyen jellegű szolidaritásakció mellé ne csak erkölcsileg álljanak oda, hanem kézbe is vegyék a szervezését. Gátolta őket ebben a be nem avatkozás, amelyet több párt kormányban (pl. a francia, a belga), mások (pl. a Labour Party[48]) ellenzékből jóváhagytak. Később viszont már az is zavarta őket, hogy a brigádok szemmel láthatóan a kommunisták szervezésében jöttek létre. Ennek ellenére az olasz (emigráns), a francia és az osztrák (illegális) szocialisták maguk is szép számmal toboroztak önkénteseket a nemzetközi brigádok számára.

A Komintern számára előnyös lett volna, ha a brigádok mozgalma és általában a szolidaritási mozgalom a két irányzat közös „gyermekeként" fejlődik: ez növelte volna a támogatás mértékét, megsokszorozhatta hatékonyságát. Ezért 1936 utolsó negyedében – a brigádok megalakulása előtt és után is – több ízben közvetlenül is javasolta a Szocialista Munkásinternacionálénak (SZMI), a szociáldemokrata pártok nemzetközi szervének, hogy a két Internacionálé tegyen közös lépéseket a harcoló spanyol antifasiszták támogatására. Ám az október 6-i, október 25-i és december 28-i javaslatokat az SZMI elhárította. Ebben jelentős része volt annak, hogy az

SZMI legerősebb pártjainak többsége (az angol, a svéd, a holland, a dán, a csehszlovák párt) semmilyen körülmények közt nem volt hajlandó közös akcióra. Hozzátartozik az igazsághoz, hogy a Szovjetunióban ekkoriban zajló nagyszabású politikai perek sem mozdították elő a két világmozgalom közeledését. Többek közt azért sem, mert a körülöttük kibontakozó polémia során újra kiújult a kölcsönös vádaskodás, ismét szaporodtak az egymásra szórt megbélyegző jelzők.

Az SZMI-ben és pártjaiban voltak vezetők, akik komolyan akartak tenni valamit Spanyolország érdekében. Egy részük – főleg illegalitásban működő vagy a kommunistákkal már szerződéses egységben lévő pártok sok funkcionáriusa – úgy érezte, hogy ezt leginkább a helyszínen, a nemzetközi brigádokban teheti. Így cselekedett az olasz *Pietro Nenni*, az osztrák *Julius Deutsch*, a francia *Jean Delvigne*, a német *Erich Kuttner*. A vezetők egy másik csoportja – a belga *Louis de Brouckère* és *Emile Vandervelde*, a holland *Huysmans*, az osztrák *Friedrich Adler* – egyénileg rokonszenvezett a közösen vívott harc gondolatával. Többen közülük Spanyolországban jártak, és meglátogatták a nemzetközi brigádok egységeit is. S noha a jobboldal nyomásával szemben nem tudták keresztülvinni az akcióegységet, de igyekeztek nyitva tartani ennek az útját az egységet vállaló szociáldemokrata pártok számára. Egyébként pedig a párhuzamos cselekvés elvét hirdették. Ez annyit jelentett: a szociáldemokrata pártok és szakszervezetek, bár nem vállalják a közös akciókat, saját hatáskörükben, a kommunistákkal párhuzamosan mindent megtesznek a spanyol nép megsegítéséért. Ennek az akciónak a fő iránya a pénzgyűjtés volt, amelyből jelentős élelmiszer-, gyógyszer- és ruhaszállítmányokat, takarókat, sátrakat stb. juttattak el Spanyolországba. Az ilyen jellegű támogatásban – már csak pártjaiknak és az általuk irányított szervezeteknek a kommunistákénál jóval nagyobb létszáma folytán is – igen jelentős szerepük volt.

A Spanyol Köztársaság támogatása szempontjából legreményteljesebb találkozóra a KI és az SZMI képviselői között Franciaországban, a svájci határ közelében fekvő Annemasse-ban került sor, 1937. június 21-én. Ennek előzménye az volt, hogy május 29-én, Ibiza szigetének partjainál a Deutschland német cirkáló tüzet nyitott a francóisták kezében lévő szigetet támadó köztársasági repülőgépekre, amelyek viszonozták a támadást. Megtorlásként a cirkáló 31-én többórás tüzérségi tüzet zúdított Almería spanyol kikötővárosra. Ez olyan pillanat volt, amikor a spanyol háború könnyen európai háborúvá szélesedhetett. Ebben a feszült pillanatban a spanyol szocialisták, a kommunisták és az Általános Munkásszövetség egyidejű felhívással fordultak a Szocialista Munkásinternacionáléhoz, a Kominternhez és a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetséghez, felkérve őket, hogy alakítsanak összekötő bizottságot a német–olasz intervenció elleni fellépés összehangolására. Hasonló felhívást adtak a nemzetközi brigádok kommunista és szociáldemokrata vezetői. Ennek nyomán jött létre a június 21-i találkozó, amelynek közleményében a Spanyolország érdekét szolgáló akciók módjáról ez szerepelt: *„... mindenütt, ahol ez lehetséges, közös megállapodás alapján, és minden esetben a káros súrlódások nélkül"*.[49] S bár az SZMI jobbszárnyának ellenállása a konkrét együttműködést végül megakadályozta, maga a tárgyalások ténye is lökést adott az egyes országokban tett egységpárti erőfeszítéseknek.

A párhuzamos cselekvés elve jegyében az SZMI vezetői úgy próbáltak „elébe menni" a Komintern javaslatainak, hogy kijelentették: készek Spanyolországban külön irodát nyitni a szociáldemokrata csatornákon érkező gazdasági és politikai támogatás koordinálására. A KI képviselői tiltakoztak ez ellen, mivel attól tartottak, hogy az iroda olyan szervvé lenne, amely a közös támogatás helyett a rivalizálás és a súrlódások elemeit vinné be a spanyolországi politikai harcokba, a háború kellős közepén.

Mindez oda vezetett, hogy a nemzetközi brigádokban a hangadó erő végig a kommunista párttagoké és szimpatizánsoké maradt, miközben a nemzetközi munkásság ennél jóval szélesebb körei tekintették őket a magukénak.

A BRIGÁDOK STÁTUSÁNAK RENDEZÉSE

1937-ben a nemzetközi brigádok számos nehézséggel kerültek szembe. A legnagyobb kétségkívül az volt, hogy – mint az 1937 tavaszára ki-

alakult spanyol köztársasági néphadsereg legütőképesebb egységei – minden csatában jelen voltak, és igen nagy vérveszteségeket szenvedtek. A Madridért vívott első, sikeres harcok után a nemzetközi önkénteseknek nem sok pihenő jutott. A 13. brigádot hamarosan a fasiszták által elfoglalt Málaga körzetébe vezényelték. A másik négy brigád – köztük az alig megalakult 15. – februárban abba a küzdelembe kapcsolódott be, amely a Jarama folyó völgyében bontakozott ki.

Alig ült el a harc a központi front e déli szakaszán, a 11. és a 12. brigád máris a Guadalajara környékén kibontakozott olasz támadás visszaverésébe kapcsolódott be – teljes sikerrel. Két teljes olasz reguláris zászlóalj szétverésével tiszteletre méltó győzelmet aratott. Eztán a brigádok vezetői gyors átszervezéssel megkísérelték homogenizálni a brigádok nyelvi-nemzeti összetételét, hogy az irányítás feladatai egyszerűsödjenek. Április–május folyamán a 12. és a 13. brigád – már új összetételében – Madrid térségében kapcsolódott be a harcokba. 1937. július elején négy brigád – a 11., a 12., a 13. és a 15. – Madridtól északnyugatra vett részt a köztársasági hadsereg brunetei támadó hadműveletében. Hogy ez mit jelentett, arra jellemző, hogy a 11. brigád ezekben a harcokban több mint 600 embert, a 15. brigád angol zászlóalja pedig egyetlen napon – július 22-én – bekerítés folytán 300 harcosából 258-at vesztett el.[50]

A veszteségek mellett nehézséget okozott az is, hogy – elsősorban a kormányok szigorú tilalmai és ellenőrző rendszabályai, valamint 1937 tavaszától a szigorúbb francia határzár következtében – megcsappant a Spanyolországba érkező önkéntesek száma. Az albacetei támaszpontra 1936 októberétől 1937 márciusáig 18 714, 1937 áprilisától decemberéig pedig csak 8783 önkéntes érkezett.[51] Így egyre nehezebbé vált a nemzetközi brigádok viszonylag autonóm egységekként való fenntartása. Ez a helyzet, amelyet nem a nemzetköziek kezdeményeztek, hanem a Caballero-kormány javasolt, egyébként is számos hátránnyal járt. Caballero, majd 1937. májusi lemondása után az új hadügyminiszter, Indalecio Prieto – részben abból kiindulva, hogy a brigádok tekintélye elsősorban a kommunisták befolyását növeli – többször kísérelték meg korlátozni a brigádok lehetőségeit, miközben többször nagyon is rászorultak önfeláldozó helytállásukra. 1937. július elején Prieto javasolta, hogy az önkénteseket spanyol egységekben szórják szét.[52]

Az önkénteseknek korábban sem volt kifogásuk az ellen, hogy brigádjaikba spanyol harcosokat osszanak be. Az 1937. tavaszi harcok azt mutatták, hogy ez nem csökkenti harci erejüket, viszont kiváló utánpótlás nevelését teszi lehetővé a spanyol egységek számára. Ezt tükrözte, hogy 1937. július 31-én a 11. brigádban a 2103 főnyi állományból 1548 fő, a 13. brigádban 1108-ból 808, az időközben alakított 150. brigádban 1628-ból 978 volt spanyol. Augusztus 20-án a brigádok kb. 16 000-es összlétszámából spanyolok adtak 7171 főt.[53]

A nemzetközi egységek feloszlatása helyett azonban más megoldást javasoltak *Juan Negrín* miniszterelnöknek. Longo, a bolgár *Karlo Lukanov* és a német *Franz Dahlem* a nemzetközi brigádok parancsnoksága nevében többek közt azt ajánlották, hogy: 1. növeljék a brigádok spanyol harcosainak a számát 2. egyenlően osszák meg parancsnoki tisztségeiket a spanyolok és a külföldiek között; 3. indítsanak újabb kampányt önkéntesek toborzására; 4. legyen az albacetei bázis a spanyol hadsereg parancsnokságainak egyike; 5. növeljék katonai kiképző és továbbképző funkcióját.

Az új rendelet, amelyet Negrín szeptember 23-án írt alá, véglegesen rendezte az önkéntesek jogi helyzetét. Kimondta, hogy alá kell vetniük magukat a spanyol törvényeknek (addig is ezt tették); jogot nyertek a szabadságidőre; arra, hogy nemzeti alapon tömörüljenek; saját gazdasági, egészségügyi és postaszolgálatuk legyen. A spanyol kormány magára vállalta a sebesültek és a rokkantak evakuálásának költségeit eredeti lakóhelyükre; az elhunytak családtagjainak segély kifizetését; a munkaképtelenné vált harcosoknak nyugdíjfizetést.[54]

Az új rendelkezés megfelelt a köztársasági néphadsereg megszerveződése utáni szükségleteknek. A brigádok megszűntek sajátos mintaalakulatok lenni, miközben továbbra is megkülönböztette őket többnemzetiségű összetételük, külföldi résztvevőik önkéntes szolgálata és bizonyos mértékű, továbbra is megmaradt autonómiájuk.

A BRIGÁDOK BELSŐ ÉLETE

A brigádokban a harcok rövidke szüneteiben vagy a kiképzés napjaiban élénk belső élet folyt. Kiépült a politikai munka szervezete. 1936. november 7-étől megjelent a brigádok *Le Volontaire de la Liberté (A szabadság önkéntese)* című lapja, amely később a francián kívül még négy nyelven látott napvilágot. Az egyes brigádoknak is volt saját lapjuk. Kultúrmunka is folyt. A brigádtagok időről időre találkozókon vettek részt a lakossággal, amely szűkös élelmiszerkészleteiből megajándékozta őket; ugyanez fordítva is megesett, sőt az önkéntesek szerény zsoldjukból pénzt is gyűjtöttek az elesettek gyermekeinek és más rászorulóknak.

Érdekes volt a pártélet. A zászlóaljakban – összetételük logikus következményeként – elsősorban kommunista pártszervezetek működtek. Ezek a Spanyol Kommunista Párt szervezetei voltak. A Komintern akkori szabályzata egy országban csak egyetlen szekció működését tette lehetővé. Ezért az önkéntesek érkezésük után átigazoltak az SKP-ba. A tagfelvételi munkát is az SKP keretében folytatták. Így pl. 1937 őszén a 12. brigádban az SKP-ba 273, a 14.-ben 70 ember lépett be. November–decemberben 500 olasz önkéntes is kérte a felvételét.[55]

A harcosok politikai tájékoztatókat is hallgattak. Ezeken a politikai biztosok és más pártmunkások beszéltek nekik a nemzetközi helyzet alakulásáról, a spanyol belpolitika kérdéseiről. Igyekeztek tőlük telhetően informálni az önkénteseket annak az országnak az eseményeiről is, ahonnan származtak, valamint – az emigránsok esetében – arról az országról is, ahonnan útra keltek Spanyolországba.

Noha az önkéntesek szíve együtt dobogott a spanyol dolgozókéval, bizonyos fajta elszigeteltséget mégis éreztek. Ezt a nyelvi nehézségeken és külön szervezésükön kívül az a körülmény is okozta, hogy a nemzetközi brigádokban is érezhette hatását a korabeli kommunista mozgalom egyik negatív vonása, a bizalmatlansággá fokozott éberség. Abban a helyzetben, amelyben küzdöttek, kétségkívül nagy szükség volt a keménységre és a maximális éberségre. Franco titkos ügynöksége élénken tevékenykedett. Az önpusztító bizalmatlanság, a saját erők soraiban folytatott „ellenségkeresés" azonban teljességgel alkalmatlan volt a valódi kémek és árulók kiszűrésére. Áldozatai túlnyomórészt becsületes harcosok, elvtársak voltak, akkor és később is.

MAGYAROK A HARCOLÓK OLDALÁN

1936 spanyolországi eseményei a magyar közvéleményben váratlanul erős vihart vertek. A baloldal és a jobboldal, a felső körök és a liberális középrétegek jelentős csoportjai természetesen a rájuk jellemző módon reagáltak az eseményekre. A szervezett munkásság lelkesen fogadta a hírt, hogy Spanyolország dolgozói fegyverrel a kézben szálltak szembe a fasizmus, a reakció támadásával és megállásra kényszerítették a gyors győzelemre számító lázadókat.

A munkásság öntudatos része elég jól ismerte a spanyolországi helyzetet. A *Népszava* naponta tudósított az eseményekről. *Diósi János, Kiss László* kommentárjai mellett különösen jelentősek voltak az 1932 óta Spanyolországban tartózkodó *Gergely Imrének*, a *Népszava* munkatársának helyszíni tudósításai és a spanyol munkásság vezetőivel készített interjúi. Szocialista vezetőkön kívül (pl. *Joan Comorera, Ramón Lamoneda)* kommunistákat is megszólaltatott (pl. *Antoni Sese* és *Pere Ardiaca*), kihasználva azt a tényt, hogy a III. Internacionálé 1936 júliusában négy munkáspárt egyesülésével alakult katalán szekcióját Katalónia Egyesült Szocialista Pártjának (PSUC) hívták.[56] A *Szocializmus* hasábjain a baloldali szocialista emigráció kiemelkedő publicistája, *Rónai Zoltán* elemezte a spanyolországi fejleményeket.

1936 őszén a hortyhsta kormányzat – mérlegelve a spanyol események hitelt érdemlő ábrázolásának számukra súlyosan kedvezőtlen hatását – durva nyomással kényszerítette a *Népszavát*, hogy: változtasson spanyolországi tudósításainak hangnemén; szóhasználatában a „lázadók" kifejezést a „nemzetiek" megjelöléssel váltsa fel; használja a burgosi francoista jelentéseket is stb. Ennek ellenére a lapban továbbra is megjelentek a munkásegység, a népfront ibériai tapasztalatát szertesugárzó közlemények.

A spanyol nép nemzeti forradalmi háborújában kezdettől jelen voltak magyarok: a 17 tagú barcelonai magyar munkásegyesület tagjai és a barcelonai munkásolimpia magyar résztvevői,

már július 19-én ott voltak a katalán főváros forró pontjain, közreműködtek az ottani lázadás elfojtásában.[57] Amikor megindult az önkéntesek áramlása, a magyar munkásság és baloldali értelmiség táborából is sokan szerettek volna eljutni Spanyolországba – természetesen illegálisan, számos határon át, amelyek mindegyike nehezen leküzdhető akadályt jelentett. A Magyar Királyi Belügyminisztérium rendeletben mondta ki, hogy *„magyar állampolgárnak tilos a spanyol polgárháborúban bármelyik fél oldalán katonai szolgálatot vállalnia".*[58] Mindazonáltal sokan vágtak neki a kockázatos útnak, de csak mintegy 120 fő jutott el Spanyolországba.

A magyar önkéntesek közel 90 százaléka külföldről indult el Spanyolországba. Nagy önfeláldozásra volt szükség ahhoz, hogy olyan emberek, akik politikai vagy gazdasági okokból már korábban elhagyták hazájukat, és nagy erőfeszítéssel elviselhető egzisztenciát teremtettek maguknak, egyszercsak felkerekedjenek és otthagyva új otthonukat, nekivágjanak a bizonytalannak. Családjukat idegen környezetben hagyták, ahol státusuk (mint külföldieké) eleve bizonytalan volt. Így hát egyáltalán nem hasonlítottak azokra a kalandorokra, akiknek a korabeli (és későbbi) zsurnalisztikus, sőt olykor tudományos igénnyel fellépő irodalom egynémely irányzata bemutatta őket. Nem magas zsold (honnan is lett volna?), nem a kincsszerzés vagy a dicsőségvágy hajtotta őket. Mély ideológiai, politikai és morális indítékok mozdították ki őket addigi körükből: magukénak érezték a spanyol népfront ügyét. Ahogy *Radnóti Miklós,* a költő írta: *„... volt, ahová önként mentek, fegyverrel a kézben, / némán, mert tudták, az a harc, az az ő ügyük ott lenn, / s most a szabadság angyala őrzi nagy álmuk az éjben."*

A spanyol háborúban részt vett magyarokról ma már számottevő irodalom beszél. Ám korántsem tudunk róluk mindent. Ennek fő oka az, hogy azokban az években, amikor még sok százan állhattak volna a történészek rendelkezésére, mondhatták volna el élményeiket, Magyarországon a Magyar Dolgozók Pártja akkori vezetősége, *Rákosi Mátyás*sal az élén kiagyalt vádakkal vágott rendet a két világháború közötti és a második világháború alatti magyar antifasiszta ellenállás harcosainak soraiban. Ebben az időszakban került sor *Rajk László* perére, akit már Spanyolországban alaptalan és méltatlan vádakkal illettek.[59] Még akit nem sodort is el a szégyenletes koncepciós perek hulláma, az is óvakodott fennen hangoztatni szerepét a franciaországi vagy a spanyolországi antifasiszta harcokban, hiszen könnyen rávetődhetett a vád árnyéka, hogy a nyugati titkosszolgálatok „beszervezték".

1957 után történészek és a volt spanyolországi harcosok közreműködésével indult meg az egykori magyar önkéntesek számbavétele. Ez a munka 965 magyar jelenlétét állapította meg a Spanyol Köztársaság oldalán – a nemzetközi brigádokban vagy a köztársasági hadseregben – harcolók soraiban. Ez a szám jelentősen (300–400 fővel) meghaladja a brigádok magyar résztvevőinek korábbi kimutatásokban szereplő 500–600 fős létszámát, de konkrétságánál fogva nem hagy maga iránt kétséget.

Erre a 965 főre vonatkozólag tisztázódott az is, ki honnan érkezett spanyol földre. Eszerint (%-os arányban)[60] Spanyolországba érkezett:

Franciaországból	33
Kanadából	12
Magyarországból	11
Csehszlovákiából	10
Romániából	9
Belgiumból	8
Jugoszláviából	4
Szovjetunióból	2
Spanyolországban élt	2
Dél-Amerikából	1
Egyesült Államokból	1
Palesztinából	1
Németországból	0,5
Ausztriából	0,5

A magyar önkéntesek aránytalanul nagyobb része, 55 százaléka a kommunista párt tagja volt, 39 százaléka párton kívüli (de zömmel a kommunistákkal rokonszenvező) harcos, szociáldemokrata párttag volt öt és más párt tagja egy százalékuk. Foglalkozás szerint: munkás volt 57, paraszt 15, értelmiségi 17, és tisztviselő alkalmazott 11 százalékuk.[61]

Szűkebben a nemzeti brigádok harcosait tekintve már a 600 első önkéntes közt, akik 1936. október 11-én a spanyol határt átlépték, 46 magyar volt. 31 Észak-Franciaországból érkezett magyarral együtt a 11. brigád zömmel németekből álló Edgar André-zászlóalja egyik százada-

ként kapcsolódtak be Madrid védelmébe, és a Franciák hídjánál lezajlott, azóta történelmi hírnévre szert tett ütközetben estek át a tűzkeresztségen.

Nehéz volna olyan jelentős ütközetet találni, amelyben a magyar önkéntesek egyik vagy másik csoportja ne vett volna részt. Ott voltak akkor is, amikor 1939. február elején Katalónia földjét elhagyta az utolsó köztársasági harcos.

A magyar önkéntesek közül került ki a Spanyol Néphadsereg két tábornoka, a Szovjetunióból érkezett Zalka Máté és *Gál János*, a 15. nemzetközi brigád parancsnoka. Ezredesi rangban harcolt az Asztúriát és a Baszkföldet védelmező Északi Hadsereg vezérkarában *Jász Dezső*. Kilencen értek el őrnagyi rendfokozatot, közöttük *dr. Münnich Ferenc, Hevesi Ákos, Szalvay Mihály*, 16 kapitány, 34 főhadnagy, 49 hadnagy és 47 tiszthelyettes is volt soraikban.[62]

Az utóbbi idők kutatásai – többek közt a spanyolországi archívumok anyagának nemrégiben lehetővé vált feldolgozása – további adalékok feltárását ígérik a magyar önkéntesekkel kapcsolatban.

Az életben maradt magyar internacionalisták viszontagságai nem értek véget a franciaországi táborokban. A világ sok tájára sodorta őket a sors szeszélye és a vállalt antifasiszta küzdelem mindenkori szükséglete. Így kerültek Algériába, Mexikóba, a Szovjetunióba, s a világ számos egyéb sarkába. S mégis: mihelyt megnyílt a lehetőségük, túlnyomó többségük visszatért Magyarországra, hogy tapasztalatait a munkáshatalom kivívásának, a szocialista társadalom kialakításának szolgálatába állítsa. A későbbi csalódások sem törték meg őket, bármilyen fájdalmas sebeket ütöttek is. Spanyolországi harcaik szervesen illeszkednek azoknak a küzdelmeknek a történelmi sorába, amelyet sorsuk által a nagyvilágba vetett magyar hazafiak a századok során más népek szabadságáért, a társadalmi haladásért folytattak.

A KÖZTÁRSASÁG BELSŐ HELYZETE 1937-BEN

A háború fokozódó intenzitása és a nyugati polgári demokratikus hatalmak elzárkózó magatartása aggodalmat keltett a polgári köztársaságiak és a szocialista párt jobbszárnyán. Largo Caballero miniszterelnököt és csoportját a kommunisták gyorsan növekvő befolyása is aggasztotta. Az SKP 1937. tavaszi valenciai plénuma idején 325 000 taggal már a legnépesebb spanyol párt volt. A legkomolyabb feszültséget azonban az anarchisták magatartása okozta. Mindenfajta államot elutasító platformjukról nézve a központi irányításnak a hadviseléshez szükséges megszilárdítását, az egységes hadvezetést, a gazdaság állami irányítását a forradalmi vívmányok feladásának fogták föl. Legjobb vezetőik igyekeztek enyhíteni a nézeteltéréseket, annál is inkább, mert az Országos Munkakonföderáció (CNT) befolyása a több helyen – főleg Aragóniában – végrehajtott totális kollektivizálási kísérletek során némileg megcsappant. Az anarchisták szélsőséges szárnya azonban, amelyek tagjai főleg az Ibériai Anarchista Föderációban (FAI) szervezkedtek, mindinkább ellenségesen tekintett a fejleményekre.

A miniszterelnök a kommunisták befolyásának korlátozására különböző lépéseket tett. A hadsereg reguláris jellegének erősítése, a szakértők szerepének növelése ürügyével sorban váltotta le fontos katonai tisztségekről a nép soráról kiemelkedett és az addigi ütközetekben vezetőkészségükkel kitűnt, de katonai képesítéssel nem rendelkező parancsnokokat. Saját hatáskörébe vonta a hadseregszintű politikai biztosok kinevezését, ami megsemmisítette régebbi közeli hívének, a saját pártjához tartozó, de vele szemben ekkor már kritikus *Alvarez del Vayo* főkomisszárnak a döntési jogkörét. Április 23-án feloszlatta a legendás hírű Madridi Védelmi Tanácsot, és helyi szocialisták vezette Városi Tanáccsal helyettesítette. Végül felvetette egy szakszervezeti kormány alakításának gondolatát a szocialista többségű Általános Munkásszövetség és az anarchista Országos Munkakonföderáció tagjaiból, a politikai pártok kirekesztésével.

Caballero magatartása sajátos egységfrontot hozott létre a miniszterelnök hívei, a szélsőséges anarchisták és a Katalóniában némi befolyással rendelkező trockista párt, a Marxista Egyesítés Munkáspártja (POUM) között. A másik oldalon – ezzel egyidejűleg – szorosabbá vált a szövetség a kommunisták, valamint a szocialista baloldal és centrum nem caballerista erői között. Ezek kezükben tartották a szocialista párt or-

szágos vezetőségét. A két erő között ingadoztak a polgári köztársaságiak és a szocialista centrum egyes politikusai, valamint egyes nemzetiségi vezetők.

Éles konfliktus tárgya volt az aragóniai front. Akkor ez volt leginkább abban a helyzetben, hogy aktivitásával elvonja a lázadó erőket az elvágott északi köztársasági területek – Asztúria, Cantabria és a Baszkföld – ellen kibontakozó francoista offenzívától, de a zömében volt anarchista milíciából szervezett csapatok teljesen passzívak maradtak, a központi kormány minden sürgetése ellenére. (Az anarchista vezetők a kollektivista társadalompolitikai kísérletekkel voltak elfoglalva: az általuk alapított „Aragóniai Szovjet" az apró személyes ingóságokig mindent „társadalmasított", a pénzt értéktelen „munkajegyekkel" cserélte föl stb.) Emellett nem hagytak fel a terrorakciókkal sem. Április végén anarchista merénylet áldozata lett a kommunista *Cortada,* a katalán munkaügyi minisztérium politikai titkára, az UGT katalóniai szervezetének egyik vezetője. A másik oldalon az SKP a POUM feloszlatását, elnémítását követelte, azzal az érveléssel, hogy az ellenséges, fasisztabarát erő.

Ilyen körülmények között történt, hogy a barcelonai telefonközpont ügyeletese (a központ az anarchisták birtokában volt) durván megszakította Azaña elnöknek és *Companys*nak, az autonóm Katalónia elnökének egy 1937. május 2-i beszélgetését. A katalán kormány polgári vezetői erre úgy döntöttek, hogy a rohamrendőrsége segítségével kiürítik a telefonközpont épületét. (Ebben támogatták őket a négy katalán munkáspárt egyesüléséből 1936 júliusában létrejött kommunista Katalán Egyesült Szocialista Párt [PSUC] vezetői.) Az anarchisták katalán bizottsága, a rohamrendőrség akciója nyomán általános felkelésre utasította tagjait. Mindenütt barikádok épültek, tűzharc bontakozott ki, a harcok Barcelona környékére is kiterjedtek. Az anarchisták azonban meghasonlottak: a központi kormányban helyet foglaló négy miniszterük közül csak egy volt félig-meddig a harc folytatása mellett. Ugyancsak békülékeny álláspontot foglalt el *Vázquez,* a CNT főtitkára, a munkásegység harcos híve. Közbelépésükre a CNT katalán tartományi bizottsága tűzszünetet rendelt el. Több napi harc után, május 8-ára helyreállt a nyugalom. A köztársasági front hátában kirobbant anarchista „kis polgárháború" mérlege 400 halott és mintegy 2000 sebesült volt, fő haszonélvezőjének pedig a francoista tábor bizonyult. Ettől az időtől kezdve az anarchisták sorai részben ritkulni kezdtek, részben erősen differenciálódtak, szélsőséges szárnyuk pedig fokozatosan eltávolodott a népfronttól. Egyik vezetőjük, *Abád de Santillán* 1940-ben írott könyvének („Miért vesztettük el a háborút?") 1975-ös Buenos Aires-i kiadásához írt előszavában arról tesz tanúbizonyságot, hogy semmit sem tanult a történelemből. Az idős FAI-vezér így ír: „Ma is úgy gondoljuk, hogy helytelenül cselekedtünk 1937 májusában, amikor Barcelonában beszüntettük a tüzet, ahelyett, hogy engedtük volna, hogy az aragóniai frontról érkező elvtársaink véget vessenek az egész háborúnak, amelyet mindenképpen el kellett veszítenünk."[63] Ezzel szemben Pietro Nenni, az olasz szocialisták vezetője, a nemzetközi brigádok egyik parancsnoka így ír „Spanyolország" című könyvében: „Voltak pillanatok, amikor az anarchisták magatartása súrolta a provokáció határát, mígnem 1937 májusában a barcelonai események idején maga volt a provokáció."

A válság időszakában a kommunisták és a szocialista párt többsége szorosabbra zárta sorait. Már április 23-án létrejött a két párt összekötőbizottsága, amely távlati célként a két párt majdani egyesítését is hivatott volt szolgálni.[64] A bizottság két társelnöke Díaz és Lamoneda, az SKP, illetve a szocialista párt főtitkára volt.

A kommunisták a májusi válság után változásokat követeltek a kormány politikájában. Javasolták a hadműveletek szilárdabb központi irányítását és azt, hogy a katonai vezetőket ne pártszempontok szerint, hanem rátermettségük és odaadásuk alapján jelöljék ki, vagy váltsák le; a miniszterelnök személyi döntései helyett a rendeleteket a szabályoknak megfelelően a miniszter tanács, illetve a Legfelső Haditanács kollektív határozatával hozzák; szervezzék újjá a vezérkart és a politikai megbízottak felső irányító szervét. Nem volt kifogásuk az ellen, hogy Caballero maradjon a miniszterelnök, de kérték, hogy ezt a tisztséget személyi vonatkozásban válasszák külön a honvédelmi miniszter posztjától. Caballero miniszterelnök ettől elzárkózott. Az SKP miniszterei erre lemondtak, amit a kor-

mányfő elfogadott. Meglepetésére azonban a többi – köztük a szocialista párti – miniszterek többsége is benyújtotta lemondását. Caballero kénytelen volt távozni. Helyét *Juan Negrín*, szocialista párti politikus, az addigi pénzügyminiszter, az elszánt hadviselés híve foglalta el.

A barcelonai puccsnak az anarchisták táborában is többféle következménye volt. A lázadásban részt vett egyes csoportjaikkal szemben eszközölt megtorló intézkedések nyomán a CNT kivált a katalán s átmenetileg a központi kormányból is. Az anarcho-szindikalista tábor egyik szárnya viszont gyorsan közeledett a népfront többi erőihez, 1938 tavaszán pedig újra elfoglalta helyét a kormányban és belépett a népfront országos bizottságába is. A másik szárny népfrontellenes és antikommunista irányba tolódott el, aminek konzekvenciái később, a háború befejező szakaszában váltak különösen érezhetővé.

Nem volt problémamentes Caballero távozása sem. A miniszterelnök, aki forradalmi múltja révén nagy befolyást élvezett a szakszervezetekben, elérte, hogy az UGT Végrehajtó Bizottságának többsége megvonja támogatását a népfront harcoló kormányától. Az UGT szélesebb vezető szerve erre új VB megválasztásával felelt. Hét hónapon át az UGT-ben két VB működött, mígnem sikerült úgy-ahogy áthidalni a konfliktust.

A KÖZTÁRSASÁG NEMZETKÖZI HELYZETE

1937-ben a köztársaság belső megszilárdulását nemzetközi helyzetének romlása kísérte. Június 21-én Léon Blum francia kormánya átadta a helyét a radikális párti Chautemps vezette kormánynak, amely további nehézségeket támasztott a Spanyolországnak nyújtandó segítség eljuttatása elé, noha a szocialisták több tárcát megőriztek. 1938 januárjában viszont újabb Chautemps-kormány alakult – ezúttal szocialisták nélkül. Az Egyesült Államok kormánya a szállítási tilalom hatályát nem terjesztette ki a kőolajra. A Texaco-vállalat 1937-ben 420 000 tonna kőolajat szállított Francónak, ami annál jelentősebb, mert fasiszta szövetségeseitől ezt nem szerezhette be. Később, amikor Barcelonában fel nem robbant amerikai bombákat találtak, *Franklin D. Roosevelt* elnök kijelentette, hogy a német kormány „valószínűleg" amerikai cégek által törvényesen eladott hadianyagot reexportált Spanyolországba.

Nyílt titok volt, hogy Burgosban állandóan jelen vannak a nyugati demokráciák üzletembereknek, publicistáknak, megfigyelőknek álcázott összekötői. 1937 novemberében London félhivatalos kereskedelmi képviselőt küldött Franco burgosi kormánya mellé. Nyílt titok volt, *Robert Hodgson* gyakorlatilag diplomáciai funkciót tölt be...

A Spanyol Köztársaság fölött a fokozódó diplomáciai elszigetelődés veszélye lebegett. Csupán a Szovjetunió és Mexikó kormánya támogatta fenntartás nélkül.

NEGRÍN KORMÁNYÁNAK ERŐFESZÍTÉSEI

1937 során a Negrín-kormány nagy erőfeszítéseket tett a hadihelyzet megfordítására és a hátország stabilizálására. A köztársaság már rendelkezett reguláris néphadsereggel, tapasztalt parancsnoki karral, amely az ellátás szűkös feltételei ellenére komoly sikeres hadműveletekre volt képes.

Normálisan dolgozott az ipar, noha sok tapasztalatlan munkaerővel. A frontra távozottak helyét sok esetben nők foglalták el, akik nem bizonyultak rosszabb munkaerőnek. A mezőgazdaság biztosította a legszükségesebb ellátást. A szovjet segítség is újra fokozódott.

Tovább közeledett egymáshoz a két munkáspárt. 1937 júliusában az SKP javasolta, hogy indítsák meg a két párt, valamint a forradalmi anarchista irányzat egyesülésének folyamatát. Az új párt mindhárom irányzat legjobb hagyományainak folytatója lenne, és nem törekedne a kispolgárságot képviselő pártok és szervezetek kiszorítására a kormányzásból. A szocialisták vezetése is megerősítette a párt egységtörekvését és javasolta, hogy a két párt Összekötő Bizottsága dolgozza ki az egyesülés tervét, amelyet „a háború befejezésekor, vagy annak közeledtekor" kell végrehajtani.

Első jelentős lépésként, 1937. augusztus 19-én elfogadták a kommunista párt és a szocialista párt közös akcióprogramját, amely megfogal-

mazta a háború megnyeréséhez szükséges tennivalókat. Intézkedéseket irányzott elő a hadsereg ütőképességének növelésére, a hadiipar fejlesztésére, a gazdaság jobb irányítására, a dolgozók helyzetének könnyítésére, a rend szigorú fenntartására. Kijelölte az egység erősítésének feladatait a népfront és a tömegszervezetek vonalán, valamint szorgalmazta a két Internacionálé összefogását is.

Az egységes akcióprogram nyomán csökkentek a súrlódások a proletárerők között és fokozódott a hátország szilárdsága. Hozzájárult ehhez, hogy az SKP – Dimitrov javaslatára – levette a napirendről a rövidebb távon végrehajtandó egyesülés célját. Spanyolországban erre az időre olyan társadalmi rend alakult ki, amelynek – mint *Dolores Ibarruri* utóbb megállapította – sok közös vonása volt a későbbi népi demokratikus államok rendjével, fejlődésük első szakaszában.

1938 elején azonban a francoisták jelentős újabb támogatást kaptak külföldi szövetségeseiktől, akiket nyugtalanítottak a balsikerek. Januárban Franco átszervezte kormányát, és kiadta első átfogó közigazgatási törvényét. Március elején csapatai nagy offenzívát indítottak Aragóniában azzal a céllal, hogy ismét kettévágják a köztársasági területet. Március 16-ától az olaszok tömeges bombatámadásokat kezdtek Barcelona ellen. Franco 1938. április 3-án, mihelyt csapatai katalán területre léptek, semmisnek nyilvánította Katalónia önkormányzatát. Április 14-én csapatai elérték a Földközi-tenger partját, elvágva egymástól Katalóniát és a köztársaság központi-déli övezetét. Eközben Hitler március 12-én megszállta Ausztriát, anélkül, hogy ez bármilyen nemzetközi ellenállásba ütközött volna; májusban már a Csehszlovákiához tartozó Szudéta-vidék átengedését követelte. Igen súlyos fejlemény volt az április 16-án aláírt angol–olasz szerződés is. Ebben Olaszország csupán arra kötelezte magát, hogy nem tart igényt spanyol területekre és kivonja „önkénteseit" Spanyolországból, „mihelyt a háború véget ért". Az angol kormány ezzel hallgatólag elismerte az olaszok jogát a beavatkozásra a spanyol háborúba. (Emellett kimondta, hogy tiszteletben tartja az „Olasz Birodalom" felségjogait Etiópiában.)

A katonai és a külpolitikai helyzet ilyen súlyosbodása fokozta az ingadozást a köztársasági erők soraiban. Márciusban a Barcelonában székelő kormány hadügyminisztere, Prieto és Azaña elnök azzal a javaslattal állt elő, hogy összpontosítsák a köztársaság egész haderejét Katalóniában és adják fel a jóval nagyobb központi-déli övezetet. Az így megmaradó terület csak arra lett volna elég, hogy birtokában a kapitulációról tárgyaljanak. A kommunisták a tömegeket mozgósították e terv ellen. A két nagy szakszervezet, az UGT és a CNT akcióegység-egyezményt kötött és felhívta a tömegeket a harc ingadozás nélküli folytatására. Negrín is elítélte a kísérletet és átszervezte kormányát: kihagyta belőle Prietót, de bevonta a CNT és az UGT képviselőit. Április 30-án Negrín új kormánya kibocsátotta programadó deklarációját „a háború céljairól", amely „Negrín 13 pontja" néven vonult be a történelembe. Célja az volt, hogy megteremtse a kompromisszum lehetőségét a köztársaság ellen harcoló tábor erőinek egy részével. Hallgatólag egyelőre levette napirendről a további társadalmi előrehaladás célkitűzését. Javasolta, hogy Spanyolország területéről távolítsanak el minden idegen csapatot; rendezzenek új általános választást a cortes megújítására, az állam berendezkedéséről pedig népszavazás döntsön. Hangsúlyozta a nemzetiségi önkormányzat szükségességét, a magántulajdonú kisüzemek szabad működését, a családi tulajdon védelmét, a lelkiismereti és a vallásszabadságot. (Ebben az időszakban a kormány rendeletekkel ösztönözte a hitélet élénkülését is.) Kimondta, hogy a spanyol hadsereg elé nemzeti célokat kell kitűzni. Győzelem esetére teljes amnesztiát helyezett kilátásba mindenkinek, azokon kívül, akik közvetlenül részesek idegen államok csapatainak Spanyolországba szállításában.[65]

Negrín 13 pontja a nemzeti megbékülés politikája volt. A kommunisták, akik egyetértettek a 13 pont irányvonalával, ezt a politikát később a Franco-rendszer évtizedeiben, a helyzet változásának megfelelő módosításokkal, többször is újrafogalmazták.

ELSZÁNT HARC VAGY KAPITULÁCIÓ

A köztársasági tábor, a népfront, kezdettől különböző osztályokat és rétegeket képviselő politikai és szakszervezeti erőket egyesített. Ezek között a háború első másfél-két évében elsősorban az elkerülhetetlen társadalmi átalakulás mélysége, üteme, formái tekintetében volt nézeteltérés. 1938 közepétől, a katonai és a külpolitikai helyzet romlása mértékében a nézeteltérések középpontjába egy másik kérdés került: a további kitartó ellenállás és a francoista táborral kötendő alku hívei kerültek szembe egymással. Az utóbbiakat az sem tántorította el kísérleteiktől, hogy a fasiszták számtalanszor kijelentették: nem akarnak tárgyalásos békét. *„Akik béketközvetítést kívánnak, akarva vagy akaratlanul a vörösöket és Spanyolország nyílt ellenségeit szolgálják"* – írta Franco 1938 szeptemberében. A háború – mint mondta – „a Haza küzdelme az anti-Hazával" és ezért *„nincs más megoldás, mint a tiszta és örök eszmék teljes diadala a korcsok és az anti-spanyolok fölött"*.

A kapitulánsok arra számítottak, hogy ha a kommunistákat és más, a kemény küzdelmet vállaló erőket kiszorítják a vezetésből, az angol és a francia kormány hajlandó lesz nagy erőfeszítéseket tenni a kompromisszum érdekében, mivel tartanak a fasiszta hatalmak földközi-tengeri pozícióinak túlságos megerősödésétől.

Röviddel a „13 pont" meghirdetése után, 1938 júniusában a szocialista párt Végrehajtó Bizottságában, amelyben megerősödtek Prieto hadállásai, támadások kezdődtek a kommunista párt ellen. Ettől kezdve akadozott a két párt Összekötő Bizottságának tevékenysége is.

Augusztusban a kapitulánsok kormányválságot akartak kirobbantani: a katalán nacionalisták, nemzeti sérelmekre hivatkozva, kiléptek a kormányból. Ezt a kormányválságot sikerült leküzdeni, a kapitulációs kísérletek azonban nem szűntek meg. Ezek mélyebb okai ugyanis a háborús győzelem romló kilátásaiban, a lakosság kifáradásában, s abban az óhajában volt, hogy valami módon vessenek véget a pattanásig feszült állapotnak.

MÜNCHEN ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

1938. szeptember végén a Spanyol Köztársaság külpolitikai helyzetében újabb lényeges rosszabbodás állt be: a kormányfői szintű müncheni angol–német–francia–olasz értekezlet határozatot hozott Csehszlovákia megcsonkításáról német birodalom javára. Ez volt az első eset, amikor a nyugati hatalmak nem csak meghátrálásukkal ösztönözték a fasiszta agressziót, hanem közvetlen cinkosságot vállaltak vele annak a reményében, hogy maguk így elkerülhetik az összeütközést a kielégített, „megbékített" agresszív hatalmakkal.

Világossá vált, hogy a spanyol nép nem várhat támogatást a francia és az angol kormánytól, amelyek ebben az időben a köztársaságot már elsősorban akadálynak tekintették nemzetközi politikai játszmájukban és minden módon siettették pusztulását. José Díaz, a *Frente Rojo (Vörös Front)* című barcelonai kommunista lap október 5-i számában a müncheni tapasztalat alapján megállapította, hogy „a kapitalista Európában ma Spanyolország a demokrácia és a béke utolsó bástyája". Figyelmeztetett, hogy „összeomlása katasztrófát jelenthet Európa minden szabad népe és elsősorban az egész munkásosztály számára". Feltette a kérdést: „Vajon megérti-e a francia nép, hogy ami Csehszlovákiában történik, az a francia nép veresége is és ha elvész Spanyolország függetlensége, akkor a francia nép sorsa is eldől minden harc nélkül, és hosszú időre vége lenne a francia nép függetlenségének és szabadságának?"[66]

Mint láttuk, a köztársaság mindinkább súlyosbodó helyzete már 1938 tavaszától nyomot hagyott a népfront pártjainak magatartásán és egymás közti viszonyán is. A köztársasági pártokban, a szocialisták táborában és az anarcho-szindikalista szervezetekben egyre élesebben különültek el egymástól a harc további folytatásának és a háború bármi áron elérhető mielőbbi befejezésének hívei. Az előbbiek abban reménykedtek, hogy: a fasiszta hatalmak mérhetetlen étvágya és mind leplezetlenebb ibériai beavatkozása nyomán kiéleződik a viszony köztük és a nyugati polgári demokratikus kormányok között; Anglia és különösen Franciaország az élesedő Szudéta-válságban[67] teljesíti szerződéses kötelezettségeit, és a harc logikája folytán köze-

ledik a Szovjetunióhoz, ami ismét egybekovácsolhatja a belföldi antifasiszta összefogást is. A harc feladásáért fellépők ellenkezőleg, a tőkés hatalmak közti ellentétek enyhüléséhez fűzték reményeiket. Bíztak benne, hogy ha ez bekövetkezik, a nyugati hatalmak, akik érdekeltek ibériai befolyásuk fenntartásában, közvetíteni fognak a köztársasági tábor jobbszárnya és Franco között. Elképzeléseik szerint a háború utáni megtorlást korlátoznák; Spanyolországban megegyezés révén konzervatív, de alkotmányos rendszer jönne létre, amelyben legális helyet kaphatnak a polgári liberális pártok, a szocialista párt jobbszárnyának égisze alatt átszervezett Általános Munkásszövetség és az anarcho-szindikalisták kommunistaellenes irányzata. A müncheni alku azután módosította a belső politikai erőviszonyokat is, miután az ellentábor is világosan olvasott a müncheni megállapodásból. A fasiszták, újabb nagyarányú külföldi segítséggel, általános támadást készítettek elő a köztársaság kisebbik része, Katalónia ellen.

AZ ÖNKÉNTESEK KIVONÁSA

1938-ban az új felállású nemzetközi egységek ismét komoly erőpróbákat álltak ki. 1937 és 1938 fordulóján a 11. és a 15. Nemzetközi Brigád jelentős szerepet játszott előbb a Teruel elleni sikeres támadásban, majd a lázadók és az intervenciósok heves ellentámadásának elhárításában. Márciusban pedig kibontakozott a lázadók aragóniai támadása, amelyben már felhasználhatták az újabb jelentős német–olasz hadiszállításokat, többek közt Messerschmitt vadászgépeket. A köztársasági frontba beékelődött csapatokkal a 13. és a 15. brigád szállt szembe.

A köztársasági terület kettévágása után a fasiszták Valencia elfoglalására indítottak offenzívát. E csata kellős közepén Franciaország teljes határzárat rendelt el, még az élelmiszer-szállítást is megtiltotta. Ebben a veszélyes helyzetben bontakozott ki július végén az újonnan létrehozott köztársasági Ebro-hadsereg nagy offenzívája, *Guillermo Modesto* és Enrique Líster kommunista parancsnokok vezetésével. Miután az Ebro déli partján jelentős területet foglaltak el, beékelődve a francoisták arcvonalába, 113 napon át, egészen november közepéig lekötötték a lázadók és az intervenciósok mintegy 13 hadosztályát. Az ebrói ütközet az ellenállás politikájának nagy diadala volt, eleinte meglehetős zavart is okozott a francoista táborban és a tengelyhatalmak vezetésében; fékezte a kapitulánsok tevékenységének kibontakozását is.

Az ebrói offenzívában kibontakozásakor részt vettek és újabb nagy vérveszteségeket szenvedtek a 11., a 13., és a 15. Nemzetközi Brigád zászlóaljai is. Időközben a nemzetközi önkéntesek sorsát azonban nagy mértékben befolyásolták más, a csatamezőktől távol eső hadszínterek fejleményei. Az angol kormány még 1938 tavaszán javasolta a londoni Benemavatkozási Bizottságban, hogy vonják ki a mindkét spanyol fél oldalán harcoló külföldieket. A köztársasági kormány július 26-án beleegyező választ adott, Franco viszont időhúzáshoz folyamodott, minthogy a köztársasági oldalon akkor az önkéntesek száma 12 000–13 000 fő körül mozgott, míg az ő oldalán pusztán az olasz „legionáriusok" száma megközelítette az 50 000 főt. Amikor azonban szeptember 12-én Negrín a Nemzetek Szövetsége ülésszakán bejelentette, hogy a köztársaság egyoldalúan leszereli és evakuálja a nemzetközi brigádok valamennyi harcosát, az olasz kormány elszánta magát 10 000 „önkéntes" kivonására. Ez a lépés elsősorban arra szolgált, hogy *Neville Chamberlain* londoni kormányának megkönnyítse az április 16-án kidolgozott olasz–angol egyezmény ratifikálását.[68] Noha az egyezmény a ratifikálást „jelentősebb olasz kontingens" kivonásához kötötte, Anglia most – mint Diószegi István megjegyzi – „1938 őszén odáig ment a békülékenységben, hogy a saját maga által szabott feltétel érvényesítésétől is eltekintett."[69]

Megkezdődött hát a nemzetköziek kivonása, amely nemcsak a tovább folyó ebrói hadművelet irányítóinak, hanem a brigádok vezetőinek és tagjainak is komoly gondokat okozott. Roppant gond volt, hogyan küldjék haza az illegalitásból érkezett harcosokat. A francia kormány kijelentette, hogy a Spanyolországból érkező „hontalanoknak" akkor sem ad menedéket, ha előzőleg Franciaországban éltek, s a totalitárius országok és a megszállt területek lakosait egyáltalán be se bocsátja, hacsak valamely ország nem jelenti ki, hogy befogadja őket. A Nemzetek Szövetsége, amely az olaszok evakuálását igen nagyvonalúan kezelte, *Jalander* finn ezredes vezetésével nem-

zetközi bizottságot küldött ki az önkéntesek kivonásának ellenőrzésére, amely egészen januárig folytatta munkáját.[70]

A nemzetközi önkénteseket 1938. október 28-án Barcelonában ünnepélyes keretek közt búcsúztatták. Megjelent Azaña köztársasági elnök, Companys, a katalán Generalitat elnöke, Negrín és *Vicente Rojo*, a köztársasági hadsereg vezérkari főnöke. A brigádok vezetői közül ott volt az emelvényen Longo, Dahlem és Marty. Több százezer ember előtt *Antonio Cordón* tábornok, hadügyi államtitkár emlékezett meg a brigádok áldozatos küzdelméről.[71] Nagy beszédet mondott Dolores Ibarruri is. *„Ma elutaztok* – mondta. – *Spanyolország katonái voltatok. De ne gondoljátok, hogy obsitot kaptatok. Tovább fogtok harcolni Spanyolországért más frontokon!"*[72]

A karácsony előtti napon a francoisták és az olasz intervenciósok óriási erőkkel megindították offenzívájukat Katalónia ellen. Alvarez del Vayo köztársasági külügyminiszter „Ütközet a szabadságért" című könyvében leírja, hogy a támadók emberfölénye csak háromszoros volt, a repülők aránya viszont 20:1, a harckocsiké 35:1, a géppuskáké 15:1, a tüzérségé pedig 30:1 volt javukra. Mindezt súlyosbította a köztársaságiak krónikus lőszerhiánya.[73] A központi-déli zóna hadserege létszámban felvehette volna a versenyt a fasisztákkal, vezetése azonban nagyrészt az egyezkedés elbizonytalanodott híveinek a kezében volt. Az ellátásban ugyancsak súlyos hézagok mutatkoztak, részben az anyagok abszolút hiánya, részben tehetetlenség vagy szabotázs miatt. Ezekhez a körülményekhez képest a fasiszták offenzívája viszonylag lassan haladt előre, de 1939. január 26-án mégis elfoglalták Barcelonát. A visszavonuló köztársasági csapatok hadmozdulatait a menekülő polgári lakosság többszázezres áradata is nehezítette.

Ebben a súlyos helyzetben az SKP és a köztársasági kormány azzal a kéréssel fordult a köztársaság katalán területén még elszállításra váró 6000 nemzetközi önkénteshez, hogy kapcsolódjanak be ismét a harcba, fedezve a visszavonulást. Aki fegyverfogható volt, eleget tett a felhívásnak, a betegeket és a sebesülteket is úgy kellett lebeszélni – olykor eredménytelenül.

Február 1-jén a figuerasi várban tartotta utolsó (csonka) ülését a köztársasági parlament, a cortes. Egyhangú határozata a harc folytatása volt, méltányos béke elérése céljából. Erre már aligha volt remény, de a cortes nem nyújthatta tálcán a fasisztáknak a feltétel nélküli kapitulációt, s nyitva hagyta az utat az ellenálláshoz. Ennek értelme – bár erről nyíltan nem beszéltek – most már nem a győzelem volt, hanem a rendezett visszavonulás biztosítása, a lehető legtöbb erő megmentése.

Az önkéntesek az utolsó pillanatig, február 10-éig tartottak ki, majd francia területre távoztak. Február 9-én a kormány is átlépte a francia határt. 11-ére a francoisták mindenütt felzárkóztak a határ vonalára. Az országot több mint 300 000 menekülő hagyta el, akiket Franciaország szabad ég alatt létesített, szögesdróttal körülvett táborokkal várt. Különös szigorral kezelték a nemzetközi brigádok volt harcosait, akiket speciális táborokban különítettek el.

A CASADO-PUCCS ÉS A KÖZTÁRSASÁG VERESÉGE

Katalónia elvesztése után a francia területre lépett kormány tagjai február 10-én, illetve 11-én visszatértek Madridba, több vezető katonai parancsnok kíséretében. A köztársaságiak ellenállásának bizonyos lehetőségei még adva voltak. Ebben a pillanatban a legkisebb segítség is fontos lett volna a nyugati polgári demokratikus kormányok részéről. Ehelyett ezek – tekintettel Spanyolország természeti kincseire – igyekeztek biztosítani kapcsolataikat a spanyol háborúból várhatóan győztesen kikerülő tábor vezetőivel. Elsőnek a belga *Henri Spaak* szociáldemokrata vezetésű kormánya szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat Madriddal, és küldött nagykövetet Burgosba, pártja balszárnyának éles tiltakozása közepette. Február 27-én Anglia és Franciaország is követte a belgákat. A Párizsban tartózkodó Azaña elnök ennek hatására lemondott: posztját Martínez Barrio, a cortes elnöke vette át.

Ilyen körülmények között a köztársasági táborban közös platformra kerültek az árulók és az elbizonytalanodott, megingott erők. Március 3–4-én lázadás tört ki a cartagenai haditengerészeti támaszponton. Bár ezt még sikerült elfojtani, március 5-én Madridban az összes kapituláns csoport részvételével alakult junta, amely-

ben *Casado* ezredes, a központi-déli hadsereg parancsnoka és *Besteiro,* a szocialisták szélső jobbszárnyának vezetője játszotta a főszerepet. Képviseltették benne magukat az anarchisták, a megingott republikánusok és a caballeristák jobbszárnya is.

Felhívásaikban meghirdették, hogy céljuk a háború gyors befejezése, „tisztességes béke" kivívása a burgosi kormánytól, amelyet nem követ megtorlás. Kijelentették, hogy amennyiben erre nincs kilátás, a végsőkig tovább küzdenek. Valójában a köztársasági fronton belül kirobbantott újabb puccs az ilyen küzdelem lehetőségeit semmivé tette, hangoztatását retorikai fordulattá fokozta le. Az Alicante közelében, Elda támaszponton tartózkodó kormány a kommunisták javaslatára megpróbált egyezkedni a juntával. Drámai helyzet volt ez: Madridban a szocialista párt Besteiro és *Wenceslao Carrillo,* Eldában az ugyanehhez a párthoz tartozó Negrín és *Paulino Gómez* állt a telefondrót végén; a junta oldalán az anarcho-szindikalista *del Val Marín* és *García Pradas,* velük szemben, Negrín társaként a CNT-vezető *Segundo Blanco;* a puccsisták táborában a köztársasági *San Andrés* és *Del Rio,* a kormány szállásán pedig régi elvbarátaik, *Méndez Aspe* és *Giner de los Ríos.* Casado már-már hajlott volna a megegyezésre, mivel tudta, hogy Madridban és körzetében erős, kommunisták vezette katonai egységek állomásoznak. Besteiro, Carrillo és az anarchisták azonban tiltakoztak: az egész puccs értelmét abban látták, hogy a Negrín-kormánnyal szembefordult, antikommunista erők nevében igényelnek közvetítést Londontól és enyhébb elbánást Francótól. Ezzel a gondolattal viszont Casado is egyetértett.

A megállapodás meghiúsulása után a junta lecsapott a kormány híveire. A puccsisták oldalára állt csapattestek egyike Eldát is veszélyeztette: a kormány tagjai a kíséretükben levő katonai parancsnokokkal és politikusokkal együtt március 6-án repülőn – Afrika érintésével – külföldre távoztak. Csak *Pedro Checa,* az SKP KB titkára és *Fernando Claudín,* az ifjúsági szövetség egyik vezetője maradt vissza, hogy a lehetőség szerint mentse az ottmaradt erőket, s ha lehet, szervezze az ellenállást. Harmadiknak *Palmiro Togliatti,*[74] a Komintern megbízottja csatlakozott hozzájuk. Ők hárman csupán március 25-én tudtak eltávozni Spanyolországból, hajmeresztő kalandok után, egy rajtaütésszerűen kezükbe kaparintott repülőgépen.

A kommunisták vezette, de felsőbb irányítás nélkül maradt katonai egységek megpróbálták leverni az újabb lázadást, a puccsisták azonban a frontról vontak el egységeket Madridba, szabadon hagyva a fasiszták útját. Lépésüket ismét azzal indokolták, hogy tisztességes békét csak ők érhetnek el, akik szakítanak a kommunistákkal. Ezzel sokakat sikerült megtéveszteniük. Valójában Franco nem akart egyezkedni velük, noha megbízottai fogadták a junta képviselőit. Amikor a francoisták frontja megmozdult, Casado és legtöbb társa angol segítséggel elmenekült Spanyolországból. Március 28-án Franco csapatai bevonultak Madridba, április 1-jén pedig befejezték az ország teljes megszállását.

A ma ismert tények megvilágításában még inkább nyilvánvaló annak a kortársak által is hangoztatott állításnak az igazsága, hogy a spanyol háború nemcsak a félsziget haladó és reakciós társadalmi erőinek küzdelme, hanem a nemzetközi fasizmus és antifasizmus harca is volt. Kimenetelét nem csupán a szemben álló hazai táborok erőviszonyai, hanem – s valószínűleg igen jelentős részben – a nemzetközi politika porondján tevékenykedő fő erők aránya és a világpolitikai fejlemények alakulása döntötte el.

A köztársaság vereségében fő szerepet játszó fasiszta intervenció mellett, sorsára nagy hatással volt a nyugati polgári demokratikus kormányok ún. „megbékítési" politikája. Ez a külső tényező belsővé vált azáltal, hogy erősen befolyásolta a népfront polgári erőit és egyes szocialista csoportokat, amelyek lépéseiket éppen e hatalmak mozdulataihoz igazították.

A spanyol nép rendkívüli bátorságról, önfeláldozásról és rátermettségről tett tanúságot a háború borzalmas éveiben. Ebben minden köztársasági irányzat hozzájárulása benne volt. Különösen kiemelkedtek e téren a kommunisták, akik a háború frontjain éppúgy helytálltak, mint a bevezetett társadalmi reformok végrehajtásában.

A köztársasági tábor számottevő segítséget csupán a Szovjetuniótól és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom erőitől: kommunistáktól, baloldali és egyes centrista szocialistáktól, haladó emberek különböző világnézetű csoportjaitól kapott. Ezek összefogása a fasizmus visszaszorítására nagy jelentőségű előzménye volt a

köztársaság veresége után mindössze öt hónappal kirobbant második világháború ellenállási harcainak.

FRANCO DIADALA ÉS LETŰNÉSE

Ötven esztendeje annak, hogy a lázadók első fegyverei eldördültek Spanyolországban. A 986 napos, súlyos háborút, amely az ellenforradalmi lázadók és az őket támogató fasiszta hatalmak győzelmével ért véget, látványos aktus zárta le. Április 14-én a francoista hadsereg, a falangista milicia, a német, az olasz, a marokkói csapatok, a spanyol idegenlégió, valamint a portugál Viriato Légió tagjai nagy felvonulással ünnepelték Franco diadalát Madridban. Félelmetes fehérterror bontakozott ki. Közel egymillió volt a halottak száma, több százezren kényszerültek emigrációba; mintegy egymillió ember járta meg a börtönöket, az internáló táborokat és a kényszermunka-csapatokat.

A kiépült rendszer, a sajátságos fasiszta rezsimek egyikeként – a nemzetközi helyzet hullámzása, majd a kiéleződő belső ellentétek nyomán – számos formaváltozáson esett át fennállásának közel 40 éve alatt. 1953. szeptember 29-ével, amikor aláírták a spanyol–amerikai katonai szerződést, közvetve bebocsáttatást nyert a szocialista országok ellen minden lehető eszközt igénybe vevő nyugati szövetségi rendszerek világába. Fennállásának utolsó éveiben, az 1970-es évek elején azonban már nem tudta féken tartani a demokratikus fordulatért harcoló erők előnyomulását, rések keletkeztek rajta, robbanásveszélyessé vált. Ezáltal lett feleslegessé és kockázatossá demokratikus kapitalista barátai számára, akik nem állták útját annak, hogy – Franco 1975. novemberi halála után – megindulhasson a rendszert végül is fölszámoló liberális reformfolyamat. Ismét legálissá lettek a különböző pártok és szakszervezetek, szabadon gyűlésezhettek mind az áldozatok, mind a gyilkosok hagyományait hordozó szervezetek.

A demokratikus átalakulás fontos következményeként hazatérhettek a száműzöttek. A köztársaság tisztségviselői visszakapták állampolgárságukat, nyugdíjat is megszavaztak nekik. Az új Spanyolország 1977 júniusában megválasztott parlamentjének első ülésszakán a köztársasági cortes egykori alelnöke, Dolores Ibarruri töltötte be az alelnöki tisztséget. 1982 októbere után, amikor a Spanyol Szocialista Munkáspárt került kormányra, a köztársaság hadseregének még élő volt tisztjei és tiszthelyettesei is nyugdíjat kaptak.

Az új Spanyolország haladó erői sokat tettek azért, hogy helyreállítsák, esetenként pedig felderítsék az igazságot a nagy küzdelem történetéről. Az interpretációk most is különbözők, de kétségkívül előtérbe kerültek a tények, több az objektív megvilágítás. Úgy hírlik, a megbékélést az is elősegíti, hogy néhány esetben a két hadsereg egykori harcosai találkoztak.

Az emlékezés pillanataiban a demokratikus úton haladó Spanyolország szeretettel látja vendégül egykori harcostársait, a nemzetközi önkénteseket, akiknek tettei nem hullottak ki a halványuló emlékezet rostáján, hanem élénken élnek az újabb nemzedékek tudatában.

HARSÁNYI IVÁN

VERSEK, VISSZAEMLÉKEZÉSEK

József Attila

MÁRCIUS

1

Langy, permeteg eső szemerkél,
új búza pelyhe ütközik.
Kéményre gólya s a levert tél
jeges csúcsokra költözik.
Zöld robbanásokkal kitört
a kikeleti víg erőszak.
Asztalos műhelye előtt
remény legyint meg, friss fenyőszag.

Mit ír a hírlap? Dúl a banda
Spanyolhonban és fosztogat;
Kínában elűzi egy bamba
tábornok a parasztokat
kis telkükről. Had fenyeget,
vérben áznak a tiszta vásznak.
Kínozzák a szegényeket.
Hadi uszítók hadonásznak.

Boldog vagyok: gyermek a lelkem;
Flóra szeret. S lám, álnokul,
meztelen, szép szerelmünk ellen
tankkal, vasakkal fölvonul
az ember alja. Megriaszt
a buzgóság e söpredékben.
S csak magunkból nyerek vigaszt,
erőt az élet érdekében.

2

Zsoldos a férfi, a nő szajha,
szivüket el nem érhetem.
Gonoszságuk is föl van fujva,
mégis féltem az életem.
Hisz nincs egyebem e kivül.
Számol ezzel a gondos elme.
A megbántott Föld ha kihül,
ég Flórám és szivem szerelme.

Mert mi teremtünk szép, okos lányt
és bátor, értelmes fiút,
ki őriz belőlünk egy foszlányt,
mint nap fényéből a Tejút, –
és ha csak pislog már a Nap,
sarjaink bízóan csacsogva
jó gépen tovább szállanak
a művelhető csillagokba.

Dr. Münnich Ferenc

SPANYOL FÖLDÖN A MAGYAR NÉP SZABADSÁGÁÉRT

Amikor a spanyol nép fegyvert fogott, hogy visszaverje Hitler harmadik birodalma és Mussolini Olaszországa által támogatott fasiszta lázadók ellenforradalmát, és megvédje a köztársaságot, a világ dolgozói, elsősorban a kommunisták felismerték e harc nemzetközi jelentőségét, és ezrével siettek a spanyol nép megsegítésére.

Én is az önkéntesek közé álltam, s vállaltam a hosszú út nehézségeit és kockázatát. Országokon utaztam keresztül, mindenféle közlekedési eszközt felhasználva, és küzdve a nemzetközi reakció, az egyes kapitalista országok rendőri közegeinek ama törekvésével, hogy gátat vessenek az önkéntesek útjába.

Utam egyik emlékezetes eseménye volt, amikor egy dán hajóval Franciaországba igyekeztem. Mindannyian, akik ezen a hajón ugyanazon célból utaztunk, betartottuk a konspiráció szabályait. Azért az emberek viselkedéséből, sok más, apró, talán szavakba sem foglalható dolgokból felismertük egymást. Mielőtt a hajó az antwerpeni kikötőbe érkezett, megállapodtunk, hogy az az 50 ember, aki a spanyol frontra igyekszik, nem maradhat együtt, mert francia kikötőben magukra vonnák a hatóság figyelmét. Minden részletesebb megbeszélés nélkül mindössze hárman maradtunk a hajón. A többiek vonaton vagy más úton igyekeztek a francia–spanyol határ felé. Én harmadmagammal érkeztem meg a dunkerque-i kikötőbe. Az utasokat percek alatt a partra engedték a francia hatóságok. Hármunkat, akik gyanúsak voltunk, visszatartottak azzal, hogy egy kicsit később intézkednek a mi utazásunk dolgában. Körülbelül 4–5 óra telt el, amíg tudomásunkra adták, hogy tovább mehetünk. Jellemző, hogy ebben az időben milyen óvatos volt a szocialista Léon Blum vezette francia kormány a Spanyolország felé átutazókkal szemben.

Körülbelül hat napig tartott, amíg Párizsban beszereztem a továbbutazáshoz szükséges okmányokat. A spanyol határállomáson a köztársaság ellenőrző szervei vártak, és miután a kormánynak koalíciós jellege volt, itt is a különböző pártok képviselői intézték az ügyeket. Mindenki elfogadta igazolványaimat, csak az anarcho-szindikalisták egyik szakállas képviselője akadékoskodott, és azt hajtogatta, hogy a spanyol nép meg tudja vívni a maga harcát a külföldi kommunisták segítsége nélkül is. Vonaton utaztunk Valencián keresztül Madridba. A vonatokat munkásőrök és partizánok ellenőrizték, akik a külföldieket különleges barátsággal fogadták, és mindenben segítették.

1936. november 6-án, a nagy októberi szocialista forradalom előestéjén érkeztünk Madridba. A főváros a legnagyobb veszélyben forgott. Azonnal felvettük a kapcsolatot a Spanyol Kommunista Párt által szervezett 5. ezreddel, amelynek parancsnoka Lister elvtárs volt. Kértük, hogy engedjenek minket harcolni, de a parancsnokok azt mondták, hogy miránk más feladat vár – majd csak boldogulnak ők a fasisztákkal. Bizakodva mondták, hogy néhány szovjet gyártmányú tankjuk is van már. Minden tiltakozásunk ellenére visszaküldtek Albacete városába. Már működött a nemzetközi brigádok központja André Marty és Luigi Longo vezetésével.

Albacetében részt vettünk a nemzetközi brigádok szervezésében. Ezt a munkát persze az tette lehetővé, hogy ezrével érkeztek a külföldi, nemzetközi önkéntesek.

Ebben az időben a 11. Nemzetközi Brigád első egysége már a fronton volt, és velük együtt harcolt egy magyar önkéntes század is.

Ekkor szerveztük meg a 12. brigádot, amelynek parancsnoka Zalka Máté lett. Mivel engem egy elég súlyos baleset ért, még néhány hétig nem mehettem ki a frontra. Amikor meggyógyultam, Zalka Máté egyik helyettese lettem – gazdasági

vonalon. Körülbelül hat hónapig dolgoztam ebben a beosztásban, gondoskodva a brigád fegyverrel, lőszerrel, élelemmel, ruhával való ellátásáról. Természetesen nem egy nyugodt, front mögötti intendatúra volt ez. Részt vettem a harci akciókban, osztozva az önkéntesek minden nehézségében és veszedelmében.

Ebben a kötelékben vettem részt a Madrid körüli harcokban, a Jaramánál és később, a huescai operációban – amely az anarchisták árulása folytán sikertelenül végződött. A huescai ütközetben súlyos veszteség érte a magyar zászlóaljat, ott esett el Zalka Máté, *Hevesi Ákos, Tarr Imre* és a nemzetközi brigád sok más kimagasló harcosa.

Még a huescai csata előtt, 1937 márciusában, Madrid közelében volt egy rövid pihenőnk, amikor Zalka Mátéval és Cséby Lajossal együtt összegyűjtöttük a Spanyol Köztársaság különböző egységeiben harcoló magyarokat, és megalakítottuk a magyar internacionalisták zászlóalját. Ez a zászlóalj aztán a 13. Dombrowski-brigád kötelékében, főleg Szalvay Mihály vezetése alatt, a spanyol nép egyik legszeretettebb, legmegbecsültebb harci egysége lett, és gazdagította a magyar önkéntesek érdemeit és megbecsülését. A huescai hadműveletek után a katonai hadvezetés áthelyezett engem a 15. spanyol hadosztályhoz, amelynek parancsnoka szintén magyar volt: Gál János, tábornoki rangban. Mint később kiderült, őt 1918-ban én vettem fel Tomszkban a vörösgárdisták soraiba. Erre csak később jöttünk rá, mert én Spanyolországban Otto Flatter néven szerepeltem. Amikor kölcsönösen megtudtuk egymás eredeti nevét, feleleventettük a régi emlékeket.

Nyolc hónapig tartoztam e hadosztály kötelékébe, először mint a hadműveleti osztály vezetője, később mint a hadosztály törzskarának, ahogy ők mondták: vezérkarának a főnöke.

Harcoltunk a madridi fronton, részt vettünk a brunetei offenzívában, amely sikerrel végződött. A fasisztákat Madridtól távolabbra űztük, és így biztosítottuk a főváros helyzetét.

Az imperialista országok a benemavatkozási politika alapján blokád alá helyezték a Spanyol Köztársaságot. Ez egyben azt is jelentette, hogy már nem jöhettek további önkéntesek, és fegyvert se kaptunk. Napról napra súlyosabb lett a helyzet. Bár a köztársasági hadsereg óriási embertartalékokkal rendelkezett, az ellenség technikai fölénye egyre nyomasztóbbá vált. Harci módszereinket meg kellett változtatni. Ha állásainkat nappal feladtuk, éjjel – amikor a technikai fölény nem érvényesülhetett – rohammal visszafoglaltuk. Ez természetesen igen sok áldozattal járt.

Az ellenség nagy technikai fölényének illusztrálására álljon itt egy pár szám: amíg a mi tüzérségünk 5000 lövedéket lőtt ki egy nap alatt, addig a fasiszták 50 000-et; amíg a mi légierőnk 5–6 repülőgéppel röpködött, és egy-két bombázóval támadta az ellenség állásait, addig a fasiszták, ugyanebben az időben, 50–100–150 repülőgépet vetettek be. Ehhez járult az a hatalmas fölény, amely a tankok számában mutatkozott. Azok a tankok, amelyeket még a háború elején sikerült külföldről behozni, a háború utolsó szakaszára vagy teljesen elhasználódtak, vagy megsemmisültek. Újakat pedig a blokád miatt nem lehetett beszerezni.

Mindezek ellenére a spanyol nép több mint két és fél esztendeig vívta az egyenlőtlen harcot, és a spanyol katonák meg a nemzetközi önkéntesek sokszor benzinespalackokkal, szinte saját testükkel védekeztek az ellenség egyre gyarapodó technikai erejével szemben.

A technikai fölény következtében a fasiszta hadseregnek 1938 áprilisában sikerült Teruelnél (Aragóniában) a köztársaság frontját áttörni. A fasiszták így kijutottak a Földközi-tengerig, és ezzel kettévágták a köztársaságot. A köztársasági hadvezetés már előzőleg számolt ezzel, és az internacionalista erőket átcsoportosította Katalóniába. Itt egy oldaltámadással próbálták a helyzetet megváltoztatni.

Amikor a nemzetközieket az ország központi részéből Katalóniába csoportosították, akkor engem is kivontak a 15. hadosztály kötelékéből, és Barcelonába küldtek. Ott a tartalékban levő 11. Nemzetközi Brigád parancsnokává neveztek ki. A feladat az volt, hogy egészítsük ki megtépázott sorainkat, állítsuk helyre a hadrendet, hogy részt vehessünk az elkövetkezendő ebrói offenzívában. Sikerült a brigádot harcképes egységgé szervezni. Voltak köztünk németek, osztrákok, norvégek, finnek, svédek, dánok és hollandok, nagy többségükben pedig már spanyol újoncok, katonák és tisztek. Ezt a soknemzetiségű csapatot – éppúgy, mint a Spanyol Néphadsereg más egységeit – sikerült egészséges szellemű harci

egységbe kovácsolni, mert a nyelvi nehézségeknél erősebbnek bizonyult a fasizmus elleni gyűlölet és az a felismerés, hogy a spanyol nép győzelme a készülő új világháborút akadályozhatja meg, és balra fordulást válthat ki Franciaország és Olaszország politikai életében.

Másfél-kéthónapos újjászervezés és gyakorlatozás után a brigádok ismét teljes mértékben harcképessé váltak. A felkészülés 1938. július 24-én ért véget, akkor mozdultak ki a köztársasági csapatok az Ebro folyó mentén elfoglalt állásaikból. Áttörtük a fasiszták frontját, és mélységben igyekeztünk kettévágni a fasiszta hadsereget. Nagy vállalkozás volt ez. A fasiszták nem is nagyon hittek abban, hogy erre képesek vagyunk, mert az Ebro igen jelentékeny természetes akadály, és tudták, hogy fegyverzet tekintetében összehasonlíthatatlanul rosszabbul állunk, és pl. a folyón való átkeléshez szükséges hídanyaggal is alig rendelkezünk.

Mégis megtörtént a váratlan támadás. Megtámadtuk a fasisztákat. Csónakokon, tutajokon, rögtönzött eszközökkel átkeltünk az Ebrón, és az ellenséget mintegy 25 kilométer mélységben visszaszorítottuk. Sajnos, az offenzíva csak részletsikert hozott, részben, mert kevés volt a hadianyagunk, részben pedig azért, mert hadműveletünk nem volt eléggé koordinálva a köztársaság központi részében levő erők hadmozdulataival. Meglehetősen hosszú időre megrekedtünk, és nem tudtunk előre jutni. Egyenlőtlen harcot folytattunk az igen erős légierővel és tüzérséggel rendelkező fasiszta hadsereggel.

Az ebrói harcok idején a Népszövetségben megállapodás jött létre a külföldi önkénteseknek mindkét fél részéről való kivonásáról. A köztársaság ezt a megegyezést ígéretéhez híven végre is hajtotta. Az ellenség azonban nem ezt tette. Az olasz expedíciós hadtest, a marokkói csapatok, az idegenlégiósok, valamint a német fasiszta csapatok továbbra is Franco fő erejét képezték, és így a spanyol köztársasági hadsereg helyzete még inkább súlyosbodott. A harcból kivont nemzetköziek Katalónia északi részén különböző táborokban várták elszállításukat. Azoknak az elvtársaknak, akik kapitalista, de nem fasiszta országokból jöttek, sikerült hazatérniük. A németek, magyarok, bolgárok, lengyelek, jugoszlávok nem térhettek haza, ott rekedtek.

Amikor a fronthelyzet rosszabbodott, s a köztársasági hadseregnek vissza kellett vonulnia az Ebróig, sőt attól is hátrább – akkor a még spanyol földön levő önkéntesek újból jelentkeztek, hogy visszatérnek a harctérre, és fegyverrel segítik spanyol testvéreiket. Ez a hősi elhatározás nagymértékben emelte a spanyol egységek harci erejét és lelkesedését – bár az egyre fokozódó túlerővel szemben már csak lassítani tudták a visszavonulást.

1939 januárjában Katalóniában folytak az utóvédharcok az előrenyomuló fasiszta hadsereggel szemben. Egyre közelebb jutottunk a francia határhoz, és az volt az elgondolásunk – nemcsak a nemzetközieknek, hanem a spanyol egységeknek is –, hogy francia területre lépünk át, megpróbáljuk igénybe venni a francia kormány vendégszeretetét, és ott várunk arra az időre, amikor újra felvehetjük a harcot Franco ellen. A francia kormány mereven visszautasította, hogy pár százezer embert beengedjen francia területre. Sok időnk nem volt tárgyalni, és úgy gondoltuk, ha másképpen nem megy, fegyverrel erőszakoljuk ki a behatolást Franciaországba. Ez úgy látszik túlságosan kellemetlen lett volna Daladier úr kormányának, és végre megadták a hozzájárulást, hogy 1939. február 9-én átlépjük a határt.

Le kellett adni a fegyvereket, és az ország belseje felé tereltek. Még két kilométer – mondták –, és ott tejeskávé és más nagyszerű dolog vár bennünket, és máskülönben is kitűnő bánásmódban lesz részünk. Ez a tejeskávé-ígéret minden 4–5 kilométernél megismétlődött, úgyhogy körülbelül 60 kilométeres kimerítő gyaloglás után elérkeztünk a Földközi-tenger partjára. Egy francia katonai lágerparancsnokság fogadott bennünket, majd kivezettek a tengerpartra, és a tenger fövenyére mutatva mondták: ez a tábor. Erre én azt válaszoltam – már akkor a visszavonuló csoport vezetőjének tekintettek –, hogy kérem, nekem nagyon jó szemem van, de én itt nem látok tábort, csak homokot. Ja – mondta az egyik francia –, mi nem készültünk fel az önök fogadására, ez tábor, helyezkedjenek el, ahogy tudnak, és azt a később nagyon népszerűvé vált francia kifejezést használták, hogy – „debrouillez vous", vagyis rendezzék be magukat, ahogy jólesik.

Februárt mutatott a naptár, a Pireneusok felől jeges szél fújt, és átjárta hiányos ruházatunkat.

Nem tehettünk egyebet, igyekeztünk beásni magunkat a tenger homokjába, amely fél méter mélyen már nedves volt. Mindez éjjel történt. Másnap reggel, amikor felébredtünk, még metszőben fújt a szél. Megkérdeztük a franciákat, hogy mi lesz az élelmezésünkkel. Az felelték, hogy ezt nem tudják, mert nem készültek fel ilyen nagy tömeg fogadására, és semmiféle megnyugtató választ nem adtak. A visszavonulás során a spanyol területen legelésző összes állatokat, szamarakat, öszvéreket elhajtottuk, és ezek a jámbor állatok most is ott voltak közöttünk. Valakinek az a zseniális ötlete támadt, hogy ezek húsából fogunk reggelizni. A falu közelében összeszedtük az eldobott üstöket és edényeket, és minden fűszer nélkül főztünk. Ez volt az első reggelink.

Lassacskán 80 000 főre szaporodtunk fel, és kezdtek bennünket respektálni. Kijelentették, hogy lesz élelmezés, ami a legközelebbi órákban úgy valósult meg, hogy nyolc-tíz teherautó behajtott ebbe a roppant emberrengetegbe, és kenyeret dobált szét. A kiéhezett emberek természetesen nekiestek a kenyérnek, és – „aki bírja marja". Mi természetesen nem vettünk részt ebben a vad tülekedésben, és akkor azt mondtuk a francia parancsnokságnak, hogy ne úgy élelmezzenek bennünket, mint az állatkerti állatokat. Megalakítunk egy szervező bizottságot, amelyik vállalja az élelem elosztását. Eleinte csak kenyeret és vizet kaptunk. Közben a még legálisan működő Francia Kommunista Párt nagy társadalmi kampányt indított. A francia dolgozók óriási tömegei siettek megsegíteni a spanyolországi szabadságért küzdőket. Rövid időn belül igen szűkös, de mégis rendszeres élelmezéshez jutottunk. Azt is kiverekedtük, hogy táborépítésre deszkaanyagot és szerszámokat kapjunk. Megkezdtük ezt az óriási tömeget csoportokra bontani, mert máskülönben nem lehetett áttekinteni és vezetni. Megalakítottuk a nemzetköziek csoportját, amely akkor körülbelül hétezer emberből állt, és engem kértek meg, hogy vezessem ezt a kollektívát.

Néhány mérnök és rajzoló elvtárs segítségével megterveztük a tábort, utcákkal, egy térrel, a téren egy kórházat építettünk. Utána hozzáláttunk a lakóbarakkok felépítéséhez. A nekünk juttatott faanyagból nagy szakértelemmel, a lehetőségekhez mérten emberséges férőhelyeket terveztünk. Amíg a láger fel nem épült, és mindenki nem kapott helyet, én egy sátorban laktam. Jellemző a francia parancsnokság mentalitására, hogy erre ők azt mondták: hogy lehet az, hogy maga a parancsnok, s nem saját magáról gondoskodik legelőször.

– *Én kommunista vagyok* – válaszoltam –, *és nem tudnék nyugodtan aludni, amíg fedél alá nem helyezem azokat az embereket, akiknek a sorsa az én kezemben van.* Értetlenül néztek rám, és csóválták a fejüket.

Miután megkezdődött a rendes táborélet, a francia kémszolgálat is elkezdte munkáját. Betettek közénk különféle bűnözőket, politikailag ellenséges embereket, trockistákat és más hasonszőrűeket, akik igyekeztek zavart kelteni sorainkban. Mi gyorsan megalakítottuk illegális pártszervezetünket, és a franciák csodálkozására pár napon belül táborunkban a legnagyobb rend és egység volt. Spiclik nem tudtak közénk furakodni, mert az ilyeneket lelepleztük és kidobtuk, anélkül, hogy a francia parancsokság engedélyét kértük volna. Igyekeztünk változatossá tenni életünket, megszerveztük a táboréletet, kultúrmunkát és politikai munkát is végeztünk. Annak a megyének prefektusa, ahová a tábor tartozott, egy liberális hírében álló ember volt. A francia belügyminiszter nagyon elégedetlen volt, nem tartotta elég szigorúnak a nálunk bevezetett rendszert, és egy szép napon áthelyeztek bennünket az Atlanti-óceán partjára egy olyan megyébe, amelynek prefektusa egy fasiszta hajlamú úr volt.

Itt aztán szigorúbb napirendet írtak elő számunkra. Megkezdték beszervezésünket az idegenlégióba. Mindenféle eszközzel, rábeszéléssel, röplapokkal, erőszakkal, ígérgetésekkel felhívtak bennünket, hogy menjünk Közép-Afrikába – fekete Franciaországba. Ott olyan a klíma, hogy az emberek egy úszónadrágban hűsölnek a pálmafák alatt, és mindenképpen nagyszerűen érzik magukat. Mi azt mondottuk, hogy inkább itt várakozunk, mert Közép-Európában, saját országunkban van dolgunk.

A dolog odáig fajult, hogy erőszakkal bejöttek a zsandárok, megfogtak egyes embereket, és ha ellenálltak, a földön húzták 25–30 métert, és jól megrugdosták őket. De nem volt sikerük, mert egyetlen ember sem ment az idegenlégióba. Egyik éjszaka letéptük a francia parancsnokság röplapjait. Erre, úgy látszik, mégiscsak volt köz-

tünk spiclı, mert másnap engem és néhány elvtársamat bevittek a francia parancsnokságra, és ott minden magyarázat nélkül véresre vertek bennünket. Kihallgatásunknál egy francia tiszt is jelen volt, aki mindezt látta, és nagyon felháborodott. Németül beszéltem vele, és minduntalan azt mondta: *„Nézze, nekem ehhez semmi közöm, én itt csak tolmács vagyok."* – *Ha nem helyesli* – mondtam én – *ön, a francia hadsereg tisztje, jelentse, hogy hogyan bánnak velünk.* – De ehhez nem volt erkölcsi ereje.

Nemsokára ezek után Collioure várába zártak – megint vissza a Földközi-tenger partjára, kényszermunkára. Ebben a várban őrizték a spanyol köztársasági hadsereg válogatott tisztjeit, akiket a francia hatóságok a legveszedelmesebbeknek tartottak. Mind egy szálig kommunisták voltunk, kivéve a közénk becsúsztatott 8–10 provokátort. Itt aztán végképp nem bírtak velünk – minden úgy ment, ahogy azt mi elhatároztuk. A franciák a szájukat tátották, hogyan lehet ilyen egység közöttünk. Itt is egyenként hívattak a várparancsnokhoz, és megpróbáltak az idegenlégióba beszervezni. Nekem őrmesteri rangot ajánlottak fel, mert térkép-skicceket találtak nálam, amelyekről megállapították, hogy magas fokú katonai tudással készültek. Azt mondták *„Ön kvalifikált katona. Mi mindenkit csak közlegénynek veszünk fel, de magából egyszerre őrmestert csinálunk."* Én kijelentettem, hogy kísérletük teljesen reménytelen. Velünk csak egyféleképpen lehet beszélni, ha bevesznek bennünket a francia hadseregbe (akkor már folyt a német–francia háború), és Hitler ellen visznek. Saját egységeink lesznek, követeljük a spanyol hadseregben viselt rendfokozatunkat, és garanciát arra, hogy Hitler ellen harcolunk. Akkor mi már holnap a francia hadsereg tagjai leszünk, de az arabokkal nekünk semmiféle vitánk nincs, és ne is kísérletezzenek. A várparancsnok így fejezte be a diskurzust: *„Ön itt fog megrohadni ebben a várban."* Azt válaszoltam, hogy én sokkal optimistább vagyok, mint maga, én látom előre, hogy ki fogok innen kerülni.

Miután élesedett a belpolitikai helyzet, a várat kiürítették, és helyünkre francia elvtársakat hoztak. Minket pedig egy nagy gyűjtőtáborba vittek. Amikor a tábor parancsnoka meglátott, és meghallotta nevem, dühbe gurult. *„Hogy kerülhet ide egy közveszélyes moszkvai ügynök. Maga nem marad itt"* – mondotta – és másnap elküldött a vernet-i büntetőtáborba, ahol mégiscsak jobb helyre kerültem. Ott még egységesebbek voltunk, mert ebbe a táborba csak nemzetköziek kerültek.

A vernet-i táborban magyar csoportot is találtam, többek között *Tömpe Istvánt*, Rajk Lászlót, a Sebes-fiúkat, *Aranyossi Pál* író barátomat és más elvtársakat. Ebben a táborban még munkára sem tudtak szorítani bennünket, kivéve azt a „megtisztelő feladatot", hogy egy bizonyos közhasználatú helynek a termékeit 50 literes edényekben kivihessük a folyóhoz. Ezt az egyet vállaltuk saját egészségünk érdekében, de ezenkívül semmi egyebet.

Hosszú-hosszú éhezés után borzalmasan néztünk ki. Mindenki csont és bőr volt, sokan már nem tudtak felkelni a priccsükről, amikor megjelent a vichyi szovjet követség megbízottja egy névsorral. Velem is közölték, hogy a Szovjetunió segíteni akar rajtunk, és ki akar vinni az országból. Én is jelentkeztem – szerepeltem is a névsoron –, és megjelentem a parancsnokságon rongyos ruhámban. Úgy néztem ki, mint egy ágrólszakadt. Erre a lágerparancsnok rám ordított, hogy azonnal menjek vissza, és vegyem fel a jobbik ruhámat. – *„Magának van egy jobb ruhája, miért ezt a rongyosat vette fel"* – ordított a francia lágerparancsnok. *A valóságot akarom ábrázolni* – feleltem neki. – *„Akkor nem fog innen kikerülni"* – volt a válasz.

Mégsem akartam lemaradni az akcióról, és átöltöztem. Elvittek bennünket Marseille mellé. Külön táborba kerültek azok, akik a Szovjetunióba készültek.

Hosszú fél esztendő után Olaszországon keresztül elindultunk. Belgrádban a szovjet követség tudtunkra adta, hogy a németek megszállva tartják Bulgáriát. A követség a magyar kormányhoz fordult, hogy engedélyezzék a csoport átutazását Magyarországon. Ekkor jobb volt a viszony Magyarország és a Szovjetunió között, ebben az időben magyar követség is volt Moszkvában, s így hozzájárultak az átutazáshoz. Engem azonban a szovjet követ nem engedett Magyarországon keresztül utazni. Azt mondta, túlságosan ismert vagyok, és ha felismernének, nem tehetne semmit értem, mert nem az igazi nevemre szólnak az okmányaim, s így büntetőjogi alap lenne arra, hogy a csoportból kiemeljenek. Ekkor én egyedül, a németek megszállta

Bulgárián keresztül Várnából utaztam Moszkvába.

Meglehetősen megtépázott állapotban voltam, nem annyira a polgárháborútól, mint a franciaországi internálástól, s ezért elküldtek üdülni. Amikor pár héttel visszatérésem után a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót, akkor ismét jelentkeztem a hadseregbe. Először partizántáborokban voltam, majd leküldtek a sztálingrádi frontra. Ott dolgoztam 1942-ig, amikor ismét visszahívtak Moszkvába, és a szovjet rádió magyar nyelvű szerkesztőségét vezettem hazatérésemig.

Budapest, 1959.

Bakallár István

UTAM A KÖZTÁRSASÁGI SPANYOLORSZÁGBA

Abban az időben, amikor a spanyol fasiszta tábornokok föllázadtak a köztársasági kormány ellen, politikai elítélt voltam. Attól a pillanattól kezdve, hogy ez a hír bejutott a cella falai közé, egyetlen vágyam az volt: részt vehessek közös ellenségünk letörésében, fegyveresen siethessek spanyol munkástestvéreim segítségére. Minden óra hónap hosszúságúnak tűnt számomra. Elítélt még nem várta úgy szabadulása pillanatát, mint akkor én. 1937. február havában kiengedtek.

Elérkezett az idő, hogy útnak induljak. Igen ám, de hogyan? Se pénzem, se útlevelem. Még ennél is nagyobb veszélyt rejtegetett az a tény, hogy katonaköteles voltam, és rendőri felügyelet alatt álltam. Ilyen körülmények között nem volt ajánlatos elindulni. Ha útközben elfognak a kakastollas csendőrök, utam vége ismét a börtön lesz. De gondolataim, vágyaim csak hajtottak: menni és menni!

Felkerestem az elvtársakat, valami útbaigazítást reméltem tőlük. Ők azonban csak azt mondhatták, hogy szerezzem meg az útlevelet, s ha ez sikerül, előteremtik az útiköltséget. Csakhogy a kör bezárult, hiszen útlevelet nem kaphatok.

Pénzt kellett szereznem, mert pénzért mindent meg lehet kapni, még egy útlevelet is. Sofőr lettem. Hamarosan megértettem azonban, hogy munkával nem lehet annyit keresni, hogy pénzért vegyek útlevelet. Lemondtam mindenféle pénzszerzésről, és 1937 júniusában otthagytam az állásomat. Eladtam pár holmimat, magamhoz vettem a legszükségesebbeket, és útnak indultam. Indulás előtt elbúcsúztam a menyasszonyomtól. Amikor elmondtam, hova megyek, nagyon megijedt. Kért, hogy maradjak. Hosszú ideig magyaráztam neki, hogy miért kell elmennem. Végül megértette, sőt még süteményt és sült húst is adott az útra. Kimentem a pályaudvarra, a vasúti telefonfülkéből felhívtam a menyasszonyomat, még egyszer elbúcsúztam tőle. Ezt csak azért tettem, hogy hallja a vonatok zúgását, és azt higgye, hogy vonaton utazom. Ezek után elindultam Spanyolországba – gyalog.

Az első nap, ahogy mondani szokták, jól kezdődött: felültem egy parasztkocsi saroglyájába – természetesen a gazda tudta nélkül. A nap melegen sütött, és én elaludtam. Arra ébredtem, hogy a gazda ostorral ver, és szid, hogy miért ül fel egy ilyen erőteljes fiatalember a kocsijára, ráadásul szó nélkül. A lovak közé vágott, és otthagyott. Estig gyalogoltam. Szállodámul kukoricás, búzacsomók és bokrok szolgáltak. Taktikát változtattam: éjjel mentem, nappal aludtam... Hogy mit ettem? Néha kértem – ha lehetett.

Sikerült átlépnem a magyar–osztrák határt úgy, hogy sem csendőr, sem rendőr nem igazoltatott. Most már biztos voltam abban, hogy nem kerülök magyar börtönbe.

Ausztriában sok magyar sofőrrel találkoztam. Nagyon rendesen viselkedtek, támogattak – lehetőségeikhez mérten. Az osztrák országúton egyébként nagy előnyt jelentett, hogy rendesen fel voltam öltözve, és volt egy órám is. Ha csendőrrel találkoztam, elővettem az órát és megkérdeztem (mielőtt szólt volna hozzám), hány óra van? Parasztházakban aludtam, és azt is megmondtam, hogy hova megyek. Az egyszerű osztrák emberek nagy érdeklődéssel hallgattak, és mindenben támogattak. Kérték, írjak nekik Spanyolországból; gyűlölték a fasisztákat. Az olasz és a svájci határhoz közeledtem. Svájcba akartam átjutni, Olaszországról hallani sem szerettem. Egy fenyőerdő mellett fát raktak autóra. Éppen akkor értem oda, amikor egy nehéz farönköt akartak felgörgetni. Segítettem a munkásoknak, és beszédbe elegyedtünk. Amikor megtudták, hogy Svájcba igyekszem, felajánlották, hogy elvisznek egy darabon. El is vittek, de hová! Közvetlenül az olasz határra. Akkor vettem csak észre, amikor a sofőr szólt, hogy menjek út-

levelemmel az illetékes hivatalhoz. Megmondtam, hogy nincs útlevelem. Jóindulattal felelte, hogy menjek át gyalog a határon, és ők megvárnak az úton, még aznap Svájcban lehetek így is, mert ők a svájci határhoz viszik a fát.

Nekivágtam az útnak. Délután öt óra lehetett, amikor az erdőhöz értem. Megláttam egy katonát, és visszahúzódtam, de a másik út is el volt zárva. Keresztülgázoltam egy jó nagy folyón, de minden hiába. Nem tudtam a határőrségen áttörni. Tovább nem is kísérleteztem, lemondtam az olasz útról. Az állomáson azonban – visszafelé jövet – egy tehervonat indult Olaszországba, és én beültem az egyik fékezőfülkébe. Így jutottam át a jól vigyázott „hóhér Mussolini" országába. Még mielőtt a vonat állomásra ért volna, leugrottam, és gyalog folytattam utamat.

Már közel voltam a svájci határhoz, amikor az útkanyarból hirtelen előbukkant egy katona. Mire megszólított, már három liliputi közlegény fogott közre, és nyomban lekísértek a közeli, Fortezza nevű városba. Útközben, a biztonság kedvéért, még három katona és egy tiszt csatlakozott a kíséretemhez.

A parancsnokságon adtak egy kis sajtot, kenyeret, és annyi bort, amennyi elég ahhoz, hogy megtudják, miért jöttem Olaszországba. A kihallgatáson mindenről beszéltem, csak arra nem feleltem, amit kérdeztek. A sok beszéd vége az lett, hogy lecsuktak, és másnap Brunicóba vittek. Itt is kihallgattak, aztán lecsuktak. Magyarországról várták az igazolást, hogy tényleg katonaszökevény vagyok-e.

Az első börtönnap elég jól telt el. Társaim elmondták, milyen az élet a fasiszta Olaszországban.

A következő napok az éhség jegyében teltek. Naponta egyszer kaptunk enni, egyik nap rizslevest, másik nap makarónit és egy kis kenyeret.

A tizenkettedik napon nagy hűhóval bejelentette a fogházőr, hogy megjött az igazolásom. Három nappal később fellármáztam a börtönt, hogy miért tartanak továbbra is zárva, ha már egyszer leigazoltak. A tizennyolcadik napon bedobtak egy külön zárkába, és rámtették a karperecet, mert kivertem egy ablakot. Ezek után éhségsztrájkot kezdtem. Már másnap nem tudtam felkelni, hiszen le voltam gyengülve. A huszonharmadik napon három csendőr kíséretében kiléptem a börtönkapun. Mikor kiértünk az utcára, összeestem az éhségtől. Ekkor tudtam meg, hogy vissza akarnak toloncolni Magyarországra, mert a porkoláb megjegyezte, feltáplálnak majd Budapesten. Vonattal vittek az osztrák határra. Ott a detektívek vallattak, hogy mit akartam Olaszországban, és hol jöttem át a határon. Én már nem láttam az éhségtől. Kérdeztem, miért nem adnak enni? Nagy nehezen elvittek az állomás vendéglőjébe és fizettek egy tányér makarónit. De mi volt az nekem. Megettem volna öt tányérral is. A szomszéd asztal társasága, látva siralmas állapotomat – összeadott 20 lírát, és ebből megetettek. Délután megérkeztünk az osztrák határon húzódó erdőhöz. Itt csatlakozott hozzánk még három katona, így kísértek osztrák föld felé. Az erdőben szigorúan rám parancsoltak, vissza ne merjek jönni, mert belém lőnek. Dehogy mentem volna, nem vágytam Mussolini „szabad" országába.

Ausztriába érve megborotválkoztam, és jól megfürödtem egy folyóban. Nagyon bántott, hogy június 22-én indultam el, és augusztusban még mindig Ausztriában voltam. Elhatároztam, hogy sokat fogok menni. De a 23 napi rabság nagyon kimerített. Az osztrák nép jóvoltából azonban hamarosan megerősödtem.

Egy szép napon, Innsbruck után, meglepetésemre két hasonló „útmérnök" körtét szed az országút fáiról. Amikor odaértem, a kisebbik, aki a fa alatt állt, megszólít tört németséggel: *„Kommen Sie hier, essen gut körte."* Odamentem és köszöntem nekik németül. A kisebbik azt mondja a fán lévőnek: *„No, beszélj már vele, te jobban tudsz németül."* Jót nevettem, és megkérdeztem tőlük magyarul, hogy hova mennek. Volt nagy öröm. Bemutatkoztak: a kisebbik *Vornyik Dolfi* cipész, a másik *Tarmadi István* bányász. Elmondták, hogy Franciaországba mennek, a bányász ott járt iskolába, és már dolgozott kint. Hosszan beszélgettünk, s megállapodtunk abban, hogy ők is velem jönnek segíteni a spanyol nép harcát. Két barátom nagyon rosszul nézett ki, ezért egy patak partján rendbehoztuk magunkat. Az egyiket kisegítettem egy inggel, a másiknak zoknit adtam. Elhatároztuk, hogy vonattal megyünk tovább, nehogy elfogjanak bennünket.

Kisebb-nagyobb izgalmakkal, de végeredményben elég szerencsésen átjutottunk az osztrák–svájci határon. Az osztrák vonatról leszáll-

tunk, és kerestünk egy francia vagont. Erre a bányász barátunk vállalkozott, ugyanis „szerencsénkre" az ő cipője nem kopogott, mert már nem volt talpa. Hamarosan elfoglaltuk legújabb szállodánkat, észrevétlenül beültünk egy lóganéjos vagonba. Leterítettük a pokrócot a sarokba, és lefeküdtünk. A két barátom aludt, én pedig őrt álltam. Később a spanyol fronton nem izgultam annyit az őrségen, mint itt. Útitársaim olyan horkolást rendeztek, hogy talán még a faluba is behallatszott. Minden félórában jött az éjjeliőr, aki a teli vagonokra vigyázott. Amikor meghallottam a lépteit, lökdösöm őket, hogy ne horkoljanak. Ekkor a kis suszter félálomban rám ordított, hogy hagyjam őt békességben aludni. Elengedtem volna az életemből egy évet, csak már reggel lenne vagy indulna a vonat. Ilyen kínos őrségből én többé nem kérnék. Már világosodni kezdett, amikor a vonatkerekek megcsikordultak. Ettől kezdve már csak az az egy gondolat járt a fejünkben, hogy vajon tényleg Franciaországba utazunk-e.

A második nap esti óráiban érkeztünk meg az utolsó svájci városba. Itt átvizsgálták az üres vagonokat. Nekünk már nem volt időnk kiugrálni, behúzódtunk a sarokba, és vártuk, hogy mi lesz. Szerencsénkre vagonunk ajtaja nem nyílt ki, nehezen járt. Egy kis résen benézett egy finánc, és aztán visszacsukta az ajtót. Reggelre megérkeztünk az első francia faluba. A végállomásnál minden erőnket össze kellett szedni, hogy az ajtót ki tudjuk nyitni. Ekkor már harmadik napja nem ettünk. De a szabadságunkról volt szó, és az nagy dolog. Mire eltoltuk a nehéz vasajtót, éppen odaért egy vasutas. A bányász jól beszélt franciául, s megkérdezte tőle, merre lehet kijutni az állomásra. Így még útba is igazított minket. A kijáratnál azonban a portás akadékoskodott: kérte a jegyeket. Honnan adjunk jegyeket, mikor nem is váltottunk? Kiadtam a parancsot, hogy ki kell ugrani a kapun, mielőtt ide jön valahonnan egy csendőr. A portás nevetett, hogy potyautasok vagyunk és méghozzá külföldiek. Szédelegtünk az éhségtől. Volt egypár frankunk – schillinget váltottunk át –, s bementünk egy kimérésbe. Vajat és sajtot ettünk – nem akarok túlozni, de elfogyott egy kilóra való sajt és egy fél kiló vaj, legalább négy kiló kenyérrel. A tulajdonos úgy nézett ránk, mint akik a dzsungelből jöttek. Ezzel véget ért a kalandos utazás.

Amikor rendbe hoztuk magunkat, elhatároztuk, hogy megkeressük a kommunista pártot, az egyetlen pártot, amelyik a legnagyobb készséggel állt rendelkezésére azoknak az antifasisztáknak, akik a spanyol munkásnép segítségére akartak sietni. Én Magyarországon kaptam utasítást, hogy hova menjek, ha kijutok, de az a cím párizsi volt. Mivel pénzem nem volt, itt kellett megkeresni a pártot, hogy továbbjuthassunk. Ketten indultunk el, a bányász és én. Sok kérdezősködés után végül egy helybeli elvtársra találtunk, aki készséggel állt rendelkezésünkre. Elvitt minket egy nagy étkezdébe. Mikor beléptünk, elámultam: hatalmas vörös zászló tárult a szemem elé, rajta sarló és kalapács. Most már megbizonyosodtam, hogy jó helyen járunk. Nagy szeretettel fogadtak, alig tudtunk kérdéseikre sorjában felelni. A vonatunk másnap este indult Lyonba.

Lyonban új inget, sapkát kaptunk, és a két barátom még cipőt is. Egy kis szállodában helyeztek el minket, s a tulajdonos – szintén elvtárs – adott száz frankot, hogy borotválkozzunk meg, és hozzuk rendbe magunkat. A megmaradt pénzt vissza akartuk adni, de nem fogadta el. Csak pár napig voltunk Lyonban. Ez idő alatt megnéztük a múzeumokat és a város különlegességeit, eljártunk gyűlésekre, ahol a spanyol gyerekek részére gyűjtöttek.

Este a tulajdonos közölte velünk, hogy tovább utazunk. Figyelmeztetett, senkinek sem szabad megmondanunk, hogy hova tartunk. Még egy osztrák elvtárs csatlakozott hozzánk, így már négyen folytattuk az utat. Délután két órakor érkeztünk meg Béziers-be. Itt ebédeltünk. Az étkezdében sok német, olasz, amerikai, angol és más nemzetiségű vendég volt. Elmentünk új szállásunkra, majd elbúcsúztunk lyoni barátunktól, s ő visszautazott. Már közel voltunk a spanyol határhoz.

Az egyik délután egy elvtárs bejelentette, hogy estefelé indulunk. Mindnyájan nagyon izgatottak voltunk. Egy kávéházba mentünk, ahol már többen, mindenféle nemzetiségűek, várták az indulást. Autóbuszba szálltunk, és végre – elindultunk spanyol földre. Mindenki jókedélyű volt, bár olyan helyre mentünk, ahol a halál is aratott. Ahol elhaladt az autóbusz, a falvakban mindenütt ökölbezárt kezekkel – spanyol köszöntéssel

– üdvözöltek a francia munkások bennünket. Ez a nép tudta, hova megyünk: *„Vive la republique d'Espagne!" (Éljen a köztársasági Spanyolország!)* – kiabálták felénk. Az autóbuszokban leoltották a lámpákat, s figyelmeztettek minket, hogy ne cigarettázzunk. Egy erdő szélén kiszálltunk. Parancsot kaptunk, hogy vegyük le a cipőinket, helyette papucsokat adtak. Itt már tilos volt hangosan beszélni.

Egész éjjel a Pireneusokban gyalogoltunk. Hatalmas hegy. Én lépést tudtam tartani, de azok, akik nem voltak hozzászokva a gyaloglóshoz, nehezen bírták az utat. Négy óra menetelés után az elvtársak egy részét támogatni kellett, később pedig hátunkra vettük őket. Az út nem volt kellemes. Nem rendes utakon mentünk, hanem bokrokon, kősziklákon, árkokon keresztül. Pihenni nem lehetett, mert még messzire volt a spanyol határ. Koromsötétben lopakodtunk. Egymás kezét fogtuk, nehogy eltévedjünk. Bizony még így is többen lemaradtak. Ekkor jöttem rá, hogy miért kaptuk a papucsokat: azok nem csúsznak annyira a meredek köveken.

Mire kivilágosodott, elértük a Spanyol Pireneust. A spanyol határon a vezetőnk pihenj-t vezényelt, de a pihenésből alvás lett.

Befejeztem kalandos utazásomat. Két és fél pengővel indultam Magyarországról, sok nehézséggel küzdöttem meg, de az emberi akarat győzött. Eljutottam Spanyolországba. Nem maradhattunk semlegesek, amikor a fasizmus teljes erejével a spanyol népre vetette magát, amely éppen akkor rázta le a rabszolgaság bilincseit, és rátalált a jobb és szebb élet útjára.

Franciaország, 1939

Vincze József

AKIK BELGIUMBÓL INDULTAK EL...

Mi, belgiumi magyar kommunisták is mély aggodalommal figyeltük: vajon elég erejé lesz-e a köztársasági kormánynak a lázadás letörésére? A barcelonai munkás spartakiádról visszatérő *Brunner Andor* lelkesedéssel beszélt helyszíni tapasztalatairól, a barcelonai munkások, antifasiszták nagyszerű küzdelméről, arról, hogyan akadályozták meg szinte puszta kézzel a lázadók fegyveres kísérletét a katalán főváros elfoglalására.

Megkezdtük a spanyol népet segítő bizottságok létrehozását. Nagyon rövid időn belül, elsősorban Antwerpenben és Brüsszelben megkezdték működésüket az antifasiszta egység alapján szervezett bizottságok. Feladatuknak tekintették a belgiumi magyarság felvilágosítását a spanyolországi eseményekről és szolidaritási akciók szervezését a spanyol néppel.

Az események alakulása, az úgynevezett benemavatkozási politika csődje, az olasz és német fasiszta kormányok egyértelmű katonai beavatkozása és Francónak nyújtott mind nagyobb katonai segítsége szükségessé tette a Spanyol Köztársaság fokozott támogatását. Amikor pedig a Kommunista Internacionálé felhívással fordult a világ antifasisztáihoz, hogy Hitler és Mussolini reguláris katonai egységekkel folytatott nyílt támadására adjanak megfelelő választ, megindult Belgiumban is az önkéntesek jelentkezése.

1936. október első napjaiban az antwerpeni, majd a brüsszeli magyarok is megkezdték az önkéntesek szervezését. Gondoskodni kellett a párt- és a tömegszervezetek továbbműködéséről, a családok támogatásáról is. Párizsból hozzánk érkezett *Boros Miklos* (Seres) megbízott, akivel először Antwerpenben, majd Brüsszelben tartott megbeszélésen tisztáztuk az önkéntesek utazásának körülményeit. Hasonló szervező munka folyt a lengyel és más nemzetiségű antifasiszták között is.

Október közepén indulásra készen állt az antwerpeni magyarok első csoportja. A magyar pártszervezet vezetősége is részt vett ebben a csoportban, és a munka folytatására új vezetőséget hoztunk létre. Az első önkéntes csoport tagjai között volt Brunner Andor, *Mező Imre*,[1] *Kiss Ferenc, Kohn Árpád, Mátyás László* és *Vincze József*. Két héttel később Brüsszelből indultak *Gyáros László, Csatári József, Kovács Ferenc, Szőke Jenő, Somogyi Mihály* és még többen mások. Az első csoportokat követték a többiek. Külön utazott Spanyolországba a *Basch* család: *Endre*, az apa, *Annamária*, az ápolónő, az anya és fiuk, *János*. 1937 áprilisában három magyar asszony, *Harmath Olga, Mező Imréné* és *Vincze Józsefné* érkezett Ontenientébe, és a Szocialista Internacionálé ottani kórházában ápolónőként segítették a sebesültek, ellátását.

A mi első csoportunk, egy lengyel csoporttal együtt, 1936. október 14-én utazott el Antwerpenből. A párt helyi szervének segítségével léptük át a francia határt. Ez nem ment simán. Először a vámőrök „kiszűrtek" minket, bár a határ túlsó oldalán dolgozó belga munkások közé keveredve próbálkoztunk francia területre átjutni. Második kísérletünk – másik határátkelőhelyen – már jobban elő volt készítve, és némi késéssel ugyan, de Lille-be érkezve hamar megtaláltuk a kapcsolatot ottani elvtársainkkal.

Vonattal utaztunk tovább Párizsba, ahol két napot töltöttünk. A francia Vas- és Fémmunkások Szakszervezete gondoskodott rólunk. *Fazekas Jenő* volt a kísérőnk. Különvonat vitt bennünket, meg franciaországi magyar önkéntes társainkat a spanyol határ felé. A hosszú szerelvényen többszáz francia, olasz és más nemzetiségű önkéntes utazott. A francia népfrontkor-

mánynak volt néhány olyan tagja, aki nem helyeselte Léon Blum és társai benemavatkozási politikáját, és tettekkel is kiállt a fasiszta lázadók által megtámadott legális spanyol kormány megsegítése mellett. Ezek a baloldali kormánytagok és az FKP tették lehetővé a különvonat indítását, és egy ideig még más szerelvényekét is.

A vonatban megismerkedtünk annak olasz parancsnokával, H. Nicoletti elvtárssal, akiről persze akkor még nem tudtuk, hogy *Di Vittorió*val, az OKP egyik legismertebb vezetőjével azonos. A spanyol határtól mintegy 50 kilométerre fekvő Perpignanban egy napot töltöttünk, majd autóbuszokon folytattuk utunkat a határszéli spanyol kikötőváros, Port Bou felé. A határon mint Franciaországból hazatérő spanyol emigránsokat kezeltek bennünket, spanyol neveket tartalmazó listák szerint. A szervezés kifogástalan volt, és a francia határőrök szemet hunytak az autóbuszok utasai személyazonosságának megállapításánál. Így időveszteség nélkül folytathattuk utunkat most már spanyol, illetve katalán területen. Késő este érkeztünk Figueras erődkaszárnyájába. Mintegy 900-an voltunk, ezek között alig száz magyar Belgiumból és Franciaországból.

Minden nap újabb önkéntes csoportok érkeztek. Nálunk is észlelhetők voltak a sajátos „emigrációs jelenségek": a különböző országból érkezett magyarok, a „belgák", a „franciák" a korábbi mozgalmi, baráti szálak, kapcsolatok alapján szinte észrevétlenül elkülönültek egymástól. Ezek a gyermekbetegségnek is nevezhető jelenségek érthetőek, természetesek voltak. Más nemzetek önkénteseinek csoportjaiban is jelentkeztek. Sürgősen gondoskodni kellett a közeledés meggyorsításáról, a „sorompók" leküzdéséről.

Ideiglenes bizottságot hoztunk létre, amely engem bízott meg azzal, hogy az összehívandó első gyűlésen beszéljek. Tájékoztatást adtam a helyzetről, hangsúlyoztam, hogy példamutatóan kell viselkednünk a spanyol lakosság előtt, s rendet, fegyelmet kell tartanunk saját sorainkban.

Nem volt nehéz dolgunk. Öntudatos, többségükben mozgalmi múlttal rendelkező munkások voltak az önkéntesek. Internacionalisták, antifasiszták, akik harcolni jöttek a Spanyol Köztársaságért a spanyol nép oldalán az előretörő fasizmus ellen.

1936 októberében, Figuerasban alakult meg az első, a 11. Nemzetközi Brigád. Három zászlóalja többségben német antifasisztákból tevődött össze. Az első zászlóalj a hamburgi kommunista Edgar André nevét vette fel, akit a fasiszták hatalomra kerülésük után elfogtak, halálra ítéltek és bárddal lefejeztek. Ennek a zászlóaljnak a harmadik százada lettünk mi, és azon nyomban felvettük a *Rákosi Mátyás* nevet. Rákosi abban az időben Magyarországon börtönben volt: a nemzetközi kommunista mozgalom egyik legjelesebb hősének számított. Nevét jelképnek tekintettük, és a zászlónkra hímeztettük.

Zászlóaljunk első parancsnoka *Hans Kahle* volt, aki később a 11. brigád parancsnoka lett. Figuerasban csak néhány napot töltöttünk. Ritkán mentünk be a városkába, de mindannyiszor meglepetéssel hallottuk, hogy a helybeliek oroszoknak tekintenek bennünket. Minden külföldről érkezett segítséget szovjet származásúnak véltek. Az első időben a városka lakosainak mindennapi életén – legalábbis külsőleg – alig lehetett észlelni a háború nyomát. A kávézók teraszain nagy számban ültek fiatalok. Távolról sem láttuk világosan Spanyolország politikai „térképét", a népfronton belüli ellentmondásokat, a baloldali pártok közti ellentéteket. És nem ismertük még a fegyverhiány méreteit.

Figuerasból zászlóaljunk – miután a város főterén, még civilben fogadalmat tettünk arra, hogy harcolni fogunk a Spanyol Köztársaságért – különvonattal megindult a hosszú útra, Albacete felé. Útközben, a megállóhelyeken, a pályaudvarokon, még az éjszakai órákban is, nagy tömeg várta vonatunkat és zúgott-zengett a „Viva Rusia!" kiáltás. Mindinkább megértettük, hogy a köztársaság, a nép, a lakosság számára mi jelképezzük azt, hogy a benemavatkozási politika, a blokád ellenére a Spanyol Köztársaság nincs magára hagyva élethalálharcában. Él a nemzetközi szolidaritás, és hatékony, kézzel fogható, szemmel látható a szovjet segítség.

Megérkezve Albacetébe, egy nagyobb épület földszintjén és az alagsorban szállásoltak el bennünket. Civil öltözékünket és egyéb, feleslegessé vált dolgainkat összecsomagolva, névvel megjelölve leadtuk a gyűjtőhelyen.

Megérkezésünk után két nappal értesítést kaptunk, hogy Szalvay Mihály, Keszőcze Endre társaságában úton van a frontról a most már

hivatalosan is a nemzetközi önkéntesek bázisává vált Albacetébe. Szalvay többszöri kitoloncolás után 1936 elején hagyta el Belgiumot, és már a fasiszták felkelését követő első hetekben Franciaországból utazott a spanyol harctérre. Néhányan a belgiumiak közül a pályaudvaron vártuk érkezését és tőle kaptuk az első hiteles tájékoztatást arról, hogy mi történik a fronton.

Ekkor már egyre szorosabbá vált a kapcsolat, jelentősen meggyorsult az összeolvadás a különböző tájakról érkezett magyar önkéntesek között.

November 5-én indultunk Madridba, 9-én már golyózáporban tört előre csatárláncunk a nyugati parton keresztül a Manzanares felé. A folyó túloldalán az ellenség katonái próbáltak áttörni. Első halottaink között volt a belgiumi *Auth István, Hercz Imre,* a Franciaországból érkezett *Csurgala József* (Bóna), *Podboj Vilmos* (Vili) és sokan mások. Az elesettek közt nem tettek különbséget, mindegy volt honnan érkeztek...

1986. február

Keszőcze Endre

AZ ELSŐ NEMZETKÖZIEKKEL A SPANYOL MILÍCIÁKBAN

1936. július 18-án futótűzként terjedt el Párizsban a spanyol fasiszta tábornokok felkelésének híre. Bennem már akkor felmerült a gondolat, hogy Spanyolországba kellene menni. A spanyol konzulátuson azonban azt a választ adták, hogy csak pilótákra és harckocsizókra van szükségük. Ezután felkerestem a Vörös Segélyt. Kijelentették, hogy nem foglalkoznak ilyesmivel. Amikor már úgy látszott, hogy minden hiába, egyik délután értesítést kapok: készülődjek, mert este 8-kor indul a vonat. Titokban készültem el, senkitől nem búcsúztam. Fél nyolckor már az állomáson voltam, ott találkoztam Csapajevvel (Szalvayval), aki 36 lengyel, 110 olasz és 240 Párizsból hazatérő spanyol önkéntes társaságában indult a spanyol nép megsegítésére. Mikor a vonat elindult, a mozdony füttyszavára, mintegy varázsütésre levegőbe emelkedtek az öklök, és az állomás csak úgy visszhangzott az „Internacionálé"-tól. Utazásunk ismerkedéssel és forradalmi dalok éneklésével telt el. Port Bouban a vadászfegyveres állomásőrség és a polgári lakosság nagy szimpátiatüntetéssel várt minket. Szeptember elsején érkeztünk Barcelonába. Egy kaszárnyában helyeztek el bennünket.

A köztársasági Spanyolországban ekkor még se katonakötelezettség, se egységes hadvezetés nem volt. A szakszervezetek és pártok igyekeztek saját tagjaikat kiképezni és felszerelni. Kaszárnyánkban éppen akkor szervezték a Columna de Libertadot[2]. A körülbelül 2000 embert centuriákba[3] osztották be. Magasabb rangú tisztek hiányában a columna parancsnoka kapitány volt. A mi nemzetközi csoportunk is ide tartozott. A Barcelonában dolgozó magyarok közül szintén csatlakoztak hozzánk: *Kreikovics József, Kadlecz Karcsi* és a szanitéc *Karniol Mór.*

Láttuk, milyen nehézségek között kezdte meg a háborút a spanyol köztársasági kormány. Fegyvere nem volt, mert amit csak lehetett, elszállítottak a fasiszta tisztek. Spanyol elvtársaink mesélték, milyen példátlanul bátran rohamozták meg július 19-én pisztollyal és kövekkel a kaszárnyákban felállított géppuskafészkeket, a fegyver- és munícióraktárakat, hogy fegyverhez jutva felvehessék a harcot az áruló tábornokokkal.

Néhány napos várakozás után végre megérkezett a felszerelésünk. Mindenki kapott egy overallt, kenyérzsákot, derékszíjat patrontáskával, 50 élessel. Én egy 1896-ban gyártott toledói puskát kaptam, egész úton tisztítottam, javítottam, hogy a fronton valahogy lőni is lehessen vele. Aznap este vonatra ültünk. A rossz közlekedési viszonyok miatt három napig tartott az út Madridig. Ahol a vonatunk megállt, ünnepeltek bennünket, és enni-innivalóval vendégelték meg a frontra utazókat.

Így érkeztünk Madridba, ahol kétszázezres tömeg éljenzéssel, virágcsokrokkal és filmfelvevőgépekkel várt minket. Kétnapi pihenő után előálltak a camionok (teherautók), és indultunk a frontra. Camionokkal mentünk egész a Pelahustán előtt lévő hegyekig. A fasiszták éppen támadásban voltak. Géppuskák, két üteg tüzérség és három repülőgép támogatta harcukat. Spanyol elvtársaink jól tartották magukat, mi pedig tartalékban maradtunk. A lengyel elvtársakhoz, a géppuskás centuriába osztottak be bennünket, az olasz önkéntesekből pedig rohamcsoportot alakítottak. Az átszervezés után ellentámadásba mentünk át. Elfoglaltuk Pelahustánt, Talavera de la Reinától 18 km-re, és előre nyomultunk még 13 kilométert. Elérhettünk volna még nagyobb sikereket, mert a fasiszták úgy futottak, hogy utolérni se tudtuk őket. Jobb- és balszárnyunk azonban lemaradt, emiatt meg kellett állnunk. Egy spanyolországi kisváros templomában foglyul ejtettünk két mórt, egy lengyel és egy portugál idegenlégionistát, akiknek már

nem volt idejük megpucolni. Egy géppuskájuk is volt. Állást foglaltunk, és vártunk, míg a fasiszták körülbelül három nap múlva újra visszajöttek. Ezután a fasiszták indítottak támadást. Több ütegtől támogatva mintegy 400 lövést adtak le állásainkra. Nem sok eredményt értek el. Rövidesen – legnagyobb örömünkre – megérkezett hozzánk is egy ócska ágyú, s ez a fasiszta tüzérséget hátrább kényszerítette. Így nem lőhettek közelről és olyan pontosan, mint idáig.

A következő napon mi indítottunk hajnali támadást, de egy kicsit elkéstünk, és így a próbálkozás sikertelen maradt. Jobbszárnyunkon kb. 20 kilométerre, a fasiszták áttörték a Sierra de Guadarrama-i frontot, és minket bekerítettek. Kénytelenek voltunk visszavonulni. Körülbelül 6000-en voltunk egy tüzérüteggel, négy tankkal és 50 camionnal. Kerestük azt a pontot, ahol a gyűrűt áttörhetjük. Már vagy 40 kilométert tettünk meg, mikor észrevettük, hogy a hidat, amelyen vissza kellett volna vonulnunk, felrobbantották. A camionokat nem akartuk elhagyni, így tehát irányt változtattunk, 60 kilométeres kerülőt kellett megtennünk. Ez idő alatt összesen két órát aludtunk. Támadást indítottunk a fasiszta hurok áttörésére, s amikor meglátták, hogy milyen sokan vagyunk, az első géppuskatűz után szétfutottak.

Megérkeztünk Escorialba. Nyolcnapi szabadságot kaptunk. Madridba mentünk. Délelőtt 10 órakor érkeztünk a Montaña-kaszárnyába.[4] Este 9-kor jött a hír, hogy a fasiszták Toledónál áttörték a frontot, és önkénteseket keresnek az első vonalba. Azonnal jelentkeztünk. Felültünk az autóbuszokra, és néhány óra múlva újra Toledónál, a chapineriai frontszakaszon voltunk. Az ott lévő csapatokat velünk erősítették meg, és ellentámadásunkkal vagy 15 kilométerre visszavetettük az ellenséget.

Másnap a fasiszták újabb erősítést kaptak: több tüzérüteget és 15 repülőgépet. Ezek segítségével sikerült nekik szárnyainkat áttörni, és így kénytelenek voltunk a két oldalról ránk irányított pergőtűzben visszavonulni. Ebben az ütközetben a nemzetköziek közül többen életüket vesztették. Itt sebesült meg többek között egy olasz elvtárs és felesége, mindketten az olasz centuria önkéntesei. Ismét leváltottak minket, majd egynapi pihenő után kaptuk a hírt, hogy sok nemzetközi érkezett Albacetébe, és megalakítják az első nemzetközi brigádot. Minket is oda vezényeltek. Albacetében sok ismerőst találtunk. Október 17-én alakult meg a századunk. Párnapos albacetei tartózkodás után Tarazonába vittek bennünket kiképzésre. Itt szervezték meg az Edgar André-zászlóaljat. Csapajevvel együtt géppuskás századhoz kerültem. Géppuska hiányában azonban mi is csak kézifegyverrel gyakorlatoztunk.

November 3-án indultunk el Madrid felé. 4-én reggel, Vallecas faluban kaptuk meg géppuskáinkat, és két napig gyakorlatoztunk. A madridi állomáson Kleber tábornok fogadott bennünket. Ismertette Madrid súlyos helyzetét. Mindannyian tudtuk, milyen nagy veszélyben van Spanyolország fővárosa, és fogadalmat tettünk, hogy megállítjuk a fasiszták előrenyomulását.

Fogadalmunkat meg is tartottuk. November 9-én a század elsőnek ment tűzbe a Puente de los Francésnál. (Francia-híd.) Itt a nemzetköziek olyan csapást mértek az előrenyomuló fasiszta és mór csapatokra, hogy azt nem felejtették el Francóék az egész spanyol polgárháború alatt. Nekünk is voltak veszteségeink, de Franco kénytelen volt lemondani Madrid lerohanásáról, mert a nemzetköziek a spanyol milicistákkal és Madrid hős népével együtt valóra váltották Pasionaria jelszavát: *„No pasaran!"*

Franciaország, 1939.

Sziklai Sándor

SZALVAY MIHÁLY – A MAGYAR CSAPAJEV

1899-ben Zagyvarónán születtem, nincstelen munkásszülőktől. A hat elemi elvégzése után kőműves mesterséget tanultam, majd kőműves napszámos lettem. A munkásmozgalomba 1917-ben kerültem, akkor léptem be a szociáldemokrata pártba. 1917-ben bevonultam katonának, és a világháború végéig különböző frontokon harcoltam. 1919-ben a tanácskormány kikiáltása után azonnal jelentkeztem a Vörös Hadseregbe, és beléptem a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A tanácskormány leverése után, 1919-ben az ellenforradalmi kormány elfogott, és 1920-ban 15 évi fegyházra ítélt. Először a miskolci, majd a balassagyarmati fegyházba vittek. Innen 1920 júliusában megszöktem, és Csehszlovákiába emigráltam. Ott elfogtak, és 1923 közepéig, három és fél évig ültem vizsgálati fogságban. Utána felmentettek. Innen 1924-ben Ausztriába, 1928-ban Prágába, majd Németországba, Belgiumba, 1930-ban pedig újra Bécsbe kerültem. Februártól augusztusig kiadatási eljárásom miatt fogságban voltam. 1930 augusztusában Belgiumba utaztam, innen 1935-ben Párizsba kellett távoznom. Ezeken a helyeken mindenütt illegalitásban éltem. A különböző országokban és városokban lévő kommunista szervezetekben tevékenyen részt vettem, és vezető szerepet vittem.

1936 augusztusában, a spanyol szabadságharc kitörésekor Barcelonába mentem, és a spanyol köztársasági csapatok kötelékében harcoltam.

A spanyol szabadságharc leverése után, 1940 február elejéig Párizsban voltam, ahonnan aztán a háború kitörése miatt a gurs-i táborba internáltak. Innen 1941 decemberében Afrikába, a dzselfai koncentrációs táborba szállítottak. Itt voltam egészen 1943 júniusáig, amikor az angolszászok visszafoglalták a tábort. A szovjet delegátus engem a Szovjetunióba, Moszkvába vitt. 1944 májusában Moszkvából Jugoszláviába repültem, majd ejtőernyővel kiugrottam. 1945 januárjában visszamentem a Szovjetunióba, ahonnan a decemberben megalakult ideiglenes magyar kormányhoz indítottak útba. 1945 márciusában átvettem az I. hadosztály kötelékébe beosztott hadosztály-közvetlen I. utászzászlóalj parancsnokságát, majd április hóban az I/3. gyalogos zászlóalj parancsnokságát. 1947. június 1-jén az 1. gyalogezred parancsnokságát és 1947. október 1-jén a Kiss János 1. önálló zászlóalj parancsnokságát. Itt szolgáltam mindaddig, amíg a határőr-főparancsnoki beosztásomat el nem foglaltam."

(Szalvay Mihály önéletrajzából.)

Szalvay Mihály elvtársról mindig úgy emlékezünk, úgy beszélünk róla, mint a magyar Csapajevről. Az elnevezés Szalvay elvtárs egyik hőstettéhez fűződik...

A Spanyolországban harcoló önkéntesekhez is eljutott a Csapajev című szovjet film. *Csapajev*[5] a bátorság és a hősiesség példaképévé vált. Őrá akartak hasonlítani a harcosok.

1936-ban – nem sokkal a film bemutatása után – a magyar önkéntes század Madrid védelmében vett részt. A mieinknek csupán egy hídfőjük volt a Manzanares folyó partján, ezt az ellenség tízszeres túlerővel, kegyetlenül támadta. Századunk kénytelen volt harcolva visszavonulni.

Szalvay Mihály ekkor megállt, mint egy szobor, s géppuskája csövét a mórokra irányította. Tucatjával kaszálta az ellenséget, akik közben elfoglalták volt hídfőállásunkat. Ekkor tört fel önkéntelenül harcosaink ajkáról a kiáltás: *„Csapajev! A mi Csapajevünk!"* Katonáink e hősiességből új erőt merítettek, bátorságuk megsokszorozódott, s növekvő lendülettel tüzeltek a mór zsoldosokra.

A hős példamutatás megváltoztatta az ütközet kimenetelét. A katonák – Szalvay elvtárs pél-

dáját követve – megálltak a folyó közepén, és az ellenségre irányított pergőtűzzel tartották magukat, amíg segítség érkezett. Ekkor a század azonnal ellentámadásba ment át. Visszaverték, sőt fejvesztett menekülésre kényszerítették az ellenséget, és visszafoglalták a hídfőállást.

Szalvay Mihály méltó volt arra, hogy bajtársai a legendás hírű vörösparancsnok, a hős Csapajev nevével tiszteljék meg. A harcok folyamán további hőstettekkel szolgált rá erre az elnevezésre. Példamutató helytállása jutalmául őrnaggyá, s a magyar önkéntes zászlóalj parancsnokává léptették elő.

1937 nyarán, a brunetei nagy hadművelet idején, a 15. Nemzetközi Brigád törzsének parancsnokságán találkoztam Szalvay Mihály elvtárssal.

Együtt vacsoráztunk. Vörös bort ittunk, és népdalokat énekeltünk. Búcsúzáskor megkérdeztem tőle:

– A főhadiszállás mindenben segítségedre lesz, Misi, de mégis, mire lenne szükséged?

– Több lőszert, Pedro[6]... Sok a mór!

A híres aragóniai éjjeli hadműveletekben a magyar zászlóalj – Szalvay Mihály parancsnoksága alatt – kitűnően harcolt, sikeresen verte vissza az ellenséget. A mórok hadállásait bevettük, Belchitét is elfoglaltuk. De egy ellenséges támpont makacsul tartotta magát. Egy erős, kősziklából készült, vastag falú középkori épületet valóságos erődítménnyé építettek ki. Az ellenséges fészekből Franco zsoldosai erős géppuskatűzzel pásztázták azt a sávot, amelyen a magyar zászlóaljnak kellett előretörni. Ekkor ismételten megmutatkozott Szalvay Mihály ötletessége és katonai leleményessége.

Két hatalmas benzineshordót gurított lefelé, egyenesen az erődítmény irányába. Amikor a két hordó már közel volt az ellenség fészkéhez, tüzet vezényelt a hordókra. A hordók a lövedékektől felrobbantak, és égve, tüzes szikrákat szórva közeledtek az ellenséghez. A fasiszták, látva a közeledő hordókat, pánikba estek, rémült kiáltozásba kezdtek. A pánikot kihasználva zászlóaljunk azonnal megrohamozta az erődítményt, s bevettük az ellenség utolsó támpontját is.

Szalvay elvtársat nemcsak bátorságáért szerették és tisztelték bajtársai, hanem azért a szeretető gondoskodásért is, amelyet beosztottjai iránt tanúsított. Idejének legnagyobb részét a katonák között töltötte. Különös gonddal ügyelt a harcosok egészségére, a betegek, a sebesültek gondos ápolására, a szállás rendjére, tisztaságára, a katonák élelmezésére. Megtalálta a módját, hogy a katonák a legsúlyosabb hadműveletek idején is fejlesszék műveltségüket, marxista–leninista tudásukat.

Ilyen ember volt Szalvay Mihály, akit a legnehezebb pillanatokban is követtek harcosai. Szalvay elvtárs példaképe a kommunista harcosnak, minden igaz magyar hazafinak.

Budapest, 1955.

Madarász Emil

HARMINC KIS MADRIDI GYEREK

S mert szerfölött sokat kerengtek
Madrid felett a németek
s mert mint a légy, hullott a bomba
és hullott száz és száz gyerek
s mert autóbuszban kocsikázni
önmagában élvezet:
egyetlen egy gyerek se sírt, hogy
a búcsúperc elérkezett.

Ám titkon és magukban sírtak
anyák s másféle népek is
ott kint az úton, mely narancsfás
s derűs Valenciába visz,
még a soffőr is hébe-korba
könnyes torokkal krákogott,
csak az apák, azok nem sírtak,
azok most védték Madridot.

S addig búcsúztak ott az úton
meggyötört madridi anyák,
amig a soffőr felriasztva
feléjük nem mordult: – Nahát,
amig az égre felmutatva
rájuk nem szólt: – Beszállni mind!
mert fent az égen ott kóválygott
négy ólmos német gép megint.

A német gépnek szeme sárga,
a német gép az messze lát:
lát harminc kis fiút-lányt ott lent,
lát néhány meggyötört anyát,
ki gyermekének odalent most
utolsó búcsú-csókot ad,
de semmiféle puska-fegyvert
és semmiféle tankokat.

S mikor az autó nagy üü-vel
elindult napkelet felé,
négy Junkers lassan odaúszott
a zörgő autóbusz fölé,

a német gépek szeme sárga
és mérföldekre messze lát:
Zsákmányra sóvár, lesben úszó,
vigyázva kúszó bestiák.

Az autóbusz szalad pöfögve
a sima országúton át,
a Junkersekben német tisztek
tanultak német taktikát:
– Lent mozgó céltárgy, – konstatálta
a vitéz négy Hitler-lajtinán'
s a mozgó célra négy szem bombát
leszórtak szép egymásután.

Dél lett és este. Aztán éjjel.
Madridból puskaszó pereg.
Valami csöndes kis faluban
autóbuszt várnak emberek.
Valahol asztal megterítve,
kávéval harminc kis pohár.
Valahol harminc kis matrác
harminc kis proletárra vár.

Rakjátok el a sok kis ágyat
valenciai emberek,
sohase ér el már hozzátok
harminc madridi gyerek,
vérükbe fagyva ott fekszenek
országút árok-oldalán,
az árja kultúrával történt
első találkozás után...[7]

Vándor József

MADRID – 1936. NOVEMBER 7.

A fasiszta csapatok elérték Madrid külvárosait. A város halálos szorításban, de elszántan felkészült Madrid mindenáron való megvédésére. Mindenki tudta, mit jelentene a sok sebből vérző köztársaságnak a főváros eleste. A spanyol nép hősei álltak Madrid határán, s testükkel védték forradalmuk gócpontját. A helyzet súlyos volt. Józan ésszel nem lehetett kételkedni a város elestében. Nem volt megerősítve, hiányzott a védelemhez a megfelelő tüzérség, sőt a csapatok létszáma sem volt akkora, hogy megfelelő ellenállásra lehetett volna számítani, az óriási technikai apparátussal és emberanyaggal rendelkező fasiszta csapatokkal szemben. – Csak a „csoda" menthet meg bennünket – mondta mindenki –, de olyan hangsúllyal, mintha ezt a csodát elő lehetne varázsolni.

S bebizonyosodott, hogy igenis lehet csodát tenni.

Azok a milicisták, akik a frontokról rendetlen összevisszaságban menekültek a Junkersek és a tankok tömegei elől, Madridban csak nevettek ugyanazokon a Junkerseken és tankokon. Hogyan is félhetett vagy futamodhatott volna meg bárki is közülünk ezekben a napokban Madridban? A nők, aggok és gyermekek bizalommal, reménnyel eltelve ásták a lövészárkokat, gyártották a muníciót. Sőt azt is rebesgették már, hogy jönnek, talán már itt is vannak a nemzetköziek. Madridban nem félt senki, mindenki tudta, ezt a frontvonalat nem lehet feladni. Várták Francót arra a bizonyos Puerta del Sol-i[8] feketézésre. De milyen feketézésre?! A fasiszták édes feketét vártak, Madrid népe pedig keserűt készített. És hozzá milyen „keserűt és milyen feketét".

Franco szünet nélkül lövette a várost, a Junkersek ontották a bombákat. Meg akarták félemlíteni a fővárost. A fasiszta megfigyelők azonban csak a madridiak önbizalmáról, lelkes harci kedvéről tehettek jelentést. Francóék röplapokat szórtak, ezzel akarták meggyőzni a madridiakat arról, hogy milyen hiábavaló az ellenállás, s mennyivel jobb lesz, ha átadják a fővárost. De azok a furcsa madridiak, ahelyett, hogy megértették volna „nagylelkűségét", akasztófára kötötték képmását, s így vonultak fel a Gran Vián. Meg is bosszulták ezt a fasiszták. Hullt a német srapnel, repülőbomba, akna.

A megfigyelők jelenthették, hogy sikerült szétbombázni a Pradót – a spanyol kultúra féltett kincsét – sok más, gyönyörű műkinccsel együtt. Sikerült lelőni a Cibeles (szökőkút) oroszlánjának, a spanyol bátorság szimbólumának a fél fejét is. Megszokott látvánnyá váltak a gyerekek és asszonyok szétszaggatott tetemei a város utcáin, terein. A munkásság és a haladó értelmiség mellé felzárkózott minden jó érzésű ember, s mélységes gyűlölet lángolt fel bennük a fasiszták ellen.

A különböző antifasiszta pártok közelebb kerültek egymáshoz, megszűntek a népfronton belüli torzsalkodások. Mindenki megegyezett abban, hogy olyan vadállatot, aki egy nyílt várost – 1936-ban – ilyen barbarizmussal tesz tönkre, kinek katonai tudománya asszonyok, gyermekek felkoncolásából áll, el kell pusztítani – mindenáron.

Ez a Madrid fogadta 1936. november 7-én a proletárszolidaritás megtestesítőit, az internacionalistákat.

Mi, akik részt vettünk ezen a fogadtatáson, akkor még nem értettünk meg semmit se belőle. Nem tudtuk felfogni, hogyan lehetséges az, hogy egy olyan óriási város, mint Madrid, sírva-örülve ünnepeljen néhány száz, rosszul felfegyverzett katonát. Nem találtunk magyarázatot arra, hogy miért táncol, vigad – könnyes szemekkel –,

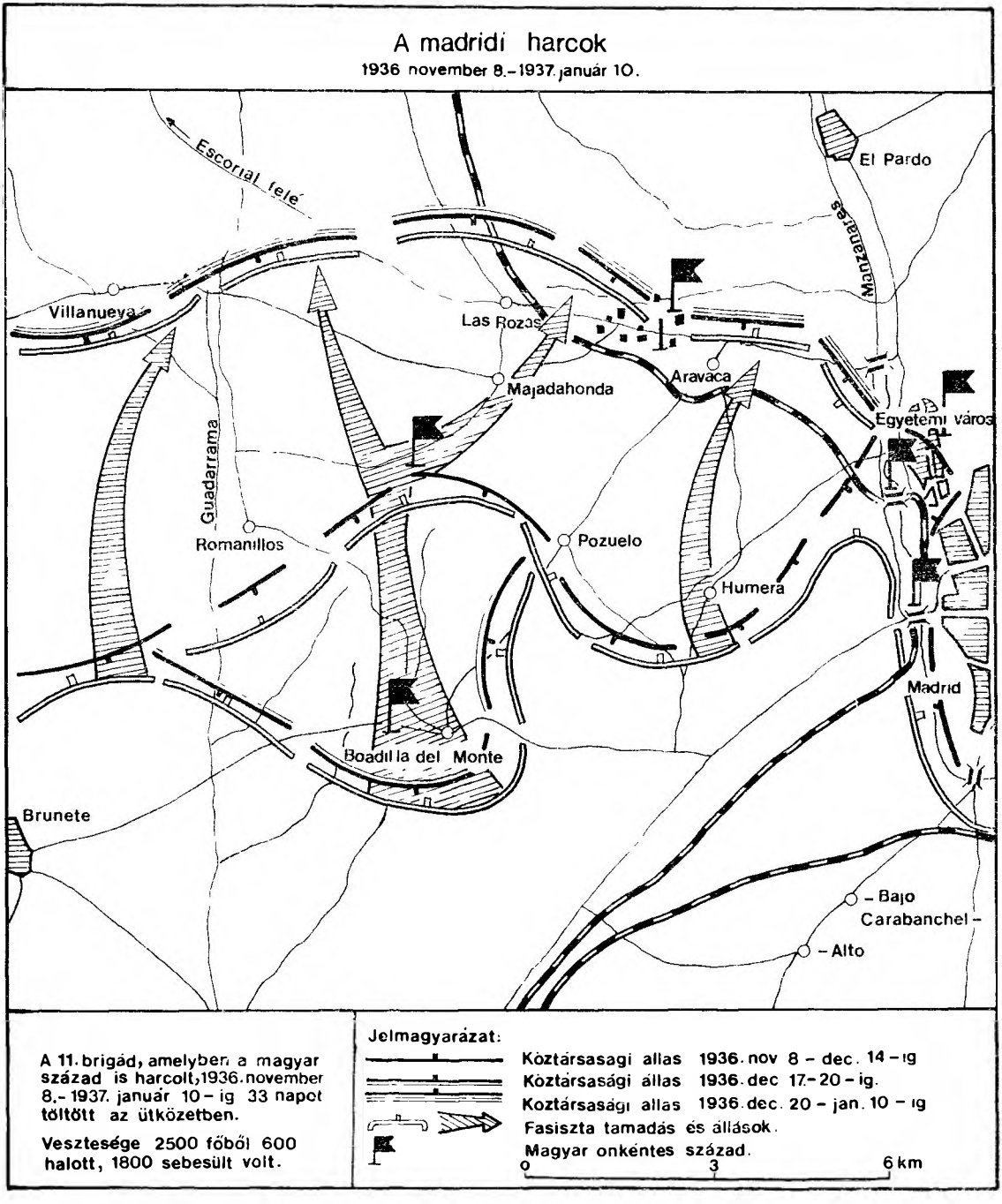

miért ölelget bennünket fiatal és öreg? Miért hoznak öreg anyókák teát, süteményt, gyümölcsöt néhány száz katonának, akikkel még beszélni sem tudnak?

Nem értettük, de boldogok voltunk. Nem tudtuk, hogy miért csüggnek rajtunk olyan határtalan bizalommal, de erős fogadalmat tettünk, hogy ki fogjuk érdemelni ezt a bizalmat.

Azóta sokat megtanultunk. Megértjük Madridot is, hiszen több mint két éven át fiaival együtt küzdöttünk, testvérekké váltunk.

S a madridiak nem csalódtak bennünk. Hősi legendákat szőttek az internacionalista név köré.

De lehettünk volna mi mások, mint kötelességtudóak, bátrak – amikor a gyermekek s anyák is hősök voltak 1936 novemberének Madridjában?

Franciaország, 1939

Cséby Lajos

NÉHÁNY EMLÉK...

1936 szeptemberének egyik verőfényes, gyönyörű napján két társammal, a bolgár *Fernandóval* és a mexikói *Rodriguezzel* a francia–spanyol határra, Port Bou városkába érkeztem. A francia határrendőrök a nem éppen kifogástalan útleveleinkbe helyezett és nekik szánt százfrankosok hatására minden akadékoskodás nélkül megállapították, hogy okmányaink rendben vannak, s folytathatjuk utunkat.

Nem így a spanyol határőrök. A spanyol Port Bouban – a közismerten szívélyes spanyol vendégszeretet helyett – rideg fogadtatásban volt részünk. A francia határrendőrség által kifogástalannak minősített útleveleinket a spanyol határrendőr gyanúsnak találta. Leszállított a vonatról, és nem éppen nyájasan főnökéhez tessékelt minket.

A parancsnokságon egy tagbaszakadt, borostás képű, torzonborz férfi fogadott, oldalát két hatalmas pisztoly verdeste. Belépésünkkor szúrós tekintettel végigmért minket, s még mielőtt szólhattunk volna, ránk förmedt:

– *Maguk moszkvai ügynökök! Második forradalmat akarnak Spanyolországban, olyat, mint Moszkvában csináltak. Vissza kellene dobnom, vagy agyon kellene lövetnem magukat.*

– *Nem tagadjuk, hogy antifasiszták vagyunk* – mondottuk a parancsnoknak, és őszintén feltártuk, hogy nem új forradalmat akarunk csinálni Spanyolországban, hanem segíteni szeretnénk egyszerű harcosokként a spanyol népnek, hogy megvédje a köztársaságot. Hangoztattuk, hogy semmiféle funkciót vagy hivatalt nem akarunk betölteni, nincs szükségünk rangra, csak fegyverre, amellyel a spanyol nép ügyét kívánjuk szolgálni.

Az őszinte hang itt nem sokat segített. A kis tengerparti város szállodájában tartottak fogva bennünket. Meglepetésünkre a szállodában már nyolc hasonló sorsú társunkat találtuk. Csoportunk tehát 11 főre növekedett.

Hosszas tanácskozások eredményeképpen világossá vált előttünk, hogy ennek a bandának a karmaiból mielőbb ki kell szabadulnunk. A városka kommunistái tudomást szereztek helyzetünkről, és hírnököt küldtek Barcelonába. A barcelonai kommunisták azonnal segítségünkre siettek, és kiszabadítottak fogságunkból.

Rövidesen vonattal robogtunk a festői spanyolországi tájakon keresztül az ország szíve, a köztársaság központja, Madrid felé. A kalauz megtudta, hogy kik vagyunk, és elhalmozott figyelmességével. Minden állomáson közhírré tette, hogy a vonaton antifasiszták utaznak.

Az utasok szívesen tereferéltek velünk. A szembenlevő padon fiatal, csillogó szemű fekete fiú üldögélt, mellette katonaruhában az apja utazott. Madridba iparkodtak. Az apa eldicsekedett, hogy a forradalom földet juttatott neki.

– Tíz hektárt kaptam, szenyor – magyarázta az öreg. – A köztársaság jó. Meg kell védeni. Én már katona vagyok, de a fiamat is be akarom adni katonának – mutatott a kerekképű, mosolygós legényre. – Csakhogy a helybeli parancsnok tartja magát a szabályhoz, és nem akarja bevenni, mert csak 16 éves. Hát igazság ez, szenyor? Miért nem jó az én fiam katonának? Most megyünk Madridba, az én parancsnokomhoz. Az majd igazságot ad nekem – bizakodott az öreg spanyol.

A madridi állomáson elvtársak vártak bennünket, és a Velázquez-palotába, a híres 5. ezred főhadiszállására vezették kicsiny csapatunkat.

Madrid már a háború nyomait viselte. Az ellenség repülőgépei, az olasz fasisztáktól kapott Capronik és a német Junkersek több ízben bombázták Madridot. A marokkói csapatok, a spanyol idegenlégiósok és a falangisták már 60 ki-

lométerre megközelítették a várost. A fejetlenség nyomait azonban nem tapasztaltuk, a forradalom katonái és a nép szilárdan hitt a győzelemben.

A főhadiszálláson egy páratlan szépségű, magas, karcsú, fekete nő fogadott, a spanyol női szépség igazi megtestesítője. Határozottsága, energikus beszéde egyáltalán nem csökkentette nőiességét és kedvességét. Ő volt a legendás hírű Pasionaria (Dolores Ibarruri), aki ragyogó szónoklataival buzdította harcra a forradalom katonáit. A köztársaság minden harcosa lelkesedéssel és áhítattal ejtette ki a nevét.

Az utazástól meglehetősen el voltunk csigázva. Pasionaria szerzett meleg vizet, és segítségünkre volt, hogy mielőbb rendbe hozhassuk magunkat.

Aznap délután Pasionaria elvitt minket egy gyárba, amelynek munkásai akkor készültek a frontra. A felsorakozott munkászászlóaljak előtt tartott beszédet. Nem értettük a szavakat, de lelkesedése, mint minden katonában, a mi szívünkben is tüzet gyújtott, és ugyanúgy, mint a többiek, tudtuk, miért kell fegyvert ragadnia a népnek, milyen veszély fenyegeti a spanyol nép forradalmát. A zászlóaljak díszmenetben vonultak el az emelvény előtt. A katonák felszerelése meglehetősen hiányos és tarka volt, azonban minden ember arcán ott tükröződött a szilárd elhatározás: a végsőkig harcolnak a szabadságért. Harsány *„Viva la República"* kiáltással üdvözölték az elvonuló zászlóaljak a tribünön álló forradalmárokat.

A parancsnokságon megismertük Modestót, az ebrói hadsereg későbbi parancsnokát, Listert, az 5. ezred parancsnokát, *Antoniót*, egy olasz elvtársat, aki az ezred komisszárja volt, Kleber katonai tanácsadót, és jelen volt *Jacques Duclos*[9] elvtárs is. Hosszasan elbeszélgettünk a vezető elvtársakkal, s ők részletesen ismertették az ország katonai és politikai helyzetét: A spanyol nép 95 százaléka a népfront mellett állt, de nem rendelkezett fegyverrel. A régi hadsereg nagy része a fasiszták mellé állt. Ez érthető is, hiszen a régi államhatalom kb. 140 000-es létszámú hadsereget tartott fenn, amely a nép nyakán élősködött. Ennek a hadseregnek 640 tábornoka volt, s a hadsereg minden ötödik embere tiszti rangot viselt. A lezüllött arisztokrácia gyermekei számára a hadsereg, a tiszti rang egzisztenciát jelentett. Nem véletlen, hogy szinte az egész tisztikar a fasiszta puccsot támogatta. 640 tábornok közül csak hat maradt a köztársaság hadseregében, ebből kettő áruló lett, kettő pedig teljesen tehetségtelennek bizonyult...

A köztársaság fegyveres erőinek nem volt központi parancsnoksága, sem vezérkara, így központi irányítása sem. Az egyetlen szervezett egység, a híres 5. ezred, a Quinto Regimiento, a kommunista párt irányítása alatt állt. Egységei szerte az országban mindenütt harcoltak az ellenséggel. A kommunista párt kezdettől fogva mindent elkövetett, hogy a szocialisták, a polgári demokraták és az anarchisták fegyveres erői közös parancsnokság alatt egyesüljenek, mert csak így válhattak volna ütőképes erővé. Az anarchisták alakulatai voltak a legvegyesebbek. Tömörítették az egyszerű, hős spanyol nép fiait, de ellenforradalmi elemeket is, fasisztáktól a trockistákig és lumpenproletárokig. Az ellenség az anarchistákat könnyen felhasználhatta saját céljaira. 1937-ben ki is robbantattak velük ellenforradalmi lázadást. Ugyanilyen volt különben a rendőrségi alakulatokon belül is az erők megoszlása.

– A mi elsőrendű feladatunk az – magyarázta a parancsnokságon Kleber –, hogy a fegyverkezelésben és hadviselésben járatlan embereket, munkásokat, parasztokat, a forradalom híveit ütőképes hadsereggé szervezzük, a meglévő igen szerény fegyver- és lőszerkészleteket pedig a legcélszerűbben használjuk ki.

– Az idő azonban szorít, csak napok állnak rendelkezésünkre – szólt közbe Duclos elvtárs. – Hiszen az állig felfegyverzett fasiszta csapatok állandóan közelednek Madrid felé.

Nem volt vesztegetni való idő. A legsürgősebben cselekedni kellett. Égett bennünk a vágy, hogy mi is fegyvert ragadjunk. És ott nyomban, e beszélgetés után kértük, hogy küldjenek ki bennünket a frontra, valamelyik harci alakulathoz. Csoportunkban ekkor hatan voltunk: rajtam kívül a már említett bolgár Fernando, a mexikói Rodriguez, a jugoszláv *Bruno* és két szlovén, *Valdes* és *Reiner*. Valamennyiünknek megfelelő katonai képzettségünk volt. A parancsnokság utasítására azonban Madridban maradtunk. Azokban a napokban nagyobb mennyiségű, külföldön vásárolt fegyvert vártak Franciaországból és Angliából. Minket bíztak meg azzal, hogy az önkénteseket kioktassuk a fegyverek kezelé-

sére, és harci alakulatokba szervezve őket, az ellenség elé vonuljunk. Az akkor Franciaországban hatalmon lévő Blum-kormány azonban még a busásan megfizetett fegyverek szállítását is akadályozta.

A jól felszerelt ellenséges csapatok kérlelhetetlenül közeledtek a főváros felé. A köztársaságiak rendkívül hiányos felszerelésükkel voltak kénytelenek felvenni az egyenlőtlen harcot. Miután az ígért fegyverek nem érkeztek meg időre, a parancsnoksággal egyetértésben hattagú csoportunk elhatározta, hogy új, gyorsan gyümölcsöző feladatra vállalkozik. Megkaptuk a parancsot: az Extremadurában lévő kb. 30 000 lakosú mezővároskába, Don Benitóba menjünk. A szétszórt köztársasági csapatokat – amelyek az előző harcok során felmorzsolódtak – kellett összegyűjtenünk, kisebb partizáncsapatokat szervezni, és az ellenség hátába kerülve nyugtalanítani mozdulatait, gyengíteni erejét és késleltetni felvonulását Madrid alá.

Hamarosan kiderült, hogy bőven akad a köztársaságért harcolni akaró ember. Fegyver azonban itt is szűken volt. Az extremaduraiak kaszával, elavult, elöltöltő puskákkal és pisztolyokkal harcoltak a korszerűen felszerelt Franco-csapatok ellen. Alig akadt néhány hadipuska és géppfegyver.

A rendelkezésünkre álló eszközökkel felszereltünk egy 30–32 főből álló csapatot. Minden tagjának jutott egy-egy puska és némi lőszer is. Többségük értett a robbantószerek, a dinamit kezeléséhez. Így is hívták őket: dinamitérok. Többnyire bányászok, hídépítők, kőfejtők voltak, innen eredt nagy jártasságuk.

A szervezési munkával egyidőben sikerült összebarátkoznunk a Don Benitó-iakkal. Este sokan gyűltek össze szállásunkon, és kedélyesen beszélgettünk, politizáltunk. Mindenki örült annak, hogy messze idegenből jöttünk a köztársaság megsegítésére, és hajlandók vagyunk harcolni a spanyol nép ügyéért.

Az emberek hallgatták magyarázatainkat, és csodálkozva ingatták fejüket. Spanyolország reakciós, főleg egyházi vezetői, mindent elkövettek, hogy sötétségben, mély tudatlanságban tartsák a lakosságot, és fenntartsák a középkori gondolkozásmódot. A Don Benitó-iak szívesen hallgattak bennünket, és akár egész éjszaka ott ültek volna a csöppnyi szobában.

Látogatóink közül a legérdeklődőbb egy csillogó szemű, göndörhajú fiúcska volt. Egy percre sem tágított mellőlünk, és izgatottan leste minden szavunkat. Mikor a hosszú órákig tartó beszélgetés után vendégeink szétszéledtek, a fiúcska nem akart elmenni. Másnap, harmadnap is kitartott mellettünk. Kiderült, hogy árva gyerek, nincsen senkije, és hozzánk akar szegődni. 12 esztendős volt, de nem látszott többnek nyolcnál, csenevész, véznácska volt. Pedrónak hívták. Csapatunk kedvence lett, kis Pedro – így szólítottuk nemsokára valamennyien. Mindenki a csapat elválaszthatatlan tagjának tekintette.

Kis Pedrónak kerítettünk katonaruhát, szép, elöl-hátul csücskös katonasipkát, még a lábára is jutott egy formás kis csizma. A legjobban azonban puskájának örült. Kiszolgált, öreg, használhatatlan jószág volt, de a fiúcska hűségesen cipelte. Kijárt velünk a gyakorlótérre is. Ki- és bevonuláskor a csapat végére állt, és igyekezett lépést tartani. De akárhogyan nyújtogatta lábát, csak lemaradt, s akkor futással érte be sorainkat.

Az ellenség azonban nem örült jövetelünknek. Még jóformán alig pihentünk meg, amikor fasiszta repülők jelentek meg Don Benito egén, és néhány bombát dobtak le. Ez persze csak úgy történhetett, hogy valaki a helybeliek közül jelentést tett érkezésünkről. A repülőgépek másnap, harmadnap sem maradtak el, órákon keresztül keringtek felettünk, és időnként ledobtak egy-egy bombát. Ezzel nyilván a lakosságot akarták ellenünk hangolni.

A milícia parancsnokának jelentettük a gyanús körülményeket, és feltevésünket rövidesen igazolták az események. Elfogtak egy fiatalembert, aki kupeckedés címén átjárt az ellenség által megszállt területekre. Bevallotta, hogy jövetelünkről ő értesítette a fasisztákat. Kémkedéséért aztán elnyerte méltó büntetését.

Csapatunk kiképzése megszakítás nélkül folyt. Rövidesen felderítéseket végeztünk az ellenség háta mögött: megfelelő objektumot kerestünk, amelynek elpusztításával érzékeny csapást mérhetünk az ellenségre.

Egy vasútvonalat szemeltünk ki, amely Peñarroya városát kötötte össze Sevillával. Az ellenség számára ez fontos utánpótlási vonal volt, Peñarroyát ugyanis az ellenség ellátó bázissá építette ki.

José Diaz,
a Spanyol Kommunista Párt
egykori főtitkára

Dolores Ibarruri egy tömeggyűlésen

Az internacionalizmus tanúságtétele. Spanyolországba érkezett (balról jobbra) François Billoux, az FKP KB tagja – a nemzetközi brigádok politikai biztosa; az osztrák Fritz Adler, a Szocialista Internacionálé titkára; Pietro Nenni, olasz szocialista vezető – a nemzetközi brigádok politikai biztosa; Dumont alezredes – a 14. Nemzetközi Brigád parancsnoka; Deutsch, osztrák tábornok – a köztársaság partvédő tüzérségének parancsnoka; Luigi Longo, olasz kommunista vezető – a nemzetközi brigádok legfelsőbb politikai biztosa; Schevenels, a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség titkára; Franz Dahlem, német kommunista vezető – a nemzetközi brigádok politikai biztosa; a francia Renaud – a 14. brigád egyik politikai biztosa; Krieger őrnagy – a spanyol köztársasági hadsereg brigád-vezérkari főnöke

Zalka Máté és Batov szovjet tanácsadó

Juan Modest és Enrique Lister

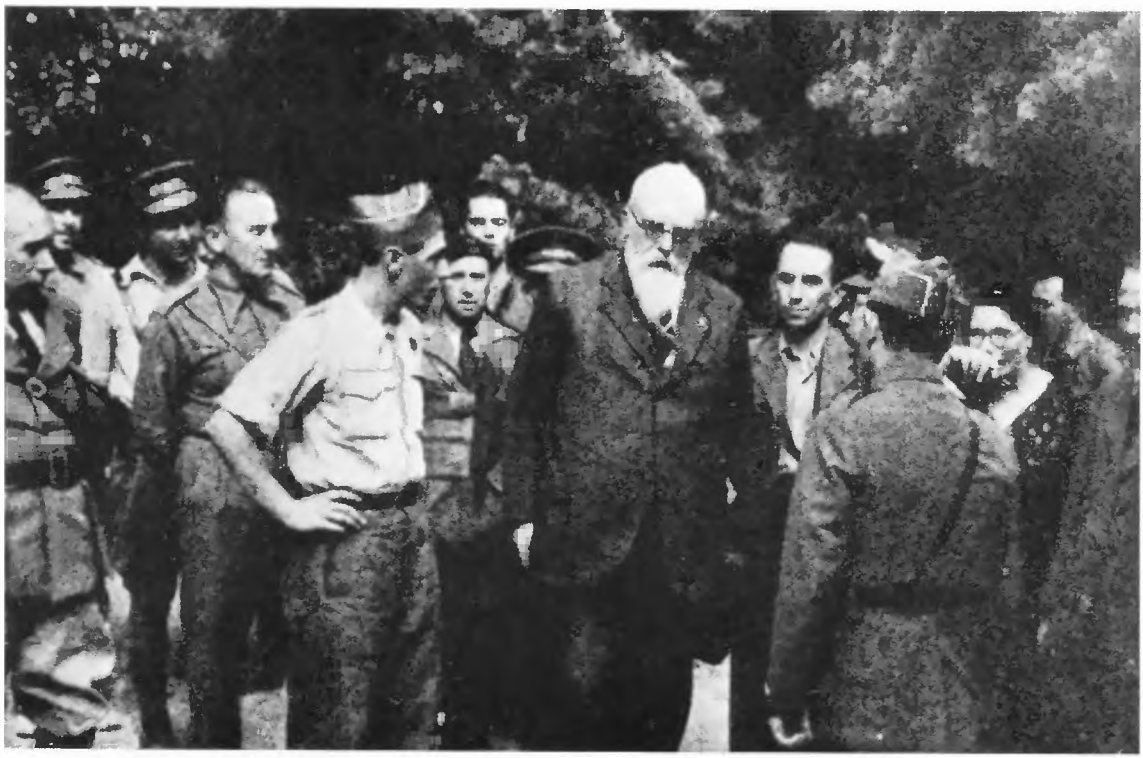

De Brouckère, a Szocialista Internacionálé elnöke spanyol földön, a nemzetközi brigádok vezető tagjaival

A magyar önkéntesek első csoportja a maguk készítette csapatzászlóval.
A képen jobbról: Kreznár Károly, Mag János és Ambrus Károly

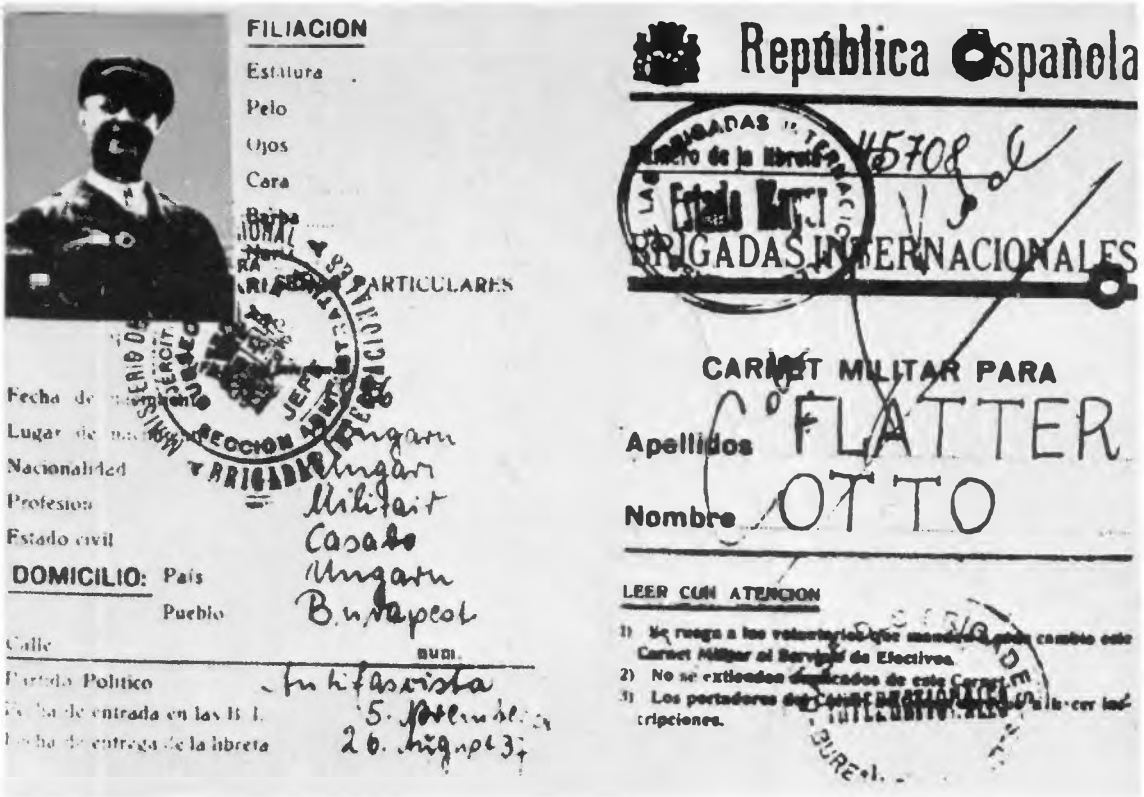

Dr. Münnich Ferenc – Flatter Ottó őrnagy – spanyol katonakönyve

A magyar század Madridban

Hedrich Károly, a Madridban harcoló magyar szazad politikai megbízottja – elesett a harcokban

Magyar önkéntesek
a madridi barikádharcokban

Harcban a fasisztákkal a madridi Egyetemi Városnál

Szalvay Mihály,
a magyar Csapajev

Sziklai Sándor
magyar internacionalista

Tömpe István Pozoblancónál
esett át a tűzkeresztségen

A harcok során zsákmányolt olasz Ansaldo harckocsi

A 12. Nemzetközi Brigád tüzércsoportjának tisztjei, középen dr. Szántó Rezső – Michael Baller – parancsnok

Két magyar tábornok: Gál János (bal szélen)
és Zalka Máté Gereszi őrnaggyal és Kozovszkijjal

A vasútvonalat egy éles kanyarban akartuk felrobbantani, ahol a helyreállítás – a terepviszonyok miatt – igen körülményes, hosszadalmas munkát igényelt. Felderítő csoportunk gondos terepszemlét tartott a robbantás helyén, majd táborhelyünkön részletes tervet dolgoztunk ki. A rendelkezésünkre álló két napban kb. 100 db másfél-két kg-os aknát kellett gyártanunk. A feladatra alaposan kiképeztük embereinket. Ez sem tartozott a legkönnyebb dolgok közé, hiszen egyszerű munkások voltak, akik semmiféle katonai kiképzésben még nem vettek részt. Határtalan lelkesedés fűtötte őket, a katonai fegyelem és a pontosság azonban nem volt éppen erényük. A vállalkozás sikeres végrehajtásához pedig szigorú fegyelem és pontosság kellett. Nem kevés energiát fordítottunk pl. arra, hogy az emberekkel megértessük: a vállalkozás idején nem szabad dohányozniuk. Feladatunk végrehajtását jelentősen megnehezítette az a körülmény, hogy éjszaka kellett aláaknázni a síneket, mégpedig igen hosszú szakaszon. Köztudott tény volt, hogy a spanyol katona éjszaka elvből nem harcol. Az extremadurai területen, éppen megérkezésünkkor egy kisebb, de heves csatározás zajlott le, s ekkor szemtanúi voltunk annak, hogy az est beálltával mindkét fél nyomban abbahagyta a harcot. Másnap aztán az emberek ismét összeszedelődzködtek a faluból, és folytatták a „háborút". Csapatunk kiképzésénél minderre tekintettel kellett lennünk – a háborúval és a szokásos kiképzéssel együtt járó szempontokon túlmenően. Ilyen előzmények után indultunk el a késő délutáni órákban. A Spanyolországban hirtelen, szinte minden átmenet nélkül beálló est előtt kellett a frontvonalat elérnünk, hogy az ellenség háta mögött jó 30 kilométerre lévő célpontunkat idejében elérhessük, és vállalkozásunk után még az éj leple alatt visszatérhessünk. Csapatunk minden tagja lovon jött, az aknákat is a lovakon, a nyereghez kötözve helyeztük el. Ez megnehezítette a lovaglást, és lassította felvonulásunkat.

Zavartalanul jutottunk el a megszállt területig, s ezután is fennakadás nélkül haladtunk. Spanyol barátaink kitűnően ismerték az utakat, majdnem végig bozótok és olajfák között lovagoltunk. A lakott területeket gondosan elkerültük. Útközben sikeresen, észrevétlenül átkeltünk az akkor alacsony vizű Guadiana folyón.

A célhoz érve, lovainkat egy mélyedésben hagytuk, s őrzésükre 12 embert rendeltünk ki, 20 ember pedig öt-öt aknával felszerelve megkezdte a sínek aláaknázását. Minden embernek kb. 110 méternyi távolságon kellett dolgoznia, így csapatunk meglehetősen széthúzódott. Az aknákat a sínek érintkezési pontjánál helyeztük el, hogy egy robbantással két sínt tegyünk használhatatlanná. Minden aknához különböző hosszúságú gyújtózsinórt vezettünk, hogy a robbanás egyidőben következzen be.

A munka a legnagyobb rendben haladt. Nem voltunk veszélytelen területen, mert a kanyarból több falu is odalátszott. A templomtornyokban a fasiszták megfigyelőket helyeztek el, s ezek állandó lámpajelzéseket adtak le egymásnak.

A megbeszélés szerint az aknák elhelyezése után a szétrombolandó szakasz középpontján a parancsnok puskalövéssel ad jelt a gyújtózsinórok meggyújtására. Egyik spanyol harcostársunk azonban, miután igen gyakorlott volt az aknák lerakásában, rövid idő alatt elkészült, és nem várva be a jelzést, meggyújtotta a gyújtózsinórokat. Az aknák felrobbantak. Valamennyiünknek sürgősen fel kellett robbantanunk az addig elhelyezett aknákat, mert ezen a helyen tovább nem lehetett tartózkodni. A feladatot mindenki végrehajtotta a maga szakaszán, és az aknák szétrombolták a pályát a kijelölt szakasz jelentős részén. A dörrenésektől a közelben ránk váró lovak javarésze szétfutott, az őrök későn kaptak észbe, ők is várták a jelző puskalövést. Ezért néhányan kettesével ültünk a nyeregbe. Visszavonulás közben a szétfutott lovakat összetereltük, és ezután már sokkal könnyebben folytathattuk utunkat támaszpontunk felé.

Az első robbantások után a templomtornyokban elhelyezett megfigyelőhelyekről a fasiszták riadójeleket adtak le, sőt reflektorral is kutatták a terepet. Csapatunk minden tagjának még időben sikerült bejutnia egy kisebb olajfaerdőbe, amely eltakart minket a fasiszták kutató szeme elől.

Kétórás sebes vágta után szerencsésen visszaérkeztünk a szabad területre, majd rövidesen a támaszpontra. A vállalkozás sikeresnek bizonyult, a kanyarban kb. 1300 méteren elpusztítottuk a síneket és a vasúti pályát. A fasiszták utánpótlása ezen a vonalon jó időre megbénult.

A vállalkozásnak nagy híre kelt, és igen je-

lentős volt az erkölcsi hatás. A hír bizakodást öntött a köztársaság híveibe, és elismerést váltott ki, hogy ilyen nagy távolságra az ellenség háta mögött sikerült eredményesen végrehajtani ezt az akciót. Fokozta a hatást, hogy a vállalkozást nemzetközi önkéntesek vezették. Az önkénteseket a nép még jobban tisztelte, igazi védelmezőjének tekintette.

Budapest, 1959. február

Gyáros László

FIGUERASTÓL A JARAMÁIG

1936. november 1-jén érkeztünk Figuerasba. Igazi spanyol városka a Pireneusok lábánál, nem messze a francia–spanyol határtól. 20-an voltunk magyarok, kis csoport a néhány száz – német, francia, lengyel, szláv, olasz – más nemzetiségű önkéntes között. Egy napot töltöttünk a figuerasi várban, másnap reggel vasúton indultunk Albacete felé. Útközben minden faluban, városban vörös zászlóval integettünk a lelkesen éljenző tömegnek.

Albacetében még öt magyar önkéntessel találkoztunk. Velük együtt beosztottak minket a 12. brigádba, a Thälmann-zászlóalj harmadik századának első szakaszába. Párnapos gyakorlatozás után fegyvereket kaptunk (jó öreg, hétkilós mexikói puskákat), és az egész brigád elindult a frontra.

November 12-én estünk át a tűzkeresztségen, Madridtól északra, a Cerro de los Ángeles elleni támadásban. Lukács tábornok volt a brigád parancsnoka. A támadás sikerült, a kis magyar szakasz is megállta a helyét.

Három nappal később már a madridi fronton, a Casa de Campón harcoltunk. Néhánynapi heves harc után a szakasz létszáma 12-re csökkent. Kértük, helyezzenek át bennünket a 11. brigád magyar századába. Kevesen voltunk, és nagyon egyedül éreztük magunkat, bár mindig a legjobb barátságban és egyetértésben éltünk a zászlóalj más nemzetiségű önkénteseivel.

Lukács tábornok megértette kívánságunkat, és megígérte az áthelyezést, természetesen akkor, ha a harcok elcsendesednek. Az egész brigádnak nagy veszteségei voltak, minden emberre szükség volt.

Eljött az utolsó nap. – Holnap leváltanak minket, és a 11. brigád magyar századához irányítanak. – Egész nap szóltak a puskák, ropogtak a géppuskák. A fasiszták nagy erővel támadtak – de sikertelenül. Estére kifáradtak, és Madrid elfoglalását ismét másnapra halasztották. A fasiszták zaragozai rádiója november 1-jétől kezdve naponta bejelentette, hogy Madrid elfoglalása már csak órák kérdése. A város elfoglalásáig azonban sok-sok óra telt el.

A mi századunk a „fehér majort" tartotta megszállva. Akik a madridi fronton jártak, valamennyien emlékeznek erre a házra. Mintagazdasági telep volt, nagy négyszögletes udvarral, körülépítve lakószobákkal. Ez idő tájt ez a ház naponta cserélt gazdát. Az egyik nap a miénk volt, másnap a fasisztáké.

A magyar szakasz állt őrséget. Elhelyeztem az őröket: kettőt a kapuhoz, egyet az ablakhoz, egy az ágyúgolyó-csinálta nyílásnál helyezkedett el, kettő az istállónál állt és így tovább. A ház nagy, a fasiszták közvetlen közelben vannak. A sötét, felhős novemberi éjszaka nem valami biztató – a 12 főnyi „szakasz" éppen csak elegendő volt az őrségre.

Igen ám, de azt minden katona tudja, hogy az őrséget váltani kell. Hát váltottuk. Aki a falnál állt, átment a nyíláshoz, a nyílástól a kapuhoz, a kaputól az istállóhoz. Egész éjjel „váltottuk" az őrséget, szabályosan, kétóránként.

Másnap reggel leváltották a brigádot, és lelkesen csatlakoztunk a 11. brigádhoz, az Edgar André-zászlóalj magyar századához. A fiúk éppen tűzben voltak. A sötétség beálltával egy összekötő odavezetett bennünket a századhoz, s meg se lepődtünk, amikor láttuk, hogy pontosan ugyanabba a fehér házba kerültünk, ahonnan két nappal előbb elvezényeltek bennünket.

– Jó, hogy jöttök – mondta *Brocskó János*, a század politikai megbízottja – úgyis kevés az ember.

– És fél órával később már őrségen álltunk. Kettő a kapunál, egy az ablaknál, kettő a nyílásnál stb., de most nem egész éjszaka, ha nem csak két órát, azután csakugyan pihenőbe

mentünk. Mi tagadás, mi sokkal jobbnak találtuk az őrségváltásnak ezt a módját.

Néhány nap múlva a század rövid pihenőt kapott. Ideiglenes otthonunkban már másnap elkészült a faliújság. Századgyűlést tartottunk, a legutóbbi napok eseményeit és a legfrissebb politikai híreket beszéltük meg. Utána gyűjtést rendeztünk a Vörös Segély részére, a fasizmus elleni harc áldozatainak támogatására.

Madridi tartózkodásunk közben a „Doria" műszergyár munkásai védnökséget vállaltak a század felett. A gyár 300 munkása tevékenyen kivette részét Madrid védelméből. Két csoportban váltották egymást a munkapad és a lövészárok között. Szép ötlámpás rádiót kaptunk tőlük ajándékba, és többször meglátogatták sebesültjeinket a madridi kórházakban.

December végén ismerkedési estet rendeztünk az egyik madridi ifjúmunkásotthonban. Ezen az esten részt vettek a gyár munkásai és a magyar század valamennyi harcosa. Beszélni nemigen tudtunk, de szavak nélkül is megértettük egymást, és őszinte barátságban, az Internacionálé hangjaival fejeztük be az estét.

Január közepén a 11. brigádot Murciába küldték átszervezésre és kiegészítésre. Egy Murcia melletti kis faluban, El Palmarban, majdnem három hetet töltöttünk. Az átszervezés ideje alatt gyakorlati és elméleti továbbképzést kaptunk. Felkészültünk az elkövetkezendő harcokra.

A polgári lakosság itt is nagyon hamar megszeretett bennünket. Elutazásunk előtt nagy ünnepélyt rendeztek az Edgar André-zászlóalj tiszteletére, az ünnepségen megjelent a környék apraja-nagyja, és lelkesen éljenezte a falu utcáin felvonuló zászlóaljat.

Spanyol barátaink buzdító szavaival indultunk a jaramai frontra.

(Az 1939-ben Barcelonában megjelent visszaemlékezés alapján.)

Tömpe István

A KÖZTÁRSASÁG ÉVFORDULÓJÁN

1937 januárjában útra keltem. Verőfényes reggeli napsütésben érkeztünk meg a francia–spanyol határ közelébe, Perpignanba. Délután autóbuszokra szálltunk, hogy azokon keljünk át a határon. A francia határőrök figyelmeztettek, hogy várjuk meg a szürkületet, mert Francóék emberei a Benemavatkozási Bizottság számára filmet akarnak készíteni rólunk. Egy mellékúton vártunk, majd a sötétség beálltával mentünk át a határon, észre sem vettük, amikor már spanyol földön jártunk.

Első állomásunk Figueras, határ menti kisváros volt a Pireneusok tövében. Spanyol erődítmény volt ez a múltban, a királyság alatt laktanya, ekkor pedig az a vár, ahová elszállásoltak bennünket, önkénteseket. Minden új volt nekünk: a környezet, az ország. Itt írtuk meg első életrajzunkat, ettük az első spanyol ételt, a szokatlan, sótlan kenyeret és itt ittuk az erős vörös bort.

Pár nap múlva a közelben fekvő Barcelonába vittek bennünket, egyenesen a pályaudvarra. Ott a kormány egy megbízottja várta az önkéntesek többszáz fős tömegét. Üdvözölt bennünket, fülünknek szokatlan, megragadó, lendületes spanyol nyelven. Közölte, hogy a spanyol nemzet tiszteletbeli polgárainak tekintenek bennünket, testvéreknek. Ez az üdvözlés nagyon meghatott bennünket és lelkesített. Később a frontokon és a hátországban tapasztaltuk, hogy amit barcelonai elvtársunk mondott az igaz is volt.

A vonat elindult velünk. Életem legszebb útját akkor tettem meg Barcelonától Valenciáig. A vasút mindenütt közvetlenül a tenger mellett haladt. A kék ég, a kék tenger, a ragyogó nap és a gyümölcsszüret színei mindmáig felejthetetlenek számomra. A narancsot, a mandarint januárban szüretelik. Minden állomáson, ahol szerelvényünk megállt, a helyi népfront szervei zászlókkal és zenével üdvözöltek bennünket. A parasztok kosárszám hozták a narancsot, a mandarint, a kenyeret és a bort. De annál többet jelentett számunkra, ahogy fogadtak bennünket. Nyelvüket nem értettük, de ölelésüket, és a szemükből sugárzó bizalmat éreztük.

Valenciába érve, a kommunista párt által szervezett felvonulásba csöppentünk bele. A párt az egységes hadsereg és a kötelező katonai szolgálat mellett mozgósította az utakat ellepő emberek tíz- és tízezreit. Amikor mi megérkeztünk 1937 januárjában, akkor még csak a párt és a testületi katonai egységek harcoltak Francóék ellen.

Valenciából Albacetébe mentünk, ahol a nemzetközi brigádok bázisa volt. Itt tervezték kiképezni az 5. Nemzetközi Brigádot. De ez már nem sikerült, mert közben a Blum-kormány lezárta a határt. Ezután pedig csak kis csoportokban, nagy nehézségek árán, megmászva a Pireneusokat tudtak Spanyolországba eljutni az önkéntesek, köztük András öcsém is.

A csoport Madriguerasban, a kiképző táborban, rövidesen 350–370 főre növekedett. Tiszteket küldtek hozzánk és parancsnokot, Aldo Morandi olasz elvtársat, aki megszervezte a zászlóaljat. A századokat és a szakaszokat lehetőleg nemzetiségek szerint szervezték. Az úgynevezett német századba osztottak be, amelyben német ugyan alig volt, de amerikai, angol, jugoszláv, örmény, osztrák, csehszlovák és magyar annál több.

PUERTOLLANÓBAN

Miután a fasiszták a déli fronton nagy támadásokat indítottak és előnyomultak, a hadvezetőség bennünket a front mögé, Puertollanóba helyezett. E térség jelentőségét az ott fekvő gazdag higanylelőhelyek adták.

Puertollanóban a lakosság ellenségesen fogadott bennünket. Ennek magyarázatát abban ta-

láltuk, hogy a kisvárosban az anarchisták befolyása volt a legerősebb. Röpiratot adtak ki ellenünk: idegen érdekeket képviselünk, szolgaságba akarjuk kergetni Spanyolországot, miért nem megyünk a frontra stb. Sok anarchistával találkoztam és beszéltem a polgárháború alatt. Soha megérteni nem tudtam, mi is a céljuk. Ők a „communismo libertario"-t jelölték meg, azt, hogy mindenki azt csinál, amit akar. A háború előtti időkben egy-egy napra elhatározták a „revolucion social"-t, és akkor az adott jelre az ország meghatározott helységeiben fellázadtak. Kisebb helyeken a felkelés sikerrel is járt. Ezekben a falvakban elégették a földre vonatkozó könyveket, az adóssági leveleket, lefogták a falu gazdag embereit, a csendőröket, és kikiáltották a „communismo libertario"-t. Mindenki azt csinálhatta, amit akart, a foglyokat is szabadon engedték. Azután természetesen megtámadta őket a guardia civil (cserdőrség), és véresen leverte a „forradalmukat".

A háború alatt kezdetben az anarchisták nem mentek a frontra. Vagy ha mégis, úgy csak nyolc órát voltak kinn, utána visszamentek táborhelyükre. A parancsokat megvitatták és szavazással döntöttek arról, hogy végrehajtják-e azokat, vagy sem. Sok helyen rablást rablás után követtek el, hozzájuk csatlakoztak a bűnöző elemek is. A fasiszták is beszivárogtak az anarchisták közé és igyekeztek őket a maguk céljaira felhasználni. Durutit, az anarchisták kiváló vezetőjét saját emberei lőtték agyon, mert a frontra vitte őket. A kommunistákkal a legélesebb ellentétben állottak. A viszony akkor kezdett megváltozni, amikor a párt erőben és befolyásban jelentősen megnövekedett. Ekkor az anarchista egységek saját vezetés és meghatározott önállóság mellett ugyan, de kint voltak a frontokon.

Puertollanóban nem sokáig maradtunk. Nem az anarchisták agitációja, de a fronthelyzet miatt. A fasiszták sikereket értek el. Pozoblanco francia vasúti csomópontot fenyegették, és bennünket a frontra dobtak.

POZOBLANCO

A városkába pár nappal előbb betörtek a fasiszták, de a mieink visszaverték őket. Az utcákon harcok nyomai. Hullák, fegyverek, munició. Morandival megkerestük Perez-Salas frontparancsnokot, a régi hadsereg ezredesét, a maga módján köztársasághű katonát. Szörnyű vastag szemüveget viselt, alig látott azzal is, de ezt a terepet, a déli frontnak ezt a szakaszát kitűnően ismerte. Senki sem tudta megmondani, miért maradt a köztársaságiaknál. Fasiszta rokonait, akiket a mieink kerestek, rejtegette. Őt magát is sok dologgal vádolták, de a spanyoloknál a gyanú könnyen támadt, viszont egy-egy eset kivizsgálása annál barátságosabb volt.

Perez-Salas alaposan megnézett bennünket, nemzetközieket. Vázolta a fronthelyzetet, amiből sok újat meg nem tudtunk, főleg azt nem, hogy hol az ellenség. Azt mondta, ad egy vonatot, azzal addig menjünk, amíg a fasiszta tüzérség nem lő ránk. Ügyetlenek azok, mondta és félnek, nem engedik, hogy a vonat átfusson hozzájuk. A tüzérségi tűz után pedig nyomuljunk a gyalogsági tűzig, és akkor megtaláljuk a fasisztákat. Jobbról és balról keressük az összeköttetést...

Széles rajvonalban vonultunk előre, a géppuskásokat hátrahagytuk azzal, hogy jöjjenek majd szürkületkor utánunk. A fasiszták azonban nem hagyták abba a tüzelést. Az előttünk fekvő domboldalon voltak elhelyezve és jól látták minden mozdulatunkat. Felvonulásunk közben estek el az első elvtársaink. A sisak mit sem ért, mind-mind szilánktól halt meg. A szanitécek oly rémületben voltak, hogy nem mertek a halottakhoz nyúlni. Magunknak kellett őket egy teherautóra rakni, amely visszament velük Pozoblancóba, ahol eltemették bajtársainkat.

Reggel elhelyezkedtünk. Jobbra találtunk egy spanyol egységet, José Recalde őrnagy parancsnoksága alatt, de balra senkit. Recalde megnyugtatott: „Nincs is ott senki – mondta –, de a fasiszták gyáva kutyák, nem merik elhagyni saját állásaikat."

TŰZKERESZTSÉG

Recalde nagyon bátor katona volt, civilben egy cukorgyár mérnökigazgatója, kommunista, és egysége is olyan volt, mint ő. Ők verték ki Pozoblancóból a fasisztákat. A harcokban meg is sebesült, de továbbra is a fronton maradt. Állandó összeköttetést tartott velünk. Április 14-re, a köztársaság évfordulójára támadásra készült. El akarta foglalni a dombot, ahol a fasiszták voltak. Morandival közölte is tervét, de Morandi

nem egyezett abba bele. Ebben az időben csak a legfontosabb frontokon volt úgy amennyire egységes hadvezetés. A déli fronton egyes parancsnokok a maguk szakaszán azt tették, amit a legjobbnak láttak. Perez-Salas is csak Pozoblancóban volt úr, holott ő volt az egész frontszakasz parancsnoka. Morandi közben visszament Albacetébe és Dudelt, a mi századunk parancsnokát bízta meg a zászlóalj vezetésével. Meghagyta neki, hogy semmiféle támadásban részt ne vegyen. De Recalde nem azért volt spanyol, hogy ékesszólásával meg ne tudta volna győzni Dudelt és elhatározták, hogy egy harmadik – anarchista – egység bevonásával, amely bal oldalunkon fog elhelyezkedni, 14-én hajnalban támadunk és elfoglaljuk a dombot.

Négy órakor megindítottuk a rohamot. Ágyúnk nem volt. Kézigránátokat kezdtünk dobálni és erre szörnyű tüzet kaptunk. Szerencsére jó kiképzésünknek, az első rohamban sok veszteségünk nem volt. Előrenyomulni azonban nem tudtunk, olyan erős volt a domboldalról, a fasiszták kövekből, várszerűen megerősített állásaiból a tűz. Állandóan tüzeltünk mi is és dobáltuk a kézigránátokat, amíg Recaldeék – akiket észre sem vettek – jobbról betörtek állásaikba és kiverték őket onnan. Így Recaldeékkel együtt elfoglaltuk a dombot. A baloldali egység nem támadott. Amikor értük küldtünk, azt üzenték, hogy „tartalékra" is szükség van.

Kora délután megérkeztek a vadászrepülők. Ledobtak pár bombát, szerencsére kárt nem okoztak. De közben tüzelve megindult felénk az újonnan érkezett fasiszta gyalogság. A tüzérség lőtte állásunkat. A nagy tűzben tehetetlenek voltunk, és megkezdtük a visszavonulást. Nagy futás volt ez a régi árkainkig. Közben a vadászgépek állandóan felettünk keringtek, géppuskáikkal tüzeltek. Féltünk, hogy a fasiszták a gépek fedezete mellett támadni fognak, de azok annál gyávábbak voltak. Végül is elmentek a repülők, és mi a szürkületben rendezni kezdtük sorainkat.

A harcokban sok elvtársat vesztettünk el. Még több volt a sebesültünk. A zászlóaljat röviddel e támadás után visszavonták az első vonalból tartalékba. Csak az angol–amerikai szakasz maradt még kinn hosszabb ideig a fronton.

Budapest, 1986.

Mádai József

BUDAPESTTŐL FIGUERASIG

1937 első felében a szakszervezeti fiatalok egy része valósággal leste a spanyol polgárháború híreit. Bár akkor még fogalmunk sem volt a megoldás módjáról, mégis nagyon szerettünk volna kijutni Spanyolországba, hogy a köztársaság oldalán részt vehessünk a fasizmus elleni harcban. Sokat beszélgettünk *Gyurek Mihállyal, Padrach Lajossal* és *Krasovetz Ferenccel* erről. Első elképzelésünk az volt, hogy mint turisták, kerékpáron megyünk Franciaországba, s onnan majd valahogy továbbjutunk. E terv legfőbb akadálya az volt, hogy nem találtunk módot a papírok megszerzésére.

Később, 1937. szeptember havában a cukrászszakszervezettől egy elvtárs azt ajánlotta, hogy beszéljünk a sütőipari szakszervezet egyik vezetőségi tagjával, *Kronovitz Mátyással*. Ajánlóm még azt is megjegyezte, hogy Kronovitz elvtárs kommunista, és talán tud segíteni ebben az ügyben. Pár nap múlva találkoztam is vele, és kertelés nélkül elmondtam neki szándékunkat. Megneveztem a fent említett többi elvtársat is, és tőle, a kommunistától kértem segítséget. Kronovitz elvtárs, úgy látszik, nem ismert bennünket, nem bízott bennünk, mert határozottan elutasította a segítés lehetőségét. A legközelebbi alkalommal ismét hozzáfordultam korábbi kérésemmel. Ekkor már közvetlenebb volt, és kilátásba helyezte, hogy esetleg támogatást tud nyújtani. Pár nap múlva konkrét ígéretet tett, egyben megkért, hogy a legszigorúbb konspirációval intézzük ügyeinket. Ezután már csak rövid idő telt el, és a kiutazáshoz szükséges papírokat megkaptuk: Padrach Lajos, Gyurek Mihály és Mádai József, a későbbiekben *Wachtel Andor, Kurta János* és Krasovetz Ferenc részére. Az útlevél természetesen a párizsi világkiállításra szólt. Két-három napon belül utaznunk kellett. Az iratokat Kronovitz elvtárs sógornője szerezte meg egy ismerőse útján, aki a főkapitányság útlevélosztályán dolgozott.

A konspiráció miatt szüleink nem tudtak a tulajdonképpeni végcélról, csak azt mondtuk, hogy Párizsba megyünk dolgozni. Az indulás előtti órákban Kronovitz elvtárs utasított minket, hogy először Prágában jelentkezzünk a kommunista pártnál, ahol megkapjuk *Sebes Sándorné* elvtársnő párizsi címét.

Felejthetetlen volt számunkra a búcsúzás. Szakszervezeti barátaink, elvtársaink tudták, hova utazunk, s bár a búcsúzásnál a konspirációt mellőztük, ennek soha sem volt következménye, mert ők a hallottakat a legszigorúbb titokban tartották.

Zavartalanul utaztunk Prágáig, majd az ott kapott címen jelentkeztünk Párizsba érkezésünk után. A Magyar Komitéhoz irányítottak minket. Itt *Szabó Ferenc* elvtárs, a komité vezetője intézkedett elhelyezésünkről, és elbeszélgetett velünk a spanyolországi helyzetről. A Párizsban élő magyar emigránsok körülrajongtak bennünket. Mindent megtettek, hogy az ott eltöltött rövid idő kellemes legyen számunkra, és amennyire ezt a lehetőségek megengedték, bepillantsunk a francia nép életébe. Így többek között a világkiállítást is megnéztük, és sok, Magyarországról kivándorolt vagy emigrált elvtárssal sikerült beszélgetnünk.

Mi fiatal mozgalmi emberek voltunk, és csodálattal néztük, milyen rendkívül gondosan és körültekintően bonyolították le a több ezer nemzetközi önkéntes Párizsban való átmeneti tartózkodását és továbbutazását. Meglepő volt számunkra, hogy a francia elvtársak milyen szívesen vállalták a továbbutazók elszállásolását, étkeztetését és segítését. A nemzetközi brigádok szervezése és franciaországi átutaztatása nem volt éppen veszélytelen, hiszen ezt a több ezer

embert megmozgató szervezést a párt illegálisan végezte.

Háromnapos párizsi tartózkodás után elindultunk a spanyol határ felé. Több nemzetiségből összeverődő, kb. 50–60 tagú társaságunkat három-négy tagú csoportokra osztották, és különböző kocsikba szálltunk be. A konspiráció megkövetelte, hogy egy tömegben sehol se utazzunk vagy jelenjünk meg. Pontos, minden részletre kiterjedő utasítást kaptunk magatartásunkat, viselkedésünket illetően, és arról, hogy Alès-ba való megérkezésünk után ki hol lesz elszállásolva, és miként utazunk tovább.

Alès-ban, egy kis panzióban kész ebéddel vártak. Evés után lepihentünk. A kora esti órákban riadóztattak bennünket, és a ránk várakozó autóbusszal elindultunk a határ felé.

A hegyekben kiszálltunk az autóbuszból, és gyalog vágtunk neki a Pireneusoknak. Hosszú és nehéz utat tettünk meg, de visszaemlékezve úgy érzem – ezt láttam a többi elvtársamtól is – fáradhatatlanok voltunk.

Közvetlenül a határ közelében egy szántóföldi kunyhóba tértünk be. Spanyol katonák nagy szeretettel forró feketével és kenyérrel kínáltak bennünket. Gépkocsival a közeli figuerasi ideiglenes kiképzőtáborba mentünk. Itt már többékevésbé normális katonaélet folyt. Innen két-három hetenként szállítottak egy-egy csoportot a végleges kiképzőtáborba.

Néha alkalmunk nyílt rövid időre bepillantani a spanyol polgári életbe, megismertük a nép helyzetét, hangulatát. Megható és meglepő volt, milyen harcos szenvedéllyel állt ki ez a nép a fasizmus ellen. Szilárdságukkal, egyéni hősiességükkel növelték a mi elszántságunkat is.

Budapest, 1959

Komját Aladár

NEMZETKÖZI-BRIGÁD INDULÓJA

Madrid határán állunk a vártán,
állunk: vas ha sulykol, vér ha elkever.
Állunk a vártán Madrid népe álmán,
állunk: tank ha dönt, ha száz pokol teper.
Rajta, csak rajta törhetetlen fajta:
gáton, tűzcsobolyón, halálárkon át!
Rajta, rajta, rajta: végső diadalra,
rajta, ezernyelvü, egyszivű brigád!

Ezer a nyelvünk, egy a szerelmünk:
szabad földön szabad, boldog nemzedék.
Ajkunknak átkát, bosszunknak lángját
szélvész, vörös kakas hordja szerteszét!
Rajta, csak rajta törhetetlen fajta:
gáton, tűzcsobolyón, halálárkon át!
Rajta, rajta, rajta: végső diadalra,
rajta, ezernyelvü, egyszivű brigád!

Madrid határán éjt-nap a vártán:
állunk ronthatatlan élő sorfalat.
Madrid határán serken még a holt is,
serken, talpraugrik, puskatust ragad!
Rajta, csak rajta törhetetlen fajta:
gáton, tűzcsobolyón, halálárkon át!
Rajta, rajta, rajta: végső diadalra,
rajta, ezernyelvü, egyszivű brigád!

1936

Dr. Szántó Rezső

JARAMA, GUADALAJARA, HUESCA

JARAMA

Francóék több mint három hónapig hiába ostromolták Madridot, Spanyolország bátor fővárosát. Madrid népe hős erőfeszítéssel ellenállt. 1936. október–december hónapjaiban, a legválságosabb időszakban a Quinto Regimento (5. ezred) és a nemzetközi brigádok fedezete mellett, harc közben folyt Spanyolország és Madrid védelmének szervezése, megbízható és harcképes néphadsereg megteremtése. Ugyanakkor nagy tervek készültek az ostromlott Madrid felszabadítására, az ellenséges erők visszavetésére.

Fantasztikus hírek terjedtek készülő nagy offenzívánkról, a szervezés alatt álló brigádok létszámáról, új fegyverek érkezéséről s arról is, hogy ütegünket Skoda-ágyúkkal szerelik fel. Csakhamar jött a keserű csalódás. Való igaz, a Skoda-ágyúk helye ki volt jelölve. Meg is érkezett Alicantéba 80 darab Skoda-ágyúcső a hozzávaló műszerekkel együtt, csak az ágyútalpakat „jóindulatú kezek véletlenül" az ország másik felébe, az ostromlott Bilbaóba irányították.

A köztársaságiak szétforgácsoltságát, tétovázását és időpocsékolását az ellenség megpróbálta kamatoztatni. 40 000 főnyi hadsereggel, német tüzérséggel, bombázó és vadászrepülőkkel, olasz tankokkal megindították 1937 legelején a harmadik nagyszabású támadást Madrid ellen. A terv az volt, hogy átvágják a madrid–valenciai országutat s Alcalá de Henares elfoglalásával bezárják a gyűrűt az ostromlott Madrid körül.

A köztársasági parancsnokságot teljesen váratlanul érte a fasiszták támadása. Mi éppen úton voltunk Vallecas és Chinchón között, amikor parancsot kaptunk, hogy térjünk vissza a Jarama partján levő Arganda térségébe.

Az argandai cukorgyár közelében helyezkedtünk el. Február 9-én reggel motoros futár közölte, hogy Lukács tábornok sürgősen kéret. Lukács tábori megfigyelőhelyén fogadott, s távcsövén mutatta a Vacia Madrid magaslatot, a Jarama és a Manzanares torkolatánál benyúló földnyelvet, amely valósággal feketéllett a móroktól. A fasiszták elfoglalták Marañosát, és az éj folyamán észrevétlenül megszállták Vacia Madridot. A 12. brigád törzse: Lukács tábornok (Zalka Máté), Fritz (Batov), *Petrov (Kozovszkij)* és Belov (Karlo Lukanov) felderítésen voltak, s nagy csodálkozással látták a hívatlan vendégeket a Jarama túlsó partján emelkedő magaslaton. Lukács parancsot adott, hogy a Thälmann-üteggel vonuljak állásba, és vegyem tűz alá a Vacia Madridon befészkelődött marokkóiakat.

Az ellenséges állások tanulmányozása után ütegemet a Jarama folyó keleti partján, a valenciai országúton vonultattam fel, és közvetlen irányzással vettem tűz alá Vacia Madrid megszállóit. Az ágyúk legénységének külön-külön megmagyaráztam a feladatot, és kijelöltem a célt. Gyors sortüzet vezényeltem. Minden egyes lövés telitalálat volt.

A körülbelül egy óra hosszat tartó tűz leírhatatlan pánikot keltett a marokkóiak között. Eldobálták fegyvereiket, felszerelésüket, mindent, ami gátolta őket a futásban. A menekülőket a sebesültek sokasága akadályozta. A teherhordó öszvérek szétszaladtak. Még a következő napokban is lehetett látni kóborló öszvéreket a hegyen.

Lukács nagyon nyugtalankodott a nyílt terepen folyó ágyúzás elhúzódása miatt. Attól tartott, hogy az ellenség is felvonultatja tüzérségét, és tűz alá veheti ütegünket. Elküldte hozzám parancsőrtisztjét, Aljosát, hogy szüntessem be a tüzet. De annyira elfogott valamennyiünket a tüzérszenvedély, hogy bizony Lukács tábornoknak másodszor is el kellett küldenie a határozott *„Tüzet szüntess!"* parancsot.

A célt elértük: a marokkóiak táborát szétszórtuk, és megakadályoztuk, hogy megszállják az argandai Jarama-hidat.

Másnap a cukorgyári megfigyelőhelyemről

vizsgáltam az ellenség mozgását, amikor Belov (Lukanov) vezérkari főnök váratlan hírt közölt: kora hajnalban a marokkóiak a Pindoque-hídnál átgázoltak a Jarama folyón, és rajtaütésszerűen meglepték a francia–belga zászlóalj őrségben álló századát.

Gyors tüzérségi beavatkozásra volt szükség. A cukorgyári ütegállás a lőtávolság határán volt, állást kellett változtatni. A nehéz helyzetre való tekintettel az ellenség szeme láttára foglaltuk el az új ütegállást. Gyors tűz alá fogtuk a kijelölt területet, és sikerült megakadályozni, hogy a fasiszták a hídon jöjjenek át. Két ütegük ontotta a lövedéket a mi tüzérségünkre.

Marañosa, Vacia Madrid és a Pindoque-híd elfoglalásával kedvezően alakult a fasiszták helyzete. Ők a magaslatokon helyezkedtek el, mi pedig alul, a sík területen. Ezáltal megfigyelési lehetőségeink is rosszak voltak. Elhatároztuk, hogy másnap, február 13-án a Dombrowski-zászlóalj közelében foglalunk új állást. A feladat: a Pindoque tűz alatt tartásával megakadályozni a Pingarrón felé irányuló forgalmat. Az új ütegállásban vettük észre, hogy egyik ágyúnkkal útközben baj történt: az olajfékek csavarja meglazult, s el is veszett.

Nyolc óra tájban kezdtük meg a tüzelést. A marañosai két ellenséges üteg célba vett minket, s lövedékeik ágyúnktól néhány méterre robbantak. Tüzérségi értelemben ez már telitalálat volt. Helyet kellett változtatni. A beteg ágyút időmegtakarítás végett otthagytuk a régi állásban, gondoltuk, majd a sötétség beálltával érte megyünk. Az új állásból azonnal viszonoztuk a tüzet.

Négy óra körül az ellenség nagy támadást intézett a Dombrowski-zászlóalj ellen, s hat harckocsival áttörték a lengyel zászlóalj frontját, sőt már a tartalékban levő jugoszláv század állásáig jutottak előre. A marokkói lovasság bevetésekor ütegünk már nem nyújthatott segítséget, ezért ágyúinkat az argandai országútra irányítottam.

Mikor találkoztam az üteggel, nagy csodálkozással értesültem arról, hogy a harcképtelenné vált ágyút otthagyták az állásban. Kikeltem az ilyen kötelességszegés ellen, s megparancsoltam az ágyút kiszolgáló legénységnek, hogy a mulasztást pótolják. Segítségül melléjük adtam 10 emberből álló kíséretet *Goginszky* bolgár elvtárs vezetésével és egy géppuskát. Hamarosan egy marokkói lovasjárőr géppuskatüze akadályozta legénységünk útját. A kis csoport rajvonalba fejlődött, és felvette a harcot. Erős lövöldözés kezdődött. A 10 harcos megállította az előrenyomuló marokkói őrjáratot. Mivel a harckocsiszázad parancsnokával megállapodtam abban, hogy két harckocsival megyünk megrongálódott ágyúnk megmentésére, visszarendeltem a fiúkat.

Nemsokára újra elindultunk a régi ütegállás felé. A két harckocsi előtt négyen kúsztunk: az osztrák *Franz Reichenberger*, az üteg első tisztje, a magyar *Szőke Illés*, az ágyú irányzótüzére, a lengyel *Schubert* tűzmester, lövegparancsnok és én, az üteg parancsnoka. Az ottmaradt ágyú egész kiszolgáló legénysége velünk tartott. Szinte vágni lehetett a sötétséget. Végül elértük az ütegállást, és megtaláltuk az ágyút. Olyan nagy volt az öröm, hogy a harcosok gyerekek módjára ölelgették a vasóriást. Gyorsan az egyik harckocsihoz kapcsoltuk, felraktuk az ottmaradt 60 darab lövedéket és a tölteteket. Még az üres ládákat és rézhüvelyeket is elvittük. Valósággal ünnepeltek minket, amikor megérkezett menetünk a sebesült ágyúval. Mindenki büszke volt arra, hogy a Thälmann-üteg becsületén nem esett szégyenfolt.

Bár a fasiszták a jaramai fronton háromszoros túlerővel támadtak, és nagy veszteségeket okoztak a köztársaságiaknak, céljukat nem érték el. Különösen kitűntek e harcokban a nemzetközi brigádok zászlóaljai: a Garibaldi-, a Dombrowski-, a Commune de Paris-, az Edgar André- és a francia–belga zászlóalj.

A jaramai hadszíntéren bebizonyosodott, hogy a spanyol köztársasági hadsereg már reguláris hadsereg, amely tud védekezni, de tud támadni is.

GUADALAJARA

Guadalajarától északra nem volt összefüggő arcvonal. A köztársasági csapatok csak a fontosabb úticsomópontokat, útkereszteződéseket, az uralkodó magaslati pontokat szállták meg, s a közbülső területeket – gondosnak éppen nem nevezhető – megfigyelés alatt tartották.

Francóék erre a frontszakaszra hatalmas erőket összpontosítottak. A madridi vezérkar azonban nem volt tájékozott sem a támadás várható

irányáról, sem arról, hogy a fasiszták milyen létszámú erőkkel vesznek részt e támadásban.

A madridi front főparancsnoksága a jaramai harcok után a 12. brigádot El Pardo körzetébe irányította.

1937. március 8-án este brigádunk vezérkarához parancs érkezett: sürgősen vonuljunk a Guadalajarán át vezető, ún. francia országútra, mert a fasiszták északról nagy erőkkel támadnak, már elfoglalták Algorát és Mirabuenót, s gyors iramban nyomulnak előre.

Ekkor derült ki, hogy a fasiszták nagyszabású támadást indítottak. Bevetésre került az Abesszínia elfoglalása után felszabadult, mintegy 60 000 főnyi gépesített olasz hadtest, amelynek fegyverzete és felszerelése a támadás kezdetén 30 000 puskából, 250 lövegből, 140 harckocsiból és páncélkocsiból, 60 repülőgépből és 5000 gépkocsiból állt.

Franco – úgy látszik, megelégelte a hónapokon át tartó sikertelen próbálkozásokat, s most – döntő technikai fölényt biztosítva – a frissen érkezett olasz fasiszta expedíciós hadtest segítségével, északkelet felől, Guadalajara irányából akarta Madridot lerohanni.

A guadalajarai csata 1937. március 8-án kezdődött, és körülbelül 21-ig tartott. Az első napokban a gyenge, szétforgácsolt és hiányosan felszerelt köztársasági csapatokkal védett frontszakaszon az olasz fasiszták alig találkoztak komoly ellenállással.

Ekkor harcba vetették a 11. és 12. Nemzetközi Brigádokat. Március 9-én este kaptuk a parancsot, hogy vonuljunk Brihuega város irányába, szálljuk meg a fontos útkereszteződési ponttól északra fekvő magaslatokat, és tartóztassuk fel az előrenyomuló ellenséget.

Brigádunk, amelynek a felejthetetlen emlékű Zalka Máté volt a parancsnoka, három zászlóaljból állt: az olasz antifasiszták Garibaldi-zászlóaljából, a főleg lengyeleket tömörítő Dombrowski-zászlóaljból és a francia–belga zászlóaljból.

A három 7,7 centiméteres ágyúval felszerelt Thälmann-üteg a Garibaldi-zászlóalj mögött vonult. Március 10-én reggel hat órakor elértük a Torrijos–Brihuega országút mellett emelkedő Palacio de Don Luis hatalmas főúri kastélyt.

A Garibaldi-zászlóalj és a Thälmann-üteg folytatta előnyomulását körülbelül a 11. kilométerig. Itt erős géppuska- és ágyútüzet kaptunk A Garibaldi-zászlóalj a torrijosi országúttól balra (északra) fejlődött föl, mi pedig közvetlenül a garibaldisták vonala mögött foglaltunk állást. Lőttünk. A mi tüzelésünk volt az első akadály, mely Brihuegánál megállásra kényszerítette az ellenséget.

Körülbelül 11 órára már az egész 12. brigád felzárkózott a Palacio de Don Luis térségében. A Dombroswki-zászlóalj tőlünk jobbra, azaz délre foglalt állást, a francia–belga zászlóalj alkotta a brigád tartalékát. Nagyon megkönnyebbültünk, amikor megérkezett egy ágyúkkal felszerelt, 10 harckocsiból álló század. A garibaldistákhoz hatot, a Dombrowski-zászlóaljhoz négyet osztott be a brigádparancsnok. A mi harckocsijaink fölényben voltak az olaszokéval szemben. Az olasz harckocsikra ugyanis csak géppuska volt fölszerelve, a mieinknek azonban ágyújuk volt, és kitűnően lehetett felhasználni páncélelhárításra rejtett állásból. Nagyszámú fasiszta tank harcképtelenné tétele tanúskodott erről.

Az olasz fasiszták a szemünk láttára, nyílt terepen – mintha gyakorlótéren lennének –, zárt sorokban vonultak támadásra. Két ágyús ütegünk (közben még egy spanyol üteg csatlakozott hozzánk) és a harckocsik gyors tüzelése leírhatatlan pánikot keltett soraikban, és kénytelenek voltak több ízben, nagy veszteséget hátrahagyva, visszavonulni. Az olaszok elég szívósan, többször megújították támadásukat. A brigádparancsnokság bevetette a tartalékot, a francia–belga zászlóaljat is. A rossz időjárás minekünk kedvezett. Az esőtől és hótól föláztatott utakon meglassult, sőt sok helyen megfeneklett az olasz gépesített hadtest mozgása.

E harcokban nagy politikai jelentősége volt annak, hogy az olasz fasisztákkal szemben olasz antifasiszták harcoltak. Garibaldistáink valóságos vadászatot rendeztek saját nemzetiségű ellenfeleik és gépkocsijaik ellen. Gyakran megtörtént, hogy az olasz fasiszták a sötétben utat tévesztettek, s útkeresés közben, olasz beszédet hallván, azt hitték, hogy jó helyen járnak. Tévedtek. Sokan kerültek így fogságba. A Garibaldi-zászlóalj politikai komisszárja, Barantini, gyakran jelentette, hogy eltévedt személy- vagy tehergépkocsit zsákmányoltak.

A Littorio hadosztály géppuskás zászlóaljának törzsét, 40 embert (köztük négy tisztet) fogságba

ejtettük az egész irattárral és igen fontos hadműveleti dokumentumokkal együtt. *Luciano* őrnagy, a zászlóalj parancsnoka részletesen elmondta a hadtest szervezeti felépítését, személyi létszámát, felfegyverzését, hadrendjét és más igen fontos adatokat. Egy másik alkalommal elfogtak egy teherkocsit, amely az ezredparancsnokság tisztjeinek vacsoráját szállította.

Emlékezetes maradt számomra március 10-e is. A 12. Nemzetközi Brigád három zászlóalja, öt ágyúja és 10 harckocsija ellen a fasiszta parancsnokság 16 zászlóaljat, 64 ágyút és körülbelül 20 páncélost vetett harcba. Egyetlen embernyi tartalékunk sem volt. Csak közvetlenül az olasz támadás megindulásakor kaptunk értesítést, hogy a Madrid-zászlóalj hamarosan megérkezik.

Az első nap eredménye felemelő volt a köztársaságiak számára: mindkét nemzetközi brigád frontján a fasiszták valamennyi támadását visszavertük, és megtartottuk összes állásainkat. Különösen büszkék voltunk arra, hogy a mi brigádunk az ellenség négyszeres haderejét vonta magára, és egyben harcképtelenné tette. Zalka Máté elismerését fejezte ki a gyalogság és a tüzérség jól megszervezett együttműködéséért.

A guadalajarai csata számtalan izgalmas pillanatának emlékeiből kiemelkedik egy különös történet. Az olasz fasiszták több napos, hosszan tartó offenzívájának eredményeként, egy váratlanul erős támadással, áttörték vonalainkat. 15 olasz üteg összpontosított tüze után az olasz gyalogság 15 lángszóró-harckocsi fedezete alatt intézett támadást az Edgar André- és a Commune de Paris-zászlóalj ellen. Körülbelül 3–4 kilométeres űr támadt a két zászlóalj állásai között.

A Palacio de Don Luis kastély tornyából figyeltem a lejátszódó eseményeket. A géppuskatűz egyre közelebbről hallatszott. A bekerítés veszélye fenyegetett minket. Az ellenség alig két kilométerre volt a mögöttünk húzódó egyetlen országúttól, amely Toriján át Madridba vezetett. A legjobb esetben is csak gyalogosan vonulhattunk volna vissza, tüzérség, tankok és autótranszport nélkül.

Lukács tábornok éppen a megfigyelőhelyen tartózkodott. Rögtön átlátta a veszélyes helyzetet, és azonnal intézkedett. Összegyűjtötte a brigádtörzs fél eszkadronnyi[10] lovasságát, a küldöncöket, a nélkülözhető telefonistákat, általában minden mozgatható embert, és néhány géppuskával előre küldte őket, hogy tömjék be a vonalunkban támadt veszedelmes rést.

Ágyúink tüzét a veszélyeztetett szakaszra irányítottuk. A fő lőirányt majdnem 180 fokkal kellett elfordítani. Az üteg első tisztje és a tüzérek először értetlenül hallgatták a különös tűzparancsot, de rövid idő alatt felismerték a helyzet komolyságát. A két üteg gyors zárótüzével sikerült eltorlaszolni a szűk mezei utat, amelyen keresztül a fasiszták előnyomultak.

A zárótűz igen hatásos volt. Az ellenség nem aknázhatta ki sikerét, nem vethette be tartalékait sem. Egy 10 centiméteres taracküteget és egy 7,5 centiméteres ágyúüteget hallgattattunk el. Néhány nap múlva, amikor a 11. brigád ellentámadással visszafoglalta Trijuequét, e két üteg zsákmányként került a birtokunkba. Egy hónap elteltével az új nemzetközi, Gramsci- és Liebknecht-ütegeket a zsákmányolt lövegekkel szerelték fel, s a 12. brigád tüzércsoportjába kaptak beosztást.

E támadás elhárításával a guadalajarai csata legnagyobb válságát küzdöttük le. Túl voltunk a kritikus ponton. Az ellenség ezen a fronton kifulladt, nem árult el többé támadó szellemet. A következő napokban köztársasági csapataink, újabb erősítésekkel, ellentámadást hajtottak végre. A többszörös túlerőben levő ellenség védelemre kényszerült.

Március 18-án a köztársasági csapatok általános ellentámadással szétverték az olasz fasiszták egy hadosztályát, és elfoglalták Brihuegát. Március 19-én az egész guadalajarai fronton megkezdődött az olasz fasiszták rendetlen visszavonulása. E harcokban megmutatkozott a köztársasági egységek politikai és morális fölénye a fasiszta támadókkal szemben.

Az olaszok guadalajarai vereségének nagy politikai és katonai jelentősége volt. Növelte a köztársasági Spanyolország tekintélyét, megjavította a belpolitikai helyzetet, megerősítette a hadsereg önbizalmát, hozzájárult a köztársasági hadsereg további növekedéséhez, elhárította Madrid elestének és a madridi fronton levő köztársasági hadsereg összeomlásának veszélyét.

A guadalajarai győzelem kivívásában felbecsülhetetlen értékűek Zalka Máté érdemei. Az ő vonzó egyénisége, katonai tudása és az orosz polgárháborúban szerzett sokrétű tapasztalata

nélkül lehetetlen lett volna a több mint 20 nemzetiségű brigád hősi ellenállásának megszervezése, és a nagy technikai fölénnyel rendelkező olasz fasiszta hadtest szétzúzása.

HUESCA

1937. április végén a 12. brigád a Guadalajarától délre fekvő Meco nevű város környékén pihent. Közeledett 1937. május 1. Valamennyien lázasan készülődtünk az ünnepségekre. Tüzércsoportunk teljes létszámban részt vett a díszfelvonuláson, ahol Lukács tábornok köszöntötte a harcosokat, majd beszédet mondott. Az elmúlt hónapok nehéz harcaira emlékeztetett: Casa de Campo, Ciudad Universitaria (Egyetemi Város), Las Rozas, Majadahonda és Guadalajara – Madrid védelmének e nagyszerű hőstetteire. E közös emlékek fokozták a nemzetközi brigádok összeforrottságát, a harcosok győzelembe vetett hitét.

A május 1-jei ünnepi vacsorára a nemzetközi és a spanyol egységek vezetői is eljöttek. Meleg baráti, testvéri üdvözletek, beszédek hangzottak el. Spanyol, orosz, olasz, francia, német, lengyel, magyar és sok más nép dalaival emlékezett mindenki hazájára, szeretteire. Senki sem gondolt az átélt és még küszöbön álló veszedelmekre, a nemzetközi összefogás jegyében örültünk az eljövendő szebb életnek, amelyért a spanyol földön mi is vérünket ontottuk.

Május végén parancsot kaptunk, hogy Aragónba, Caspe körzetébe vonuljunk, s készültségben legyünk. Aragónban és Barcelonában igen feszült volt a helyzet. Caspe – Felső-Aragón tartomány székhelye – központja volt a hírhedt Aragón Tanácsnak. Ez az anarchista szervezet garázdálkodott egész Aragónban, és durva erőszakkal fogott hozzá a „szabad kommunizmus" megvalósításához. Az anarchisták esztelen és kíméletlen politikája a parasztság körében nagy elkeseredést és gyűlöletet keltett, diszkreditálta az antifasisztákat. Érthető, hogy az aragón falvak népe a keserű tapasztalatok után, hideg tartózkodással fogadta brigádunkat. A fagyos hangulat azonban hamarosan felengedett. Megkönnyítette helyzetünket az is, hogy előttünk járt Aragónban és Katalóniában Enrique Lister. A spanyol szabadságharcos útját nagy rokonszenvtüntetés kísérte. Számos gyűlésen ítélte el az anarchisták hatalmaskodását, és kifejtette a népfront politikáját. Nyíltan beszélgettünk a májusi eseményekről, s a parasztsággal együtt mi is elítéltük az anarchisták tevékenységét.

Kritikussá vált az Északi Front helyzete. A hősiesen ellenálló kasztíliai főváros, Santander, Észak-Spanyolország legfontosabb ipari központja, veszélyben volt. Június 9-én feladatul kaptuk, hogy intézzünk támadást Huesca ellen, és ezzel igyekezzünk minél több ellenséges erőt elvonni a veszélyeztetett santanderi frontról.

Huescát – a hasonló nevű tartomány székhelyét – minden oldalról körülzárták a fasiszták, csupán egy 2–3 kilométer széles „egérút" kapcsolta össze Zaragozával. A 12. Nemzetközi Brigád feladata az volt, hogy átvágja a Huescából Zaragozába vezető országutat, és elfoglalja a várost.

Az Aragón Fronton ez ideig idillikus békeállapot uralkodott. A két arcvonal közötti távolság 1–2 kilométer volt. A fasisztákkal szemben anarchista és trockista POUM-egységek álltak. Valami hallgatólagos megállapodás érvényesült itt a keleti fronton: „ne bánts engem, én sem bántlak téged". A lövészárokban kedélyes hangulat uralkodott, a háború problémái egészen háttérbe szorultak. Az anarchisták nézete ugyanis az volt: *„fejezzük be előbb a forradalmat, s csak azután fogjunk hozzá a háborúhoz"*. Ezzel a jelszóval ásták alá a forradalom alapját, taszították el a munkásosztálytól legfőbb szövetségesét, a parasztságot, és lépten-nyomon gátolták Katalónia gazdag erőforrásainak felhasználását a fasiszták elleni harc céljaira.

A 12. brigád bevetésével a hadsereg-főparancsnokság be akarta bizonyítani, hogy kellő harckészséggel az Aragón Fronton is lehet sikert elérni. Az anarchisták és a trockisták jól tudták, hogy a 12. brigád nyomós érv lesz árulással határos tétlenségük ellen. Ezért érdekeltek voltak abban, hogy a 12. brigád megbízatása ne járjon sikerrel. Ebben támogatásra találtak a keleti frontparancsnokság bizonyos fasisztabarát elemeinél is.

Már a hadműveleti terv összeállításánál felszínre kerültek a mély ellentétek. A terv szerint a Huesca–Jaca úttól északra kellett volna megindítani a támadást. A környéken ez volt a legrosszabb, az ellenség által nagyszerűen megfigyelhető terep. A csapatok felvonulására csak egy

rossz út állt rendelkezésre, amely gépkocsik számára teljesen alkalmatlan volt. Hiányzott a lehetőség a rejtett csapatösszevonásra, a támadás kibontakoztatására.

Lukács tábornok, de más elvtársak is, amellett voltak, hogy a támadás déli irányból kezdődjék, és többször visszatértek ezzel a javaslattal a barcelonai frontparancsnoksághoz. Hiába kérték a hadművelet elhalasztását. Parancs jött: érvényben marad a korábban kidolgozott hadműveleti terv.

A 12. brigád taktikai feladata abban állott, hogy elfoglalja a Huescától északnyugatra fekvő Loma Silas magaslatot. A fő csapást a Dombrowski-brigádnak kellett az ellenségre mérnie: elfoglalni a Jaca felé vivő úton fekvő két falut. A Garibaldi-brigád nyugati irányban a környező erdőt foglalja el, és az országutat zárja le. A Dombrowski-brigád – a két falu elfoglalása után – Huesca irányában előrenyomul. A támadás idejére a frontparancsnokság brigádunkhoz négy háromlöveges (három 115 milliméteres és egy 105 milliméteres) üteget osztott be kiegészítésül.

Brigádunk egységei június 10-én estére megérkeztek a Huesca térségében kijelölt helyekre. Ugyanaznap a brigádtörzs és a csapatrészek parancsnokai elvégezték a terep felderítését. Megszemléltük az állásokat. Bár 10 hónapja egy helyben állt a gyalogság, a lövészárkok alig voltak fél ember mélységűek. Láttam lövészárokban kényelmesen fürdő katonát. A szemrevételezés után Lukács, Belov, Petrov és én Sariñenába utaztunk tanácskozásra. Lukács és a többi parancsnok kifejtette véleményét, hogy a hadművelet – amennyiben azt a kidolgozott terv szerint kell végrehajtani – eleve sikertelenségre van kárhoztatva. A parancsnok megígérte, hogy újból megtárgyalja a kérdést *Pozas* tábornokkal, az Északi Front parancsnokával, az előkészületeket azonban a kiadott parancsok szerint kellett elvégezni. Végül megkaptuk a választ: minden marad a régiben.

Lukács másnap, június 11-én, délután öt órára újból összehívta a zászlóaljak és a tüzérség parancsnokait. Valamennyien autóba ültek és kimentek az állásokba. Az utolsó autóban ült Lukács tábornok, Fritz, régi barátunk (Teruelből jött segítségünkre) és *Gustav Regler*, a dandár politikai biztosa. Amikor a Huesca előtti útkereszteződéshez értek, egy ellenséges ágyúlövedék közvetlenül a kocsi előtt robbant. A lövedék repeszdarabjai halálosan megsebesítették Lukács tábornokot és Emiliót, a spanyol gépkocsivezetőt, Regler a lábán és hátán sebesült meg, Fritz pedig könnyű sebesüléssel úszta meg a katasztrófát.

Én ezalatt a törzsnél maradtam, hogy a brigád vezérkari főnökét, *Belov*ot tájékoztassam az elvégzett tüzérségi előkészületekről. Váratlanul, halálra sápadtan a brigádtörzs-iroda főnöke lépett a szobába, és egy levelet adott át Belovnak. Belov átfutotta, és elszörnyedve adta át nekem. Elolvastam. A tábori kórház főorvosa közölte, hogy súlyos sebesülésekkel a kórházba szállították Lukács tábornokot, Regler komisszárt, *Emiliót*, a gépkocsivezetőt és Fritz elvtársat. Különösen Lukács tábornok állapota igen súlyos. Kocsiba ültünk Belovval és *Heilbrun*nal, brigádunk főorvosával, és a tábori kórházba hajtottunk Először az öntudatlan állapotban lévő Emiliót láttuk meg, majd Fritz barátunkat, ő szerencsére csak könnyen sebesült meg. Regler megismert minket. Szörnyű fájdalmakkal feküdt ágyában. Folyton azt ismételgette: – *Menjetek, nézzétek meg, mi történt Lukáccsal. Borzasztó lehet az ő sebesülése!*

Lukács tábornok a szomszéd szobában egyedül feküdt, eszméletlenül, bekötött fejjel. Csak a kámforinjekció tartotta benne az életet. Arca felpuffadt, többször megrándult a teste. Látszott, hogy drága barátunk utolsó óráit, ha nem perceit éli. Borzalmas, nyomott hangulatban távoztunk a kórházból. Elképzelni is szörnyű! Holnap hajnalban kezdődik a támadás, és parancsnokunk, Lukács tábornok, halálos sebbel utolsó óráit éli. Hiszen Lukács nem egyszerűen csak brigádparancsnok volt. Őt személyesen ismerte, szerette a brigád minden egyes katonája, elvesztését mély csapásnak fogja érezni minden egyes harcos, minden egyes parancsnok.

Megállapodtunk Belovval, hogy a küszöbön álló ütközetre való tekintettel a történtekről csak az elvtársak legszűkebb körét értesítjük, nehogy a szerencsétlenség híre hatással legyen az előkészületekre és a harci hangulatra.

Kiutaztam az állásokba. A szerencsétlenség színhelyén spanyol gépkocsivezetőm észrevette a tábornok szétlőtt kocsiját, és ijedten megszólalt: – *Comandante Baller! El coche del general!*

(A tábornok kocsija!) – A kocsi elejét szétzúzták a repeszdarabok. A belsejében sűrű alvadt vér. Bénultan álltunk. A sofőr szavát vettem, hogy a látottakról egy szót sem szól. Az állás közelében találkoztam Kozovszkijjal, Lukács helyettesével és a parancsnokokkal. Már sötétedni kezdett. A gyalogság felvonulóban volt. Tájékoztattam Kozovszkijt, majd a parancsnokokat a történtekről. A jelenlévők halálos csöndben hallgattak. Óriási a veszteség. Érzik mind a súlyos csapás szörnyűségét, de senki sem tud, nem is akar beszélni.

Éjjel meglátogattam a gyalogsági állás közelében felállított ütegeinket. Néhány szót szóltam az ágyúk körül összegyűlt tüzérekhez. Felindult és izgatott voltam. Felhívtam harcostársaim figyelmét, különösen a régi elvtársakét, milyen veszélyes és milyen nagy jelentőségű harc előtt állunk. Kértem, hogy a most meginduló ütközetben minden erejüket feszítsék meg, és minden ágyúlövés a fasiszták tucatját semmisítse meg.

Hajnalban elfoglaltuk megfigyelőhelyünket. Igen jó együttműködés alakult ki a spanyol tüzércsoport parancsnokával. Egy megfigyelőhelyen rendeztük be parancsnoki állásunkat, ez elősegítette az egységes irányítást.

A magyar zászlóalj, mint új egység, a Huesca alatti ütközetben esett át a tűzkeresztségen. A magyar zászlóalj nagy erővel és lendülettel indította el támadását. Láttam, amikor a harcosok első csoportja elérte és megrohamozta Chimillas falut. Erős géppuskatűz fogadta őket. Valamennyien a földre feküdtek. Az ellenség gyilkos tüze egyre fokozódott. A zászlóalj kénytelen volt visszahúzódni.

1937. június 12-e brigádunk történetében a legtragikusabb nap volt. A falu szélén valósággal egérfogóba került, s a legnehezebb viszonyok között harcolt a brigád.

Az ellenségnek elég ideje volt a felkészülésre, és óriási ellenállást fejtett ki. Különös mértékben alkalmazta a légierőt. Az alacsonyan cirkáló vadászrepülők egész nap a levegőben voltak, eltakarták az eget. Teljesen megbénítottak minden mozgást.

Itt esett el a fasizmus elleni harcban Hevesi Ákos, a magyar zászlóalj parancsnoka, a régi harcostárs, a Magyar Tanácsköztársaság földművelésügyi népbiztoshelyettese. Ez volt az első harci tevékenysége a spanyol fronton – és sajnos, egyben az utolsó is.

Még az ütközet megindulásakor halt hősi halált Tarr Imre, a zászlóalj komisszárja. Heilbrunn elvtárs, a brigádorvos az egyik légitámadás áldozata lett, sofőrjével együtt. Ez a hadszíntér sok drága elvtársunk temetője lett.

E nap tragikus eseményeiből is kiemelkedett az az aggodalom, amelyet Lukács állapota keltett. Tábornokunk súlyos sebesülése mélyen nyomta és nyugtalanította mindazokat, akik tudtak a szerencsétlenségről. Ilyen körülmények között nagyon nehéz volt az ütközet vezetése. A harci feszültség úgyszólván egész nap nem csökkent. Délután telefonált Lukanov, hogy Zalka Máté három órakor meghalt.

Milyen ember volt Zalka Máté? *Ilja Erenburg*, Zalka Máté nagy tisztelője és barátja, így ír róla:

„A legbensőbb emberi érzések mélyreható ismerete segítette hozzá Lukács tábornokot, hogy kedvelt és szeretett parancsnok legyen, s összeforrassza és bátor harcosokká változtassa a 12. brigád soknyelvű önkénteseit."

Zalka Máté legbensőbb, nem a nyilvánosságnak szánt, feleségéhez írt levelében így nyilatkozik meg:

„Sok igaz barátom és munkatársam van. Nélkülük teljesen lehetetlen volna a munka, s elviselhetetlenek volnának a nehézségek. Jól összeforrott közösség van körülöttem, s ez az összeforrottság a kölcsönös igényességen, a kölcsönös figyelmességen és a nehézségek idején tanúsított kölcsönös támogatáson alapszik. Nem panaszkodhatom: jól kipróbált barátaim vannak, akár a világ végére is elmennék velük. Sokszor meggyőződhettem erről." A ráháruló mély erkölcsi felelősséget is szavakba öntötte: „A történelmi pillanat ezernyi életet és igen fontos feladatokat bízott rám, s én mélységesen átérzem a felelősséget, amellyel ezért tartozom."

Valóban. Lukács tábornok különösen értékes ember volt. Ismerte harcostársait, és azok is ismerték, elismerték őt. Hányszor találkoztunk vele a harci állásokban, ahol egy-egy kedves, vidám szóval buzdított harcra. Pihenőidőben is meglátogatta a magyar, olasz, lengyel, jugoszláv, francia és más nemzetiségű társait, együtt énekelt, táncolt velük, s magyar népdalokra tanította őket.

Lukács tábornok nagy tekintélynek és nagy népszerűségnek örvendett. Zalka Máté a polgárháború és a Szovjetunió forradalmi iskolájában sajátította el a jó parancsnok tulajdonságait. Igényes parancsnok volt, de nem leereszkedéssel vagy vállveregetéssel szerezte meg harcostársai közt a megbecsülést, a tekintélyt, a szeretetet. Igaz ember volt, s az maradt minden körülmények között.

Zalka Máté bármely fronton küzdött is, az orosz polgárháborúban vagy Madridnál, a Jaramánál és Guadalajaránál, avagy mint író harcolt – mert a tollat is harci fegyvernek tekintette –, mély meggyőződéssel vallotta, hogy a fasiszta igában görnyedő magyar népnek és szeretett magyar hazájának felszabadításáért is harcol. Huesca alatt egy ellenséges ágyúgolyó vetett véget nemes, nagyszerű, hősi életének.

Budapest, 1959

Bánffy János

A JARAMAI FRONTON

1937 februárjában Murciában ért bennünket a hír, hogy Madrid ismét veszélyben van. Franco mór csapataival a madrid–valenciai országutat akarja elvágni, és ezzel kierőszakolni Madrid elestét.

Nyolcadikán bevagoníroztunk, és háromnapi utazás után Morata de Tajuñához érkeztünk, a jaramai olajfaerdők közelébe. A 12. és 15. brigádot már harcban találtuk.

Egyórai gyaloglás után az erdőnél harcvonalba fejlődtünk. A kiküldött járőr jelentést tett: az ellenség körülbelül egy kilométerre van tőlünk. Szökellve nyomultunk előre, kihasználva az olajfák és a terep adta természetes fedezéket. 500 méterre közelítettük meg az ellenséget, ekkor parancsot kaptunk, hogy ellentámadással akadályozzuk meg a fasiszta ellenség előrenyomulását. Csapajev, az Edgar André-zászlóalj parancsnoka vezetésével, egy újabb éjjeli támadással sikerült megállítanunk a fasisztákat. A kora reggeli órákban ástuk be magunkat.

Napfelkeltével tüzérségünk megkezdte nagyszerű munkáját: mérnöki pontossággal lőtte be az ellenség állásait. *Molnár János* örömében rántott csirkét és palacsintát ígért a tüzéreknek. Közben nekünk is voltak sebesültjeink, a többi között *Vörös Béla* századparancsnok, *Dunai* és Mátyás.

Délutánig el kellett érnünk a magaslaton lévő fehér házat. A balszárny ment elöl, mi meg utánuk. Vizsgáltuk szegényes lőszerkészleteinket: az egyiknél 10, a másiknál 15 töltény volt. Ez bizony nem sok egy rohamhoz.

– Sebaj! – mondja az egyik –, majd vigyázunk, hogy mindegyik találjon.

A tőlünk balra lévő századok lelkesen törtek előre. *„Föl, föl, ti rabjai a földnek"* – hangzik *Kreznár Károly* torkából, és fegyvert szegezve elszánt léptekkel közelíti meg az ellenség árkait.

A fehér házhoz fel is értünk. Lőszerhiány miatt azonban nem tudtuk tartani.

Már sötétedett, amikor visszatértünk előző állásainkba. Olvasgatjuk egymást, megvagyunk-e mindnyájan. Az 52 éves *Szabó* bácsi nincs közöttünk. A bal szeme hiányzik, mégis eljött Spanyolországba. Századunk legjobb és legbátrabb katonái közé tartozott. Egy kis csoport elindult keresésére, de sajnos, eredménytelenül. Csak napokkal később tudtuk meg, hogy súlyos sebbel kórházban fekszik.

Másnap reggel röpül a hír, a fasiszták újabb nagyerejű támadást indítanak. Mire a mondat elhangzott, már láttuk is a közeledő harckocsikat. Tüzérségünk az egyiket telibe találta, de a többi tovább nyomult. Páncéltörő fegyvereinkkel valóságos acélesőt zúdítottunk rájuk, s csakhamar jobbnak látták a visszavonulást.

A hátráló tankoszlopot nagyszámú lovasság takarta el a szemünk elől. Amikor a közelünkbe értek, áthatolhatatlan tüzet nyitottunk rájuk. Fegyvereink áttüzesedtek, a géppuskákban felforrt a víz, már alig lehetett kézben tartani, de mi kitartóan lőttünk. Egetverő, pokoli lárma az egész vonalon.

Az ellenséges lovasság többször indult rohamra állásaink ellen, de mindannyiszor megtorpant a megsemmisítő tűz előtt. Végül – nagy veszteségeket hagyva hátra – kénytelenek voltak tudomásul venni: nem törnek át.

Visszavertük az ellenséget!

Örömünk azonban utóbb mérséklődött, mert vagy 80 métert vissza kellett vonulnunk. Az ellenség a balszárnyon áttörte a frontot, és a körülzárás veszélye fenyegetett. Minden talpalatnyi föld Madrid életét jelentette, és csak nagy duzzogás kíséretében hagytuk el állásainkat.

– Parancs, tehát vissza kell vonulnunk! – próbált meggyőzni bennünket Gyáros Laci, századunk megbízottja.

A jaramai harcok

1937. február 6 – március 6.

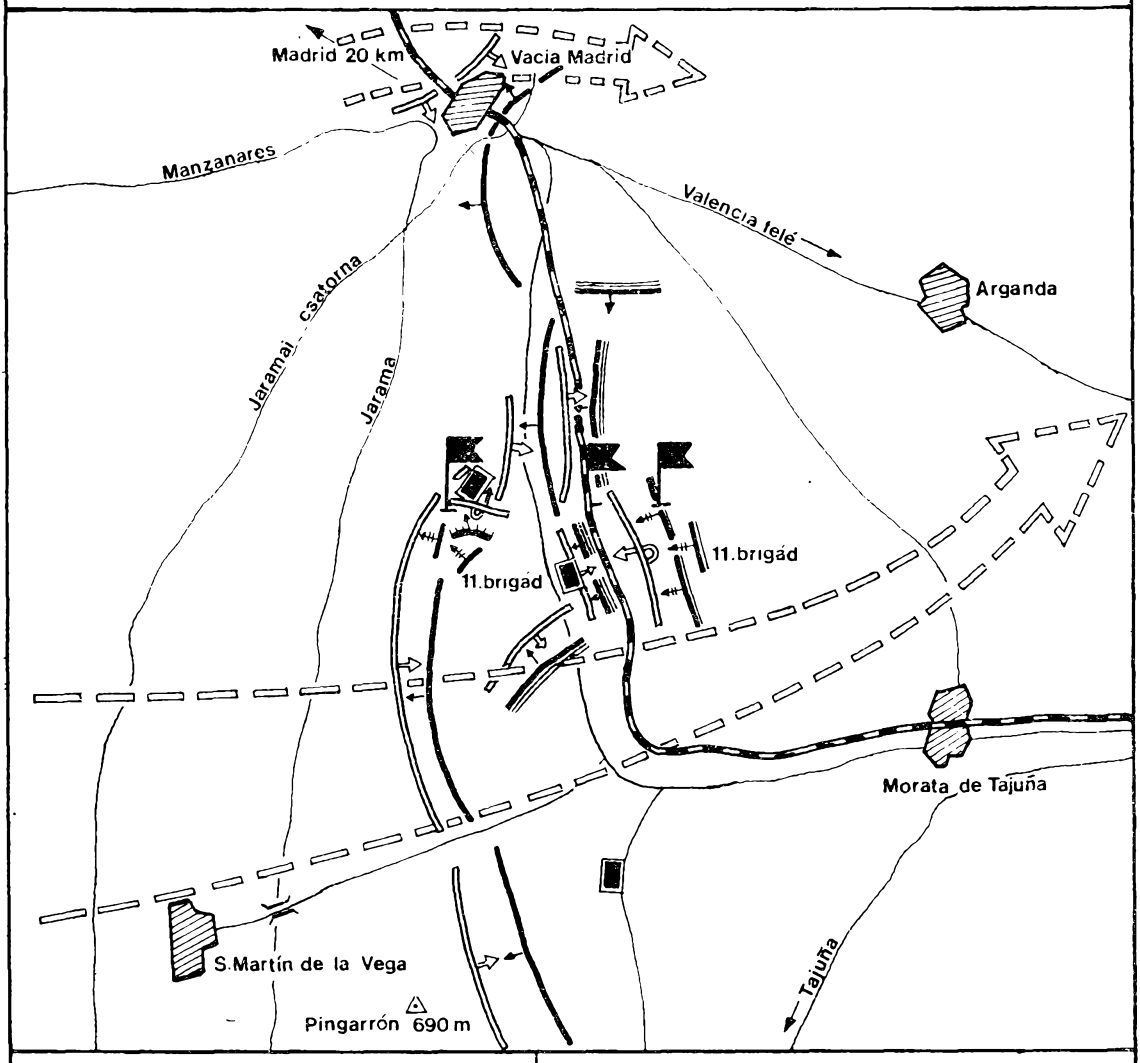

A jaramai csata a spanyol nép szabadságharcának egyik legveresebb ütközete volt.

A négy hétig tartó támadások és ellentámadások végére a kb. 170 főből álló magyar századból csak 18 – an maradtak életben.

Jelmagyarázat:

- Köztársasági állás 1937. február 11 – én.
- Köztársasági állás kb. 1937. február 18 – án.
- Köztársasági állás egy nappal később.
- Fasiszta állások.
- Az ellenség tervezett támadása.
- Magyar önkéntes század.

0 5 8 km

Sötétedéskor két katona jött át hozzánk a fasisztáktól. Lelkesedésük miránk is átragadt. Mint rég nem látott testvérek ölelgettük egymást. Mohón szívták a tőlünk kapott cigarettát, és jó étvággyal falatozták a sonkát meg a vajaskenyeret.

– Nálunk csak a tisztek kapnak ilyesmit – jegyzi meg az egyik.

– Hát hogy is történt? – kérdezzük tőlük kíváncsian.

– Hárman voltunk – kezdi az egyik – hű köztársaságiak vagyunk: a börtönből vittek minket erőszakkal a frontra. Az egyik tiszt, egy százados, észrevette, hogy már többízben megkíséreltük az átszökést. Állandóan figyeltetett minket. Mi már nem akartunk várni, elindultunk. Tüzet nyitottak ránk, s szerencsétlenségünkre a harmadik elvtársunkat lelőtték. De aztán a gyilkos is hasonló sorsra jutott. Most itt vagyunk, ennyi az egész!

A hajnali órákban *Jakobi*, a brigád összekötő tisztje, értesített bennünket, hogy friss mór csapatok érkeztek az ellenséghez, vigyáznunk kell. A Junkersek máris fejünk felett keringtek, de most a mi vadászgépeink is pillanatok alatt a levegőben voltak. A légiharc során a fasiszták két gépe lezuhant, a többi pedig eltűnt a szélrózsa minden irányába.

Tüzérségi nyitánnyal kezdődött a mórok veszett rohama. *Weiszbrunn Gyuri* vezetésével kiugráltunk árkainkból, és csataordítással rohantunk a támadó mórok ellen. Szuronyaink éles pengéje megtörte rohamukat, és visszavonultak eredeti állásaikba. Roham közben századunk egyik legjobb katonája, *Nits István* is elesett.

Másnap azonban a mórok nagy túlerejével szemben kénytelenek voltunk hátrálni.

Közben megjelent a veszélyeztetett területen Csapajev hat harckocsival, és parancsot adott az ellentámadásra. Mindenki tudta, hol a helye, és mit kell tennie. Heves ellentámadásunk következtében az ellenség sorai már-már meginogtak, de a fasiszta tisztek a katonák lába elé lőttek, úgy kényszerítették őket kitartásra. E harc közben estek el *Tura* és *Radics* elvtársak, századunk bátor katonái.

Este felé Csapajev öt embert magához vett, és elindultak az ellenséges állások felé. Sötétedéskor egyedül folytatta az utat. Mind az öt társa egyszerre kérte és figyelmeztette, hogy ne menjen egyedül tovább, mert már ellenséges területen járnak. De a félelmet nem ismerő magyar kőműves nem magát, hanem katonáit óvta.

Nem sokkal később lövések dördültek, ellenséges gyűrűbe került. A mindig nyugodt Csapajev nem vesztette el lélekjelenlétét, pillanatok alatt kilőtte revolvere hat golyóját, a gyűrű szétugrott, és felhasználva a kedvező alkalmat, néhány ugrással ismét társai között termett. A feladatot végrehajtotta.

Pár nap múlva leváltottak minket, és tartalékba helyeztek. Mindannyiunk büszkeségére csapataink megállították a Jaramánál Franco mór zsoldosait.

Spanyolország, 1938

Csatári József

A MAGYAR ÖNKÉNTES SZÁZAD JARAMÁNÁL ÉS GUADALAJARÁNÁL

Brigádunkat készenlétbe helyezték. Gyalog mentünk Murciába, ott bevagonírozták minket. Harci lázban égtünk. Az úton senki sem hunyta be a szemét. Énekeltünk, vicceket meséltünk. Versenyt hirdettünk, ki tud a legtöbb nyelven énekelni. A versenyt *Florek András* Szabolcs megyei parasztfiú nyerte meg. Nyolc nyelven énekelt, köztük cigányul és héberül is. Igaz, hogy mindmáig csak a magyar nyelvet beszéli, de olyan ügyesen halandzsázta az idegen nyelveket hogy lehetetlen volt megtagadni tőle az elsőséget.

ELKESEREDETT CSATÁBAN

Körülbelül 350 kilométert utaztunk. Morata de Tajuñában szálltunk ki a vonatból. A falu a Tajuña folyó völgyében feküdt, a Jarama folyótól 10 kilométerre nyugatra. A folyó szintjéhez viszonyítva 100–150 méteres dombvonulat választotta el a két folyót. 4–5 kilométerre voltunk a fronttól. A fasiszta légierő – német alapossággal tevékenykedett, felderítést végzett, bombázott. A frontról erős tüzérségi tűz hallatszott.

Reggel riadó volt. Felsorakoztunk, és a szerpentinúton felmentünk a falu nyugati szélén hirtelen emelkedő dombokra. Olajfákkal beültetett fennsíkra értünk. Északnyugati irányban elénk tárult a messzeségben Madrid.

Ezen a szakaszon február 11-én az ellenség áttörte a frontot. Szalvay engem jelölt ki a felderítő járőr parancsnokának, s a szokott alakzatban, biztosítva haladtunk előre. Óvatosan közeledtünk a fasiszták előretolt állásaihoz. A század csatárláncban követett minket. Az egyik bokros dombvonulaton a fasiszták század erőnyi előőrsét vettük észre. Megállást és fedezést parancsoltam, és továbbítottuk a hírt a századhoz. Megvártuk, amíg az előőrs zöme átkerült a dombvonulaton, aztán a hátuk mögül hirtelen tüzet nyitottunk. Amikor az előnyomulást biztosító két géppuskát elhallgattattuk, az ellenség – megkerülve a dombvonulatot – elmenekült. A dombot mi foglaltuk el.

Köves, bokros gerincen készítettünk fedezéket. Előttünk szakadék feküdt, mögötte egy magaslat, amely Arganda irányában uralta a sík terepet. A fennsíkon, tőlünk jobbkézre, észak–déli irányban országút és vasútvonal haladt.

Éjjel támadásra indultunk. Az ellenséget azonban nem sikerült meglepni, észrevették a csapatmozdulatokat, és hatalmas tüzet zúdítottak ránk. Visszavonultunk a kiindulási pontra. A következő napokban a fasiszták rettenetes dühvel, megállás nélkül támadtak az egész vonalon. Brigádunk sávja a főcsapás irányába esett. Támadások, ellentámadások váltakoztak. Az egyik nap, éppen támadás idején önkéntes-utánpótlás érkezett. Beálltak a csatárláncba, és szívósan harcoltak a fasiszták túlereje ellen. Az újak között volt egy Debrecen környéki parasztfiú is. Rögtön a tűzkeresztségnél karlövést kapott. Hátra ment a kötözőhelyre, s amikor *Marschall László* fel akarta vágni zubbonya ujját, a fiút elfutotta a méreg. Nem engedte tönkretenni az egyenruháját. Levetette, és úgy kötözték be sebét. Aztán felöltözött, fogta a puskáját, és visszament a rajvonalba. Nem telt bele fél óra, comblövést kapott, s az előbbi jelenet újból megismétlődött. Erőszakkal vissza akart térni a rajvonalba, s csak nehezen látta be, hogy ez lehetetlen. – Na, pihenek egy kicsit – mondta. Kórházba vitték, és soha többé nem hallottunk róla.

A fasiszták elfoglalták a dombvonulatot. Századunkat másnap áthelyezték a balszárnyra, az északi arcvonalról a nyugatira. Balra tőlünk a francia Commune de Paris- és a német Thälmann-zászlóalj állt. A fasiszták nagy erővel támadtak, s a délelőtti órákban mindkét zászló-

aljat sikerült visszanyomniuk. A balszárnnyal az összeköttetés megszakadt. A jobbszárnyon nem volt közvetlen szomszédunk, a szakadékos és járhatatlan terep miatt erre csak járőrözés folyt. A front kb. 500 méterrel mögöttünk folytatódott. Erdőben voltunk, amely nyugati irányban lejtett. A balszárnyon már messzebbről hallottuk a harci zajt. A fasiszták teret nyertek.

Az ellenség tűz alá fogott minket, és hullámokban rohamoztak a balszárnyunk előtti tisztásról. A marokkóiak és légionisták szuronyrohammal betörtek állásainkba. Harcosaink, a legnehezebb körülmények között ellenrohamot indítottak, és kézigránátokkal hanyatt-homlok menekülésre kényszerítették a támadókat. Két géppuskánkat skandináv fiúk kezelték. Valósággal kaszálták az ellenséget, s az erdő hamarosan megtelt a fasiszták holttestével. Francóék megdühödtek. Az általuk beláthatatlan terepet tüzérséggel, aknavető és páncéltörő tűzzel árasztották el. Pár lépésre tőlem a géppuskát telitalálat érte, a skandináv fiúk valamennyien meghaltak. Lőni! Lőni! – ez volt a feladatunk, nehogy a fasiszták megtudják, milyen kevesen vagyunk. A puskacsövek egész nap nem hűltek ki.

A parancsnoksággal csak éjjel találtuk meg a kapcsolatot, ekkor a 300 méterrel hátrább lévő állásba vonultunk. Itt tudtuk meg, hogy az ellenség milyen mélyen betört a Commune de Paris-és a Thälmann-zászlóalj sávjába. De a mieink hősiesen visszavetették őket, erről tanúskodott a hadszíntér, amelyen kilőtt olasz harckocsik és a fasiszták holttetemei borították a földet.

Új állásaink jobbszárnyán mélyedés nyílt. Senki és semmi nem védte ezt a szakaszt. A fasiszták tüzérsége dühödten lőtte ezt a mélyedést. Örömünkre rengeteg lőszert pazaroltak rá. Tudtuk, hogy a szemben lévő magaslaton van az ellenség figyelőállása, mert csakis onnan lehetett a terepet belátni. Amikor a tűz elcsendesedett, jól fedezett helyen két-három ember bement a mélyedésbe, és arra jött ki, ahová a fasiszták jól leláthattak. Tüzérségük újra és újra megnyitotta a tüzet, „szitává" lőtték az üres földrészt. Valószínűleg lőszerraktárt vagy kötözőhelyet sejthettek a mélyedésben. A nyomás nem hagyott alább, dühödten támadtak reggeltől estig. Harckocsik motorjai búgtak, s a gyalogsági robbanólőszer faágakat és leveleket érintve úgy pattogott a levegőben, mint a kukorica. Gyáros Laci tőlem balra, mintegy a harmadik helyen állt, amikor egy gránátszilánk szétroncsolta a karját. A fasiszták hátrahelyezték a tüzérséget. Már tudtuk, hogy jön a roham. Felkészültünk a fogadtatásra. A gyalogságra összpontosítottuk a tüzet, le akartuk választani a harckocsikról. A harckocsik viszont nem mertek leszakadni a gyalogságtól. „Bűvös kör" alakult ki. A fasiszták főleg Ansaldót (olasz harckocsi-típus) használtak, ezeknek hét milliméteres páncélját a páncélelhárító gyalogsági lövedék könnyűszerrel átütötte. Ilyen lőszerünk pedig bőven volt.

A csatazaj nem csitult. Már azt sem tudtuk pontosan figyelemmel kísérni, hogy naponta hány támadást kíséreltek meg. Az ellenség továbbra is „harmonikázott", de rohamaik a szívós ellenállásban összeomlottak.

A legnagyobb baj azonban az volt, hogy a lőszer erősen fogyott. Egyszer csak azt vettük észre, hogy a hátunk mögött harckocsicsata folyik. A fasiszták a hátunkba kerültek. Igen nagy veszteségeink voltak. Hiányoztak Mező, Mátyás, Gyáros, Vörös és más elvtársak. Sebesülten feküdtek a kórházban. A helyzet ezekben a napokban egészen zavarossá vált. Teljesen elszigetelődtünk, parancsnokságunkkal sem volt kapcsolatunk. Nem volt mit tenni, vissza kellett vonulni.

Századunkat ekkor leváltották, a második vonalba mentünk. De rövidesen felkészülési parancsot kaptunk. A fasiszták áttörték a frontot a franciák balszárnyán, és a mi századunknak kellett az ellenlökést végrehajtania. Az országúttal párhuzamosan haladó vasúti vágányt a támadók már túllépték. A mi rohamállásunk előtt egyenletesen lejtő terep feküdt, olajfákkal beültetve. Az olajfák törzse fel volt töltve, valahogy úgy, mint nálunk a krumpli, csak persze nagyobb töltéssel. A szökellésnél minden olajfa nagyszerű fedezéket nyújtott. Egy pokrócot dobtam ki a fedezék mögül, amely rögtön olyan golyózáport kapott, hogy csak úgy porzott a föld az olajfa körül. Szökellve mentünk előre, és a fasisztákat visszanyomtuk a vasútvonal mögé. Nem volt már maradásuk az előttünk lejtő terepen sem. Visszaérkeztünk a vasúti vágányhoz. A sínek bevágásban haladtak, s a mélyedés tele volt sebesültekkel, halottakkal. Tüzelőállásba helyezkedtem. Előttem vagy 50 méterre, ugyanabban az olajfasorban egy fasiszta fedezte a visszavo-

nulásukat. Kölcsönösen célba vettük egymást. Amikor meghúztam a ravaszt, fegyverem ütésén kívül még egy ütést éreztem. A fasiszta robbanógolyóval eltalálta puskám csöve végét, a szurony is levált. Ha egy milliméterrel odább céloz, éppen a mellembe talál. Én viszont eltaláltam őt. Sokáig lehetett hallani vinnyogását. Sötétedett. A sötétség beálltával a fasiszták eltakarodtak.

Hajnal felé jött Szalvay és röviden bejelentette: – Támadunk! A fasisztákat vissza kell verni, mert balszárnyunkat bekerítéssel fenyegetik. – Még sötét volt. Mi szerettük az éjszakát, ők pedig féltek tőle. A sötétség pótolta a tüzérséget és a légierőt, meglepésszerűen támadhattunk. A század csatárláncba fejlődött, az élen Szalvay haladt. Úgy mentünk, mintha csak egy vagont kellett volna eltolni a szomszédba. Mire a fasiszták feleszméltek, már hullott is rájuk a kézigránát-zuhatag. Sebesültjeiket otthagyva menekültek.

Talán egy órával azelőtt, mikor megérkezett hozzánk Szalvay, az őrségen kívül mindenki aludt. Egy órába sem telt, s pár kézigránát árán bevettük a veszélyes, előretolt állást. A fáradtabbak jóformán fel sem ébredtek, mire a roham befejeződött. Sok halottat találtunk a helyszínen, bajtársainkat, akik az előző napi harcokban estek el. Előttünk például flamand fiúk tartották ezt a vonalat. 10–12 ember tüzelő fekvésben feküdt, puskával a kezükben, amikor hátulról meglepték és géppisztolysorozattal megölték őket. Még a kenyérzsákjaik is mellettük volltak, fügével és szardíniával.

Az állást ugyan veszteség nélkül vettük be, de megtartása annál több emberéletbe került. Rögtön beástuk magunkat, és a szokásnak megfelelően, pár órán belül meg is indult az ellentámadás. A fasiszták újabb tartalékokat vetettek be, és egész nap megállás nélkül támadtak – de sikertelenül. Mögöttünk a Baller- (Szántó Rezső-) és az Ana Pauker-üteg nagyszerűen támogatta harcunkat. Nélkülük nem tudtuk volna állásainkat tartani. Jól be voltak lőve, s a fasiszták rohamozó hullámait valósággal szétaprították. Ettől az időtől kezdve becsültem a tüzérséget.

Harmadnap délután parancsot kaptunk: az egész vonalon megindul a támadás, mi is támadtunk. Rövid tüzérségi előkészítés után rohamra mentünk. A század jobbszárnya, a kedvező terepet kihasználva, annyira megközelítette a fasiszták állásait, hogy kézigránátot használhatott. Igen közel kerültünk az ellenséghez, de a nagy ellentűz miatt elakadt a támadás. Ezen a napon kilenc halottunk volt, *Szedner* is homloklövést kapott. A robbanógolyó teljesen szétroncsolta a fejét. Én sisaklövést kaptam, és életemben először elájultam. Akkor tértem magamhoz, amikor egy spanyol elvtárs konyakot öntött a számba.

Délután valóságos embervadászat folyt mindkét részről. A fasisztáknak nem voltak futóárkaik, s ha kimozdultak állásaikból, leszedtük őket.

Holdvilágos éjszaka következett. Támadás után a munka nagyon megszaporodik. Lőszerutánpótlást, élelmet kell behozni az állásba, el kell temetni a halottakat, meg kell szervezni az őrséget. Az őrség szervezése ilyenkor különösen bonyolult dolog. Nehéz pótolni a harcokban elesett hős, bátor bajtársakat, figyelembe kell venni az előző éjszakai beosztást s a folyó munkálatok végzését is. Egész éjjel rohammunkával ástuk a lövészárkot. Ebben a munkában bányászaink (Molnár, *Dluzen,* Szedner, *Joachim*) valóságos csodákat műveltek. Védelmi rendszerünk napról napra fejlődött. A lövészárkokkal párhuzamosan futóárkokat, majd nagy építészeti szakértelemmel fedezékeket ástunk, boltívesre kiképezve. Több előretolt őrállást készítettünk. Az arcvonal itt megmerevedett. Ezt a frontot soha többé nem törték át harccal a fasiszták. 100–150 méterre voltunk az ellenséges állásoktól. Ők is alaposan beásták magukat.

Felderítő járőröket küldtünk ki, hogy „nyelveket" szerezzünk: rajtaütésszerűen, élő ellenséget fogtunk el, hogy hírekhez jussunk. Egy francia járt át rendszeresen a fasiszták vonalaiba. Úgy siklott a fák között, mint egy mókus. A század-támponttól jobbra volt egy hézag, ezen csúszott be mindig, főleg vacsoraosztás idején. Jól beszélt arabul is. Éjjelenként sok katona pártolt át hozzánk, fegyvereiket, gyakran még a géppuskáikat is magukkal hozták. Teljesen ismertük az ellenséges állásokat, csapataik elhelyezését. Viselkedésükből azt is észrevettük, ha a fasiszták leváltottak egységeket, és újoncokat hoztak. Azok még a felröppenő verebekre is lőttek.

Gyáros elvtárs sebesülése után néhány napig a századnak nem volt politikai biztosa. A pártcsoportban nagy vita volt. A harcosok egyhangúlag hozzám ragaszkodtak, én viszont nem vol-

tam párttag, illetve szocialista párttag voltam. Vezetőink ennek ellenére, a katonák kérésének engedve, kineveztek a század politikai biztosának.

Az egyik nap, estefelé, a század jobbszárnyán csoportosulást vettem észre. Odamentem, s láttam, hogy harcosaink egy idegen katonával beszélgetnek. Kérdeztem, hogy ki az. Azt felelték, a 14. brigád helyettes parancsnoka. Éppen az aznapi harcokról volt szó. Arról érdeklődött, hogyan áll a második vonalunk, milyen erőink vannak, milyen támogatást kapunk. Furcsának találtam a viselkedését, és igazoltattam. Leintettek engem, hogy ők tudják már, ki ez, hiszen önként igazolta magát. Megnéztem a katonakönyvét. Szabályszerű köztársasági katonakönyv volt, és stimmelt a ruha is. Mégsem voltam megelégedve az igazolással. Keresztkérdéseket tettem fel neki. Olyan levelet kértem tőle, amelyet a saját címére kapott. A katonakönyvén kívül azonban semmi más névre szóló írás nem volt nála. Egyre idegesebben viselkedett. Magyarul beszélgettünk. Javasoltam, hogy kísérjük be a parancsnokságra. A körülállók ezt méltatlannak találták. Ekkor parancsot adtam a bekísértetésre. El is vitték, csak nem oda, ahova kellett, hanem a híradósoknak adták át az illetőt. A lövészárok mögött vagy 100 méterre volt a század telefonja, és új személyzet kezelte. A gyanúsított ügyesen megtévesztette őket a 14. brigád-mesével, mondta, ne fáradjanak, majd ő egyedül elmegy a parancsnokságra. Két óra múlva érdeklődtem a fejleményekről, s megtudtam, hogy már nincs sem a híradósoknál, sem a parancsnokságon. Felhívtuk a 14. brigád parancsnokságát, kiderült, hogy ilyen nevű ember nincs is az állományukban. Az egész vonalon elrendelték a riadót, járőröket küldtek ki, de a kémnek már csak hűlt helyét találták. Éjjel dupla őrséget állítottunk, és felkészültünk a fasiszták újabb támadására. Ez azonban nem következett be, a fasiszták teljesen kimerültek, és védelemre rendezkedtek be.

A jaramai ütközet a polgárháború legnagyobb és legelkeseredettebb csatáit közé tartozik. A köztársasági haderő öt hadosztállyal és 19 brigáddal vett részt a harcban, a fasiszták pedig háromnégyszeres túlerőt vonultattak fel. A mi brigádunk – másik hárommal együtt – képezte a B-hadosztályt. Parancsnoka a Szovjetunióból érkezett, magyar származású Gál János volt, a Vörös Hadsereg őrnagya.

A támadásokat csak szívósan, nagy kitartással lehetett elhárítani. A fasiszták mélységben tagolt hadoszlopokkal, a támadás lépcsőzetes, sűrű hullámú taktikáját alkalmazták. 10–12 kilométeres sávban összpontosítottak minden erőt, így nagy sűrűséget hoztak létre. Tervüket zavartalanul végrehajthatták, mert a légtérben ők uralkodtak. A fasiszták arra készültek, hogy döntést csikarjanak ki. Csak harcosaink elszánt, szívós védekezésének, erkölcsi fölényének köszönhető, hogy meghiúsították e csapások teljes eredményességét.

1937. március 6-a lehetett, amikor brigádunkat leváltották és Morata de Tajuñába küldték. A falu üres volt, egy nagy parasztházban helyezkedtünk el. Könnyen elfértünk benne. Brigádunk létszáma a harcok kezdetén 1900 fő volt, a magyar századé pedig 135. Később állandóan újabb erősítéseket kaptunk, és számításom szerint mintegy 180–200 fő tartozott hozzánk. Ebből összesen 18-an maradtunk meg. 28 napot töltöttünk a frontvonalban, ezalatt a bakancs sem került le a lábunkról, egyszer sem borotválkoztunk, de még csak nem is mosakodtunk. Örültünk, ha ivóvizet kaptunk. Tele voltunk tetűvel, amelyek az esős napokon rettenetesen kínoztak. Sokat szenvedtünk, de a fasiszták legfeljebb csak 800–1000 méteres terepet tudtak elhódítani tőlünk. Drága árat fizettünk minden talpalatnyi föld védelméért, s a szó szoros értelmében minden rögöt vérrel öntöztünk. Azonban a fasiszták is véreztek, és céljukat távolról sem érték el.

Hajnalban érkeztünk a faluba. Kimerültségünk ellenére sem feküdtünk le, első dolgunk a tisztálkodás volt. Hatalmas kondérban vizet melegítettünk, megmosakodtunk és borotválkoztunk, kifőztük a tetves fehérneműt. Ettünk, ittunk, és este korán feküdtünk le. Hajnal felé futár zavarta meg nyugalmunkat: a századparancsnok és a politikai biztos azonnal jelentkezzen a zászlóaljparancsnokságon. Mindenki arról beszélt, mivel újra harcképtelenek lettünk, megint délre visznek átszervezésre.

A zászlóaljparancsnokságon *Gustav Sinda*, az új zászlóaljparancsnok tartott eligazítást, Szalvay Mihályt ugyanis időközben áthelyezték a Dimitrov-zászlóaljba parancsnoknak.

– Veszélyben a köztársaság – kezdte Sinda. – Tegnap Sigüenzánál gépesített olasz csapatok spanyol erőkkel egyesülve áttörték a köztársaságiak védelmét és előrenyomulnak. Pillanatnyilag jóformán nincs is velük szemben köztársasági erő.

Zászlóaljunkat kiegészítették, s rögtön rendelkezésünkre bocsátották az új embereket. A reggeli órákban meg is érkeztek. Fiatal spanyol parasztfiúk voltak, majdnem mind Ciudad Real környékéről. Elmesélték, hogy a helyi katonai hatóságok tévedésből nem a soron következő korosztályt hívták be, s a frontparancsnokság, tekintettel fiatal korukra, visszaküldte őket, ők azonban kijelentették, ha nemzetközi brigádba kapnak beosztást, önként itt maradnak. Kérésüket teljesítették, beöltöztették és felszerelték őket, jóformán minden kiképzés nélkül.

1937. március 9-én délfelé kocsioszlopunk elindult. Esett az eső. Alcalá de Henares egyik kis utcájában álltunk meg. A város Madridtól kb. 30 kilométerre keletre fekszik. Ősrégi kultúrájú helység, az arab uralom egykori északi védőbástyája, sok római stílusú épülettel, 500 éves egyetemmel. Itt született Cervantes.[11]

Amíg az oszloptól lemaradt gépkocsik megérkeztek, bementünk a vendéglőbe. Előtte egy fronton megrongált ágyú állt, a kezelőszemélyzet pedig a pultnál italozott. Már régen ott lehettek, mert nagy közönségük volt. Mint demoralizált sereg embereinél szokásos, rémeket meséltek az ütközetről. Utat nyitottak nekünk a pulthoz, s a vendéglős készségesen kiszolgált. A hangulat nyomott volt. Ehhez az időjárás is hozzájárult. Az emberek kíváncsiak voltak a mi véleményünkre. A jaramai harcok megnövelték az internacionalisták tekintélyét.

A fasiszták nagyon biztosak voltak a dolgukban. Úgy gondolták, hogy a létező köztársasági reguláris csapatok Jaramánál tulajdonképpen elvéreztek, s északkeleti irányból Madrid elfoglalása könnyű séta lesz. Rádiójuk állandóan azt bömbölte, hogy március 15-én Francóék bevonulnak a fővárosba. Kinevezték Madrid polgármesterét, és a lakosságot nyugtatgatták, hogy vége az éhezésnek, útban vannak az élelmiszer-oszlopok. Az emberek azonban – Madridban és környékén – ettől nem derültek fel. Nem voltak kíváncsiak a „felszabadító csapatokra". Ilyen légkörben vártak választ tőlünk a kiskocsma vendégei. Mi annyit mondtunk, hogy majd szemügyre vesszük ezeket a fasisztákat, és megleckéztetjük őket. Valóban, ezzel az elhatározással indultunk el a harc színhelyére.

A madrid–zaragoza–barcelonai műúton haladtunk előre. Elértük Guadalajarát, s megállás nélkül mentünk tovább. Az egyik műhely vagy kisebb üzem előtt kékruhás munkások üdvözöltek bennünket, kalapácsaikat a levegőbe emelve. Nagy izgalommal kiabáltak, de nem értettük meg őket. Toriját elhagyva, a 74. kilométerkőnél elágazik az út Brihuega felé. Az oszlop letért a műútról. A falu végéről visszaküldtek minket, rossz irányban haladtunk. A parancs szerint ide a Thälmann-zászlóalj vonult fel.

A műútra visszaérve parancsot kaptunk, hogy töltsük be a fegyvereket páncéltörő lövedékkel. A gépkocsivezető fülkéje fölé is géppuskát helyeztünk.

Elhagytuk az országúttól kb. 500 méterre balra fekvő Trijuequét. Előttünk sík mező, jobb kéz felé erdő, 45 fokban az országúttól. Már észrevettük a fasiszták biztosító csapatait. Az országúton harckocsik, a mezőn jobbra-balra gyalogsági rajvonalak, mögöttük gépkocsioszlopok. Izgalmas pillanatok!

Lelassítva haladtunk. Amikor elértük a 83-as kilométerkövet, tüzet kaptunk. Leugráltunk a gépkocsikról, és jobbra, az erdő irányában, csatárláncba fejlődtünk. Köves volt a talaj, a vékony földréteg teljesen átázott. Sűrűn fénylettek a víztócsák. Tüzet nyitottunk mi is. Az ellenséges gyalogság a földre lapult, persze mi is a sárba kényszerültünk. Így folyt a párbaj.

Délután fél hat körül járt az idő. Az eső kegyetlenül szakadt. Mi nem bántuk, mert jobban bírtuk, mint az ellenfél. Az ő technikája nem érvényesülhetett olyan hatásosan a kedvezőtlen időben.

A fasiszták furcsállták, hogy ellenállásra bukkantak. Másfél nap alatt 30 kilométert törtek előre, és most, a végcél előtt kellett megállniuk. Sötétedett már. Harckocsijaik visszafordultak, és lámpáik a hátuk mögött lévő műutat keresztező

A guadalajarai harcok

1937 március 8 – március 27

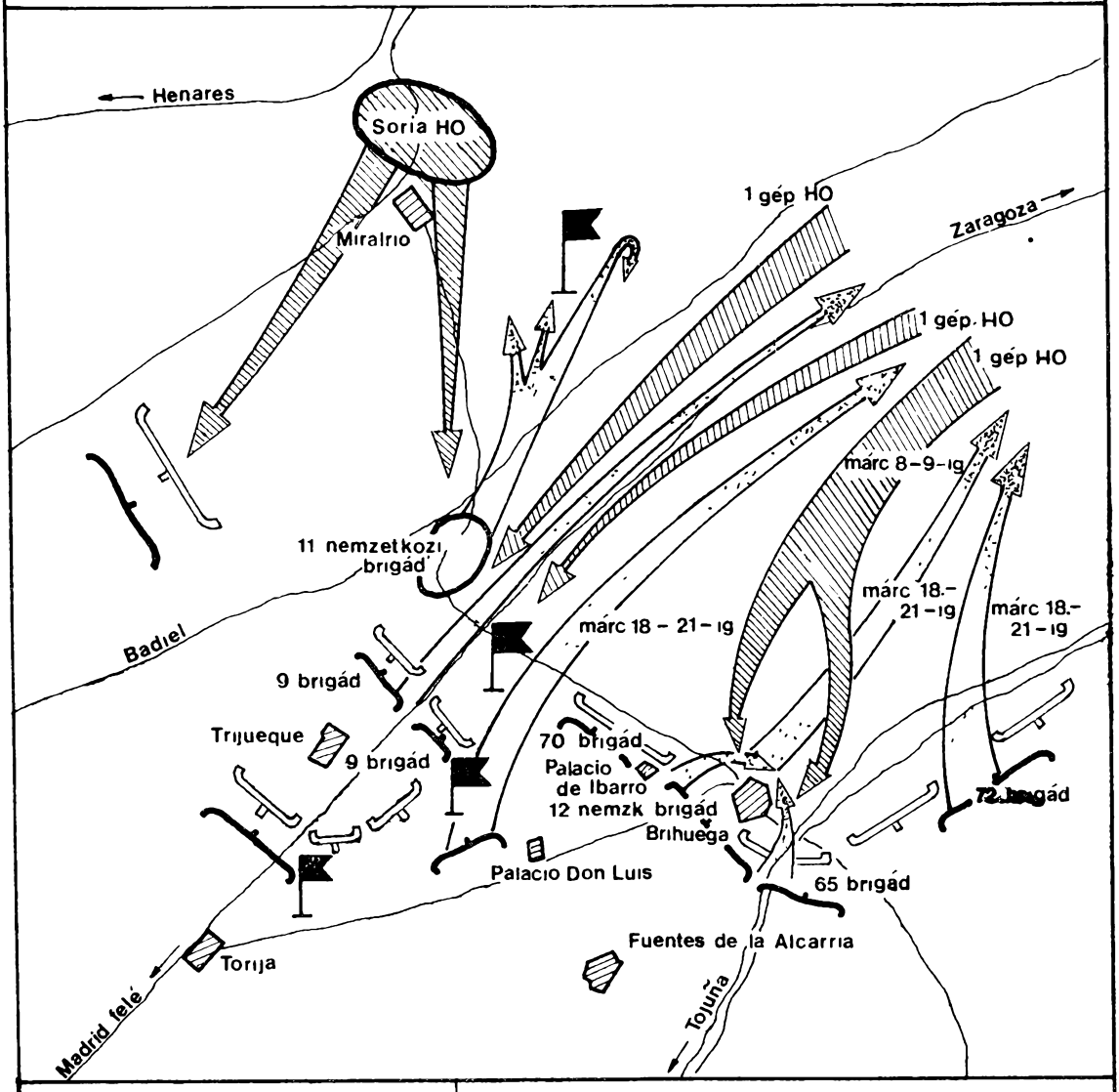

Az intervenciós olasz hadtest ereje: 50 000 fő, 222 löveg, 108 harckocsi, 32 páncélautó, 485 géppuska, 1170 golyószóró, 60 db repülőgép, és nagyszámú vegyvédelmi lángszórós csapatok

Jelmagyarázat

Köztársasági állások és hadmozdulatok

Fasiszta állások és hadmozdulatok

Magyar önkéntes szazad

0 2 4 6 8 10 km

köves utat keresték. A tüzelés csendesedett, majd teljesen abbamaradt. Gondolták, majd reggel folytatják. A csendben mi is elfoglaltuk a kijelölt állásokat, s végre körülnézhettünk.

A Guadalajara 1000 méteren felüli fennsíkján voltunk. Tőlünk északnyugati irányban a Guadarrama-hegység emelkedett. A madrid–zaragozai országút északkeleti irányban haladt, s vele párhuzamosan balra kb. egy kilométer távolságra, mély völgy terült el. Ez lehetetlenné tett minden manőverezést. Torija és Brihuega között erdőség volt, amely ezen a szakaszon 200 méterre megközelítette az országutat, majd Torija irányában 45 fokos szögben eltávolodott attól. Az erdő kb. a 84-es kilométerkőnél megszakadt.

Az Edgar André-zászlóalj derékszögű állást vett fel, a második század az erdő szélén, meredeken az országút mentén helyezkedett el. Sávhatárát tehát az országút és az erdő képezte. Mi az erdő szélén voltunk. Jobb szomszédunk, a Thälmann-zászlóalj és köztünk három kilométeres rés volt az erdőben. Az éjjel a Commune de Paris-zászlóalj is megérkezett. Ők az országút és a völgyszakadék közötti terepszakaszt foglalták el.

Az Edgar André-zászlóalj létszáma ekkor 252 fő volt; összesen 200 puskás, hat géppuskás és a kezelőszemélyzet. Kb. ugyanannyi lehetett a francia zászlóalj létszáma is. Így a fő csapás irányát a 400 puskás és 12 géppuskás védte. A 12. brigád, amelynek parancsnoka Zalka Máté volt, előző nap Brihuegába ment, s tőlünk légvonalban kb. 12 kilométerre helyezkedett el.

A fasiszták négy gépesített hadosztályt állítottak fel, kettőt mi előttünk, kettőt pedig Brihuega irányában. A műutat messze beláttuk: végelathatatlan gépkocsioszlop sorakozott fel rajta. Az olasz hadtest 400–500 gépkocsival rendelkezett. Az autók lámpái égtek, valóságos nappali világosságot árasztottak, a motorok pedig egész éjjel berregtek. Nem kellett magukat álcázni, gyalogsági fegyverekkel nem tehettünk kárt bennük.

Beástuk magunkat. A környékbeli parasztok csoportosan jöttek segíteni lövészárkot ásni. Az éjszaka leple alatt kőből a barikádot készítettek, ezzel teljesen eltorlaszolták az utat. Mögöttünk, az országút mellett, kis útkaparó ház állt. Itt telepedtek le a brigád egészségügyi emberei, és gyertyafény mellett falatoztak, társalogtak. Főleg németek és franciák voltak. Órák teltek el, amíg beszélgetés közben rájöttek, hogy két fasiszta is van közöttük. Rögtön fogságba ejtették őket. A történetet persze mindenfelé elújságolták, s nagy derültséget keltett.

Éjfél felé újabb magyar csoporttal egészítették ki egységünket. Önkéntesek és felgyógyult bajtársak voltak közöttük. Visszajött például a Casa de Campón megsebesült Keszőcze Endre, *Mag János* 19-es emigráns, aki az észak-franciaországi bányákból jött Spanyolországba. Ő is Madridban sebesült meg, farlövést kapott. Az újonnan jöttek egész éjjel őrséget álltak. Mag bácsi megszakítás nélkül őrködött. Ránk parancsolt, hogy aludjunk nyugodtan, mert fáradtak vagyunk, ő majd vigyáz ránk. Tudtuk, hogy nehéz órák várnak ránk.

Reggel látjuk, hogy az olaszok harci alakzatba rendeződnek, s minden tüzérségi előkészítés nélkül megindul az országúton egy harckocsi-oszlop, libasorban, jobbra-balra gyalogsági rajvonallal. Nagyon biztosak voltak a dolgukban. Még ezen a napon el akarták érni Guadalajara városát.

Puskalövés nélkül, kézigránátdobás távolságra vártuk be az ellenséges rohamosztagokat. A megfelelő pillanatban a franciák eldobták az első kézigránátokat, mi pedig páncéltörő lőszerrel nyitottunk tüzet. Csak úgy szikrázott a harckocsik páncélja. Géppuskáink lőtték a gyalogsági csatárláncokat. A harckocsik megfordultak, velük együtt a gyalogság is, méghozzá futólépésben.

Rövid csönd következett, aztán a fasiszták tüzérségi tüzet nyitottak. Abba se hagyták kb. nyolc óra hosszáig. Két-három órán belül nagy kaliberű 220 milliméteresek is beleszóltak a játékba. A gránát úgy hullt, mint a jégeső. Ezek az erdőben gyökerestül tépték ki a bokrokat. Ez volt a legnagyobb tüzérségi tűz, amit átéltem.

Aznap 15 halottunk volt. Állományunknak csaknem a fele elpusztult. Tőlem balra 20 méter hosszú árokszakaszon kilenc halott feküdt, de sebesült alig volt. Itt halt meg Dluzen bányász, Bánffy János sógora is. Alig két méter választott el tőle, s észre sem vettük, amikor szilánkot kapott, és arccal a földre borult.

Egész nap az árokban lapultunk, és dobáltuk ki a lehulló földet. Telefonvonalaink teljesen tönkrementek. Estig minden összeköttetésünk megszakadt a parancsnoksággal.

A tüzérségi tűz percnyi szünet nélkül az est beálltáig tartott. A mi oldalunkon persze egyetlen ágyú sem szólalt meg egész idő alatt. Vártuk, egyszer majd csak kifogynak ők is a lőszerből. Sötétedéskor eltemettük a halottakat, és erődítési munkálatokat végeztünk. Az éjszaka harc nélkül telt el – pihenhettünk. Jólesett a csend.

Reggel minden elölről kezdődött. A délelőtt folyamán a hátunk mögül hirtelen egy harckocsi bukkant elő, és keresztülgázolt a lövészárkon. Mellettem állt Molnár és *Szederkényi Bandi.* Molnár alig tudott lebukni, a tank a feje fölött ment át az árkon. Mire magunkhoz tértünk, a harckocsi már túl volt az árkon. Ekkor láttuk meg bal oldalán az olasz zászlót. Tüzet zúdítottunk rá, s vagy 100 méter távolságban kigyulladt a motorja. A kezelőszemélyzet kiugrált. Most az volt a fontos, nehogy visszajussanak s jelentést tegyenek a felderített állásainkról. Kettőt sikerült megsemmisíteni, de a harmadik egy közeli árokba menekült.

Délután az ellenség hátravonta a tüzérséget, a gyalogság rajvonalba fejlődött, s a harckocsiosztag megindult. Hátramentem a géppuskafészekhez, s a kezelőket figyelmeztettem a készülő támadásra. Hirtelen nagy erejű gyalogsági tűz söpörte végig az erdőt. Amint lehajolva beszéltem a géppuskásokkal, ruhámat a golyók öt helyen átlyukasztották. A gyalogság újra visszavonult, s a tüzérségi tűz megerősödött.

Fáradt voltam. Az éjjel a lövészárok mögött parancsnoki fedezéket csináltunk, lényegében egy közönséges gödröt. Lefeküdtem oda, és mélyen elaludtam. Nagy zajra ébredtem. A mieink már mind kint voltak a lövészárokból, *Weisz Fülöp* köveket dobált rám, és nevemen szólított. Felugrottam. Hátunk mögött a bokrokban, mintegy 10 méterre, a fasiszták félkörben körülvettek minket. A bokrok között hátraugrottunk, majd sortüzet zúdítottunk rájuk. Nagy nehezen szakadtak le tőlünk.

Az országútnál rajvonalba fejlődve álltak a fasiszták harckocsijai, lángszórókkal perzselték a franciák lövészárkait. A mieink kézigránátokkal védekeztek. Még mindig szemem előtt van ez a fantasztikus küzdelem, amely az ember és a modern technika között zajlott le. A mezőt sűrűn belepte az ellenség gyalogsága. A franciák visszavonulásra kényszerültek. Szervezetten hátráltunk, terepszakaszról terepszakaszra haladtunk, szabályszerű hátvédekkel.

A fasiszták tüzérsége minden erővel támogatta az előrenyomuló páncélosokat és gyalogságot. Valósággal remegett az egész erdő. Sötétedni kezdett. Torija előtt kiásott lövészárkokat, az útszélen bunkereket találtunk. Ezekbe ugráltunk be. Itt térdig vízben állva vettük fel újra a harcot a fasisztákkal. Hat kilométerrel hátráltunk előző napi állásainktól. Ekkor már nagyon kevesen voltunk.

Igen veszélyes helyzet alakult ki. A fasiszták kis nyomással elfoglalhatták volna Torija falut. Ez teljes elzárással fenyegette a 12. brigádot, Zalkáékat. Úgy látszott azonban, megelégedtek a torija–brihuegai országúttal, Brihuega egyetlen útját gyalogsági fegyverrel is be tudták lőni. Tisztában voltunk azzal, ha a mieink nem hoznak tartalékot, reggel elsöpörnek bennünket, és mennek tovább előre. A faluból olyan hírek érkeztek hogy megérkeztek Lister tábornok csapatai.

Listerék valóban leváltottak bennünket. Parancsot kaptunk, hogy vonuljunk tartalékba, jelenlegi állásunktól jobbra, mintegy három kilométerre, a második vonalba. Zuhogó esőben értünk új állásunkba, egy sűrű bokros erdőbe. A talaj köves volt, a lépések helyén víztócsák keletkeztek. Bőrig áztunk már, de nem teketóriáztunk, lefeküdtünk, és mélyen elaludtunk.

Az időjárás javulni kezdett, az ég már nem volt egész nap borús. A felhők jöttek-mentek. Naponta legalább tízszer megeredt az eső, valóságos trópusi időjárás volt. Nem csöppekben esett az eső, hanem ömlött, mintha locsolókannából öntötték volna. Ilyen az esős időszak Spanyolországnak ezen a részén. Később heteken keresztül egyetlen felhőt sem láttunk.

Másnap reggel ködös időre ébredtünk. A köd is érdekes Spanyolországban. Mint meredek, hatalmas, égbenyúló fehér fal jelenik meg, és tűnik el aztán. A ködben, vagyis a földet súroló felhőben, három lépésig sem lehet látni. Egyszer csak a fal megindul, s valamilyen irányban szép nyugodtan elvándorol.

A köd elvonult. Az országút rögtön megélénkült. Március 12-t írtunk. A köd leple alatt a fasiszták két gépesített hadosztálya felvonult az országút mentén, hogy mindent elsöprő támadást indítson.

De felkészült Lister 9. brigádja is, harckocsizászlóaljjal megerősítve, tüzérségi és légierővel támogatva. Listerék, a köd leple alatt, az ellenség orra előtt sorakoztak fel. Amikor a köd elvonult, pokoli tüzet zúdítottak a fasiszta csapatokra, azok rengeteg halottat és sebesültet hagyva hátra – visszavonultak. Kemény élethalálharc folyt. Támadások és ellentámadások váltották egymást. Listerék másnap elfoglalták Trijuequét. A fasiszták védekezésre kényszerültek.

Minket is elhajtott a kíváncsiság a lezajlott csata színhelyére. Az országút mellett egy kápolna állt, körülötte a földet fasiszták hullái borították. Zsebeikben leveleket találtunk, amelyben tudatni akarták családjukkal, hogy pár napon belül vége lesz a háborúnak, s akkor Madridból írnak.

Március 18-án a köztársasági csapatok az egész vonalon támadásba lendültek. Zalkáék még aznap meglepetésszerűen elfoglalták Brihuegát, a frontszakasz fontos harcászati kulcspontját. Ebben a támadásban Zalka Máté megcsillogtatta katonai tudását. Az akció olyan hirtelen és olyan lendülettel indult, hogy több fasiszta tisztet rajtaütésszerűen kártyázás közben ejtettek fogságba. A kórházban a sebesültek, ápolónők, és orvosok csak nagy nehezen értették meg, hogy köztársaságiak léptek a helyiségbe.

A délelőtti órákban századunk parancsot kapott, hogy álljon készenlétben. Alig fogyasztottuk el az ebédet, támadásra indultunk. Balszárnyunkon, a műút mellett a 9., jobbszárnyunkon a 70. spanyol brigád küzdött. Irány a fehér ház, az erdőben lévő vadászkastély, amit a fasiszták egy héttel ezelőtt foglaltak el. Vonalaik előtt az erdőt letarolták, lövész-, futó- és összekötő árokrendszert építettek.

Brihuegában állt a bál. Nagy csatazaj hallatszott onnan. A levegőben megszámlálhatatlan sokaságban csillogtak a repülőgépek, bombáztak, harcoltak egymással. A légvédelem is kivette a részét a légiharcból.

Az egész front mozgásba jött. Nagy tüzérségi előkészítéssel, erős lendülettel áttörtük a fasiszták védelmét. Külön örömünkre szolgált, hogy az ellenségtől zsákmányolt kézigránátokkal törtünk be lövészárkaikba, megfordítottuk betöltött ágyúikat, és saját fegyvereikkel lőttük őket.

Estefelé már futott az ellenség. A műúton gépkocsioszlopaik sokasága vonult. Előretörő harckocsijaink felgyújtottak közülük jó néhányat, lőszerszállító kocsikat is. Ez torlódást okozott, és lehetetlenné tette a menekülést. Kész ételekkel teli konyhákat fogtunk el, a tiszti konyhán italt, füstölt sonkát találtunk. Az első állás áttörésénél foglyokat ejtettünk. A katonák térdre borulva könyörögtek, hogy ne végezzük ki őket. Elfogtunk egy Nápoly környéki csoportot. Bevallásuk szerint elhitették velük, hogy a nemzetköziek spanyol gyerekekkel táplálkoznak. Egyik tisztjük jól beszélt franciául. Sebesülten fogtuk el, várta, hogy kivégezzük. Könyörgött életéért, arra hivatkozott, hogy ő hivatásos tiszt, parancsra jött. Orvosunk bekötözte, és a többi fogollyal együtt hátravittük, a haja szála sem görbült meg.

A reggeli órákban elfoglaltuk a legelső állásainkat. Nagy öröm a katonának, ha visszatérhet oda, ahonnan visszavonulni kényszerült. Annak idején nagy lelkiismeretfurdalást okozott, hogy otthagytuk a sok lőszert. Most ezt visszakaptuk kamatostul. 4–5 láda kézigránátot, ugyanannyi gyalogsági töltényt találtunk, sőt vagy 100 méterrel arrább több vagon gyalogsági és tüzérségi lőszert halmoztak fel a fasiszták. Amikor ezt birtokunkba vettük, egy kissé roszszul esett szegénységünk.

Március 20-ról 21-re virradó éjszaka az olasz expedíciós hadtest maradványait spanyol fasiszta csapatok váltották le. Ezzel a guadalajarai 13 napig tartó ütközet a köztársasági csapatok fényes győzelmével véget ért.

Jöttek a gépkocsik, beszálltunk. Zuhogott a havas eső, és erős szél fújt. Lelkes énekszóval vonultunk pihenőre. Ekkor teljesült az a régi kérésünk, hogy a 11. brigádból helyezzenek át minket a 12. brigádba, amelynek Zalka Máté volt a parancsnoka.

Budapest, 1959

Baschné, Anna Mária

HARC AZ ÉLETÉRT

1937. február első napjaiban – már két hónapja – mozgó sebészeti alakulattal Madrid mellett voltam. Ez a kis csoport valóban nemzetközi volt: franciák, angolok, spanyolok, csehek, svájciak, lengyelek és magyarok tartoztak a személyzetéhez. Főorvosunk – egy *Jolly* nevű angol orvos – fegyelmezett, pontos, önfeláldozó magatartást követelt tőlünk. Ő maga semmiféle politikai párthoz nem tartozott, egyszerűen rendkívül magas etikával bíró antifasiszta orvos volt. Ez hozta őt Spanyolországba. Elvárta minden beosztottjától, hogy feledje el az *én* szócskát, és csak a *mi* vagy az *ők* fogalmában gondolkozzon. Sokszor dolgoztunk éjjel-nappal, pihenés nélkül, minden erőnkkel segítve a sebesülteket és betegeket.

Las Rozasnál estem át a tűzkeresztségen, amikor bombázás közben kötöztem be egy magyar sebesültet. E pár hét után azt hittem, hogy a háborúból mindent megismertem, és tapasztalt frontápolónő vagyok. Pedig még csak ezután jött mindaz, ami kitörölhetetlenül emlékezetembe vésődött, és nem is akarom elfelejteni soha. A jaramai frontszakasz vezető főorvosa *dr. Gorján* volt. Fáradhatatlanul járta a segélyhelyeket és egy pillanatig sem feledkezett meg a célról, amely őt a messzi földről Spanyolországba hozta. Február első napjaiban közölte velem, hogy rövid időre „kölcsön ad" engem egy ideiglenes kórháznak. Őszintén megmondta, hogy az odavezető út nem a legbiztonságosabb, és az ottani munka sem lesz könnyű.

Este amerikai sofőr, *Jacks*, jött értem egy kis sebesültszállító kocsival. Mellé ültem, és a kocsi leoltott lámpákkal, gyors iramban suhant az úton. Jacks elmesélte, hogy milyen hihetetlenül nehéz és veszélyes a sebesültek elszállítása a frontról. A fasiszták valóságos hajtóvadászatot indítanak a sebesültszállító autók ellen. Hiába látszik világosan a vöröskereszt. – Ilyenkor mindig a sofőrre céloznak, de én már túljárok az eszükön. Jól megnézem az utat, azután mélyen lehajtom a fejemet, és teljes gőzzel száguldok tovább – mondta mosolyogva Jacks. Ezután, mintegy folytatásként rám kiabált, hogy menjek be gyorsan a kocsi belsejébe, ott biztonságban leszek! Bebújtam a kocsiba, ott meglapultam és figyeltem. Rövidesen célba vettek minket, és pattogtak az autó falán a záporozó lövedékek. Nagy sebességgel rohantunk előre. A pillanatok ijesztő hosszúra nyúltak. Úgy éreztem, órák óta megyünk előre, valami sötét és rossz felé. Nem féltem a haláltól, de tudtam, ha most valami baj ér, szörnyű veszteség éri az első vonalban harcoló bajtársainkat. Hirtelen a fiam jutott eszembe, a nemzetközi brigádok legfiatalabb katonája. Ő is ott van a fronton, az elvtársakkal. Elszorult a szívem. Hátha éppen ebben a percben éri a gyilkos golyó... Arra eszméltem, hogy az autó lassít, és hallottam Jacks hangját: – *Hello, elvtársnő, gyere ki, szerencsésen túljutottunk.* – Rám nevetett, és dúdolni kezdett valami amerikai dalt.

Éjfél felé járt az idő, mire megérkeztünk Morata de Tajuñába. Nagy, úri kastélyban volt a kórház. Még üresen tátongtak a szobák, és én két hónap óta először aludtam reggelig. Másnap délelőtt egymás után futottak be a sebesültszállító autók. Ismerősök, régi barátok is érkeztek, sápadtan, meggyötörve: a kis Somogyi Misi, Vörös és mások. Megcsillant arcukon az öröm, amikor megláttak. A sebesült tud a legjobban örülni az ismerősnek. Elmondták, hogy a magyarok az első vonalban harcolnak, nagy túlerővel szemben, és nem hátrálnak. Gyorsan bekötöztem sebeiket, és mosolyogtam. Ne lássák rajtam, mennyire sajnálom őket.

Este ismét sebesültszállító kocsi érkezett. Haslövéses sebesültet hozott. Szakállas volt, poros, látszott rajta, hogy napokat töltött harcban. Némán, összeszorított szájjal tűrte a fájdalmat. Csak néhány szót tudott spanyolul, én sem töb-

bet, nehezen értettük meg egymást. Nem tudtam, hogy milyen nemzetiségű. Noteszét és ceruzáját a köpenyem zsebébe tettem, és nyugtalanul vártam, mikor kerül műtétre. Rövidesen megoperálták. A sebesült fájdalmai eltompultak, lassan elszunnyadt. Késő éjjel volt. Én is aludhattam végre. Hajnalban erős robbanások rázták meg a házat. Bombatámadás riasztott fel bennünket. Szaladtam a súlyos beteghez. A légnyomástól az ablakok kirepültek, a haslövéses beteg ágyát elborította az üvegtörmelék, és teste sok helyen vérzett a szilánkoktól. Elnehezedett a szívem attól a türelemtől, amellyel az újabb fájdalmakat elviselte. Szerettem volna mellette maradni, de Gorján értem küldte helyettesét, *Langer* doktort azzal az üzenettel, hogy azonnal menjek Colmenarba, mert ott nagyon sok a sebesült, és hozzáértő ápoló alig van. El sem búcsúzhattam sebesültemtől, notesza és ceruzája katonai blúzom zsebében maradt. (Egy év múlva találkoztam vele véletlenül, ő ismert meg engem. Egy bolgár elvtárs volt. Nagyon megörültünk egymásnak, és végre visszaadhattam neki iratait.)

Colmenarban egy uradalomban volt a kórház. Az egész ház tömve volt sebesültekkel. Spanyol lányok kötözték be sok szeretettel, de kevés szakértelemmel őket. Egy francia szanitéc volt a segítőm. A szörnyű látványra, ami elém tárult, nem lehet szavakat találni. A sebesültek elmondták, hogy a német Condor-légió irtózatos pusztítást végzett a fronton hősiesen ellenálló köztársaságiak között. Marokkói mesterlövészek vadásztak rájuk. Franco minden erővel át akarta törni a Madrid–Valencia-vonalat, hogy a madridi élelemszállítást megakadályozza, kiéheztesse a fővárost, és se fegyver, se katona ne jusson át oda. Százával hullottak a hős védők, patakzott a vér, de Francónak nem sikerült áttörni.

A kórház jobb szárnyán voltak a könnyű sebesültek. Lázas kapkodásunkban megkértük őket, kötözzék be magukat, ahogy tudják, mert nekünk a haláltól kell megmentenünk százakat. A bal szárnyban volt az operációs szoba. Három sebész 36 órán át operált. Az emeleten voltak a betegszobák. Az ágyak zsúfolva sebesültekkel, szorosan feküdtek egymás mellett. Még nézni is szörnyű volt ezeket a testközelségben szorongó sebesülteket. Fegyelmezettek voltak, megértették a helyzet diktálta lehetőséget. Még egészséges emberek is ritkán tudnak ilyen türelmesek lenni egymáshoz. A hatalmas udvarra egyre jöttek a sebesültszállító kocsik. A sofőrök lerakták a sebesülteket, kit hova tudtak, és már fordultak vissza, hogy újakat hozzanak. Leereszkedett az éjszaka, és a nappali meleget a hűvös spanyol éjszaka váltotta fel. Nagyon kimerültek voltunk.

Újabb sebesülteket hoztak: amerikaiakat. Az egyik sebesült csöndesen feküdt a hordágyon. A lába volt átlőve. Meglepetésemben szólni se tudtam, amikor megláttam, hogy a másik lába – műláb! Elmosolyodott. Ő nem talált semmi különöset abban, hogy az ember, minden ellenőrzést kijátszva, műlábbal kimegy a frontra, és harcol egy másik nép szabadságáért.

Két napot és egy éjszakát egyfolytában dolgoztam. Ez az idő egyetlen fájdalmas erőfeszítéssé folyik össze emlékezetemben. Arcok, hangok és sebek, sebek mindenütt... Úgy éreztem, hogy valami idegen erő tart lábon, nem is járok már, csak imbolygok, és a kezem önműködően végzi a mozdulatokat. De ekkor már csendesedett a roham. A második éjszakán szünetelt a sebesültszállító kocsik forgalma. Helyet kerestem ebben a túlzsúfolt házban, olyan helyet, ahol nem hallani panaszt, kérő hangot, mert akkor nem tudnám lehunyni a szemem. De ilyen hely nem volt. Kimentem az udvarra. Az operációs szoba előtt álló áramfejlesztő teherautó francia sofőrje felajánlotta az autó padlóját fekhelynek, és leterített egy pokrócot is. Betakaróztam a bekecsembe. Leült a fáradt sofőr is, aki napok óta egy pillanatra sem hunyta le égő szemét, mert odafent a műtőben kellett a fény.

A csillagok különös fényéből nyugalom áradt. Egymás szájából kapkodtuk a szavakat, és rekedt, tompa hangon beszéltünk, milyen hihetetlen az, hogy ebben a pillanatban Párizsban, Brüsszelben, Budapesten és másutt, az emberek mozikból, színházakból jönnek ki, hazamennek, megmosdanak, tiszta fehér huzatú ágyakba fekszenek és mélyen, nyugodtan elalszanak, mintha igazán béke lenne a világon!

Arra ébredtem, hogy valaki erősen ráz. A sofőr ébresztgetett. – No, neked jó alvókád van, elvtársnő – mondta nevetve. – Keresztüllépkedtem rajtad, rázta az autót a dinamó, az udvaron is nagy zaj volt, mert repülők jöttek, és te csak aludtál édesen, mintha puha dunna alatt szundikálnál. – Bizony, alig tudtam magamhoz térni a

kábultságból. Az új sebesültek elmondták, hogy a nemzetközi brigádok milyen hősiesen tartják magukat a túlerővel szemben. E napon, délfelé, amint segítettem leemelni a sebesülteket az autóról, borzalmasan szétroncsolt kézzel Gyáros Lacit pillantottam meg. Lacit, ezt az örökké jókedvű, kedves, régi barátot, akit annyira szerettünk mindnyájan! Nem tudtam visszatartani könnyeimet, és csak hullottak, hullottak a ruhájára. Nem mozdultam el mellőle, amíg vége nem lett az operációnak, és együtt örültem vele, mikor felébredt és látta, hogy megvan a karja. Mesélt a frontról, az elvtársak kitartásáról, és különösen a kis Jakobi Imréről. Ez a messzi országból jött fiatal magyar emberfeletti munkát végzett, mintha nem is *egy* ember lenne, szervezte a védelmet a hatalmas túlerő ellen, minden szava lelkesített, járta a lövészárkokat, és mint az eleven tűz gyújtotta fel az emberekben a kitartást és hősiességet. És most Jakobi is megsebesült ...

Hat napig folyt a kórházban a lázas munka, azalatt nem jött le rólam a ruha, és csak egy-egy órát aludtam. Egy este Gorján jött értem, hogy visszavigyen alakulatomhoz Tarancónba, mert ott is megnövekedett a sebesültek száma. Útközben Gorján szokatlanul csöndes volt. Faggatásomra elmondta, hogy Jakobi súlyos gégelövést kapott, és sajnos nem lehetett megmenteni. Elvérzett. Ez a fiatal elvtárs, aki pár héttel ezelőtt félig gyógyult karral elszökött a kórházból, ki a frontra, mondván, hogy „a puskát így is meg tudom fogni", most ott fekszik a tarancóni csendes temetőben, a csodálatos színű spanyol földben.

Egymás után hullottak el legjobbjaink. A reakció minden erejét rázúdította Spanyolországra, hogy eltiporja e kis nép szabadságát, és az érte küzdőket. Köztük halt meg Jakobi Imre is, a hős lelkű, a tiszta szívű kommunista, akinek emléke most is él a szívemben.

Vérben gázolt a fasiszta bosszú, de a haladó emberiség se maradt tétlen. Küldemények érkeztek a dolgozók, a becsületes emberek filléreiből. Felszerelt kórházkocsik, műtőberendezések, gyógyszerek, élelem érkezett. És jöttek orvosok, ápolónők a világ minden tájáról. Már jutott elegendő segítség minden kórházba.

Csak fegyverek nem jöttek, azok elől lezárták a francia határt!

Tarancónban nem volt katonaság, csak a mi kórházunk működött ott, homlokzatáról feltűnő nagy, vöröskeresztes zászló lengett alá. Néhány nap múlva mégis megjelent a Condor-légió, és zuhogva szórta a bombákat. Mikor eltávoztak, a kis falut jajgatás, sikoly töltötte meg. Anyák őrjöngtek az utcán játszó gyermekeik széttépett maradványai felett, és úgy bugyogott a vér mindenütt, mintha egy nagy szívet talált volna a gyilkos bomba. Az egész spanyol nép szíve kapott sebet. Rettenetes munka kezdődött. Kerestük, kutattuk a még menthető sebesülteket. Aki csak mozdulni tudott, segített. E véres nap után autó érkezett a kórházba. Két szociáldemokrata képviselő jött: egy belga és egy osztrák. Eljöttek megnézni, mi igaz abból a számukra hihetetlen hírből – hiszen az újságok egyre cáfolták –, hogy német és olasz fasiszta katonaság folytat itt kegyetlen, semmire sem tekintő gyilkolást. Én fogadtam a két képviselőt. Nem kellett sokat magyarázni: láthatták, mi történt. Nagy részvéttel és felháborodással bólogattak, és gyorsan elutaztak. Azt hittem, hogy ezután amerre csak járnak, felszítják a lelkiismeretet, kikiáltják az embertelenségről szóló igazságot, és felszólítják a becsületes embereket a közbelépésre. Nem így történt. A francia határok továbbra is zárva maradtak a fegyverek előtt ...

Ha addig nem lettem volna antifasiszta, akkor a jaramai fronton azzá váltam volna.

Budapest, 1959

Radnóti Miklós

HISPÁNIA, HISPÁNIA

Két napja így zuhog s hogy ablakom nyitom,
Páris tetői fénylenek,
felhő telepszik asztalomra
s arcomra nedves fény pereg.

Házak fölött, de mélyben állok mégis itt,
rámsír az esővert korom,
s szégyenkezem e lomha sártól
s hírektől mocskos alkonyon.

Ó suhogó, feketeszárnyu háboru,
szomszédból szálló rémület!
nem vetnek már, nem is aratnak
és nincsen ott többé szüret.

Madárfió se szól, az égből nap se tűz,
anyáknak sincsen már fia,
csupán véres folyóid futnak
tajtékosan, Hispánia!

De jönnek új hadak, ha kell a semmiből,
akár a vad forgószelek
sebzett földekről és a bányák
mélyéről induló sereg.

Népek kiáltják sorsodat, szabadság!
ma délután is érted szállt az ének:
nehéz szavakkal harcod énekelték
az ázottarcú párisi szegények.

1937

Fazekas Jenő

A MAGYAR ZÁSZLÓALJ ELSŐ NAPJAI...

1937. április 1-jén alakult meg a magyar önkéntes zászlóalj. Rövid idő alatt különböző nagyobb harcászati gyakorlatokon vett részt. Hevesi Ákos (Niebuhr) zászlóaljparancsnok és Tarr Imre zászlóalj-politikaibiztos vezetésével készült fel az elkövetkezendő nagy harcokra.

1937. június első napjaiban vonatra szállt az egész 13. Dombrowski-brigád, közte a mi 3. zászlóaljunk is. Utunk Valencián, Tortosán, Tarragonán, Barcelonán keresztül az aragóniai frontra vezetett. Tortosában – tekintve, hogy zászlóaljunk nem volt teljes – 120–150 fő spanyol harcost osztottak be hozzánk. Zászlóaljunk három lövész- és egy géppuskás századból állt.

A brigád feladata: Huesca elfoglalása. A várost a fasiszták gócponttá alakították, ezért birtoklása fontos volt számunkra.

Hosszú, csaknem 24 óráig tartó gyaloglás után, még sötétben érkeztünk meg Chimillas falu elé. Itt Niebuhr zászlóaljparancsnok és Cséby parancsnokhelyettes várt minket. Eligazítást kaptunk, majd állást foglaltunk a lövészárkokban. A géppuskás század a lövészárkok mögött egy magaslaton foglalt állást. Mindezt az éjszakai sötétség leple alatt hajtottuk végre.

A zászlóaljparancsnok, miután a századok elfoglalták körleteiket, összehívta a századparancsnokokat és a politikai biztosokat, s a következő harci feladatot ismertette: a zászlóalj hajnalban tüzérségi és légi tűz támogatásával megtámadja és elfoglalja Chimillas falut, amely közvetlenül Huesca előtt van. A géppuskás század – a támadó gyalogság felett – ezt tüzével támogatja.

A zászlóaljparancsnok lelkesedéssel és szemmel látható büszkeséggel mondta: – Elvtársak! Ez a harci feladat a magyar zászlóalj első támadása, ennek sikerülnie kell, mert ez döntően fogja befolyásolni a spanyol szabadságharcot!

Visszamentünk egységeinkhez. A harcosok kitörő lelkesedéssel fogadták a támadás hírét. Valamennyien átéreztük az előttünk álló harc fontosságát.

Ahogy hajnalodott, úgy nőtt az izgalmunk is. Szemléltük a terepet. A lövészárok és a falu első házai között kb. 800 méter lehetett a távolság. A területet derékig érő búza borította. Hátunk mögött megszólalt 3–4 régi ágyú. Két öreg repülőgép bombázta a falut. Ez nagy zajjal és füsttel járt, de észrevehető kárt nem okozott. 2–3 harckocsi előretörése után harcosaink kiugráltak a lövészárkokból, s ezzel egy időben a dombról négy géppuska is megkezdte a tüzelést.

A domb tetejéről izgatottan figyeltük az eseményeket. (Én a géppuskás század politikai biztosa voltam.) Néhány perc múlva elállt a lélegzetünk. A harckocsik, amelyek már elérték a falu első házait, visszafordultak. A fasiszták erős géppuskatűzzel szinte kaszálták a búzatáblákban előrenyomuló harcosokat. Megbénultunk. Nincs több tüzérségi tűz, sem repülőgép. Minden megtorpant. Nagy csend. Mi is „tüzet szüntess" parancsot kaptunk. Úgy éreztük, hogy a rövid ideig tartó csöndnek soha nem lesz vége.

A fasiszták kihasználták a ránk kényszerített szünetet. Jól álcázott géppuskafészkeik voltak, és sem a tüzérségi előkészítésünk, sem a légitűz nem volt elég hatásos. Az előbbinél jóval erősebb géppuskatüzet zúdítottak ránk. Még szerencse, hogy a magas búza között észrevétlenül meg lehet lapulni.

A támadás nem sikerült. A harckocsik visszafordulása demoralizáló hatással volt, különösen a kevésbé harcedzettekre.

Ezen a frontszakaszon több POUM-ista egység harcolt, és gyakori volt az árulás, a szabotázs. Valószínűleg ezek közé tartoztak a mi harckocsivezetőink is. Feltevésünket megerősítette az a tény, hogy a visszaforduló harckocsik eltűntek, sose láttuk többé viszont őket.

Csengett a telefon. A parancsnokságra hívtak. Cséby elvtárs nagyon leverten fogadott. Alig hallhatóan közölte, hogy a támadás nem sikerült. Nagy a veszteség. Lukács tábornok hősi halált halt. Hevesi, Tarr, *Kresnarik* és még többen elestek... Nagyon levertek voltunk.

Azt a parancsot kaptam, hogy a géppuskás század maradjon a helyén. A zászlóalj többi részét az éj folyamán felváltják.

Visszatértem az állásokba. A fasiszták repülőgépei megjelentek felettünk, és állandóan géppuskáztak. Be kellett ásnunk magunkat. Összehívtam a századot, kivéve az őrséget, és a géppuskásokat. Guggolva vagy fekve – a repülőgépek elől a földre lapulva – levettük a sisakjainkat. Mindenki ismerte már a szomorú híreket. Így adtuk meg a végtisztességet Lukács tábornoknak, a nagy kommunistának és hazafinak, aki rajongásig szerette hazáját és népét. Így emlékeztünk meg Hevesi, Tarr és a többi hősi halott elvtársról...

A zászlóalj, megfelelő utánpótlás után, a brunetei frontra vonult. A Szovjetunióból megérkezett a KMP egyik régi harcosa, *Klauber József* elvtárs (Landa Oszkár). Ő lett a zászlóalj politikai biztosa. Már a frontszakaszhoz való felvonulásnál több esetben erős tüzérségi tüzet kaptunk. A frontszakasznak ez a része egy nagy félkört alkotott. A századok fokozatosan kerültek a harcvonalba, melyet a francia–belga zászlóalj tartott. A harc rendkívül heves volt, állások vagy lövészárkok ezen a frontszakaszon nem voltak. Harc közben egyéni fedezékeket ástunk, vagy a terep adta lehetőséget használtuk fel.

A támadás egyik fél részéről sem sikerült. A nagy géppuska- és aknatűz miatt tüzérség vagy harckocsi egyik oldalon sem vett részt közvetlenül a harcban. A két arcvonal elég közel volt egymáshoz, a tüzérség és a légierők a front mögötti részt, az utánpótlást lőtték.

A fasiszták erőltették a támadást. Estefelé többszörös túlerővel támadtak. Visszavertük őket, és súlyos veszteséget szenvedtek. A harctéren sok fasiszta halott és sebesült maradt, zömmel arabok és idegenlégionisták. Ellentámadásba mentünk, és sikerült ezt a terepszakaszt elfoglalni. Előnyomulásunkat azonban az ellenséges tüzérségi tűz megállította.

Az éjszaka folyamán a brigádparancsnok és a politikai biztos kijöttek állásainkba, és azt az utasítást adták, hogy hozzuk hátra Landa elvtárs holttestét, mert Moszkvába akarják szállítani. Így értesültünk Landa elvtárs haláláról. Ekkor esett el a Belgiumból jött Brunner Andor elvtárs, a 2. század politikai biztosa és századparancsnoka, *Ébert* főhadnagy és mások.

Hajnal felé az a döntés született, hogy Landa elvtársat mégis a helyszínen temessük el, mert a nagy hőség miatt nem lehet szállítani. Reggel – kihasználva a viszonylagos tűzszünetet – *Steckmayer Istvánnal*, az 1. század parancsnokával (az extremadurai fronton halt hősi halált) és néhány spanyol elvtárssal eltemettük Landa és Brunner elvtársak holttestét. Az olajfáról két gallyat téptünk le, és egy füzet lapjára felírtuk a nevüket, ezt helyeztük el a sírhantjukra.

Budapest, 1959

Molnár István

HUESCA ALATT

1937. június 12. Menetelünk az immár közel egy év óta csendes frontvonal felé. Még tegnap délután indultunk el a chimillasi lövészárkok irányába. Nagy kerülővel egész éjjel folytatjuk utunkat, hogy kikerüljük az ellenséges megfigyelőket.

Niebuhr Pál parancsnokunk, aki tegnap reggeltől estig a vonalat tanulmányozta néhány tiszt kíséretében, bosszankodik. Késünk. A terv szerint már öt órakor támadni kellett volna.

Repülőink már a falut bombázzák, és tüzérségünk is megkezdi az ellenséges állások lövését.

A zászlóalj harci rendbe fejlődik, géppuskáink is a helyükön vannak. Valamivel hét óra előtt, minden tiltakozásunk dacára, Niebuhr parancsnok és Tarr, zászlóalj-megbízott állnak a csapat élére.

Vezetik a támadást.

A kis magyar zászlóalj a nemzetközi harcosok madridi napjaira emlékeztető bátorsággal indul rohamra a fasiszták betonállásai ellen.

Felderítő osztagunk, *Nemes* főhadnagy, a Franciaországból jött orvostanhallgató vezetésével, már a két vonal közül küldi a jelentést.

Megszólalnak a géppuskák. Harckocsijaink balról lövik a fasisztákat. Ők aknavetőkkel válaszolnak.

Már hozzák is az első sebesülteket.

Nehéz feladatot bíztak ránk. A trockista POUM-csapatok jóvoltából – amelyek ezt a frontot tartották – a fasisztáknak volt idejük a védelem megszervezésére, úgy hogy most minden talpalatnyi helyet tűz alatt tartanak.

De megállás nincs. Katonáink tudják jól, hogy a Bilbaót hősiesen védő északi bajtársak megsegítéséről van szó. A 164 ember valóságos golyózáporban nyomul előre. Feltűzött szuronnyal rohamozzák katonáink a fasiszták lövészárkait.

A veszteség ijesztően nő. Niebuhr zászlóaljparancsnok a drótsövény előtt esik el. Tarr Imre mellette kap halálos sebet egy aknától.

A támadás azonban nem áll meg. A maroknyi magyar csoport Lukács tábornok halálát is meg akarja bosszulni. *Láng Sanyi,* az egri diák és Kresnarik Jóska, a mindig mosolygó bányászgyerek vezetésével jobb oldalon egész a drótakadályokig nyomulnak előre. Mind a ketten ott haltak hősi halált.

Délelőtt 11 órakor érkezik a visszavonulási parancs. Bármily lelkes a kis csoport, a nagy fasiszta tűzerővel nem tud megbirkózni.

Nagy feladat vár ránk. A zászlóaljat megint harcra kell szervezni, mert négy nap múlva újra harcba kerülünk.[12]

Spanyolország, 1938

Marschall László

TEGNAP ÉS MA

Az első vonalban beszélgettem a harckocsiosztag parancsnokával. A dandár küldött ki az ellenséges állásokba. Jobbra vannak a mi állásaink, balra pedig a Dombrowski-zászlóalj. A két zászlóalj közötti völgyben fognak felvonulni a harckocsik – állapodtunk meg az osztag parancsnokával. Visszafordult a harckocsikért, én pedig beültem egy gránáttölcsérbe, a telefon mellé, és értesítettem a parancsnokságot az előkészületekről.

Elgondolkozom... Az elmúlt harcok jutnak eszembe... Casa de Campo, november 9. Egyetlen század elavult fegyverekkel tartja vissza a Manzanares hídján a fasiszta hordákat. A később hősi halált halt *Hedrich* és *Vili* vittek minket, fiatalokat az első harcba. Nyolc magyar fiú vesztette életét ezen a napon a Manzanares partján. De a támadást visszavertük a sorsdöntő órákban, amikor a világ minden táján üvöltötte a reakció: „Franco bevonult Madridba!"

Elém tárul egy régi kép. Nevetnem kell. A fuencarrali országúton megyünk teherautókkal. Pár száz méterre az országút mentén két füstölgő valami. Körülötte katonák, fegyveres és fegyvertelen civilek. – Tábori konyha? – kérdezi az egyik elvtárs. Egyszerre csak hatalmas dörrenés. – Csak nem ágyúk?! Egymás után ugrálunk le a teherautókról, és bámulva nézzük a csodát. Két öreg ágyú betegesen köhög egyet-egyet a fasiszták állásai felé. És milyen szeretettel simogattuk meg az öreg ágyúcsöveket. – Tüzérségünk van! – állapítottuk meg örömmel 1936 novemberében.

Aztán jött Majadahonda. Zászlóaljak voltak lőszer nélkül. Akkor láttunk harckocsit vagy repülőgépet, amikor a fasiszták támadtak. A telefonszolgálatot fiatal spanyol, német és magyar ifjúmunkások helyettesítették. Néha két emberéletbe került egyetlen parancs továbbítása. Ekkor decembert írtunk. Gazdasági hivatal – ezt a szót nem ismertük. Ládákban, zsákokban volt az ennivaló. Ha valaki éhes volt, vett belőle. Ha helyet változtattunk, két nap is eltelt, amíg ételhez jutottunk. Panaszt azonban soha senki sem hallott. A katonák harckészsége csodálatos volt.

A Las Rozas-i országút jut eszembe. Itt Stefivel és 17 társunkkal vertünk vissza egy támadást. Ekkor nevezték el századunkat aranyszázadnak.

Kézigránátról csak álmodoztunk, de nem estünk kétségbe hiánya miatt. Sörösüvegeket benzinnel töltöttünk meg, és úgy vártuk a tankokat.

Ekkor január volt.

Jött a nagy fasiszta offenzíva. 40–50 repülőgéppel támadtak. A mi három kis vadászgépünk egészen alacsonyra szállva menekült. Hiába, légelhárítóik vannak, rengeteg a gépük, nem lehet velük felvenni a harcot a levegőben. De a földön! A földön megállítottuk őket: *„No pasaran!"* Sokba került ez a két szó, de valóra váltottuk.

Január közepét mutatta ekkor a naptár...

Felriadok merengésemből... Cseng a telefon. A dandár jelzi a támadás kezdetét. Mi támadunk!!! Mi támadunk, akik csak védekeztünk. Mi támadunk! Egyenruhás, jól felszerelt, jól táplált hadsereggel, nehéz géppuskákkal, tankokkal, tüzérséggel, repülőkkel támadunk.

Fejem felett megjelennek gépeink. Nehéz bombavetők. Felettük vadászgépeink őrködnek. Oldalt kúsznak a harckocsik. A tüzérség szakadatlanul lövi a fasiszták állásait. A tankok már elöl vannak, a gyalogság balról nyomul előre, Stefi százada már a fasiszták állásai alatt van.

A tűz csendesedik. Már teljes a sötétség.

Futnak a jelentések a dandárhoz.

Tervszerű támadás!!!

Tervszerű előrenyomulás!!!

Most 1937 van – és november.

Spanyolország, 1938

Mező Imre

FASISZTA LOVASOK

Valahogy a véletlen is úgy akarta, hogy a magyar szabadságharc évfordulója előtti napon íródjék be a történelembe zászlóaljunk harcainak egyik dicső napja.

1938. március 14-én, egész éjjeli menetelés után, Alcañiz alá értünk. Az alcañiz–híjari országúttól balra, az egyik magaslaton foglaltunk állást, hogy biztosítsuk a hadosztály balszárnyát.

Csapajev, szokása szerint, először helyszíni szemlét tartott, aztán kiadta a parancsot a századok elhelyezésére. Alig ért kijelölt helyére az első század, körülbelül egy kilométer távolságban mintegy 800 lovas bukkant fel. Valószínűleg az országút átvágása a feladatuk.

– Gyorsan elő a puskával – hallatszik *Schramo* századparancsnok hangja. – Gyorsan! Gyorsan! – kiabál Gyuri, a zászlóalj-megbízott. 300 lovas már a közelünkben vágtat. Keszőcze Endrének alig van ideje az egyik géppuskát felállítani, éppen hogy kilő egy szalagot, és a 300 lovas már fenn van a hegyen.

Pillanatok alatt mindenki tisztában van a helyzettel. Körül vagyunk véve. Túlerővel állunk szemben, tehát vagy megadjuk magunkat, vagy harcolunk szívünk utolsó dobbanásáig. Nem, nem adhatjuk meg magunkat, a fasiszták előtt nem tesszük le a fegyvert – mindannyian erre gondolunk. Harcolunk a túlerő ellen.

A lovasok közénk ugratnak, és megkezdődik a küzdelem. Az egyik puskával, a másik revolverrel, a harmadik kézigránáttal védekezik.

Vagy fél órája dúl már az elszánt harc a fasiszták villogó kardjai ellen, amikor az egyik tüzérségi megfigyelőnknek veszélyes, de mentő ötlete támad. Néhány percen át tüzérségi tüzet zúdítanak közvetlen közelünkbe, s ettől a lovak megvadulva széjjel ugranak.

Amikor egy kis levegőhöz jutunk, kihasználjuk az alkalmat, és erős tüzet nyitunk. A terv jó volt: a lovasok, sok veszteséget hagyva hátra, kénytelenek visszavonulni.

Ez alatt öt lovas, parancsnokunk, Csapajev elé ugrott. Ordítanak rá, hogy adja oda a revolverét, és kövesse őket. A revolvernek azonban csak egy részét kapják meg: a golyókat. Kettő futásban keres menedéket, a másik három azonban holtan marad ott. Alighogy ennek a jelenetnek vége, néhány lépésnyire egy másik lovas ugrat Csapajevhez, és ugyancsak a revolverét követeli. Csapajev nyugodt hangon szól, hogy jöjjön közelebb. A lovas pár lépést tesz előre, de csakhamar kardját elejtve hull ő is a porba.

Keszőcze Endre hasonló helyzetbe kerül egyetlen revolvergolyójával. Látja, hogy egy fasiszta néhány harcosunkat hajtja lova előtt. Közelebb megy az ellenséghez, hogy biztosabban találjon, hiszen összesen ez az egy golyója van. A lovas hadonászik kardjával, össze is vagdalja Keszőcze szép tiszti kabátját, de a golyó gyorsabb, és a fasiszta eszméletlenül zuhan le lováról.

Ilyen felejthetetlen epizódok közepette múlt el 1938. március 14-e.

Spanyolország, 1938

Strausz Sándor

ARAGÓN UTÁN – AZ EBRÓI ÁTKELÉS ELŐTT

A spanyol nép törhetetlen hazaszeretete az Ebrónál megállította a hazáját elözönlő olasz csapatokat.

Az egész ország népe mint sziklaszilárd fal állt ellen a megszállóknak. Spanyolország népét a bel- és külföldi fasiszta hadosztályok előretörése, a védtelen városok embertelen bombázása, a soraikba férkőzött provokatőrök aknamunkája nem csüggesztette el, sőt széttörhetetlen egységbe forrasztotta.

A spanyol nép csodatevő erejébe vetett feltétlen hit hatotta át Negrínt, amikor megszervezte a nemzeti összefogás kormányát, ezzel a demokratikus Spanyolországot a továbbinál biztosabb alapokra helyezte.

A nehéz napok múltával minden hazáját szerető spanyol kettőzött erővel fogott hozzá a romok eltakarításához. A hadsereget és a front mögötti életet újjászervezték. A jövőjéért aggódó nép képes volt arra, hogy a falvakból és városokból az előbbinél jelentősebb hadsereget toborozzon a köztársasági frontok védelmére.

Életre hívták a történelmi ebrói hadsereget, amelynek élén hősök álltak: Modesto ezredes, Lister és *Tagüena* alezredesek. Hadosztályunk vezetését *Merino* alezredes (akkor még őrnagy) vette át. Megindult az előkészítő munka az új összecsapásra.

Gyors ütemben folyt a továbbképzés valamennyi egységben. A hadtest és a hadosztály különböző taktikai feladatok elé állította tisztjeit, s a megoldások keresésében a zászlóaljtörzstisztektől kezdve valamennyi tiszt részt vett. Ezek nem elvont feladatok voltak, hanem szoros összefüggésben álltak a későbbi offenzívával.

Megnyílt a brigád megfigyelőiskolája is, és a tanítványok a 20 napos tanfolyam után gyakorlatilag bizonyították be, hogy értik a dolgukat. Ribarrojától kezdve Benisanetig minden talpalatnyi földet megismertek az ellenség területén, tudták jól, hol vannak a fasiszták tűzfészkei, a megerősített pontok. És ami még fontosabb, tudták, hol vannak a gyengéik.

Gyűlt a sok adat, amelynek alapján a hadvezetőség a haditervet kidolgozta.

Cél: átkelni az Ebrón! Tudta ezt mindenki, és ennek szentelte minden idejét, akaratát és tudását katona, tiszt és politikai megbízott egyaránt.

A hadtest tiszti iskolát, a hadosztály altisztit, a dandár pedig tizedes-tanfolyamot szervezett. Az iskolákban serény munka folyt. A tizedesek, őrmesterek és főhadnagyok a fronton szerzett gyakorlati ismereteiket elméleti katonai tudással gyarapították.

A gyakorlótereken megfeszített munkát végzett mindenki. Katonáink kövekből építettek csónakokat, és gyakorolták a folyón való átkelést.

A brigád a céllövészet fejlesztésére versenyt rendezett. Büszkeséggel töltött el minket, hogy az első díjat mi nyertük el, és zászlóaljunk fiai a tizedes-tanfolyamon is az első helyen végeztek.

Politikai megbízottaink előadások, viták, ünnepségek rendezésével, faliújságok szerkesztésével rakták le az eljövendő offenzíva politikai alapjait. Mindenütt jelen voltak, ahol a katonai parancsnokság politikai támogatást igényelt. A fegyelem megszilárdítói, az egység kovácsolói, a harc megszervezői, az aktivisták mozgalmának megteremtői és fenntartói voltak ők.

Egyetlen cél lebegett mindenki előtt; rövidesen az Ebro túlsó partján nyomulni győztesen előre. Ezért tanult, ezért képezte magát Negrín minden hős katonája, az egész ebrói hadsereg.

És mikor hosszú hetek előkészítő munkája után elhagytuk kicsiny falunkat, és elindultunk az oly sokat emlegetett folyó felé, határozottan tudtuk: teljesíteni fogjuk a parancsot, át fogunk kelni az Ebrón.[13]

Spanyolország, 1938

Ribár Pál

ÁTKELÜNK AZ EBRÓN

Napokon keresztül gyakoroltuk kövekből formált csónakokban, szárazföldön, a vízen való átkelést. Izgatottan gondoltunk azokra a pillanatokra, amikor valódi bárkákban, valódi folyón, az Ebrón kell majd átkelnünk. Ismertük jól az Ebrót, többször utaztunk rajta és több, mint egy hónapig voltunk a fayóni álló frontszakaszon. Tudtuk előre, hogy milyen nehézségeink lesznek a Tisza szélességű, sziklahegyek övezte folyón való átkelésnél.

És egy napon elindultunk...

Manuel Villadrosa zászlóalj politikai megbízott lelkes szavakat intéz hozzánk: – Levantei bajtársaink hosszú hetek óta nehéz harcokat vívnak. A mi offenzívánk tehermentesíteni fogja őket a külföldi csapatok nyomásától.

Vidám nótaszóval indulunk keskeny, sziklás völgytáborunkból fel az országútra: az Ebro felé. Az úton már menetelő csapatok haladnak. Teherautók százai lőszerrel, ágyúkkal, csónakokkal megrakva robognak el mellettünk, bizonyítva jó előre, hogy komoly dolgokban lesz részünk. A falvak lakossága örömrivalgással köszönti katonáinkat. Nem mondjuk nekik, de tudják, hová megyünk. A csónakok beszélnek helyettünk.

1938. július 24-én hajnalban érünk a folyó közelébe. Jól elrejtőzve várjuk az estét, miközben parancsnokaink az utolsó részleteket tanulmányozzák. Ott van Szalvay Mihály, a zászlóalj parancsnoka, Manuel Villadrosa zászlóalj politikai megbízott, Kreznár Károly, az első század, Kepes Imre a második század, Boros Miklós a harmadik század, Keszőcze Endre a géppuskás század parancsnoka és Mező Imre, a híradós parancsnok. Jelen vannak a századok spanyol politikai megbízottai is. Csatári József hadműveleti tiszt zseblámpafénynél mutatja a térképet, magyarázza a feladatokat: – Az átkelés után az Asco–Gandesa–Mora de Ebro–Fatarella útkereszteződésnél, a Venta de Camposinesnél találkozunk. Most pedig mindenki visszamegy a csapatához és a megadott időben csónakba szállás, indulunk...

Holdfeljöttekor hang nélkül kezdjük a menetet az Ebro felé és éjféltájban megérkezünk az átkelés helyére. Izmos tengerészek viszik a nehéz csónakokat a folyópartra és nesztelenül bocsátják vízre. Elhangzik a jelzés és megkezdődik az átkelés.

Az első század az első. Kreznár Karcsi vezetésével szállnak csónakba. Csend van. A hold sugarai táncot járnak a folyó bodros víztükrén, amikor a sok csónak mozgásba lendül. A túloldalról meredek sziklafal néz ránk komoran. Azon van a fasiszták géppuskaállása is. A szívünk hangosabban dobog. Magunktól kérdezzük: mikor vesznek már észre bennünket? Miért nem lőnek? Úgy látszik, hogy túlságosan elbizakodtak és nem őrködnek valami éberen.

Az első század átkelt. A folyó tulsó partja nagyon iszapos, a csónakok nem tudnak a szárazföldig jutni, és katonáink térdig érő vízben érnek a túlsó oldalra. Rajki és Horváth rajai már a nehezen járható, úttalan hegyen kapaszkodnak felfelé. Megy minden simán. A második század kiszáradt ladikjai vízzel telnek meg és még a partszegély előtt megfeneklenek. A fiúk kiugrálnak belőlük, és kilábalva a partra, megrohamozzák a fasiszták hegyoldalon lévő géppuskaállásait.

Most a harmadik század indul. Heves puskatűz fogadja őket. A vízparton álló katonák első meglepetésükben földre vetik magukat. Az ellenség golyói a fejünk felett sivítanak el, de nem sokáig, mert a Rákosi- és a Dombrowski-zászlóalj 12 géppuskája hamarosan elhallgattatja őket.

A süketítő géppuskakattogás után vége az első meglepetésnek és vele együtt az óvatos csendnek. Nem izgatott már senki sem és pattogó

vezényszavak közben a negyedik, a géppuskás század is behajózik.

Az Ebro túlsó oldalára tettük a lábunkat! Az Ebro a miénk! Veszteség nélkül keltünk át a folyón és a többi zászlóaljnál is ugyanez a helyzet. Az átkelés utolsó pillanataiban Asco felől ágyútüzet zúdítanak ránk a fasiszták, de rövidesen ezek az ágyúk is a mi kezünkbe kerülnek. Mire a nap feljön, már miénk az egész hegylánc. Dacára az ismeretlen, fárasztó, úttalan hegyvidéknek, 10 órakor a harmadik század eléri a gandesa–morai országutat és ezzel maradéktalanul végrehajtjuk a nekünk kiszabott feladat első részét. Százával ejtjük a foglyokat, közöttük egy dandárparancsnokot is. Töméntelen lőszer, autó, ágyú, traktor, géppuska a hadizsákmányunk.

Délután új feladatot kapunk: az útkereszteződés környékét kell megtisztítanunk a szétvert fasiszta csapatoktól, visszamaradt kisebb csoportoktól. Már korán reggel megkezdődött a német és olasz bombavetők „vakon" végzett munkája, de minket semmi sem tud megakadályozni a parancs teljesítésében. Délelőtt bombák süvöltése közben vonultunk előre, most pedig bombák robbanása közben gyűjtjük az ellenállni nem is akaró katonákat, altiszteket és tiszteket.

Barcelona, 1938

Kronovitz Mátyás

JELENETEK AZ EBRO PARTJÁRÓL

Július 24-én kapjuk az indulási parancsot. Katonáink azonnal felkészülnek. A folyó felé menetelünk. Teljes a csend. Csak a lépések zaját hallani. A fasiszták tüzérsége lőni kezd, mire egyik katonánk megjegyzi:

– Mussolininek két ágyúgolyóval kevesebbje van.

– Dehogy, nekünk van kevesebb – veti ellen egy másik.

– Miért? – kérdi az első.

– Holnap ezek az ütegek a mieink lesznek – mondja Ribas, az összekötő – és minél több lőszert használnak el ma, annál kevesebb lesz nekünk holnap.

Valóban, másnap egy egész üteget zsákmányoltunk a hozzávaló traktorokkal együtt.

Elmúlt az éj. Ellenséges területen járunk. Előttünk van „Mickievics" és „Palafox". Át kell kutatnunk a terepet és szükség esetén meg kell tisztítanunk a megmaradt kisebb csoportoktól. Az őrjárat civileket hoz. Mindegyiknek van valamilyen igazolása a megszálló katonai hatóságoktól. Elveszem az egyik öreg paraszt iratát és azt mondom neki, hogy mától kezdve ez nem érvényes.

– Már hogyne volna érvényes, mikor a tiszt, aki adta, azt mondta, hogy egy hónap múlva jár le.

– Igen, igen! De Asco mától fogva a köztársaságé.

Az öreg gyanakodva néz rám, de aztán örömmel kérdi tőlem:

– Hát igazán a másik oldalról valók vagytok? Végre, hogy ezt is megérhettem.

Néhány perc múlva egész borát odahozza nekünk és szétosztja a köztársasági katonák között.

Az Ebro partjától körülbelül 10 kilométernyire egyedül élt egy 45 éves parasztasszony. Férjét régen elvesztette és most egyedül dolgozgat a földjén, amit azelőtt két fiával, hármasban műveltek meg. Fiairól régen nem hallott hírt, de egy napon valahogy mégis megtudta, hogy Lister alezredes hadosztályában szolgálnak. Napközben, ha szép idő volt, felment a kis dombra, ahonnan egészen jól látta az Ebrót. „Ott kell lenni az én fiaimnak is, hacsak baj nem érte őket!" – mondogatta. Sokáig várt, nagyon sokáig, a napok heteknek, a hetek éveknek tűntek. Néha bemerészkedett Ascóba is, ahol igyekezett minél többet megtudni. Voltak emberek, akik jól ismerték és biztatgatták:

– Ne félj, madre, amikor legkisebb lesz az Ebro vize, megjönnek a te fiaid is.

– Csak a jó isten adná, hogy még egyszer láthatnám őket! – mondta és alig tudta visszatartani a sírást.

Múltak a hetek, a hónapok és a két gyerek mégsem jött. Mikor a nagy ágyúdörgést hallotta, másnap útra kelt és bement a faluba. Asco már a köztársaságiak kezén volt... Egész nap leste az utat és átkozta a repülőgépeket. Biztos volt benne, hogy megjön a két fia. Ha átjönnek mind, akkor csak elengedik hozzá a két fiát – mondogatta szomszédainak. – Egészen biztos – biztatgatták a szomszédok. Estefelé meglátta az első köztársasági katonát. Szuronyt szegezve rohant a dülőút szélén.

– Listeréktől vagy, ugye? – kiáltotta feléje már messziről.

– Listeréktől anyám! – volt a felelet. A bátor katona anyja keblére borult és sírt, sírt örömében, mint kisgyermek korában.

– Most már csak légy nyugodt, anyám, a bátyám is megjön, ő a híradóknál van. Egy óra múlva ő is itt lesz!

Meg is jött. Ezen a napon senki sem volt náluk boldogabb.

Egy öreg paraszt jelentkezett a dandárparancsnokságon:

Az ebrói harcok

1938 július 25.– november 15

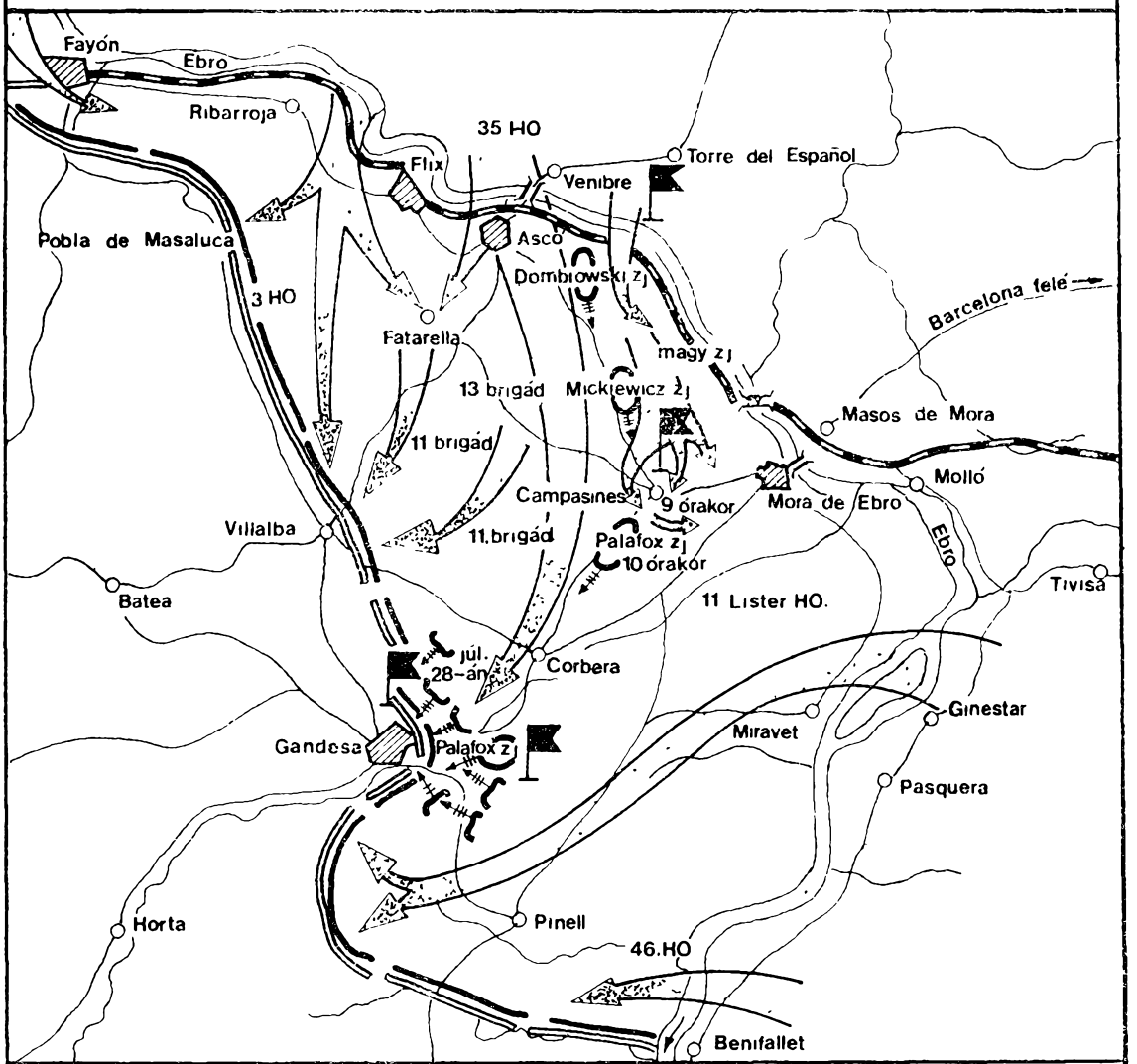

Erőviszonyok		
	Köztarsaságiak	Fasisztak
élőerő	200 000 fő	400000 fő
tuzérség	250 loveg	100 loveg
repülő	100 db	600 db
harckocsi	100 db	300 db

Jelmagyarázat

Koztársasagi állások es hadmozdulatok

Fasiszta állások

Nemzetkozi zászlóaljak tamadása

Magyar onkéntes zaszloalj

0 5 10 15 km

– A parancsnokkal szeretnék beszélni.

– Milyen ügyben?

– Azt csak a parancsnoknak mondhatom el. Bevezették a parancsnokhoz.

– Jöjjön velem két katona, parancsnok úr.

– Minek az, jó öregem?

– Majd azt meglátjuk.

Minden kérdés hiábavaló volt, az öreg nem mondta meg, hogy mit akar. A parancsnok mellé rendelt két katonát. Az öreg boldogan vezette őket. A kis olajfaligetben megállt és hosszasan mesélni kezdett. Mikor a köztársaságiak kivonultak, a falu határában talált egy géppuskát az út szélén. Hazaszaladt, olajat, szerszámot hozott és elásta az olajfásban.

– Itt kell neki lennie, nem is nagyon mélyen. Ássuk ki!

Hittek is neki a katonák meg nem is, de azért hozzáfogtak a munkához. Néhány perces ásás után előkerült a „Maxim", amit az öreg gondosan megőrzött a fasiszta megszállás alatt.

A Venta de Camposinesnél tereptisztogatás közben katonáink a Mora de Ebro felé vezető úton felderítést végeznek. Egy poros, szakállas katona géppuskát húz maga után az országúton, amikor egy parasztasszonnyal találja magát szemben, aki karján viszi kisgyerekét. Katonánk lélegzet-visszafojtva rohan hozzájuk, mindkettőt összecsókolja és még mielőtt az asszony magához térne, fogja a géppuskát és már megy is Mora irányába, folytatni a fasiszták üldözését.

Az asszony csak ekkor eszmél fel, hogy az öccse volt, akit már 10 hónapja nem látott és akiről öt hónapja semmit sem tud. Felsikolt a hirtelen örömtől és látszik rajta, fáj neki, hogy a váratlan találkozás után ily gyorsan el kell válniuk. De aztán mégis mosolyra húzódik a szája és boldogan int távozó testvére után.

– A szabadságért harcol – mondja öntudatosan.

Barcelona, 1938

Csatári József

AZ ELSŐ KÉT NAP AZ EBRÓN TÚL

Hajnalodik.

Hátunk mögött a keletről szűrődő világosságban ezüstösen csillog egy széles csík: az Ebró. Már a tulsó partján vagyunk. A zászlóalj a hegyek között felfejlődve vonul Gandesa felé. Itt már nem találkozunk ellenállással és csak az eldobott fegyverek sejtetik, mily eszeveszett menekülés játszódott itt le néhány órával ezelőtt. – Venga! Venga! – Gyerünk! Gyerünk! – biztatják egymást a fiúk. Az előreküldött járőrök pedig egymás után küldik ugyanazt a jelentést: sehol semmi, az ellenség menekül.

Kis tanyára érünk, öregasszony jön elénk: kis leánykát vezet. Oldalán a tipikus spanyol kőkorsó. Megállítjuk őket. Megkérdezzük:

– Vannak-e erre katonák?

– Nem uram, nem láttam erre senkit – mondja ijedten. Politikai megbízottunk katalánul szól hozzá:

– Nem jöttek erre visszavonuló csapatok?

Az öregasszony szeme felragyog. Katalán szó! Katalánul beszélnek hozzá, az ő édes anyanyelvén. Azon a nyelven, melyet eddig nem beszélhetett, amelyért eddig büntetés járt. Könnyben úszó szemekkel mondja:

– Nincsen erre senki, menjetek csak előre – és míg tovább haladunk, magához vonja a kisgyermeket: – Dios mio (istenem), hiszen ezek a mieink – mondja és keresztet vet.

Leérünk az útkereszteződéshez, s az ellenség felől két katona fut hozzánk. Egyikük lihegve mondja: – Vigyázzatok, két századuk van itt a hegy mögött. Rövid parancs Csapajevtől, és máris vonulunk két oldalt, bekeríteni. Harcra azonban nem kerül sor. A két század katonái jönnek a hegyről lefelé, feltartott kezekkel. Nem akarnak harcolni, örülnek, hogy fogságunkba kerülnek. Négy tiszt van közöttük. Ezek hallgatnak. A többiek jókedvűek, tudják, nem lesz semmi bántódásuk. De azért csodálkoznak, amikor mindegyiknek visszaadom a pénzét, a fényképeit és csupán késeiket tartom meg. Amikor a tiszteknek meghagyom aranyórájukat, töltőtollukat, értetlenül bámulnak reám. Náluk nem ez a szokás.

Az egyik kiküldött felderítő járőr jóltáplált, 30 év körüli férfit vezet elém. Remeg. Bátorítom és a katonák is biztatják, hogy ne féljen.

– Szegény munkás vagyok – mondja –, örök életemben dolgoztam.

– Hát akkor örülj, hogy velünk lehetsz – feleli az egyik katona.

Iratait kérem, helyette véletlenül a pénztárcáját mutatja. Megnézem és magam is megdöbbenek: 18 000 pezeta van benne, azonkívül nagy összegről szóló csekkek, Franco különböző bankjaiból. A fogoly katonák felé fordulok vele:

– Fiúk, mennyiért kellett harcolnotok ellenünk, a lázadók között?

Halkan, alig hallhatóan felelik: „Ötven centimosért naponta." Megmutatom a 18 000 pezetát, amit a „szegény munkásnál" találtam. Most már kifakadnak: „Az ilyen gazemberekért kellett harcolnunk ellenetek!" Közben újabb fogolycsoport érkezik, géppuskáikkal, lőszerükkel együtt. Harmadik századunk négy ágyúját vontatja be modern traktorokkal. Itt ragadtak, mert Lister és Campesino csapatai még az éjszaka minden utat lezártak.

Leérünk a Mora de Ebro-i útra. Összeölelkezünk Campesino előőrseivel. Már ők is egész fogolykaravánokkal rendelkeznek. Azután jön a fasiszták szokott bosszúja. Zúgva húznak el felettünk a nehéz olasz és német bombavetők. Tehetetlen dühükben felgyújtanak falut, erdőt, mindent, ami útjukba kerül. A katalán fiúk könnyes szemmel néznek a Barcelona felé húzó gépek után. Édesanyjukra, testvéreikre, kedveseikre gondolnak, akikre most százszámra fogják szórni a bombákat.

– Nem baj – mondja az egyik ökölbe szorított kézzel –, mi mégis győzni fogunk!

Egy napja vagyunk az Ebro túloldalán, miénk Corbera, már Gandesa közelébe értünk, de még mindig nem tudjuk, ki van tőlünk balra, még mindig nem tudjuk, milyen eredménnyel verekedett Campesino, akinek Mora de Ebro és Benisanet között kellett átkelnie a folyón.

A Rákosi-zászlóalj kap parancsot felderítésre és hogy könnyebb legyen a munka, előáll két páncélkocsi is. A zászlóalj éppen most fejezte be a történelmi nevezetességűvé vált útkereszteződés – Venta de Camposines – tisztogatását és már indul is a harmadik század a hegygerinceken, hogy kapcsolatot találjon Campesino csapataival. A katonák nem ismernek fáradtságot, pedig tegnap ugyancsak gyúrták a kilométereket és a néhány száz fogoly elszállítása sem volt gyerekjáték.

Lassan húzódnak balfelé a hegytetőn, kell az óvatosság, mert ki tudja, nem fognak-e ellenségre bukkanni. A páncélkocsik az országúton haladnak: megy minden, mint a karikacsapás. Mi is megyünk a kocsik után: Csapajev, Villadrosa és Marschall, a zászlóalj hírszerző tisztje.

De mily hamar vége szakad a munkának. Országúti járőrünk találkozik Campesino egy járőrével, akik ellenségnek tartottak bennünket és már támadást is készítettek elő ellenünk. Nagy az öröm: szabad az út Mora de Ebro-ig.

– No, Marschall! Gyerünk gyorsan a páncélkocsival, megnézzük, mi arrafelé a helyzet, meg mi is tájékoztatjuk őket – mondom. És már robogunk is. Igen ám, de egyet elfelejtettünk, hogy Campesinóék még nem tudják, hogy mi vagyunk előttük. Hiszen a járőrük még nem érhetett vissza és amikor fegyveres katonáik elállták az utunkat, bármilyen nagy is volt a csodálkozásunk, nem igen volt rá okunk. Gyakorlaton sem csinálhatták volna jobban. Négy-öt katona vagy 30 méterről puskát szegez felénk, vagy 20-an az útmenti árokba vetik magukat és kézigránátokat vesznek elő. Látszik, hogy talpraválo legények és a vezetőnk is jobbnak látja, ha leállítja a páncélkocsit, mert ennek fele sem tréfa.

Kiszállok és feléjük kiáltom: – Sois de Campesino? – Si! – válaszolják bizalmatlanul. Közelebb! – folytatják, nem a legbarátságosabb hangon. Megyek nyugodtan, hiszen tudom, hogy a mieink. De csak nem akarják leengedni a fegyverüket, míg végre aztán észreveszik rajtam, hogy én is Negrín katonája vagyok. Közben kiszálltak a többiek is a páncélkocsiból, és nagy ölelkezés után megindul a víg társalgás. Campesino és a nemzetköziek újra együtt. Mindenki egy szuszra szeretné elmondani, mit tud. Corbera a miénk – hadarjuk. – Mi meg elfoglaltuk Morát, Pinelt – viszonozzák sietve.

De nincs sok vesztegetni való időnk, a baráti társalgást komoly katonai tájékoztatás váltja fel...

Egy-két tiszttel és megbízottal szaporodva robogunk új tájakon, amiket a minap még a túloldali megfigyelőnkből szemlélgettünk... A Gandesát a fasiszták hátországával összekötő országút előtti, 535-ös magaslaton lévő megerősített állásokat támadjuk. A bal szárnyon, a corbera–gandesai utat szegélyező fás dombokon az első század, középen egy meredek szakadékon, „teknőn" keresztül a második század, a jobb szárnyon pedig egy erdős lapályon át a harmadik századunk indul rohamra. Már nemcsak hajnalodik, kivilágosodott. Géppuskásaink a második század feje felett tüzelve igyekeznek a fasiszták beépített automata fegyvereit elhallgattatni. Sikertelenül. A lejtőn lefelé, majd felfelé a meredek hegyoldalon rohamozó második századunk főként spanyol katonáit szinte halomra lövik, ölik, gyilkolják a fasiszták géppuskásai, mesterlövészei. Elesik Holdas László, a csehszlovák fiú, az első szakasz parancsnoka. Elesik Salas, majd Porcel, a század másik két szakaszának spanyol parancsnoka is. Halottak és sebesültek. Rohamunk a nyílt terepen nem sikerült. A második századból élve, épen nem sokan maradtunk. Akik megmaradtunk, besötétedés után az első századdal együtt ismét megkíséreltük a domb rohamát. Ekkor már Gandesa első házáig eljutottunk.

Barcelona, 1938

Nógrádi Jenő

A KÖZTÁRSASÁG FOGLYAI KÖZÖTT

A zászlóaljnál, dandároknál, hadosztályoknál állandóan szól a telefon. 100 fogoly, 800 fogoly, 1000 fogoly... elfogtunk egy géppuskás századot teljes felszereléssel... Néhány nap alatt 5000 fogoly! Ennyi foglyot még nem ejtettünk egyetlenegy hadműveletnél sem. Hosszú sorokban jönnek hátra a foglyok. Legtöbben nadrágban, ing nélkül, fejükön rohamsisak. Ezt megőrizték a legnagyobb hőségben is. Szőrösek, bágyadtak, gondterhesek. Átszállítják őket az Ebrón. A fasiszta tisztek nem így képzelték el az Ebrón való átkelést! Biztosak voltak benne, hogy fegyvereikkel együtt kelnek át és ki tudja, hol állnak meg. Talán a francia határnál. De nem így történt.

Falset, katalán községben gyűjtik össze a foglyokat. A legtöbben már látják a különbséget a fasizmus és a szabad, demokratikus köztársaság bánásmódja között. Élénken beszélgetnek. Felemelt ökölllel köszöntik a látogatókat. Gyorsan és sokat beszélnek. Sok a mondanivalójuk. Az egyik, Sanchez, mindent egyszerre akar elmondani. Fiatal, 24 éves asztúriai munkásgyerek. Kényszerrel sorozták be. Sokszor át akart szökni a köztársaságiakhoz, de a fasiszták nagyon őrködtek. Attól is félt, hogy a fasiszták az otthon maradottakon töltik ki bosszújukat, ami nem egy esetben megtörtént már. Nem tekinti magát fogolynak.

Ezelőtt voltam fogoly, most szabad ember vagyok – mondja. – Egy munkásgyereknek, ha civil, ha katona, a fasizmus szörnyű rabságot jelent.

Mohamed Ben Alcen 75 éves mór. 15 éves korától állandóan katonáskodik. Hol a spanyolokkal, hol a spanyolok ellen harcol. Ahová viszik! Most a fasiszta generálisok Katalónia ellen küldték. Tipikus rabszolgazsoldos. Nem látszik meg az arcán a kor, a sok hányattatás: harcképes és erős. Miért állt be Franco seregébe?

– Azoknak a tiszt uraknak, akik ott a túloldalon vannak, mindig szükségük van mórokra. A mórok mindig előre mennek, meghalnak... azután jönnek a tiszt urak. Így volt, így van...

Mohamed Ben Alcen gyarmati rabszolga nem megy többé neki vakon a halálnak. A köztársaság nem küldi a szerencsétlent.

Puerta Fernández Hasen csak 15 esztendős. Az apja spanyol, az anyja mór rabszolganő. Spanyol nevét az apja után kapta. Azért állt be katonának, mert nem volt mit ennie.

– Legalább enni kapok... nem lesz az a sok koplalás – mondja. Az első adandó alkalommal felemelte a kezét, nem akart harcolni, csak enni akart. A 15 éves Hasen már nem fog Mohamed Ben Alcen sorsára jutni. Nem lesz többé zsoldos anyja, apja és felszabadítói ellen.

A tisztek zavarban vannak. Még nem értették meg, hogy nem lövik őket agyon, amint azt ők csinálják a köztársasági foglyokkal. A legénység nem tiszteleg már nekik... számukra egy világ omlott össze.

A kérdésekre igyekeznek nyugodtan válaszolni. Egyikük sem tagadja meg a feleletet. Mindent elmondanak, amit tudnak. Nem tudnak sokat, mert a parancsnokság olasz és német kezekben van.

A katonák nagy tömege elégedett. Lassan magukhoz térnek, felmelegednek. Boldogan szívják a most kapott cigarettákat. Ők már biztosak abban, hogy nem lesz semmi bántódásuk. A munkás- és parasztfiúk ösztöne jól működik. Hiszen, amikor felnyújtották a kezüket, már közel voltak ahhoz, hogy mindent megértsenek. Mikor az egyik laktanyát a köztársaságiak körülfogták, 10 percig sem tartott a harc. A tisztek lőttek, de a legénység már nem akart harcolni, megadták magukat.

Csoportokba verődnek. Gyűlés lesz. A köztársasági hadsereg főmegbízottja jött ki hozzájuk.

Osorrio Tafall beszél: – A köztársasági hadsereg, amely fogságba ejtette önöket, az egész spanyol nép boldogulásáért küzd. A kormány 13 pontban foglalta öszsze a spanyol nép követeléseit. Biztosítja a spanyol nemzet teljes függetlenségét, véget vet minden idegen megszállásnak. Békét, szabadságot jelent, boldog jövőt.

De régen hallottunk ilyen szavakat – hallani a foglyoktól, s mintha a hosszú fasiszta rabság alatt csak ezt várták volna, lelkes éljenzésbe kezdenek: Viva la Republica! Viva la Libertad! Viva España!

A fasiszta bestiák nem nyugszanak. Július 30-án megjelennek az olasz és német repülők Falset felett, és bombáikkal füsttengerbe borítják a községet. Ezt a gyilkos műveletet aznap még hatszor ismétlik meg. A foglyok borzadva szemlélik a romba döntött házakat, a gyerekeiket sirató anyákat, a percekkel előbb még vidáman csevegő fogolytársaikat, kik soha többé nem fogják meglátni Zaragozában, Sevillában vagy Burgosban élő családjukat, mert széttépte őket azoknak a bombája, akik nem is olyan régen még harcba küldték őket.

Barcelona, 1938

Pataki István

NEHÉZ DOLOG AZ ÉLELMEZÉS

Mint a zászlóaljtörzs ételhordója, szokás szerint az est beálltával ballagok a többiekkel együtt, hogy felhozzuk az oly nagyon várt vacsorát. A teherautó messze tőlünk áll meg. Az ellenséges tüzérség ugyan állandó tűz alatt tartja az országutat, de puskagolyó már nemigen kerül ide, és ha egy-egy eltévedt golyó le is esik mellettünk, már nem zavar bennünket. Így várjuk esténként az országút árkában vagy feljebb a szőlőtőkék között, míg megjön az autó. Neumann Jenő, a segédszolgálatok parancsnoka, gondoskodik, hogy semmiben se legyen hiányunk.

A hold még nem jön fel, sötét este van. Az autó csendes búgással érkezik és mi azonnal körülfogjuk. Megkapjuk az élelmet és aztán egymás után indulunk, csendben, a völgyön keresztül, ki-ki a maga egységéhez.

Alig hagyjuk el az országutat, vagy 15 méterre tőlünk két gránát csapódik be. Ösztönszerűen megállunk és lehasalunk. Az öszvérek, melyek a vacsorát cipelik, megijedve kiszakítják magukat vezetőik kezéből és nekiiramodnak a nagy sötétségnek. Még egy perc sem telik bele és a két gránátot követi a többi. Mindegyikünk iparkodik a sötétben tapogatva valami fedezéket találni. Én egy kőfal tövében húzódom meg és várom az elkövetkezendőket. A pergőtűz eltart vagy 20 percig, de oly hevességgel, hogy azt hiszem, ebből nem kerülünk ki élve. Izgalmas, idegölő percek, amelyek óráknak tűnnek.

Végre ritkulnak a lövések és lassan-lassan csak elvétve esik le egy-egy gránát. Egyszerre teljesen megszűnik a tüzelés: semmi zaj. Egy-két perc múlva félhangos hívó szavakat hallok a halotti csendben: Rico! Pedro! Pataki!, majd innen is, onnan is a válaszokat: Aqui! (Itt.)

Lassan összeverődünk. Egymást tapogatjuk és nevetünk. És rohamozzuk egymást a kérdésekkel: Megvagy? Nem sebesültél meg? Megvagyunk mind az öten.

De nincs sok időnk és gyorsan napirendre térünk a történtek felett. Mi van a vacsorával? Hol vannak a megpakolt állatok? Gyorsan meg kell keresnünk őket. Öten ötfelé, be a szőlőkbe. Koromsötét van. Csak pár métert megyek és máris belebotlom az egyik mozdulatlan öszvérbe. „Ez jól kezdődik", gondolom magamban. „De kitartás, csak nem verte mindet agyon a gránát!" Amint így morfondírozom magamban, hallom, hogy nem messze tőlem rángatják a szőlő levelét. Megyek a zaj felé és egész közelre érve látom, hogy az egyik öszvér nagyban vacsorázik. Megfogom és vonszolom magam után, hogy elérjem találkozó helyünket.

Lassan-lassan összeverődünk, mindegyikünk egy-egy öszvért húz maga után. A sötétségben nem tudjuk megállapítani pontosan, hogy mind a miénk-e. De a fontos az, hogy a létszám egyezik. Az öszvérek megvannak, de hol vannak az éthordó kondérok? Gyorsan megkötjük az állatokat, és megyünk megkeresni őket. Éjfél után járunk, a hold már kezd kibújni a hegyek mögül és kissé megkönnyíti a munkánkat. Összeszedjük a kondérokat. Van, amelyiket gránát talált telibe és roncs lett, van amelyik teljesen ép maradt. Az enyémet vagy három-négy szilánk fúrta keresztül. Amint újra összejövünk, egyöntetűen megállapítjuk, hogy leves már egyikben sincs, csak száraz grabanca, és annak is hiányzik a jó harmada.

– No, fiúk – mondom –, itt nincs más hátra, mint arányosan elosztani az egészet.

És megkezdődik a nagy osztozkodás. Akinek a leghosszabb a karja és legnagyobb a marka, az helyettesíti a merőkanalat. Az ügyet elég hamar és simán intézzük el, és sietve indulunk útnak, hogy legalább a megmentettből minél előbb ehessenek éhes bajtársaink.

Barcelona, 1938

Kovács József

A 356-OS MAGASLAT

Harmadik napja már, hogy ismét az első vonalban vagyunk. Az ebrói átkelés 45-ik napja virradt ránk, amit már testileg és idegileg is érzünk. A fasiszták tüzérsége és repülői gondoskodtak arról, hogy a második vonalban, a tartalékban se pihenhessünk egy napot sem. Zászlóaljunk Corbera előtt a 356-os magaslaton foglalt állást, a már előzőleg kiásott árkokban, felkészülve a fasiszták támadására, amely már napok óta teljes erővel folyt.

Nem csalódtunk. 11 órakor mintha égszakadás rázta volna meg a levegőt. Körülbelül 80 üteg, 120 ágyú kezdi meg a tüzet az első és második vonalunk ellen. Az ágyútűz alaposan felszántja a földet, előkészítve a talajt a fasiszták támadására. Közben megjelennek a repülők, és nemcsak bombáikkal szerencséltetnek bennünket, hanem a jobbra lévő állásainkat alacsonyra szállva géppuskázzák is. Ha a fasiszták kapnának ilyen tüzet, már ész nélkül menekülnének. A mieink higgadtan várják, mikor indul támadásra az ellenséges gyalogság.

Nem váratnak sokáig magukra. Kora délután alábbhagy a tüzérségi tűz, és megkezdődik a fasiszták első rohama állásaink ellen. Megszólalnak a géppuskáink és munkába kezdenek puskásaink is. Ritkulnak a fasiszták sorai, és nagy részük visszahúzódik. Egynéhányuknak sikerül egy beugró részen beszivárogni, és kettévágva vonalunkat az első és negyedik század között, állást foglalni a hegy lejtőjén. Ezzel az eredménnyel azonban nincsenek megelégedve, nem nyugszanak, újabb tüzérségi és aknatüzet zúdítanak ránk, újabb támadást indítanak.

Friss erőket dobnak be, de megérkezik a mi segítségünk is. A 189-esek egy százada – látva a veszélyes helyzetet – minden parancs nélkül segítségünkre jön. Majd újabb segítség érkezik, a 14-esek és a 12-esek egy-egy szakasza, majd a „Dombrowski" két százada Chamón zászlóaljparancsnokkal az élén. Megérkezik Franek kapitány, a „Mickievics" parancsnoka egy századdal: ők közeli tartalékban maradnak, elkészülve minden eshetőségre. Ezek a csapatok a legnagyobb gránáttűzben jönnek előre, azt hisszük, hogy egy sem marad épen belőlük. És csodálatosan, emberveszteség nélkül érik el állásainkat.

Ezen a délután még kétszer támadnak a fasiszták, de minden kísérletük megakad bátor géppuskásaink és puskásaink tűzfalán. Fasiszta hullák tömege hever árkaink előtt.

Csapajev irányítja az egész vonalon a harcot. Ha valahol veszélyes a helyzet, menten megjelenik és személyes ottlétével nyújt biztonságot katonáinak. Voltak nehéz pillanataink. Zászlóaljunk látja el a csapatokat az egész szakaszon lőszerrel. Nehéz dolog ez az erős tűzben, de összéreseink és katonáink fáradhatatlanok. A fasiszták már negyedik támadásukat intézik ellenünk, amikor néhány katonánk, akinek már elfogyott a lőszerkészlete, hátraszalad. Az utolsó pillanatban azonban rohanva meghozzák az újabb szállítmányt és pillanatok alatt újból megtelnek a tölténytáskák.

Mason bajtársunk boldog, hogy megjött a géppuska eledele, szaladva viszi a láda lőszert puskájának, mely egész délután ontotta a tüzet a fasiszták ellen. Most megszólalnak a mi ágyúink is, lövik a két vonal között lévő völgyet. Pánctörő lövegünk összes gránátjait kilövi arra a kis területre, ahová befészkelték magukat a fasiszták. Harckocsijaink a legnagyobb pergőtűzben zúdítják tüzüket a fasiszták állásaira. A „Dombrowski" két géppuskája a második vonalunkból ritkítja a fasiszták sorait.

Estefelé segítségünkre sietnek a fasiszták repülőgépei is. Úgy látszik, a pilóták rosszul tájékozódnak és saját vonalaikat géppuskázzák végig. Földi társaik kétségbeesetten integetnek

zsebkendőikkel, míg rájönnek a tévedésre, és visszafordulnak a gépeikkel.

Este 11 óráig lő a fasiszta tüzérség bennünket. Nehéz és veszélyes napunk volt, még az öreg katonák sem emlékeznek ilyen világháborúra emlékeztető pergőtűzre. Katonáink elfelejtették a 45 nap fáradalmait és csak egy cél lebegett előttük: egy lépést sem hátra a fasiszták előtt. Öntudatunk ismét legyőzte az olasz és német technikát.

Megérkezik Edward dandárparancsnok és Varela dandármegbízott is, a zászlóaljparancsnokokkal együtt szervezik az ellentámadást, mert ezen a fontos magaslaton egyetlen egy fasisztának sem szabad maradnia. Még az éj folyamán a „Dombrowski" két százada oldalról támadva egy merész rohammal kiveri az ellenséget, amely már éppen kezdte magát beásni. Nyolc géppuska, több mint 100 fegyver és nagy mennyiségű lőszer a zsákmány. Amit a fasiszták hosszú repülő- és tüzérségi előkészítéssel tudtak csak elérni, az nekünk egy éjjeli támadással, rövid pár perc alatt sikerült.

Szállítják a sebesülteket. Bandinak, az első század helyettes parancsnokának a jobb karját törte el egy robbanógolyó, ugyanazon a helyen, ahol Leridánál is kartörést szenvedett. Vajda Ernő főhadnagy mosolyogva fekszik a hordágyon; az ő kedvét még a fasiszták golyója sem tudja elvenni. Kakuk József salgótarjáni bányász jobb combján kapott súlyos lövést. Váli Zoli, akinek ez volt az első frontja, az állán sebesült meg, de továbbra is kitart géppuskája mellett, és csak késő este megy a kötözőhelyre, amikor lecsendesül a harc. A sebesültek között van Illés István főhadnagy is. Wachtel Andor – elszigetelve százada többi részétől – összeszedte a körülötte lévő katonákat és kitartottak késő éjjelig, amikor megérkezett a váltás. Akkor sebesült meg a kezén. A leváltás után már nem találjuk sorainkban Pongrácz Györgyöt, aki a párizsi egyetemről jött közénk, sem a mi cseh barátunkat, Kratochvill főhadnagyot. Ott estek el a 356-os magaslat védelmében.

Barcelona, 1938

Sebes Imre

UTOLSÓ NAP A FRONTON

Corberánál az 565-ös magaslat előtt vagyunk beásva. 60-adik napja már, hogy átkeltünk az Ebrón, s a diadalmas előrenyomulás után most egymás után verjük vissza az ellenség rohamait.

Éjszaka van. Néma csend. Szinte nehéz elképzelni, hogy pár óra múlva, amikor majd töredezik a sötétség, az ágyúk dübörgése össze fog olvadni a géppuskák kattogásával, fejünk felett megjelennek a bombavetők és 15 percenként szórják le állásainkra borzalmas terhüket.

60 nap! 60 napja már, hogy a spanyol népfront katonája a pergőtüzek zuhatagában védi az Ebró tulsó partján a köztársaság minden talpalatnyi földjét. Fáradtak a fiúk. A testi fáradtság mellé az idegkimerültség is párosul.

Sápadt gyertyafény mellett ülök a parancsnokságon a telefonnál, a földbe vájt fedezékben, amikor a parancs érkezik: reggel ötig az angol elvtársak leváltanak bennünket. Csapajev gyorsan kiadja a parancsokat, az angol zászlóalj pontosan érkezik, s az éj sötétjében átadva állásainkat, századaink elvonulnak. Három kilométerrel a vonal mögött, egy völgyben helyezkedünk el, várva az újabb parancsot, mely valószínűleg a pihenést jelenti. A katonák kábultan dőlnek pokrócaikra, s percek alatt mindenki álomba merül. Nézem a fiúkat: elrongyolódott ruhákban, kéthónapos szakállal, lehetetlen helyzetben elnyúlva fekszenek a földön. Fejük alatt kő a párna, derékaljukat ezernyi göröngy képezi. De ők boldogan alszanak az elmúlt napok harcainak fáradtságával a csendes spanyol hajnalban.

Az Ebro felől jó szagú szellőt hoz a szél. Már kivilágosodott. A géppuskák megszólalnak. Ütemszerű pattogásuk bántóan zavarja a völgyben elterülő békességet. Erősödik a tűz. Már a tüzérség is dolgozik. Fokozódik a harc ereje. Első vonalunkat pergőtűz alatt tartják. Ez támadást jelent!

A parancs rövid és világos. A fasiszták támadása frontáttöréssel fenyeget, s a mora–corberai országút mentén állást kell foglalnunk. Egyetlen vezényszó és a fiúk már sorban is állnak. Mikor a megbízott elvtárs szavai elhangzanak, újra ott áll zászlóaljunk a hegy lábánál, hogy bebizonyítsa: a Spanyol Köztársaságért, a spanyol nép függetlenségéért utolsó leheletéig kész küzdeni.

Egyes sorokban húzódunk fel a hegygerincre s percek alatt épülnek géppuskafészkeink, lőréseink, megfigyelőpontunk és telefonhálózatunk. Halálsápadtak az emberek, ilyennek még nem láttam őket. Valami dacos elszántság ül az arcokon. A tűz ereje kissé alábbhagy. Az ellenség úgy látszik, elhalasztotta a támadást. De felvonulásunkat felfedezték s rövid félóra múlva az aragóniai hegyek ködéből fokozódó búgással száll felénk 30 bombavető. Kissé hátunk mögé repülnek, utána egyenesen állásaink fölé szállnak. A fiúk fegyelmezetten fekszenek a földön, tekintve, hogy fedezéket még nem volt időnk készíteni. Minden szem a gépeket figyeli... Pontosan látjuk, amint a kis apró pontok elhagyják a Junkerseket, s szélvészszerű zúgással, pillanatonként nagyobbodva zuhannak a föld felé. Egy-két másodperc, és eget-földet remegtető erővel nagy tűzcsóvát, majd füstfelleget okádva robbannak a légibombák. Mellünket kissé összeszorítja az iszonyú légnyomás.

Ahogy a füstfelleg kissé enged sűrűségéből, már kezünkben van századunk jelentése. A jelentés kedvező. A bombák 100–150 méternyire robbantak állásainktól, és senkiben sem tettek kárt. Már napirendre térünk, amikor a megfigyelő újabb ellenséges repülőraj közeledését jelzi. Újabb 15 gép közeledik felénk, egészen alacsonyra szállva. Ismét, mint ahogyan az előbb, mindenki a földhöz lapul. Már zuhognak is a légibombák, s mikor oszladozóban van a füstfüggöny, szomorú a jelentés. Zászlóaljunknak 11

halottja van és a szétroncsolt holttestek között 16 sebesültet találtak a szanitéceink.

A fasiszta gyalogság is támadásba lendül, de géppuskáink halálos biztonsággal lőnek be minden talpalatnyi földet. A vacsorával érkezik az újabb parancs, mely szerint ténylegesen leváltanak bennünket. Éjszaka egy órakor érkezik a váltó csapat, s mi lefelé indulunk a Mora de Ebro-i országútra. A hangulat emelkedőben van. Mindenkit frissít a közeli pihenő reménye. Kis szakadékokon keresztül tartunk az országút felé!

Az országúton autókra ültünk, s hosszú karavánunk elindul az Ebro tulsó partja felé. Most már pompás hidakon vezet utunk, de azért kellemes a visszaemlékezés átkelésünkre, amit csónakokkal tettünk meg az ellenség tüzében.

Gyémántként ragyognak fejünk felett a csillagok ezrei, mellyel csak a spanyol éjszaka dicsekedhet. Távolról még eljut hozzánk egy-egy puskalövés és mi, a rohanó autókon nem tudjuk, hogy utoljára voltunk a fronton, hogy nem fogjuk viszontlátni az ismert lövészárkokat, hogy talán örökre elbúcsúzunk Madridtól, Jarama olajfáitól, a büszke aragóniai hegyektől, ahol annyi véráldozattal védtük egy elárult nép szent ügyét.

A fáradtság lezárja a daloló fiúk ajkát, s a pirkadó hajnal pokrócaikba burkolva találja őket a robogó autókaravánon, amely egyre távolodik a dicsőséges ebrói fronttól.

Barcelona, 1938

Jász Dezső

HISPÁNIÁBAN

...Engem a háború kitörése Madridban ért, ezért 1936. július 20-án – két nappal a fasiszta átkelés után – csatlakoztam a köztársasági hadsereghez. Persze, előbb tisztáznom kellett: összeegyeztethető-e megbízatásommal, hogy felcseréljem a civilruhát az uniformissal.

Katonai pályafutásomat Spanyolországban a Quinto Regimientonál – az 5. ezrednél – kezdtem. Dolores Ibarruri kísért el Cuatro Caminosba[14], ahol az ezredparancsnokság állomásozott. Az 5. ezrednek Francisco Barbado volt az első parancsnoka. Négy hét múlva a kommunistáknak a kormányba való belépése után lett Enrique Lister az 5. ezred parancsnoka.

A Quinto Regimiento nem lépett fel önállóan a harcok során, feladata az volt, hogy menetzászlóaljakat szervezzen, amelyeket azután a katonai helyzet követelményeinek megfelelően vetettek be, különböző magasabbegységek kötelékében. Ily módon került fel az 5. ezred a legkülönbözőbb hadszínterekre: Andalúziába, Extremadurába, a Sierra Guadarramába stb.

A főváros védelmében – kezdetben – zászlóaljcsoport-parancsnokként vettem részt. Csoportom első zászlóalja túlnyomó többségében középiskolai tanárokból állt; nekem kellett megtanítanom őket a „kardforgatásra" – öt nap alatt...

November 11-én a fasiszták a Puente de Andalucia előtt állottak, amelyet – légvonalban – mindössze három kilométer választ el a Puerta del Soltól, Madrid központjától. Minden utcáért, minden házért elkeseredett harc folyt. A zászlóaljcsoport tüzérsége nemegyszer közvetlen irányzással lőtte a fasiszta állásokat. Csak december 20-án sikerült kivernünk a helységből a francóistákat... A zászlóaljcsoport körzetében január elején beállt szélcsend folytán lehetővé vált, hogy berendezkedjünk a tartós védelemre...

Június elején változás állt be a helyzetemben: Észak-Spanyolországba vezényeltek, ahol a Franco-fasiszták támadásba mentek át. Észak-Spanyolország a Spanyol Köztársaság védelmi rendszerének legsebezhetőbb pontja volt. A népfront itt nem támaszkodhatott olyan szilárd alapra, mint az ország többi részében. Amíg Asztúriában a kommunisták és a szocialisták vitték a szót, Euzkádiban – Baszkföldön – a Baszk Nemzeti Párt volt a népfront vezető ereje. A baszk nacionalisták a népfrontot kényszermegoldásnak tekintették: a népfrontprogram megvalósítása csak annyiban érdekelte őket, amennyiben biztosította Euzkádi önkormányzatát. A Baszk Nemzeti Párt vezetőinek nem volt ínyükre a hadviselés egységes irányítása sem. Mindez az ellenség dolgát könnyítette. Kedvezett a Franco-fasisztáknak a földrajzi helyzet is.

A gijóni csatával kezdetét vette Észak-Spanyolország védelmének utolsó szakasza. A csata alatt a német repülők, előre meghatározott órarend szerint, naponta háromszor bombázták nemcsak a várost, hanem a környéken fekvő falvakat is. Alig ült el az ellenséges repülőgépek zúgása, máris megindult a sürgés-forgás a faluban. A parasztok minden bombatölcsért szemügyre vettek: találgatták, vajon mekkora lehetett a bomba? Erre saját mértékegységük volt. Abból indultak ki: hány tehén férne el a bombatölcsérben? Tanúja voltam, amikor egy asztúriai parasztember „mértéket vett" a tölcsérről, amelyet egy 500 kilós bomba becsapódása vágott. 10 percig állt szótlanul a bombatölcsér mellett, majd megszólalt: – Uma bomba de cuatro vacas! Valóban az akkori viszonyokhoz képest nagy bombatölcsér volt: négy tehén kényelmesen elfért volna benne...

Szeptember 17-én Colungától délnyugatra újból lelőttünk egy német repülőgépet. A pilótának sikerült ejtőernyővel földet érnie. Másnap

bekísérték a hadsereg-parancsnoksághoz. Én hallgattam ki. Nagydarab, hirtelenszőke fiatalember volt; alig egy éve végezte el a repülőtiszti iskolát. Az arcára volt írva, hogy fél, de igyekezett katonásan viselkedni. Az első kérdés, amelyet hozzá intéztem, az volt: – Ki a kedvenc írója? Kiderült, hogy – Karl May[15]. Megmondotta a kihallgatás során azt is, hogy a Condorlégió 88. harccsoportjához tartozik. Bevallom, akkoriban nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a dolognak, csak hónapok múltán tudtam meg, hogy ez az alakulat hajtotta végre – 1937. április 26-án – a guernicai tömegmészárlást, amelynek csaknem 1700 ember esett áldozatul...

Október 2-án az Északi Hadsereg utolsó támaszpontja, Gijon is elesett. A fasiszták hajnali öt órakor vonultak be a városba. Észak-Spanyolország kiürítése után új felvonás kezdődött számomra a drámában, amelynek 1936. július 20-a óta szereplője voltam: az Andalúziai Hadsereg hadműveleti osztályának élére neveztek ki.

Az újév állásharcokkal telt el. Az ellenség furcsamód belenyugodott a történtekbe. A harctér viszonylag nyugodt légköre lehetővé tette a második védelmi öv berendezését, amelybe Jaén előterét is bekapcsoltuk. Ez a vidék, amely sokban hasonló a Kisalföldhöz, nagyon termékeny. Rendkívül gazdag természeti kincsekben is. Védelméhez ezért fontos érdekek fűződtek.

Az utak általában rossz karban voltak: állásaink egy részét csak rossz, sziklás öszvérutakon lehetett megközelíteni. Voltak ugyan természetes utak is, de használhatóságuk az időjárástól függött. Ez a helyzet akadályozta az utánpótlást. A munkásszázadok, amelyeket 1938-ban állítottunk fel, több mint 300 kilométernyi új utat építettek. Csaknem nyolc hónapon át visszhangzott a hegység a csákányok zajától, amíg végre elkészült az út, amely 2000 méter magasságban szeli át a Sierra Nevadát. Rendbehoztuk a hidakat is. Rengeteg dolgunk volt. Az átszervezés során kiürítettük a Sierra Nevada északnyugati lejtőjén álló állásokat. Mint a sakkjátszmában, a harctéren is sokszor kénytelen az ember feláldozni egy-egy figurát, hogy előnyösebb helyzetbe kerüljön ellenfelével szemben. De a Sierra Nevada környékén, a terep miatt, nem is kellett ellenséges támadástól tartanunk...

A déli harctéren összevont francoista egységek nem voltak elitalakulatok: 70 százalékban botcsinálta katonákból álltak. Alig múlt el nap,hogy át ne állt volna hozzánk egy-két ellenséges katona. Így tudtuk meg, hogy a fasiszták munkatábort rendeztek be Corchuna mellett. Itt csaknem 400 hadifoglyot őriztek, akik Észak-Spanyolországban estek fogságba. A munkatábort öt kilométer választotta el állásainktól. A partizánok úgy ismerték a terepet, mint a tenyerüket. Kézenfekvő volt, hogy megkíséreljük kiszabadítani a foglyokat.

A vállalkozás teljes sikerrel járt: a partizánoknak a sötétség leple alatt sikerült – a fasiszták állásai mögött – Motril környékén partra szállniuk. Minden úgy ment, mint a karikacsapás. A fasiszták teljes biztonságban érezték magukat: a partizánoknak sikerült észrevétlenül megközelíteni a tábort. De még így is bőven akadt dolga a puskatusnak, amíg ártalmatlanná tették az őrséget. A foglyok egy részét mindjárt fel is fegyverezték. Ennek a rögtönzött alakulatnak sikerült is átvágnia magát az ellenséges állásokon.

Az út visszafelé Calahondán át vezetett. Egyre több házban gyulladt fel a lámpa.

– !Los rojos! !Los rojos! – Itt vannak a vörösök! – újságolták egymásnak a falusiak. Mindenki örült.

Az andalúziai harctéren a mi szempontunkból 1938. második felében kielégítő volt a helyzet, de az összhelyzet sok kívánni valót hagyott hátra, mivel az ebrói csata után egyre erősödött az ellenség nyomása az északkeleti arcvonalon.

Budapest, 1969

Várnai Zseni

A SÁRGA SZÉL

Be jó, hogy Kína messze van,
Spanyolország is messze van,
ha ott akár az ég szakad,
mi élhetünk még boldogan!
Nem az én földem, nem hazám,
és nem anyám az, aki sír,
nem a fiam, nem az uram,
akit benyel a néma sír.

Be jó, hogy Japán messze van,
ide a bomba el nem ér,
amit nem látok, érezek,
nem létezik, nekem nem él,
nem az én bőröm, és a vér
nem enyém, amely öntözi
a szomjazó rizsföldeket,
hol a nép egymást öldösi.

Be jó, hogy itten béke van!
Csöndes a föld, és nem morog,
sértetlen állnak házaink,
s a büszke katedrálisok,
békén legelnek barmaink,
madár fészkét se bántja más,
legföljebb égiháború,
és villámostor csattanás.

És mégis rosszat álmodom:
azt álmodom, ez Kína itt!
És én vagyok, mind én vagyok,
kiknek megölték fiait,
és Bilbaóról álmodom,
utánam sír a sok gyerek,
a rengeteg kis száműzött,
s úgy sírok, hogy fölébredek.

Megtapogatom vánkosom:
csak álom volt, itt béke van!
Nem engem ölnek, s aki sír
nem én vagyok, az messze van,

itt béke, béke, béke van,
hazudik, aki mást beszél,
madár se száll oly messzire,
ahonnan fú a sárga szél...

Be jó, hogy mindez messze van!
Nem igaz, nincsen messzeség!
Felgyujtották a házadat,
holnap az én födelem ég,
az én házam, az én anyám,
az én vérem, az én fiam...

Jaj, oly közel a háború,
s a béke olyan messzi van.

1937

Dr. Felkai Dénes

NEMZETKÖZI BRIGÁD ORVOS FŐHADNAGYA VOLTAM

Amikor 1937 júniusában Bolognában doktoráltam, már javában folyt a fasiszták támadása a Spanyol Köztársaság ellen. Bolognából elindulva, nagy izgalommal léptem át az olasz–francia határt. Körülbelül két hónapot töltöttem Franciaországban, közben tanultam valamit franciául is. 1937 szeptemberének első napjaiban elhatároztam, hogy átmegyek Spanyolországba. Közben barátaim segítségével összeköttetésbe kerültem a Francia Kommunista Párttal. Mint orvost örömmel fogadtak és felajánlották segítségüket Spanyolországba jutásomhoz. Abban az időben ez már nem is volt olyan könnyű. A határ felé utazókat gyakran elfogták, bebörtönözték, majd kitoloncolták. A hajóút sem volt biztató: még a Spanyolország felé tartó utasszállítókat is egyre-másra megtorpedózták az „ismeretlen" tengeralattjárók.

Az FKP egyik párizsi szervezetében azt javasolták, kérjek spanyol hazatérő útlevelet, így a legkevésbé veszélyes. Telefonáltak a spanyol nagykövetségre, ahol rögtön fogadtak. Rövid időn belül kezemben volt a „hazatérő" útlevél. Ezzel és a vízummal jelentkeztem a pártnál. Innen még átküldtek az Aide pour l'Espagne[16] nevű szervezethez. Kaptam ajánlólevelet Barcelonába a katonai főparancsnoksághoz, sőt egy mikroszkópot is a kezembe nyomtak, hogy azt vigyem magammal.

Másnap kikísértek a vonathoz és elindultam.

Befutottunk Port Bou határállomásra. Alig állt meg a vonat, rohantam a spanyol határőrséghez. Átadtam a magammal hozott ajánlólevelet. Mikor megtudták, hogy önkéntes orvos vagyok, megöleltek, és a legelső vonattal elindítottak Barcelona felé. Az állomáson ott állt a híres kék expressz maradványa: kívülről még kék is volt egy-egy vagon, de az ablakok kitöredezve, a valamikor elegáns ülések felszakítva.

A vonat a tengerparton épített töltésen haladt. Egy darabig gyönyörködtem a tájban, majd elmerültem egy könyvben. Egyszerre mozgolódás támadt: „Avion, avion!" (repülőgép) kiáltották többen is. Valóban közeledtek repülőgépek, de tekintve, hogy nagyon közel voltunk a határhoz, semmi rosszra nem gondoltam. Mikorra ismét feltekintettem olvasmányomból, a vonat már állt, jóformán egyedül maradtam a vagonban. Megragadtam a mikroszkópot, a kis csomagot, és leugrottam a töltésre, futottam, amerre a többiek. A töltésbe egy kis óvóhely volt vágva, a bejáratát homokzsákkal torlaszolták el. Éppen sikerült bejutnom, amikor a gépek elkezdtek bombázni és géppuskázni. Sok golyó csapódott a bejárat közelébe. Szörnyű érzés volt. Az öreg emberek a földre borultak, keresztet vetettek, imádkoztak. Én voltam az egyetlen fiatal férfi az óvóhelyen. Őszintén megvallva, féltem, de szégyelltem volna lehajolni. A bombázás, géppuskázás hosszú ideig tartott. Kiderült, hogy vasúti híd volt előttünk, azt akarták lerombolni.

Részben sikerült is. A mi oldalunk ép maradt: de az ellenoldal megsérült. Több helyen eltalálták a vonatot is, de csak géppuskagolyók, így a kár nem volt jelentős, az utasok közül senki sem sérült meg. Ez volt az első találkozásom a bombázással. Túlestem a tűzkeresztségen.

Az egyébként néhány órai út Barcelonáig majdnem egy teljes napot vett igénybe. Útközben többször is bombázták vonatunkat. Barcelonából Albacetébe kellett indulnom, a nemzetközi brigádok bázisára. A káderezésnél mondtam, hogy jól beszélek olaszul. Közölték, az olasz Garibaldi-brigád 4. zászlóalja most van alakulóban és oda osztanak be. Katonaorvosi kiképzést nem kaptam, de néhány napi albacetei tartózkodás után útba indítottak Katalóniába, Spanyolország északi részébe, San Estebanba. Ott szervezték 1937. szeptember végén a Garibaldi-brigád 4. zászlóalját.

A zászlóaljat rövidesen a teruelli, majd az extremadurai frontra küldték. 1938 januárjában hastífuszt kaptam és a 45. hadosztály kórházában ápoltak. A lábadozás idejére, mivel igen rossz állapotban voltam, a barcelona–zaragozai útvonal valamikori tengerparti üdülőhelyére, Benicasimba kerültem.

1938. március 12-én a fasiszták sikeres támadása következtében megkezdődött Katalónia elvágása a központi fronttól. A dátumra azért emlékszem, mert aznap következett be az „Anschluss"[17]. Felszólították a kórház ápoltjait, hogy aki tud, jelentkezzen önként a frontra. Természetesen az elsők között jelentkeztem. Mivel Caspéhoz vonták előre a 45. hadosztály kórházát, velük kerültem a front közelébe. Fantasztikus munkát végeztünk a kórházban. Két héten keresztül alig aludtam naponta két-három órát, a legtöbb sebesültet azonnal kellett operálni vagy a továbbszállításhoz előkészíteni. Én a sebesültek, betegek elosztását végeztem. 1938 áprilisában Cambrillsba helyeztek, az 5. madridi hadtest kórházába. A kórház egy volt kolostorban működött, igen jó körülmények között. Én vezettem az egyik 200 ágyas belgyógyászati osztályt. Óriási munkát végeztünk, nagy volt a sebesült- és betegáramlás, különösen az ebrói front létrejöttekor. A kórházban gyakran találkoztam a magyar zászlóalj sebesültjeivel, betegeivel. Az 5. madridi hadtest vezető orvosa, dr. Villa, jól képzett spanyol orvos százados, gyakran meglátogatta a kórházat, de többször megfordult nálunk Lister tábornok is.

A cambrillsi kórházból 1938 szeptemberében kerültem el a nemzetközi brigádok kivonása alkalmával. Még ezt megelőzően Barcelonába mentem a Spanyol Kommunista Párt központjába, a külföldi tagok magyar szekciójába, a párttagságom rendezése miatt. 1937-es bejegyzéssel adta ki párttagsági könyvemet.

A volt internacionalisták gyülekezőhelye egy Palafrugell nevű városka volt, Katalónia északi részében. A magyar zászlóalj katonáinak zömével is csak itt találkoztam először. Itt kezdtük tervezgetni életünk további alakulását. A harcoktól távoli intermezzo azonban nem sokáig tartott, mert 1939 januárjában veszélybe került Barcelona, és önként jelentkeztünk – többen komoly sebesüléssel, mint Rajk László, vagy fél karral, mint Gyáros László – a város védelmére. Őket azonban nem vitték el, s mivel orvosokból is sokan voltunk, ott maradtunk.

1939. február 7-én a határ innenső oldalán még egy spanyol század tisztelgett előttünk, de néhány méterrel arrébb már a francia csendőrök zord sorfala között lépegettünk. Egyenként megmotoztak, nincs-e fegyver nálunk. Ezután következett a nagy menetelés. A csendőrök továbbhajszoltak bennünket azt állítva, hogy csak néhány kilométert kell gyalogolnunk. Ebből az volt az igazság, hogy ők, akik falutól faluig váltva kísértek, valóban csak néhány kilométert tettek meg. Mi azonban hajnaltól késő estig meneteltünk, míg végre felcsillantak a sötétben egy kerítés mögül Argelès-sur-Mer, az első tábor reflektorai. Bejárata előtt szenegáli katonák és francia tisztek fogadtak bennünket, majd megkezdődött az itthoni csendőrtisztektől jól ismert „hipiselés".

A tisztek elszedtek tőlünk karórát, fényképezőgépet és minden egyéb értéket. A franciák több tízezer embert zsúfoltak itt össze. Barakknak, vagy egyéb hajléknak nyoma sem látszott. Szívet facsaró látvány volt, hogy mellettünk spanyol nők és gyermekek a februári hidegben, a dermesztő szélben hasonló körülmények között tengődtek. Illemhely híján pokrócokat tartottak egymás elé, úgy végezték dolgukat. Néhány szivattyús kút működött csak a tengerpart fövenyén, de azok is kétes ivóvizet adtak. Az eredmény nem maradt el: hasmenéses megbetegedés tört ki. Élelmünk mindössze kenyér és konzerv volt. A táboron kívül tumultuózus jelenetek zajlottak le. A Francia Kommunista Párt képviselőjét, aki látogatóba akart jönni, megverték. Ebből parlamenti interpelláció, majd bocsánatkérés lett.

Néhány hónap múlva Gurs-ba vittek bennünket. Ez a tábor is több tízezer embert fogadott magába. A nemzetközi brigadistákon kívül az idezártak legnagyobb része spanyol katona és részben civil menekült volt. A nemzetköziek közül a németek, olaszok és mi, akik az európai fasisztabarát illetve fasiszta befolyás alatt álló országokból, Magyarországról, Jugoszláviából, Csehszlovákiából, Romániából, Lengyelországból jöttünk, nem mehettünk haza. Több latinamerikai ország, így Chile, Mexikó stb. hajlandó lett volna befogadni bennünket. Marseille-ben hajó várt ránk, de a franciák „nem akartak meg-

válni" tőlünk. Eleinte dolgoztatni akartak, ám a csendőrök minden kísérlete meghiúsult.

A táborban minden nemzetiségnél illegális pártszervezet működött, vezetőséget is választottak, akik kapcsolatot teremtettek – természetesen illegálisan – a Francia Kommunista Párt helyi szervezetével. A tábor nyomasztó légköre, a jövő kilátástalansága ellen egyetlen módon tudtunk harcolni: követni kellett a külvilági eseményeket. Időre beosztott napirendünk volt. Naponta tartottunk sajtószemlét, az elérhető francia lapokat fordítottuk. A legkülönfélébb tanulóköröket indítottuk. Én az angol nyelvi és a biológiai tanulókört vezettem, de voltak francia és orosz nyelvi, magyar és világirodalmi és SZK(b)P története tanulókörök is. Működtek technikai körök, volt műszaki rajz, építészeti kurzus stb. Működött énekkar is, ugyancsak az én vezetésemmel, amely különös izgalommal készült egy-egy magyar vagy nemzetközi forradalmi évforduló megünneplésére.

A gurs-i táborban kiharcoltuk, hogy a franciák engedélyezzék az ott lévő orvosokból és egészségügyiekből az egészségügyi ellátás megszervezését. Minden táborrészben létrehoztunk gyengélkedőbarakkot, és csináltunk központi kórházat és rendelőt is, ahol a nehezebb eseteket próbáltuk megoldani. Egy velünk hozott mikroszkóp, néhány sebészkés, injekciós fecskendő, kevés gyógyszer és vegyszer volt minden felszerelésünk. Szakorvos – mint a szemész Dénes dr. – alig volt közöttünk, mindenhez kellett értenünk (én például egy ideig orr-, torok- és fülészeti eseteket kezeltem – klinikai vizsgám óta először –, természetesen konzervatív módon).

A tábor francia katonaorvosai engedélyével a sürgős sebészeti eseteket kórházba vitethettük. A francia katonaorvosokat különben nem is láttuk, így lényegében magunkra voltunk utalva. Munkánkra különben jellemző, hogy még a francia csendőrök is gyakran kerestek fel bennünket.

A franciák nem nézték jó szemmel a mi szervezett életünket. Be akartak sorozni bennünket a francia idegenlégióba, ezt azonban ugyanúgy megtagadtuk, mint a dolgoztatást. Azzal sem értek el célt, hogy néhányunkat újra megvertek és fogdába zártak. Megkezdték a vezetők kiválogatását, a hangadókat más katonai büntetőtáborba hurcolták. Az elsők között vitték el Münnich Ferencet.

1939. szeptember 1-jén megkezdődött a második világháború. Bennünket különféle táborokba szórtak szét, így kerültem egy csoporttal Vernet-be. A táborban német rend uralkodott. Naponta jelentkeztünk névsorolvasásra, ha a név hallatára valaki lassabban válaszolt, vagy nem kapta le elég gyorsan a sapkáját, már csattant is arcán egy hatalmas pofon. A táborból kijutni nem lehetett, innen csak Afrikába lehetett kerülni.

1941. március elején megérkezett a német munkástoborzó csoport. A volt brigadisták közül – a szabadulás és hazatérés reményében – mintegy 400-an jelentkeztünk. A németek egyenként fogadtak bennünket, majd a bizottság megköszönte a jelentkezést, de semmit sem válaszolt egyikünknek sem. Elhagyták a tábort. Amikor május elején visszajöttek, egy hatalmas barakkban összegyűjtöttek bennünket. Az egyik jól megtermett német felolvasta azok nevét, akiket a bizottság elfogadott. Volt köztük több magyar is, az én nevem is elhangzott. Megtudtuk, hogy május 25-én indulunk Németországba vonattal. A beszédet így fejezte be a német: „Tudjuk, hogy maguk kicsodák, nekünk azonban szükségünk van munkásokra. Jelszavunk: Arbeiten und Maul halten! (Dolgozni és pofa be!) Nem voltak illúzióink, de tudtuk, hogy így közelebb kerülünk otthonunkhoz.

Május 25-én reggel csakugyan sorakoztattak bennünket a francia csendőrök. 1941. június 9-én érkeztünk Espenheimbe, az alig néhány száz házból álló kis faluba, Lipcsétől nem messze. Június 22-én a német fasiszták megtámadták a Szovjetuniót. Nem akartuk elhinni. Mindezek után érthető, hogy nem találtuk a helyünket. Vártuk, mikor jön már el az alkalom a továbbállásra. Végre egyik nap látogatónk érkezett a táborba Zwickauból. Elmondta, hogy ők már kapcsolatba kerültek az illegális Német Kommunista Párt több tagjával, és kaptak tőlük bizonyos információkat. Hazaszökésünkre a legjobb lehetőség Hegyeshalom környékén nyílhat. Kis vázlatot adott arról, merre vezet az út, hol helyezkednek el az őrségek. A megbeszélés szerint engem szeptember 12-én reggel a lipcsei pályaudvaron várt a randevú. Végre 1941. szeptember 14-én, szombat este, hosszú kalandos út után sikerült hazaszöknöm.

Budapest, 1986

Sebes Imre

MAGYARORSZÁGTÓL – MAGYARORSZÁGIG

Amikor eljutottak hozzám a nemzetközi brigádok Madrid védelmében vívott első harcainak hírei – 1936. november 7. után végleg elhatároztam, hogy én is Spanyolországba megyek. Kértem a pártot – mivel itthon úgyis illegalitásban kell élnem – engedjék meg és segítsenek hozzá Spanyolországba utazásomhoz. Azt a választ kaptam, hogy csak volt katonák mehetnek. Most boldog voltam, hogy leszolgáltam a katonaidőt. 1936 decemberében Kronovitz Mátyás segítségével – a sütőipari munkások között végzett illegális munkát, majd később a spanyol fronton harcolt és ott halt meg – Sátoraljaújhelynél átszöktem Csehszlovákiába. A cseh kommunisták elláttak a szükséges papírokkal, amelyekkel Franciaországba utazhattam volna.

A Népszövetség azonban Léon Blum, a francia kormány „szocialista" miniszterelnöke javaslatára, elfogadta a benemavatkozási egyezményt, amely azt jelentette, hogy egyik fél oldalán sem avatkozhat be külföldi hatalom.

A határozat értelmében be is szüntették az önkéntesek elszállítását Csehszlovákiából a köztársasági Spanyolországba, így *Gyuri* öcsémmel és *Propper Sándor*ral – mindketten nemrég szabadultak a magyar börtönből – pártutasításra illegálisan visszatértünk Magyarországra.

Nem adtuk fel a reményt, hogy az első adandó alkalommal mégis kijutunk. Hosszú, körülményes előkészület után 1937. augusztus 20-án el is érkezett a várva várt pillanat, és Gyuri öcsémmel együtt Franciaországba utaztunk...

Az illegális gyülekezőhelyen néhány nap alatt a nemzetközi önkéntesek száma kb. 70-re növekedett, köztük 8–10 magyar volt. 1937. szeptember 3-án éjjel keltünk át a Pireneusokon spanyol földre. ...A kiképzőtáborban néhány hónapot töltöttünk, és ezalatt az újonnan érkező magyar önkéntesek száma több mint 100-ra növekedett. A spanyol nép segítségére sietők önkénteseket az a felismerés vitte Spanyolországba, hogy a spanyol nép függetlenségéért harcolva, egész Európa, az egész világ békéjéért küzdjenek az emberiség ádáz ellenségei, a fasiszták ellen. A magyar munkások, parasztok és értelmiségiek, akik a köztársaság oldalán az igazságért harcoltak, egy pillanatra sem feledkeztek meg hazájukról. Erről beszélt a Párizsban megjelenő *Szabad Szó*-ban közölt felhívás: „Kötelességünk szülőhazánkkal szemben, hogy itt figyeljünk, tapasztalatokat gyűjtsünk, tanuljunk, hogy egy napon elvégezhessük ezt a munkát otthon is, a proletariátus egységpártjának megalakítását, a győzelem, az alkotás, a szocializmus megteremtésének pártját."

A magyar zászlóalj második századában, 1938. február 16-án, az extremadurai fronton estem át a tűzkeresztségen. Éjjel támadásra indultunk, hogy kiverjük a fasisztákat állásaikból. A földön kúszva közelítettük meg a fasiszta állásokat. Amikor észrevettek, golyózáporral fogadtak minket. Olyan fegyverropogás töltötte be az éjszakát, hogy azt gondoltam, mindannyian ottmaradunk. Zászlóaljparancsnokunk, Szalvay Mihály őrnagy buzdított bennünket. Bátorsága erőt öntött belénk. A támadás sikerült, a fasisztákat kikergettük állásaikból, és megfutamítottuk őket.

Ebben az ütközetben esett el századparancsnokunk, Steckmayer István kapitány, a közismert „Stefi". 1936-ban az elsők között ment Spanyolországba, és nem volt olyan harca a nemzetközi brigádnak, amelyben ne vett volna részt. Bátorságáról, hősies magatartásáról, kitűnő emberi tulajdonságairól nemcsak a zászlóaljban és az egész nemzetközi brigádban, hanem Spanyolország-szerte híres volt. Itt esett el *Nagy Pál* elvtárs, aki Magyarországról került ki. Itthon az illegális mozgalomban főleg a parasztok és agrárproletárok között végzett nagyszerű munkát. *Papacsek Péter* elvtárs a csepeli vasmunkásokat

képviselte a nemzetközi brigádban, rohamozás közben kapott halálos lövést. Jómagam is megsebesültem, és így nem vehettem részt a további extremadurai harcokban.

Zászlóaljunk másik nagy erőpróbája a léridai csata volt. Az ellenség támadásának megállítására vetették be egységeinket. A súlyos áldozatokkal járó léridai ütközet két napig tartott, de ez a rövid idő is megmutatta, milyen hősiesen tud szembeszállni a szabadságáért küzdő nép a fasiszta túlerővel. Az alacsonyan szálló ellenséges repülőgépek géppuskatűzzel árasztották el vonalainkat. Tankjaikra vörös zászlót tűztek, hogy becsapják katonáinkat. Amikor közelünkbe értek, hatalmas tüzet zúdítottak egységeinkre, elsősorban a 2. századra. A zászlóalj ez alatt a két nap alatt vesztette el a legtöbb magyart, köztük *Klein József* vasmunkást, a 2. század parancsnokát, aki Belgiumból jött Spanyolországba, Weiszbrunn Györgyöt, a zászlóalj politikai biztosát, és itt esett el öcsém, Sebes György századparancsnok-helyettes is. Sebesült századparancsnokát akarta megmenteni, és mind a ketten spanyol földön maradtak.

A feladatot végrehajtottuk, az ellenség előrenyomulását késleltettük, ezáltal egységeink szervezetten vonulhattak vissza. A mi zászlóaljunk utóvédként gázolt át a Segre folyón. Ekkor már egyetlen ép híd sem volt.

A fasiszták megnyitották a zsilipeket, hogy a folyó megáradjon. A Segre vize igen örvényes. Nagyon sokan nem tudtak úszni, de nem is lehetett, az örvénylő víz elsodorta az embert. Az embermagasságig érő vízben egymás kezét összekulcsolva gázoltunk át, nehogy az örvény valakit elragadjon. Körülbelül zászlóaljunk fele átért már a folyón, amikor a lánc elszakadt. Szerencsére beesteledett, és bár a fasiszták már közvetlen közelről lőttek, sikerült az egész zászlóaljat áthozni veszteség nélkül.

1938 tavaszán Franco újabb erősítéseket, fegyvereket, repülőgépeket kapott Németországtól. Ezzel az erősítéssel sikerült is a fasiszta lázadóknak áttörni az Aragón Frontot, és elkeseredett harcok során éket szorítottak a köztársasági csapatok közé, majd április 15-én Vinarozsnál lejutottak a Földközi-tengerhez. Ezzel sikerült nekik elvágni Katalóniát a szomszédos Valencia tartománytól, és a Spanyol Köztársaság területét két részre szakították. A fasiszták kitágítva az éket, gyorsan nyomultak előre, és északkeleten az Ebro folyóig, délnyugaton pedig egészen Valenciáig jutottak el. A köztársasági vezérkar elhatározta, hogy az Ebrónál offenzívát indít, s ezzel segíti a szorongatott helyzetben lévő valenciaiakat. 1938. július 25-én kezdődött a támadás, és a nagyszerű hadművelettel több mint három hónapra feltartóztattuk a fasiszták további előrenyomulását. A köztársasági haderő arra kényszerítette őket, hogy Valencia alól messze visszavonják csapataikat, s a harc menetét a gyengébb technikai felszereléssel bíró köztársasági harcosok diktálták.

Az ebrói harcok tüzében értesültünk arról, hogy a Népszövetség genfi ülésén Negrín, a Spanyol Köztársaság akkori miniszterelnöke bejelentette: a köztársaság kormánya elhatározta a nemzetközi önkéntesek kivonását a harcból. Természetesen Francóék oldaláról is vissza kellett volna vonni azokat a csapatokat, amelyeket Hitler és Mussolini küldött a spanyol nép elnyomására. Szeptember 23-án éjjel a nemzetközi brigádunkat kivonták a harcvonalból, előző nap délutánján a fasiszta német légierő búcsú bombatámadást intézett állásaink ellen.

A spanyol nép méltó módon akart köszönetet mondani a nemzetközi brigádok tagjainak. 1938. október 28-án Barcelonában díszes ünnepséget rendeztek a hős nemzetközi brigádok búcsúztatására. 53 nemzet fiai sorakoztak fel, hogy elvonuljanak a Spanyol Köztársaság kormánya és Barcelona népe előtt. Soha nem látott ünnepségben volt részünk. Virágesőben haladtunk végig a zászló- és virágdíszbe öltözött város utcáin. A spanyol nép és a kommunista párt nagyra becsülte azt a segítséget, amelyet a nemzetközi brigádok tagjai nyújtottak a polgárháború idején.

A Franco-fasiszták nem tartották be a Népszövetség határozatát; ellenkezőleg, a nemzetközi brigádok kivonása után német és olasz intervenciós csapatokkal nagy támadást indítottak északon és a központi fronton, Valenciától Madridig. Sikerült is jelentős területeket elfoglalniuk. Egész Katalónia veszélyben forgott. 1939 januárjában, amikor már Barcelonát fenyegette a fasiszták előrenyomulása, a nemzetközi brigádok önkéntesei, akik Katalóniában várták Spanyolországból való elszállításukat, ismét önként jelentkeztek, hogy segítsék a spanyol nép harcát. Második önkéntes jelentkezésüket

elfogadta a köztársaság kormánya, és a nemzetközi brigádok ismét a tűzvonalba kerültek. Ez új erőt adott a spanyol népnek. 150 kilométeren keresztül, két héten át szünet nélkül folyt a harc az előrenyomuló fasiszta csapatokkal a spanyol–francia határig.

A határon kb. félmillió ember, köztük több százezer harcos várta, hogy a franciák megnyissák a sorompót. A nemzetközi brigádok tagjai a Lister-hadosztály katonáival együtt az utolsók közt lépték át a spanyol–francia határt, és itt elbúcsúztak attól az 500 hős magyartól, akik spanyol földben alusszák örök álmukat.

Luigi Longo, a nemzetközi brigádok politikai biztosa búcsúztatta a nemzetközieket. Köszönetet mondott áldozatos tevékenységükért, és kiemelte az internacionalista zászlóaljak érdemeit.

Túl a francia határon nagy csalódás ért minket. Francia csendőrök kíséretében két napon át meneteltünk. 60 kilométert tettünk meg, amíg a Földközi-tenger partján egy nagy homokos területre érkeztünk. A francia „demokrácia" nem tekintett bennünket szabadságharcosoknak, hanem mint veszedelmes kommunistákat, internáló táborba zárt.

Saint-Cyprien drótsövénnyel körülvett táborába több százezer spanyol harcost és nemzetközi önkéntest internáltak. A mellette lévő argelèsi tábor hasonló képet mutatott. A szpáhi (francia gyarmati lovasság) őrség úgy bánt velünk, mint bűnözőkkel. Napokig nem adtak enni, az őrség megtámadta a spanyol családokat és a nemzetközi brigádok önkénteseit, rabolt és fosztogatott. Mintegy tízezer nemzetközi sínylődött a két táborban. Barakkok egyáltalán nem voltak. A szél felkavarta a homokot, s a szálló homok szemgyulladást okozott. Homokba vájt árkokban aludtunk. A nemzetköziek megszervezték a táboréletet, de elsősorban a pártot. A pártszervezet az első naptól kezdve működött, és kapcsolatot teremtett a Francia Kommunista Párttal. Néhány hónap alatt barakktábort építettünk, megszerveztük a politikai életet. Kultúrbrigádok alakultak, lapot adtunk ki – kézzel írva és sokszorosítva.

Mire felépítettük a barakktábort, a nemzetközieket másik táborba, Gurs-be szállították. Ebben a táborban maradtunk a német–francia háború kitöréséig. A francia kormány ekkor azt követelte a nemzetközi brigádok volt önkénteseitől, hogy jelentkezzenek a francia idegenlégióba. A nemzetközi brigádok volt harcosai visszautasították ezt a követelést. Magatartásunkért 52 nemzetközi önkéntest, akiket az ellenállás megszervezésével gyanúsítottak, átvittek a vernet-i büntetőtáborba, köztük nyolc magyart is: Rajk Lászlót, Sziklay Sándort, Ráth Károlyt, Mátyás Lászlót, a két Tömpe-fivért, Sándor bátyámat és engem. Másfél év múlva ideszállították a többi magyar elvtársat is Gurs-ből. A durva bánásmód és a rossz élelmezés miatt nem egyszer tényleges harcra került sor fegyveres őreinkkel. Kövekkel, botokkal védekeztünk ellenük.

E harcokat a tábori pártbizottság vezetésével vívtuk meg, és minden esetben követeléseink teljesítésére kényszerítettük a francia hatóságokat. Nagy segítséget jelentett számunkra, hogy a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő vezetői is soraink között voltak. Itt raboskodott Münnich Ferenc, Luigi Longo, *Giancarlo Pajetta, Heinrich Rau* és még sok elvtárs.

Két évet töltöttem a vernet-i táborban. Közben sok elvtárs elkerült onnan, többen 1941-ben haza kerültek, sokat afrikai táborokba szállítottak. Én egy Marseille melletti táborba kerültem, Milles-be. A táborlakók nagy részét később Németországba deportálták, és ott pusztultak el. 50 hónapi internálótábori élet után a párt segítségével, 1943 áprilisában Sándor bátyámmal együtt megszöktünk.

A párt utasítására Grenoble-ba mentem. Több száz magyar család élt itt, akiket a nyomor kergetett ki Magyarországról. A magyar pártcsoport tagjai részt vettek a város környékén harcoló partizáncsoportokban, és nagyszerű tetteikkel hozzájárultak ahhoz, hogy Grenoble városa a „hős város" kitüntetést kapta az ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenységéért. A magyar partizánok két hősi halott nevét írták a francia antifasiszta mártírok könyvébe: *Goldberger Istvánét* és *Fehér Tiborét*. 1944-ben a fasiszta bíróság mindkettőjüket halálra ítélte és kivégeztette.

1944 augusztusában Grenoble felszabadult a német megszállás alól. 1944 decemberében bátyámmal együtt elindultunk Magyarországra. Nyolc és fél évi távollét után, 1945. február 20-án érkeztem Budapestre.

Budapest, 1959

Pihenőben Morata de Tajuñánál: Kertész József, Forgó Lajos és Bohács István

Két magyar híradó: Kuti Jenő és Greif Imre a jaramai fronton

Az ontenientei katonai kórház ápolónői:
Mező Imréné, Vincze Józsefné és Harmat Olga; Gyáros Lászlóval és Vincze Józseffel

Baschné Anna-Mária, Vincze József és Weinreb István önkéntesekkel

MADRID HATÁRÁN

A NEMZETKÖZI BRIGÁD INDULÓJA

Szöveg: Komjáth Aladár — Zene: Arma Pál

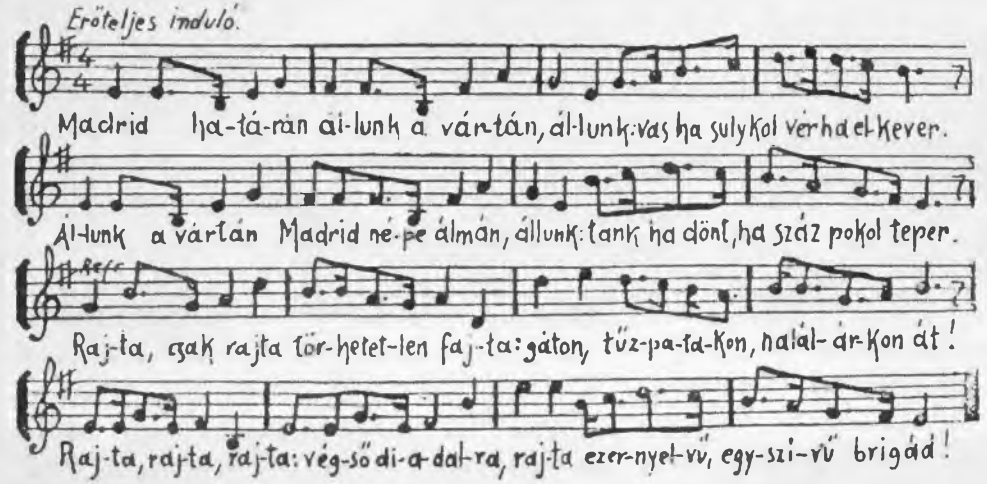

Madrid határán

Hevesi Ákos – Neibuhr Pál – őrnagy, a magyar zászlóalj parancsnoka

Tarr Imre, a zászlóalj politikai megbízottja

Tarr Imre halála után Klauber József – Landa Oszkár – irányította a zászlóalj politikai életét

Steckmayer István, a zászlóalj 1. századának parancsnoka

Molnár István, a lengyel Palafox-zászlóalj parancsnoka

Az elesett Hevesi helyébe Cséby Lajos lépett. A képen: a zászlóalj két híradó önkéntesével

A magyar zászlóalj nehézfegyverszázada

Menet közben Huescához: Mag János, Nemes Antal és Fazekas Jenő

Együtt készültek a harcra. Az ülő sor (balról): Vajda Ernő, Sorroche spanyol százados, Csatári József, Kepes Imre, Porcel spanyol főhadnagy. Álló sor: Mező Imre, Zeke László, Salas spanyol főhadnagy, Czuczi István, Keszőcze Endre, Kreznár Károly és Boros Miklós

Mező Imre,
a magyar zászlóalj
harcosa

Az ebrói előkészületeken: dr. Münnich Ferenc Sarrabia spanyol tábornokkal és törzskarával

Tüzérségi tüzelőállásban az ebrói fronton

Kronovitz Mátyás, a magyar zászlóalj pártszervezetének titkára

A géppuskások: Nagy Sándor, Brünner Andor és Marosán József

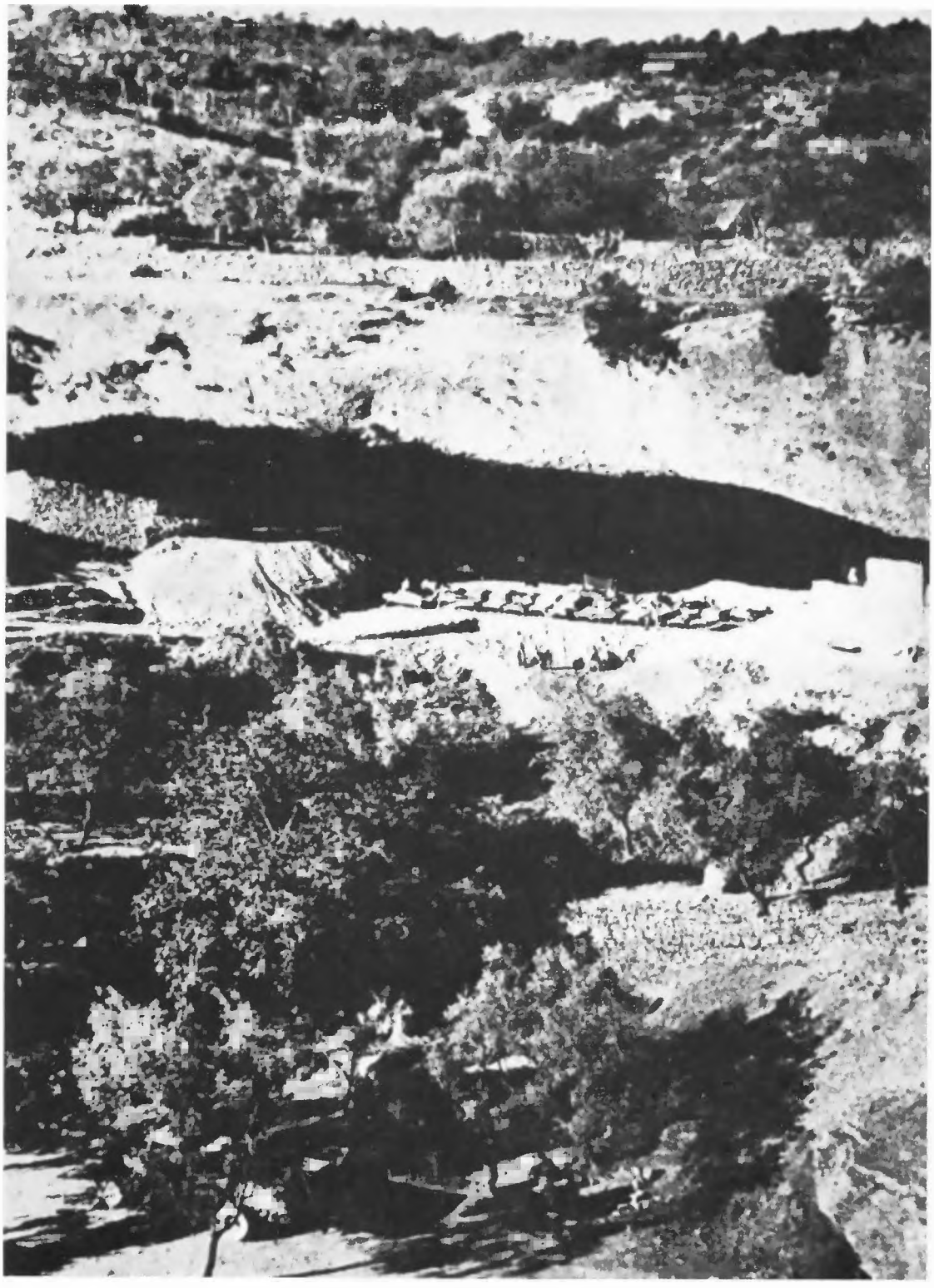

A nemzetközi hadosztály sziklakórháza az ebrói fronton

Pihenő a fedezék előtt.
Középen (ingben) Szalvay Mihály, vele szemben Kepes Imre, a jobb szélen áll Mező Imre

Dolores Ibarruri a 13. Nemzetközi Brigádot búcsúztatja.
Mellette állnak: Valentin Gonzales, Eugénius Szyr, Szalvay Mihály és Belseratt

Tömpe András és a Sebes fivérek

Búcsú a fegyverektől. Díszszemlén Barcelonában, 1938. október 28-án. Az első sorban Sebes Sándor, Kovács Zoltán és Niederman Ferenc, mögöttük Szabó Sándor és Gombos (Hegyi) Jenő

Két ütközet között. Bal szélen Kuti Jenő, középen Kepes Imre, jobb szélen ülve: Szalvay Mihály és Molnár István

Magyar internáltak
egy csoportja Gurs-ban.
Első sor balról: Katus István, Kovács József, Kurta János, Zaboray Béla; második sor: Jakab István, Sebestyén János, Gellért Jenő, Máday József, Iványi Árpád, dr. Vas György, Hock József, Szarvas Pál, Mályi Vilmos. Marschall László, Révai Dezső, Szalvay Mihály; hátul: Tamási Károly és Váli Zoltán

Dr. Felkai Dénes
és dr. Schwimmer László
magyar orvosok
a gurs-i internálótáborban

Baneth Jenő

KICSI SEREGÜNK ELVONUL...

Elhangzott a hívó szó a pireneusi félszigetről – jöttünk. Ma mennünk kell – megyünk.

Mi, nemzetközi katonák: „magyarok és nem magyarok" úgy éreztük, hogy a spanyol nép jajkiáltása nekünk is szól; éreztük, hogy az ő fájdalmuk a mi fájdalmunk, az ő békéjük a mi békénk, az ő szabadságuk mi szabadságunk. Ezért ragadtunk fegyvert. Dózsa György méltó unokái akartunk lenni, akik nem takarékoskodnak életükkel és vérükkel, ha olyan szent ügyről van szó, mint a szabadság ügye – akkor is, ha az óvagy új hazánktól ezer és ezer kilométerre kell mennünk, akkor is, ha abban az országban más nyelven beszélnek, mint mi. Jöttünk és harcoltunk. Nem volt közöttünk különbség. Egyek voltunk, akármilyen nyelvet is beszéltünk. A szabadságharcban nem ismertek különbséget a magyarok, spanyolok, lengyelek, olaszok, németek, franciák, angolok, amerikaiak, csehek, szlovákok, románok, bolgárok, finnek, hollandok internacionalista fiai. Együtt harcolt keresztény, zsidó, mohamedán és felekezetenkívüli. Egy lövészárokban feküdtek szocialisták, demokraták, kommunisták, anarchisták és republikánusok. Egy egységbe, egy népfrontba tömörítve.

Talán a krónikás sem fogja tudni kellőképpen elmondani mindazt, amit láttunk, amit átéltünk. Szemtanúi voltunk Spanyolország népei szörnyű kálváriájának, millió szenvedésének. A katonák a fronton, a polgárok a front mögött. A fasizmus vésze kísért a gyönyörű spanyol föld fölött. De ebben az ezer jajban acélossá kovácsolódott a spanyol nép. A hősi ellenállásnak olyan példáját mutatta meg, melyet megcsodál az egész haladó világ, a haladó, békét akaró, szabadságszerető emberiség. Hősök légiója termelődött ki a szabadságharcban, akik biztosítják a spanyol nép győzelmét. És mi büszkék vagyunk, hogy segédkeztünk ebben a harcban. A nemzetközi brigádok és a Rákosi-zászlóalj áldozatokkal teli, hősies szolgálatait megbecsüli és soha el nem felejti a spanyol nép, akiknek minden szeretetét visszük magunkkal a határokon át. Ez az útravalónk. És ez nekünk minden. Nem érhet embercsoportot nagyobb dicsőség, mint ennek a népnek és a haladó emberiségnek a kegyeiben lenni.

Távozunk mi is, magyar önkéntesek. Olyan időben, amikor a világ felett a fasizmus akar tort ülni. De a béke, haladás, nemzeti függetlenség és szabadság erői is magukra ébrednek és ellenállnak, miként a hős spanyol nép. És meg vagyunk győződve arról, hogy mindannyiunkat szívesen fogadnak soraik közé.

Kicsi seregünk elvonul. – Merre?

Merre?

Magyarországba, Erdélybe, Szlovenszkóra, Bánátba, Franciaországba, Belgiumba vagy a tengerentúlra, Amerikába, Kanadába. Ki hová!? De mind: Előre.

Hogyan?

Felemelt fejjel, zárt ökölle, Madridnál, Teruelnél, Aragónban, Extremadurában, az Ebrónál megedződve, lelkünkben örök szeretettel a spanyol nép iránt, kiolthatatlan gyűlölettel a fasizmus, reakció és háború ellen a népek nagy szabadságharcának szerény, de törhetetlen harcosaiért.

Spanyolország, 1938

Kepes Imre

UTOLSÓ LEHELETÜNKIG

1938 őszén, miután kivonták a nemzetközi brigádot a frontvonalakról, Palafrugellben állomásoztunk. Ez egy kis katalán város Barcelona és a francia határ között, közel a Földközi-tenger partjához. Itt éltünk: hallottuk a rádióból, olvastuk az újságokban a spanyol frontokról és a nemzetközi helyzet alakulásáról szóló nyugtalanító híreket. Terveztük a jövőt: a civiléletről álmodoztunk, amikor majd saját hazánkban, s nem fegyverrel, folytatjuk küzdelmünket a fasizmus ellen, a dolgozó nép felszabadulásáért.

Nehezen teltek a napok, hónapok. Jöttek a hírek: a francia kormány csak a francia állampolgárokat engedi visszatérni Franciaországba; a belga kormány csak a belgákat. A burzsoá kormányok megakadályozták a más országokból származó spanyol harcosoknak még az átutazását is. Mi magyarok, lengyelek, olaszok, németek, osztrákok és mások, vártunk, talán mégiscsak megnyílik számunkra is az országok sorompója. De nem. Nem fogadták be az antifasiszta harc katonáit azok az országok, melyeknek határait már a Hitler-fasizmus döngette. Nem kellettünk azoknak a kormányoknak, melyek benemavatkozási politikájukkal a Spanyol Köztársaság harcát segítették vérbefojtani.

Így, ebben a várakozásban köszöntött ránk az új esztendő, az 1939-es év. A Népszövetség vitatkozott a spanyol kérdésről. A Szovjetunió a Spanyol Köztársaság jogos követelése mellé állt, de elszigetelődött. A nyugati hatalmak húzták az időt. Közben Hitler a nehézbombázók és a vadászrepülők százait küldte Francónak a Condor-légióba, Mussolini egész gépesített hadtesteket szállíttatott partra Tortosa alatt a Katalónia elleni offenzíva megnyitására.

Január volt: nem az itthoni kemény fagy, hanem spanyol tél, hideg éjszakák, nappal pedig ragyogó napsütés. Az egyik reggel Barcelonába hívatták a brigád parancsnokságáról *dr. Bakács Tibor*t és *Fügedi Pál*t, a magyar pártcsoport megbízottait. Másnap vagy harmadnap érkeztek vissza, a más nemzetiségű önkéntesek pártcsoportjainak képviselőivel együtt. A brigádparancsnokságon rövid megbeszélés volt, utána Szalvay Mihály gyűlésre hívott össze bennünket és azt mondta:

„Elvtársak!

A fasiszták támadást indítottak Barcelona ellen. A Segre folyónál, Balaguernél árulás történt. A jobboldali szocialisták két határvadász zászlóalja megnyitotta a frontot, és a fasiszta csapatok az Ebro szakaszán lévő védelmi vonalunk hátába kerültek. Tortosánál megingott a front, és az olasz gépesített csapatok átkelve az Ebrón Barcelona felé vonulnak.

A párt és a Spanyol Köztársaság kormánya arra kér bennünket, hogy vegyünk ismét fegyvert a kezünkbe.

A helyzet nagyon nehéz, talán még nehezebb, mint 1936-ban Madridnál. Mindenki maga döntse el, hogy a frontra akar-e jönni, vagy visszamenni Franciaországba. Aki a frontra jelentkezik, írassa fel nevét a brigádnál."

Előbb mély csend támadt, azután szűnni nem akaró üdvrivalgás tört ki. Gyáros László épen maradt fél kezével lekapta civilkalapomat a fejemről, meglengette, azután a földhöz vágta, és taposni kezdett rajta: – *Hurrá!* – kiáltotta –, *nem lesz erre szükségünk egyhamar.* Mindenki az asztalokhoz rohant, felírták nevüket, a frontra jelentkezők közé. Mindannyian elsők akartunk lenni a listán. Nem számított, hogy ki egészséges, ki sebesült, ki beteg.

Így lettünk másodszor is a spanyolországi szabadságharc magyar önkéntesei.

Lassan döcögött velünk a vonat. Semmi közelebbit nem tudtunk, csak egyet: Barcelona, a front felé megyünk. Azután megállt a vonat, s kiszálltunk. Gyönyörű völgykatlan a hegyek lá-

bánál, amelyen végigvezetett a vasút kettős sínpárja. Kétoldalt szebbnél szebb villák, a barcelonai nagytőkések egykori nyaralóhelyei. La Garriga vasútállomásánál álltunk meg, a Barcelonából a francia határ felé vezető fő vasútvonalak elágazásától, Granollerstől délre. Előttünk síkság, szántóföldek, békés vidék. Messze, ameddig a szemünk csak ellátott, a háborúnak semmi nyoma. Hol a front? – kérdeztük magunkban.

Parancsot kaptunk, hogy a völgykatlan szélén, a síkságon állásokat építsünk ki. A dombok lábánál, egy téglagyárnál volt a parancsnokságunk, mellette a kötözőhelyen dr. Bakács, a zászlóalj orvosa és Pongrácz szanitéc rendezkedett be. A századok árkokat ástak. Így múlt el két nap. Csend volt, mintha az egész vidék kihalt volna.

Messze a horizont alján, Manresa irányából porfelhőt vettünk észre. A porfelhő, füst, majd az ágyúdörgés hangja is közeledett. Lérida–Balaguer felől, a vasútvonal mentén Manresán keresztül a front Barcelona felé hömpölygött.

Megjelentek az első menekülő parasztok Barcelonából, meg a környező falvakból.

Égni kezdett a föld. Néhány óra múlva már mi is a tűzben voltunk. A fasiszta bombavetők La Garrigát bombázták, majd a mi állásaink mellett húzódó egész vasútvonalat. A téglagyárat a zászlóaljparancsnokság szomszédságában telitalálat érte. A fasiszták lovassággal támadtak. Kattogtak *Nagy Sándor* és Fügedi Pál géppuskái. Az előretolt állásokból a fasisztákat puskatűzzel és kézigránátokkal fogadtuk. Visszavertük őket.

Kísérteties csend ült a vidékre. A front továbbvonult. A fasiszták nem kíséreltek meg ellenünk újabb támadást, hanem délről, Tortosa irányából nyomultak tovább Barcelona felé. Másnap hallottuk, hogy Barcelona elesett. Barcelona nem lett második Madrid. Az árulás szinte harcok nélkül játszotta a fasiszták kezére a katalán fővárost. A könny kicsordult a szemünkből.

1939. január 27-ét írtuk.

Éjszaka parancsot kaptunk, hogy hagyjuk ott kiépített állásainkat. A brigád többi egységei már visszavonultak. A mi zászlóaljunk volt délről a brigád utóvédje, egyben az egész Granollers–Vich vasútvonal mellett húzódó köztársasági frontszakasz utolsó szárnya. A köztársasági Spanyolország legkitűnőbb harci egységei az Ebrótól visszavonulva Barcelona felett, a másik vasútvonal mentén, Granollers–Gerona–Figueras irányában fedezték százezrek menekülését. A frontot már nem lehetett megállítani, de a fasiszták előrenyomulását késleltetni – igen. Ez volt a mi feladatunk is, több mint 150 kilométeren keresztül – La Garrigától a francia határig. Feltartóztatni előrenyomulásukat, utána elszakadni az ellenségtől, új állásokat kiépíteni, és ismét feltartóztatni. Lépésről lépésre harcolva hátrálni, s így adni fel az egyes területeket.

Szemben velünk a legmodernebb harci eszközökkel felszerelt spanyol fasiszta egységek, mórok, olasz gépesített csapatok, hitlerista repülők – mögöttünk egy menekülő ország, amelynek minden nap, minden óra az életet jelentette.

Vich előtt 20–30 kilométerrel az egyik kisvároskában beértük brigádunk fő erejét. Szalvayval a brigádparancsnokságra mentünk, hogy megbeszéljük: váltson le minket az utóvédből az egyik lengyel zászlóalj. Ott találtuk Molnár Istvánt, és régi harcostársainkat, a lengyel dandárból *Szyrt*, *Wacekot*, *Torunczykot* és a többieket. Alig néhány perce voltunk ott, amikor a géppuskák megszólaltak. A fasiszta gépesített egységek utolértek bennünket. Géppuskákkal és harckocsiágyúkkal lőttek, halált osztogatva a sötét éjszakában. A házak tetejéről a mi géppuskáink és golyószóróink szórták vissza a halált. Folyt az éjszakai harc. Leváltásunkból persze semmi sem lett. A magyar zászlóalj fedezete alatt vonult ki a községből a brigádparancsnokság és a brigád zöme. Mi visszamaradtunk. Éjfél körül a fegyvertűz elcsendesedett. A fasiszták éjszaka nem szerettek harcolni. Csak ágyútűzzel verettek minket, és körülvették a várost. Visszavonulási utunk észak felé is el volt vágva a fasiszták már Vichet is elfoglalták. Be voltunk kerítve.

Szalvay osztotta az utasításokat. Mindenki annyi lőszert vegyen magához, amennyit bír, ha lehet, élelmet is. Az összes járművet hátrahagyni, a betegszállító autót is (La Garrigában a fasisztáktól zsákmányoltuk). Leszerelni a géppuskák kerekeit, és vállra venni a fegyvert. Az 1. század fegyvertűzzel és golyószórókkal fedezi a visszavonulást. Indulás.

Egy spanyol paraszt vezetett ki bennünket a városkából a mellékutcákon át. Sikerült kijutnunk a fasiszták gyűrűjéből. Előbb lankák között, azután magasabb dombokon, majd hegyen

keresztül, szűk hegyi ösvényeken át meneteltünk. A hegyek sűrű erdői eltakartak a fasiszta felderítő gépek elől. Éjszaka volt, azután nappal. Az eső előbb permetezett, azután szakadt, mintha dézsából öntötték volna. Zsávolynadrágunk a térdünkre tapadt, és ledörzsölte a bőrt. Aki fáradt volt, azt támogattuk, hiszen tudtuk, a lemaradás egyenlő a halállal.

Körös-körül minden fő útvonal a fasiszták kezén volt. Felváltva cipeltük a géppuskaszalagos ládákat. Nem számított, ki viszi: lövész vagy géppuskás, tiszt vagy egyszerű harcos. Keletre, keletre, a tenger felé, egyesülni a brigáddal, a köztársasági haderő csapataival.

Két nap, két éjjel, de lehet, hogy még tovább meneteltünk így. A parafaerdők sűrű lombjai alatt egy váratlan pillanatban megtaláltuk a kapcsolatot a brigáddal.

La Bisbal. Amikor a huescai fronton voltunk, többször mentem itt keresztül. Ma is előttem van a városka főutcáján végighúzódó iparvágány és a cukorgyár. Visszavonulási utunk itt vitt keresztül a Ter folyó felé. Éjszaka lett, mire a városkát elhagytuk. Messziről motorbúgást hallottunk, a harckocsik ismert dübörgését. Az olasz egységek ismét a nyomunkban jártak.

Közvetlenül La Bisbal után egy folyócskához értünk, rajta kis híd vezetett át az országútra. Az előttünk áthaladó köztársasági csapatok nem aknázták alá a hidat, így nem tudtuk felrobbantani. Ha az olasz gépesített egységek átjönnek a hídon, beérik brigádunk fő egységeit, mielőtt azok elfoglalnák a Ter folyó mögött előre kiépített védelmi vonalat.

Szalvay kiadta a parancsot: a zászlóalj egyik százada maradjon vissza. Egy kis csoport kézigránátokkal, a folyócska árkában, a híd innenső oldalán bújjon el. Fel kell tartóztatni a páncélosokat, amíg a brigád a védelmi vonalat a Ter mögött elfoglalja.

Nyolcan vagy tízen lehettünk, akik a hídfőnél lebújtunk és vártunk. Nehezen múltak a percek. A városkából odahallatszottak hozzánk az olasz vezényszavak. Az utcákon dübörögtek a harckocsik, és zúgtak a járművek motorjai. Azután csend lett. A szellő már csak a beszédet hozta el felénk. Az olaszok a Bisbalban töltötték az éjszakát, nem indultak tovább.

Mező Imre és Strausz Sándor hozták meg a parancsot, hogy elhagyhatjuk a híd melletti állást. Elindultunk, hogy a zászlóalj többi részéhez csatlakozva átkeljünk mi is a Ter folyón.

A koromsötét éjszakában néhány ember közeledett. Suttogva szólítgattuk őket: „Ide gyertek, itt vagyunk, magyarok." Kézigránátok repültek felénk. Az egyik Mező Imre lábához esett, de nem robbant fel. Akiket invitáltunk, azok az olasz gépesített egység felderítői voltak. A Ter folyó hídjánál a híd túloldaláról géppuskatüzet kaptunk. Kik lőttek ránk, a fasiszták vagy a mieink, nem tudtuk. Csoportunk egy része szétszóródott. Össze kellett gyűjteni a mieinket. Fügedivel együtt indultunk az elmaradottak keresésére. Lehasaltunk az országút árkába és vártunk. Fügedi felállította golyószóróját. Emberek közeledtek. Magyarul beszéltek. A mieink voltak.

Több mint két napig állt a front a Ter folyó partján. Közben tőlünk nyugatra Geronát a fasiszták már elfoglalták. Visszavonulási parancsot kaptunk. Figueras közelében hatalmas robbanás rengette meg a földet: a figuerasi várban lévő lőszerraktár repült a levegőbe. A fasiszták elfoglalták a francia határ felé vezető utolsó előtti útvonalat. Perthus felé, ahol a menekülők legnagyobb része elhagyta Spanyolországot, számunkra az út már el volt zárva. Egyetlen szűk átjáró volt csak nyitva közvetlenül a tengerpart mentén, Port Bou felé. Vagy átjutunk itt, vagy mindannyian elpusztulunk.

Kopár sziklák között, a Pireneusok tenger felőli lejtőjén foglaltuk el utolsó harci állásunkat. Fedeztük a Franciaországba vezető egyetlen szabadon maradt országutat. Az országutakon tízezrek és tízezrek menekültek. Szerencsénkre az olasz gépesített egységek nem hatoltak be a hegyek közé, csak felderítő csapatokkal kellett megütköznünk. Aztán mi is visszavonulási parancsot kaptunk. Levonultunk a tengerparthoz, és rövid pihenő után elindultunk Port Bou, a határ felé.

1939. február 9-e volt. Égnek meredő sziklák alatt húzódik meg Port Bou, a kis kikötőváros. A vasút alagúton jön át a sziklafal alatt Franciaországból. A városka zsúfolásig tele volt emberekkel. Katonákkal, civilekkel vegyesen. Itt torlódtak össze a civil lakosságból azok, akik nem jutottak fel járművekre, vagy későn szánták el magukat a menekülésre. Lister tábornokkal az élükön ide vonultak vissza a köztársaság Katalóniában lévő leghősiesebb csapatai, akik

velünk együtt fedezték a nagy visszavonulást. Itt gyűltünk össze mi is, a nemzetközi brigádok katonái, magyarok, lengyelek, olaszok, osztrákok, németek.

Felettünk a fasiszták repülőgépei keringtek és bombáztak. A határ innenső oldalán felállított köztársasági légvédelmi ágyúk lőtték őket. A határra szerpentinút vezetett fel. Járművek ezrei torlódtak össze, teherautók, lovasszekerek, harckocsik vegyesen, civilekkel, asszonyokkal, gyerekekkel, katonákkal megrakodtan, sokan gyalogosan, hátukon kis batyujukkal, utolsó összekapkodott holmijukkal. A fasiszta barbárság elől menekülők tízezrei.

Végrehajtottuk a nagy feladatot. Időt nyertünk a menekülők százezrei számára, ezrek és ezrek életét megmentettük a fasiszta gyilkosságtól. A nemzetközi brigádok főparancsnoka és a Francia Kommunista Párt kiküldöttje beszélt hozzánk a város terén. Azután a parancs szerint leadtuk a fegyvereket.

A pályaudvar melletti alagútban egy egész szerelvény állt. Nem fegyverek voltak a szerelvény vagonjaiban, hanem tejkonzervek, kakaó, élelem – a világ dolgozóinak a spanyol nép részére összegyűjtött adományai. A francia kormány eddig nem engedte keresztül ezt a szerelvényt sem a határon. Csak az utolsó napon jött át Port Bouba, talán arra számítva, hogy már a fasiszták az urak a városban.

A városból a határig teherautón vittek fel bennünket. A járművek torlódása nehezítette előrejutásunkat. Asszonyok, gyerekek könyörögtek, hogy vegyük fel őket magunk mellé, és majd megszakadt a szívünk a fájdalomtól, hogy csak néhánynak tudtunk segíteni.

A határ francia oldalán egy csoport idegen egyenruhás tiszt állt, és távcsővel kémlelte a mélységet és a szerpentinúton felfelé hömpölygő áradatot. A Népszövetség katonai megfigyelőcsoportja volt ez. Ugyan mit érezhettek erre a látványra ezek az urak, ha volt egyáltalán lelkiismeretük? Hiszen ezt a tragédiát nagyrészt ők idézték elő.

A francia határon alaposan szemügyre vettek bennünket. Az egyik, rangjelzésünket látva, gúnyosan megjegyezte: „Maguk tisztek, ilyen mocskosak és rongyosak?" Valamelyikünk franciául visszaválaszolt: „Lesznek maguk még mocskosabbak is, ha majd maguk fognak visszavonulni." A szélben a francia trikolór lengett, a Nagy Francia Forradalom meggyalázott jelszavait: a Szabadságot, Egyenlőséget, Testvériséget hirdetve.

A nemzetközi brigádok magyar önkéntesei közül utolsókként mi léptük át a spanyol határt. Gyalog vonultunk a francia országutakon soksok kilométert a szögesdrótokkal körülvett saint-cyprien-i koncentrációs táborig. Amikor egy község közelébe értünk, parancsnokunk díszlépést vezényelt. Fiúk, énekeljetek! A francia községekben felhangzott a dal magyar nyelven, az a dal, amelyet annyiszor énekeltünk: „Fel vörösök, proletárok, csillagosok, katonák..." Piszkosak voltunk és rongyosak, kimerültek a fáradtságtól, nem tudtuk, mit hoz a jövő. Mégsem éreztük magunkat megvert, gyáván futó sereg harcosainak. A nemzetközi proletariátus legyőzhetetlen hadserege, edzett katonái voltunk és maradtunk.

Budapest, 1959

Kassák Lajos

BILBAO – SOUTHAMPTON

A hajó, amely a gyerekeket hozta
hajnalban rakodott be s az eső
függönyei mögött osont a tengerre.
Több mint négyezer gyermek piszkosan és összekeverten
fiuk és leánykák, anyátlanul és apátlanul,
ahogyan a fegyverviselésre alkalmatlan polgárok
egészségügyi kutyák s a kikötő személyzete
összeszedte őket az elsodort falvak vidékén
és a lemészárolt városok romjai közt.

Nem ismerik egymást s ha valaki tükröt emelne eléjük
talán önmagukat sem ismernék meg
ebben az idegen környezetben és ezekben a félelmetes
pillanatokban. Hallottak valamit a generálisról
s most valamennyien erre a titokzatos emberre gondolnak,
olyan erősen gondolnak rá, hogy időnként
láthatóvá válik képzeletükben, amint
rettenthetetlen lépteivel átsétál a gondjaik,
emlékeik és vágyaik, könnyeik és sóhajaik felett.

Meddig tart az út? Mikor az eső elállt s a nap,
mint egy óriási aranytál a tenger fölé emelkedett
s a gyerekek sírni és jajveszékelni kezdtek, egyszerre
és mégis kuszáltan, mint részegek kezében a hangszerek
és egyre mélyebbről és egyre reménytelenebbül zokogtak
miközben szülőik csókjára és kedves játékaikra
emlékeztek és a saját nevüket kiáltozták,
mint akiket elvarázsoltak ezen a hajnalon
és boldog kis életüket nem találják meg többé soha.

Ráth Károly

LIBERTÉ, EGALITÉ, FRATERNITÉ

La Junquera még Spanyolország. Az utolsó falu a francia határ előtt. Az országúton útjelző tábla autókirándulók számára: *„Franciaország 6 km."* És alatta párizsi hotelreklám. Modern kényelem, telefon minden szobában, legolcsóbban, napi 45 frankért. Mi ötödik napja jövünk gyalog, a modern kényelmet nélkülözve. Az országúton végeláthatatlan tömeg. Az eleje már messze bent Perthusnél Franciaországban, a vége, ki tudja, hol botorkál. Talán Figuerasnál, talán még Geronánál. Asszonyok, gyermekek, öregek. És közöttük, mintha valami víziószerű processzió volna a világ lelkiismerete előtt: katonák. Féllábúak, két mankón. Sánták. Félkarúak. Vakok, kötéssel a szemükön. Katonák gipszben, átvérzett, szennyes kötésben, tífusszal, vérhassal. Mindenki gyalog. És az emberfolyam közepén, mintha rajta úszna, egymásba folyva, egy végtelen autó- és kamion-kígyó. Aztán katonai egységek. Rendben, fegyverrel, előírásszerű menetalakulatban.

ARGELÈS

La Junquera és a határ között hatalmas tisztás terül el. Mivel éjszaka a határ le van zárva, itt torpant meg a tömeg. Tábort ütünk. Az éjszaka hideg. Hiába égnek a tábortüzek százai, mindenki fázik. A nemzetköziek összebújnak. Senki sem alszik. A pokrócokat, meleg katonaköpenyeket már mindenki elhagyta. Minek is az. Hiszen megyünk Franciaországba, ott minden van, holnap pedig már civilek leszünk...

Az egyik tábortüzet magyarok ülik körül. Vannak húszan. Néhánynak még megvan a csomagja. Ezen az éjszakán, egy lépéssel a francia határtól előkerülnek a csomagok mélyéből a féltve őrzött kincsek: cigaretta, tejkonzerv, sajt, konyak. Hiszen holnap már Franciaországban leszünk! Ez a mottó.

Reggel egy német volt dandárparancsnok megy csoportról csoportra:

„Elvtársak! Fegyelmezetten maradjunk egy csoportban, különösen a rokkantak, betegek, sebesültek maradjanak együtt. Most kaptam értesítést, hogy a határon mentőautók várják a nemzetközieket, és azonnal lábadozókórházakba visznek bennünket, hogy kiheverjük az utolsó napok fáradalmait."

A bejelentés nem keltett különösebb izgalmat. Ez természetes. Hiszen Franciaországban leszünk. Mit törődünk most már fáradtsággal, piszokkal, fizikai fájdalommal? Két óra múlva mindez már elmúlt! Fehér ágy: fürdő, tiszta fehérneműk. Mindenki érzi már a bőrén a jó, hűs, tiszta civil inget.

A határon francia csendőrök, vörös sipkás szenegálok:

– Fegyver? Látcső?

Pillanatok alatt mindenkit megtapogatnak. Aztán: *„Allez! Allez!"* Egy pillanatra sincs megállás. Ez már Perthus, tehát Franciaország. Az emberfolyam megállás nélkül hömpölyög tovább. Mindenki szétnéz, senki sem szól. Hol vannak az ambulance-ok? Biztos kissé messzebb. Persze, itt közvetlenül a határnál nem is állhatnak. Ez csak feltartaná, megzavarhatná a tömeg átvonulását. Gyerünk nyugodtan tovább... Sehol semmi. Hová megyünk? Senki sem tudja. Előttünk, mögöttünk tömeg. Kétoldalt szuronyos katonák: *„Allez! Allez!"*

Végül sikerül egy kamiont szerezni, amelyik felvesz, sőt tudja, hová kell mennünk. De már este van. A gyűjtőhelyet, ahová megyünk, Argelès-sur-Mernek hívják. Ezt már egy csendőr mondja. Idekerülnek a rokkantak, sebesültek és betegek. Jó, gyerünk oda. Hiszen legalább egy

sebesülése mindegyikünknek van. És mindegyikünknek elkel a fürdő, a fehér ágy.

Az éjszaka közepén megáll az autó. Argelès. Csendőrök vesznek körül. Ahá. Internacionalisták. *„Très bien, très bien"*. A kapitány rém udvarias. Bosszankodik, hogy már leszállítottak bennünket az autóról. Az „infirmerie" még 300 méterre van innen.

Meg vagyunk hatva. Igyekszünk megnyugtatni a csendőrkapitányt, hogy ezt a 300 métert már megtesszük gyalog is. Mi az nekünk? Egy csendőr jön velünk, az utat mutatja. Argelès kedves francia fürdőhely. A parkírozott széles út két oldalán barátságos kis kertes villák. Béke. Szenzációs helyre hoztak bennünket. Megyünk, megyünk vígan a csendőr után. Aztán lassan elmaradoznak a villák. A 300 méter van 500 is. Az aszfalt is elfogyott. Most már valami homokos, süppedős talajon járunk. Jobbról állandóan zúg valami. Mi ez? Mindenhol sötét. Valaki megállapítja: a tenger. Az optimisták már informálva vannak: persze, a szanatórium a tengerparton van, oda megyünk. Messziről egy árva fény világít: – *Arra* – mondja a csendőr.

A lámpa gyenge fénye egy rozoga fabarakkot világít meg. A pléhfedelet veri, rázza a szél.

– *Voilà!* – mondja a csendőr, és megáll. Egymásra nézünk. Már senki sem gondol semmit, nem mond semmit, csak néz. Senki nem mozdul. A csendőr eltűnt, helyette körül vagyunk véve szenegálokkal: – *Allez! Allez coucher!* – Valaki benéz a kunyhóba. Nyögés, jajgatás. Zsúfolva sebesültekkel, talpalatnyi hely sincs. Amerre nézünk, homok, homok. A feketék lökdösnek, egyet-egyet végigvágnak rajtunk! – *Allez – couchez!* – Lefekszünk a homokba, a szél fütyül. Így alszunk az első éjszaka. Nem is akárhol! Franciaországban!

A reggel nagyobb horizontot ad. Amerre nézünk, végtelen homokmezők. Mögöttünk és balra a látóhatár a Pireneusok, jobbra a tenger. A homokban mindenfelé emberek ezrei. Civilek, katonák vegyesen. Öszvérek, szamarak, kutyák százai az emberek között. A falu felé az út – a strand – drótsövénnyel van elzárva. Mindenhol szuronyos szenegálok. És a falu felől állandóan özönlik még mindig a spanyol tömeg. Mind kevesebb civil, mind több katona. Közben egy-egy csapat nemzetközi. Sehol egy sátor vagy egy barakk. Ég, tenger, homok. Így tart ez napokig. Ennivaló nincs. Naponta többször hatalmas, kenyérrel, nyers hússal megrakott kamionok jönnek be a drótsövény mögé. A kamionokat pillanatok alatt kiáltozó, vad tömeg fogja körül. Két csendőr a kamion tetejéről dobálja a tömegbe a kenyeret és húst, mint a kutyafalkának. Aki elkapja, az eszik. A tömeg verekszik. A kenyér, hús felét betapossák a homokba. A legtöbbjük napokig nem evett semmit, vagy csak száraz kenyeret. Azután parancs jött, hogy a nemzetközieket csoportosítsák a tábor végébe.

Egy hét telt el. Megalakult a magyar csoport – 90-en vagyunk. Már két napja összeköttetést teremtettünk a francia elvtársakkal. Nyugalom, türelem! Törődnek velünk! Egyelőre senki nem mehet még ki, de rövidesen kikerülünk. Egyéb híreink nincsenek. Mindennap kapunk újságot, de csak a *Matin*-t. Lázít, izgat a menekülők ellen, rólunk pedig egy szó sincs. Katalónia elveszett. Negrín tovább folytatja a harcot. Franciaország és Anglia nem ismerte el még Burgost. Viták – vég nélküli viták.

A csoportban önkéntelenül kialakulnak a szerepek. A legöntudatosabbak, a legtisztábban látók köré csoportosulnak a többiek. Ezek tartják a morált, ők adnak mindennap egy kis helyzetképet.

Már van egy kondérunk, főzhetünk is. Valahonnan már kávé is került. Az éjszaka néhány vállalkozó szellem leütött egy öszvért. Ma húst eszünk. A „konyhát" körülállja az egész csoport. A szakállak hetesek. Az arcok, kezek piszkosak. Legalább 10 napja senki sem mosdott. Egy kút van az egész táborban, százezer ember részére.

Valahonnan szereztünk egy ásót. Lyukakat ásunk a homokba. Egy-egy gödörben hármasával, négyesével alszunk. Attól függ, hányan tudnak egy takaróval takarózni. A junquerai cigaretták füstje már messze elszállt. Mindenki féltékenyen őrzi a cigarettavégeket. Egy-egy cigarettavégekből készült cigarettát általában hatan szívnak.

Már több mint két hete vagyunk itt. A földbe ásott kunyhóra lassan fedél került. A francia hatóságok sátorlapot, deszkát adtak, és a homokból lassan kiemelkednek a sátrak, barakkok. Most valahogy úgy néz ki a tábor, mint valami óriási országos vásár, valahol a magyar Alföldön. Van már intendencia, egészségügyi szolgálat, nemzetközi parancsnokság. A francia munkásszervezetek kamionszámra küldik a nem-

zetközieknek az adományokat. Csokoládét, tejkonzervet, sajtot, szappant.

Egyedüli látogatónk *Dumont* ezredes, a 14. Nemzetközi Brigád volt parancsnoka. Ezer kérdés özönlik felé, ezer kívánság. Két napja azonban őt sem engedik már be. Megint hír, kapcsolat nélkül vagyunk. Senki sem tudja, mi lesz velünk, meddig maradunk. Rémhírek terjednek: mindenkit visszavisznek Franciához, spanyolokat, nemzetközieket egyaránt. Mexikó meggondolta a dolgot, nem akar egy nemzetközit sem beengedni. Nem igaz, Mexikó átveszi az összes nemzetközieket. A francia kormány egy lakatlan szigetre visz bennünket vasutat építeni. Nem igaz, itt maradunk kényszermunkára, erődítéseket építeni négy frank órabérért. A 40 éven aluliakat kényszerítik az idegenlégióba. Az 50 éven felülieket kiválasztják, és kórházba viszik vagy bezárják.

Napok óta szélvihar van. Az emberek ki se mozdulnak a kunyhóból. Lehetetlen gyűlést tartani, információt közölni. A magyar csoport felelősei megalapítják a tábor első „napilapját", *Új Állomás* a címe. A lapot kézzel írják, és naponta egyetlen példányban jelenik meg. Ezt adják kézről kézre, amíg mindenki elolvassa. Lefordított hírek, rövid politikai magyarázatokkal, vezércikkel. Március 15-én gyönyörű volt a lap. Mikor kész lett, a szél elkapta, és belevitte a tengerbe. Az ünnepi szám nem jelenhetett meg.

A táborban mintegy 25 nemzetközi orvos van. Ez minden, amit az egészségügyhöz lehet sorolni. Orvosság, kötszer, ágy, kezelési lehetőség, fertőtlenítő szer – nincs. 50 000 ember számára egy zuhany-kocsit adtak 12 zuhannyal. A vécé – a tengerpart. Betegség van elég. Diaré, grippe, reuma, gennyező, még be nem gyógyult sebek. A kezelés egyszerű és egészséges. Aszpirin és meleg víz – meg az orvosok jóakarata, együttérzése. Sajnos – ezzel mégsem lehet gyógyítani.

Végre! Jön a megváltás. Listákat kell készíteni a betegekről, rokkantakról. A hatóságok beleegyeztek, kórházakba evakuálják őket. Orvosaink hatszor is átvizsgálták a jelentkezőket, hogy az igazi betegek, rokkantak tényleg a listára kerüljenek. Aztán el is mentek, mintegy 200-an. Valódi betegek, valódi rokkantak. Gyalog cipelték csomagjaikat a tábortól négy kilométerre lévő állomásra, lovasok kivont kardja között, nehogy megszökjenek.

Egy hét múlva visszajöttek, lefogyva, lerongyolódva, tetvesen. Perpignanban voltak, egy lovarda udvarán, a szabad ég alatt. Ellátás: száraz kenyér és két szardínia naponta.

Azóta senki sem beteg nálunk.

Így telt el két hónap. A helyzet lassan normalizálódott.

Már senki sem várja, hogy hivatalos látogatók jöjjenek, már mindenki megszokta, hogy a „lakásba" négykézláb mászik be. A táborból pedig még senkinek sem vezetett ki az útja. Még azoké sem, akik Franciaországban vagy más demokratikus államban mindig legálisan éltek. Hogy miért, arra még nincs magyarázat. Nem is igen akad, aki tudna olyannal szolgálni. A rémhírek is lassan kihalnak.

A postaforgalom élénk: naponta kétszer jön posta. Akinek van hozzátartozója, ismerőse, az innen-onnan pénzt is kap néha. 20–25 frankot. Általában nincs összeköttetésünk a 200 francia milliomoscsaláddal, és akik nekünk pénzt küldenek, azoknak ez az összeg is hiányzik. A ruhák lassan lerongyolódnak. Új, persze nincs. Mindenki úgy segít magán, ahogy tud. Van, aki még mindig ragaszkodik a formákhoz. Minden reggel felcsatolja a tiszti derékszíjat a katonakabátjára. Nadrág helyett csíkos pizsamanadrágot hord, sapka helyett fekete pörge kalapot. Van, aki úszónadrágot hord csizmával, mások lovaglónadrágot papuccsal.

A drótsövények is sűrűbbek lettek, megszaporodtak. Az egyik csoportot a másiktól drótsövény választja el. A francia hatóságok nem akarják tudomásul venni, hogy a nemzetközi brigádok már két és fél évvel ezelőtt nemcsak a drótsövényeket rombolták le, hanem a népeket elválasztó határokat is...

Az életet a drótsövények sem tudják megállítani. Ebben a megszervezett szervezetlenségben a nemzetköziek rakták le az élet alapjait. Van saját nemzetközi parancsnokság, kultúrvezetőség. A parancsnokságnak a nemzetköziek fegyelme adja a parancsnoki rangjelzést, és a kultúrvezetőségnek az általános fejlődni-akarás a szervezési lehetőséget.

Gyülekezni, politizálni tilos. De tanulni, azt lehet. És azok, akik néhány héttel ezelőtt még térképeket, állásokat, hadmozdulatokat tanulmányoztak, vagy a fedezékek lőréseiből figyelték az ellenséget, azok ma könyvek, papírok fölé

hajolva tanulják: un, deux, trois... pain... travail...

Tudjuk, hogy miért vagyunk bezárva, tudjuk, hogy ki tart itt bennünket. Az az erő, amelyik ma mindent drótkerítés mögé zár, holnap talán a francia népet is, amely ebben az évben ünnepli a Bastille lerombolásának 150. évfordulóját.

Éjszaka van. A magyar „stáb" lakása egy földbe ásott lyuk. Felállni nem lehet, ülni is alig. Négy ember számára van hely. Most 10-en vannak benn. Gyertya ég, és cigaretták izzanak. Valamit tennünk kell. Az ellenség támad. Letehetjük-e a fegyvert?

A válaszon nem vitatkozunk. A választ megadta a magyar csoport másnap reggel, amikor egységesen, kivétel nélkül aláírtuk azt a levelet, amely *Sarraut* francia belügyminiszternek szólt.

Megint eltelt egy nap, a vacsorának már vége. A felhőtlen égen számtalan csillag. A sátrak körvonalai inkább csak sejtődnek az éjszakában. Pislákoló gyertya fényénél hallgatagon hevernek, álmodnak az emberek. Hónapok óta csak tábor. Se szabadság, se asszony. Sóhajok, vágyak szállnak. Az elhasználatlan, felgyülemlett energia feszíti az izmokat.

És a csendes, csillagos éjszakában valahol felhangzik egy nóta. Szomorú, halk, fájdalmas magyar nóta. Talán egy bányász, talán egy dunántúli juhászlegény énekli. De mindenki szívéből jön. Lassan-lassan mind többen és többen dúdolják a nótát. Aztán a másikat. És egy harmadikat. Az emberek kiszállingóznak a sátraikból, és összeterelődik az énekkar. 4000 kilométerre Magyarországtól, a francia drótsövények között diadalmasan száll az ég felé a magyar „spanyolok" harci dala: *„Madrid határán, állunk a vártán..."*

GURS

Reggel 8-kor jött a parancs: csomagolni. Délután 2-kor sorakozó a tábor kapujánál, új táborba megyünk.

Ekkor még senki sem tud semmi pontosat. Párizs mellé visznek egy átmeneti táborba, hogy onnan könnyebben intézhessék az evakuációt. Erődítési munkálatokra visznek a spanyol határra. Új táborba visznek, amit úgy hívnak, hogy Gurs. Gurs... senki sem tudja, hogy hol van. Térkép nincs. A név, amely pár hét múlva fogalommá lesz, nemcsak az internáltak számára, hanem az egész világon, ismeretlenül, semmitmondóan cseng még a füleknek. A legtöbben éppoly kevéssé hisznek ebben is, mint a többi szenzációs értesülésben.

Délután 2-kor hosszú kígyózó sorban gyülekeznek a volt nemzetköziek. Csomagok, pokrócok, itt-ott szalmazsákok, kondérok és a leghihetetlenebb és különfélébb dolgok tarka összevisszasága. Ez már nem katonaság, hanem egy óriási költözködő család. Május elsejei pesti bérházi jelenet, gulliveri méretekre felnagyítva. Mellettünk százával üres teherautók. Valószínűleg ezeken megyünk. Néha francia tisztek sietnek el mellettünk, komolykodó, hivatalos arccal. Nem néznek ránk, de a szemük sarkából a tekintetük néha odavillan. A szájuk körül alig észrevehető, gúnyos mosoly. No lám, a híres internacionalisták!

30 perc múlva újabb parancs. A csomagokat fel lehet rakni a kamionokra, az emberek gyalog mennek az állomásig, a falun keresztül. 10 kamion mellettünk marad, a többiek üresen elmennek. Újabb 10 perc. A falu felől porfelhő. Könnyű trappban egy század lovascsendőr jön felénk. Vezényszavak, parancsok pattognak. Pillanatok alatt körül vagyunk fogva: minden hat lépésre jobbról-balról egy-egy lovascsendőr. Kicsit távolabb, karba tett kezekkel a francia táborparancsnokság áll, figyelmesen nézi a készülődést. Páran mintha megint mosolyognának. Aztán egyszerre: *En avant!*

A tömeg meglökődik. A nemzetköziek maguk választotta parancsnokai még rá sem értek utasítást vagy parancsot adni. Több mint 3000 ember katonás, hármas sorokban áll, egyszerre indul, egyszerre lép. A csendőrlovak közt felharsan egy dal, amire lépnek. A tisztek egymásra néznek. Mi ez? Hát ez még mindig hadsereg? Ezek még a csendőrök között is katonák?

Az első sorok már a faluban vannak. Ablakok csapódnak ki. Kendők lobognak. Az utcákon meglepett, bámuló arcok. Asszonyok gyerekeket emelnek a magasba, hogy azok is lássanak. 3000 ember ütemes lépte alatt döng a föld, 3000 torokból hangzik a dal, pedig rongyosak, soványak és – foglyok...

A falu közepén éri utol a csendőr-segédtiszt a kísérőket, és izgatottan parancsokat ad. A csendőrök közelebb lovagolnak, és tovább adják ne-

künk a parancsot: „Csend! Tilos az éneklés. Aki énekel, nem kap enni az állomáson."

Gurs. Egy éjszakát utaztunk vonaton. Aztán kamionokon, falukon keresztül. Énekelni, integetni tilos. Aztán ugarföldek, majd egy utolsó útforduló. A szívek egy pillanatra elszorultak. Glédába állított végeláthatatlan barakk-tenger. Drótok és drótok mindenfelé. Ketrec, és a csendőrrengeteg. Ez Gurs.

Mindegy. Már tudjuk, hogy az összes nemzetközieket idehozzák. Legalább együtt leszünk, már akik megmaradtak. És mindenki csak erre a találkozásra készül.

A többi nem fontos. Együtt, közös erővel majd megteremtjük itt a magunk életét. Mert a sorozatos felfedezések különben nem ösztönöznek derűlátásra. A barakk egy üres fahodály. Se ágy, se szalma. Sivár deszkapadló. 25 barakk körül van kerítve drótsövénnyel. A bejáratnál, a drótok mentén őrök. Erről a területről kimenni nem lehet. Amint később megtudjuk, ezt a területet hivatalosan úgy hívják, hogy „sziget". Az elnevezés nem is rossz. Szigetelve vagyunk. 1500-an egy-egy ilyen szigeten, a többiekkel tilos az érintkezés. Szerencsére már biztos, hogy a többi magyart is idehozzák erre a szigetre.

70-en lakunk egy barakkban. 1500-an mosakszunk egy csapnál, ahonnan reggel csak 7-től 9-ig folyik víz. Este tízen ülünk egy-egy gyertya körül, mert a barakkban nincs világítás.

Másnapra mégis mindenki tiszta és frissen borotvált. Jönnek a többiek. 10 óra felé befutnak az első kamionok. Együtt vagyunk, ezúttal először Franciaországban. Közben elveszett Madrid, Casado és Besteiro eladták Spanyolországot. Közben két és fél hónapig koncentrációs táborban voltunk. A találkozón mégsem ezt kérdik: mi lesz velünk, hanem ezt: hogy dolgoztok? hogy csináljuk tovább?

Az első este zuhog az eső. Puha, feneketlen sár. Nedves, mindent átjáró hideg. A barakkokban, a fekvőhelyeken vékony réteg szalma. Alvó emberek fejükre húzott takarókkal. Az egyik barakk végében bágyadt, pislákoló gyertyafény – körülötte 10–15 ember. Vitatkozó emberek. „Nem szabad letörnünk... Ki kell használni az időt... Várnak ránk, néznek felénk... egység... munka..."

Már rég elmúlt éjfél. Hideg van. Az alvók között itt is, ott is felnyög egy sebesült. A gyertya is már egész kicsi. Sápadt arcok még egyre föléje hajolnak. Jegyzetek, tervek, javaslatok. 200 magyar internált élete szerveződik, alakul ki, nyer tartalmat. Nyelvkurzusok. Mindenki tudjon franciául. Földrajz és történelem. A mi történelmünk, az osztályharcok történelme. Dalárda és műkedvelők.

Nincsenek könyveink? Vannak, akik kívülről tudják a könyveket. Nincsenek színdarabjaink? Majd írunk. Ahogyan majd újságot is írunk magunknak magyarul, hogy mindenki értse. Ahogyan majd nyelvtanokat gyártunk, hogy a magunk módszerével tanuljuk a nyelveket.

Hetek, hónapok telnek. Itt ünnepeltük május elsejét. Két éven keresztül lövészárokban, sokszor repülőtámadás közepette vagy munkapadok mellett, spanyol hadiüzemekben ünnepeltük ezt a napot. Gurs-ben ilyen külsőségek nem voltak. Csak fogadalmat tettünk, hogy a május elsejei hagyományokat a dolgozók egységéért, a harcot a jobb, szabadabb jövőért, a győzelmeinkért tovább visszük.

Azóta már júliust írunk. A májusi fogadalom tovább él bennünk. Gurs felé fordulnak a dolgozók milliói. A nemzetközi brigádok spanyolországi hősi eposzából a gurs-i élet csodálatos példája lesz. Annak a példája, annak a bizonyítéka, hogy a forradalom cselekvő erőit, harcos szellemét semmilyen önkény sem képes letörni vagy elpusztítani.

Pedig a helyzet, a fizikai körülmények alig változtak. Mindössze annyiban, hogy a lakásviszonyok normalizálódtak egy kissé. A földre szórt szalma helyét szalmazsák foglalja el. Hulladékdeszkából itt-ott asztal vagy lóca. Gyertyák helyett füstös petróleummécses világít. A katonaruhák is végleg elrongyolódtak, s most ócska civilruhákban járunk, amelyeket munkásszervezeteink tagjai küldtek.

Tépett ingű, szakadt nadrágú ember ül az asztal mellett. Körülötte hasonló kinézésű hallgatók. Az, akit körülülnek, magyaráz: *„Hegel*[18], *dialektika..."* Szociológus, egyetemi tanár. Akik körülötte ülnek parasztok, munkások, orvosok, mérnökök. Munkástörténelmi kurzus, hetenként háromszor.

Két barakk között szabad térség. Öt-hat méter széles, 25 hosszú. Kézilabdapálya is, sétatér

is, tornahely is. Most labdáznak rajta. Oldalt valaki mos, egy suszter cipőt próbál foltozni a semmiből, egy páran a tűző napon tetvészkednek. Az egyik sarokban sovány, hosszú legény görnyed a térdére fektetett papír fölé. Kis árokszélen ül és ír. Derékig meztelen, a cipőjéből mindenhol kikandikálnak a lábujjai. A karján, a mellén még nem is egészen beforrt sebhelyek. Mint majdnem mindenkin, aki Gurs-ben levetkőzik, Madrid, Jarama, Guadalajara, Extremadura, az Ebro emlékei. Ma mindez messze van. A barakkokban folynak a kurzusok, készül a gurs-i magyar csoport napilapja, az *Egység*, a sportolók tréningeznek, a suszter dolgozik. A hosszú legény tovább ír a rossz írkalapra. És néhány óra múlva megszületik egy Petőfi-tanulmány, amilyet még nem csinált a forradalmi magyar irodalomtörténet.

A szabad térség horizontját a tömeg-vécé zárja el, de ahol most kis csoportban ezt a tanulmányt hallgatják, más, messzi horizontokat látnak. Kipirult arcok, izzó szemek Petőfit követik, őt idézik fel.

Petőfi itt születik. Egy üres barakk végén izzó, vörös háttér. Ebből a mély, zengő vörösből egyetlen díszletként három fej ragyog elő: *Táncsics Mihály*, Petőfi Sándor, *Kossuth Lajos*. A színpad előtt, szorongva, zsúfolódva, lelkesen figyel a magyar tömeg és mindazok, akik magyarul tudnak a románok, a szerbek és a csehszlovákok közül.

Az előadó ajkáról minden mondat egy kalapácsütés, ami a gondolat gránitjából mind tökéletesebbre faragja a forradalmi Petőfit. A levegőt, a korszakot maga Petőfi festi alá. Szavalókórusban, dalban, egyéni szavalatokban szólal meg Petőfi, és veri, korbácsolja, meghazudtolja azokat, akik a Horthy-Magyarország számára émelygős szerelmi dalnokká akarják hamisítani.

Gurs, 1939

Mátyás László

NEMZETKÖZI BRIGADISTÁK ÉSZAK-AFRIKÁBAN

1940 nyarán, a francia összeomlás után, a gurs-iből a vernet-i táborba szállítottak egy csoport nemzetközi brigadistát, köztük magyarokat is. Én az első csoporttal kerültem Vernet-be, együtt Rajk Lászlóval, Sebes Sándorral, a Tömpe-testvérekkel, Ráth Károllyal és Sziklai Sándorral. E barakktábor B. szigetén helyeztek el bennünket, német, olasz és egyéb nemzetiségű brigadistákkal és más Franciaországban élő emigráns antifasisztákkal. Köztük volt Friedrich Volt és Rudolf Leonard, ismert német antifasiszta író. A gurs-i magyar csoport nagyobbik fele csak jóval utánunk érkezett Vernet-be. Őket a C. szigeten helyezték el. A tábort ugyanis három – egymástól drótsövénnyel elválasztott – részre (szigetre) osztották. Az internáltak bármilyen érintkezése egymással a szigetek között szigorúan tiltva volt.

A tábor külső őrségét a katonaság adta, belső rendjét a parancsnoksággal együtt a csendőrség tartotta kézben. Az elején, még mielőtt a vichyi – Pétain[19]-féle németbarát – kormány hatalmi pozícióit megerősítette volna, többször előfordult, hogy a táboron kívüli őrség fiatal katonái – szigorú tiltás ellenére – este belopóztak hozzánk a barakkba baráti beszélgetésre, szolidaritásunkról biztosítva bennünket.

Amilyen mértékben a vichyi kormány államhatalmi szerveinek sikerült a számukra megfelelő szellemet meghonosítani, olyan mértékben erősödött velünk szemben a csendőrség belső őrségének a kíméletlen brutalitása. Előfordult elég gyakran, hogy bejöttek éjszaka a barakkba szemlét tartani és azt úgy végezték, hogy szórakozásból gumibottal verték a fapriccsen alvó internáltak lábait.

Vernet B. szigete az első világháborús fogolytábor maradványait keltette újra életre számunkra. A belső berendezés: emeletes fapriccs a barakk hosszában, mindkét oldalon négy személyes „bokszokkal" (gerendaköz). Egy-egy oldalon 20 bokszban 160 fő, összesen egy barakkban 320 ember. A barakk közepén nagyméretű vaskályha állt, ami egy-két méteres körzetben adott valami meleget a téli napokban, de távolabb alig volt érezhető a hatása. Tisztálkodásra a barakkok között hosszában vezetett vízcsőre erősített csapok szolgáltak, télen is, amennyiben a csapok nem fagytak be. Fürdési lehetőség egyáltalán nem volt.

1940 őszén német tisztekből álló bizottság látogatott a táborba. Közölték az internáltakkal, hogy úgy szabadulhatnak ki a táborból, ha hat hónapos németországi munkavállalási szerződést írnak alá, amelynek lejárta után tovább maradhatnak vagy szabadon távozhatnak hazájukba, illetve máshová. Nagy dilemmában voltunk, hiszen ez még a Szovjetunió elleni támadás előtt volt. A Francia Kommunista Párttól azt a tanácsot kaptuk, hogy mindenki egyénileg, saját helyzetének megítélése alapján bírálja el, milyen megoldást választ. A munkavállalásra jelentkezést csak annak tanácsolják, aki lehetőséget lát arra, hogy belátható időn belül hazakerülhet, s bekapcsolódhat a mozgalomba. Így a magyar csoport egy része jelentkezett németországi munkavállalásra, és 1941 első felében el is hagyhatták a tábort. (Egyesek közülük még a szerződés lejárta előtt, illegálisan hazaszöktek.) Azokat, akik nem jelentkeztek, a francia hatóságok Algériába szállították, köztük voltam én is.

A földközi-tengeri kikötőbe érkezett kb. 200 fős csoportunk kevés kivétellel német, lengyel, osztrák, csehszlovák, román és magyar internacionalistákból állt. Onnan gyalogmenetben vonultunk a városon keresztül egy laktanyába, majd a vasútállomásra, ahol egy tehervagonokból álló szerelvény várt ránk továbbszállításra. Mindez olyan méretű csendőri és katonai biztonsági őrizettel ment végbe, mintha világra-

szóló rablógyilkosok lettünk volna. Pár órás utazás után egy – a gyarmati hadsereg katonái által szorosan körülvett – állomáson szálltunk ki. Gyalogmenetben folytattuk utunkat, kb. 25 km-en a Bossuet nevű település mellett, csaknem 1000 méteres magaslaton lévő idegenlégiós laktanyába. Indulás előtt az őrség parancsnoka közölte velünk, hogy a menetet kísérő őröknél töltött puska van, és minden szökési kísérletre azonnal használhatják a fegyverüket. Ilyen intézkedés mellett is kettesével, egyik kezünknél fogva bilincsbe voltunk verve, amit szükségletünk elvégzésénél sem lazítottak meg. E gyalogút, amit több mint egyéves, igen sovány tábori táplálkozás alatt legyöngült szervezettel kellett megtennünk, az algériai párás nyári hőségben, nagy megpróbáltatást jelentett mindnyájunknak.

A laktanyaparancsnok érkezésünk után azonnal közölte velünk a belső rend és fegyelmi előírásokat. Ennek csak egy pontját említem meg: a körlet falának megközelítése esetén két méteren belül az őrség figyelmeztetés nélkül használja fegyverét. A parancsnok velünk szemben tanúsított rendkívül merev és ellenséges magatartása csak azután enyhült meg, amikor a brigadisták kultúrfelelősei azzal keresték meg, hogy engedélyezze július 14-e, a francia forradalom évfordulójának megünneplését, kulturális műsorral. Már maga a kérelem megdöbbentette: egyszerűen nem tudta megérteni, hogy mi, akiket ő Franciaország ellenségeinek tartott, legnagyobb nemzeti ünnepüket meg akarjuk tartani. Ez is alkalom volt arra, hogy elvtársaink megmagyarázzák: mi nem ellenségei, hanem ellenkezőleg, barátai vagyunk hazájának. Az egész ünnepi műsort végignézte, gratulált hozzá. Ettől kezdve mintha kicserélték volna, teljesen megváltozott velünk szembeni magatartása. Lehet, hogy felettesei erről tudomást szereztek, mert pár hónap múlva Algírból a 350 km-re délre fekvő Dzselfába szállítottak bennünket.

A várostól pár kilométerre, drótsövénnyel bekerített domboldalon lévő katonai sátortábor lett újabb lakóhelyünk. Csoportunk – a középen magas rúdra erősített, kúpos, kerek alakú – 12 személyre rendszeresített sátorban helyezkedett el. Kezdetben nem töltöttünk meg egy sátrat, de később, újabb párizsi letartóztatások után csoportunk feltöltődött. Így került hozzánk Szalvay Mihály is. Velünk volt még Sziklai Sándor, Ráth Károly, Major Frigyes. Szalvay és Sziklai a szovjet kormány intézkedése folytán rövid időn belül elhagyták a tábort és a Szovjetunióba utaztak.

A dzselfai táborban az életkörülmények rendkívül mostohák voltak. Caboch francia őrnagy, a parancsnok, tele volt gyűlölettel velünk szemben. Legszívesebben élve nyúzott volna meg minden brigadistát, és mindent elkövetett, hogy megkeserítse életünket. Élelmezésünk jóval a létminimum alatt volt. Kizárólag kiöregedett tevehúst kaptunk, amit nem lehetett úgy megfőzni, hogy ehető legyen. Pedig a tábor vidékén nagy juhtenyészet volt, de birkahúst nem kaptunk soha. Ez az állapot arra késztette a tábor illegális pártszervezetét, hogy az internáltak nevében beadványt küld a vichyi kormányhoz, melyben kéri elégtelen elhelyezésünk és ellátásunk megjavítását. A beadványt minden brigadista aláírta. Ennek egy másolatát Caboch őrnagy is megkapta. A beadvány átadását követő napon reggel Caboch bejött a táborba, dühtől tajtékozva adta ki a parancsot: – Sorakozó mindenkinek!... Ez lázadás! – ordította. A brigadisták feltételezett vezetőit ütlegelni kezdte az állandóan nála lévő bikacsökkel, utána lecsukatta két hétre a légiós laktanya zárkájába.

Akciónknak hamarosan mégis pozitív eredménye jelentkezett, a parancsnokság önkéntes brigádokat kezdett szervezni vályogvetésre és barakkok építésére. Erre a munkára csak hozzáértő szakembereket vettek fel. Miután a munkabrigádok feljavított kosztot kaptak, az ide zárt köztársasági spanyol internáltak között volt elég önkéntes jelentkező. Pár hónap leforgása alatt felépültek a fapriccsekkel ellátott vályogbarakkok. Ez mindenképpen lényeges javulást jelentett elhelyezésünkben. Dzselfa ugyanis 1000 méter fölötti fennsíkon fekszik, ahol télen a hőmérséklet jóval a fagypont alá süllyed, havazik, jeges viharok pásztázzák a vidéket, ezért addig sokat szenvedtünk a hidegtől.

A vályogbarakkok megvédtek ugyan bennünket a hidegtől, de örömünk nem tartott sokáig, mert olyan gyorsan elszaporodtak a poloskák, hogy éjszaka nem lehetett tőlük aludni. Amint beállt az enyhébb idő, többen inkább kimentünk a szabad levegőre és a csupasz földön töltöttük az éjszakát, pokróccal védekezve az éjszakai erős lehűléstől.

Az internáltak részére vasúton érkező csomagküldeményeket a tábortól néhány kilométerre lévő állomásról kétkerekű taligán kellett elhozni. A táboron belül működő posta dolgozói internáltak voltak, és csak technikai feladatokat láttak el (küldemények összeszedése, szétosztása stb.). A vasúton és postán érkező küldeményeket természetesen előbb cenzúrázták, és csak azután kapta kézhez a tábor postája.

A tábor pártbizottsága úgy határozott: nekem a tábori postán kell dolgoznom, hogy az állomásra való kijárást felhasználjuk kapcsolatok teremtésére. Ez a kezdeményezés meg is hozta a várt eredményt. Az állomás egy francia tisztviselője vállalta, hogy elvisz egy illegális levelet Algírba Kárász Győzőhöz, aki az ott élő magyarok pártcsoportjának vezetője volt. Kárász elvtárs nevét és címét még a vernet-i táborban elutazásunk előtt kaptuk meg a párizsi magyar szervezettől. Ezen a csatornán alakítottunk ki állandó konspiratív érintkezési formát, pénz, csomagküldésre, és levelezésre. Körülbelül hat hónapig tartott áldásos postási aktivitásom, amikor egyik nap éppen elvégeztük az állomáson a csomagok felrakását a talicskára, megérkezett három civilruhás rendőr. Az egyik ránk ordított: – Arccal a falhoz állni, felemelt karokkal! Végigtapogattak bennünket – hárman voltunk – megnézték mi van a zsebünkben. Semmi gyanúsat nem találtak. Engem bevittek a Cafarelli laktanya fogház zárkájába. Úgy tűnt, hogy valamilyen besúgás folytán ellenem indul vizsgálat.

A fogház a laktanyától elkülönítve külön őrséggel ellátott helyen volt. Ebben az időben már annyira lehetett érezni az algériai függetlenségi mozgalom légkörét az arabok között, hogy ahol lehetett, az arab őrök segítettek nekünk. Előfordult, nem is egyszer, hogy amikor a fogdából kivittek a városba valamilyen munkára, annak végeztével visszafelé jövet az őr megállított az utcán a pékséghez közel, hogy várjak rá. Friss meleg cipót hozott a burnusza alatt, amit a fogda előtt adott át. Viszont Cravelle francia főtörzsőrmestertől, a brutális őrség parancsnokától rettegtek.

Rövidesen fordulat következett be helyzetünkben. A szövetséges csapatok 1942 telén partra szálltak Algériában. Az FKP képviselői közül 27-en Algériában ültek börtönben a partraszállás idején, és azonnal visszanyerték szabadságukat. Így az FKP rövid idő alatt működő, legális szervezetet hozott létre, de a mi helyzetünkben nem tudtak gyors változást kiharcolni. 1943 tavaszán helyzetünk megvizsgálására kiszállt katonai küldöttség arra a következtetésre jutott, hogy a tengelyhatalmakkal szövetséges államok polgárai csak azzal a feltétellel kerülhetnek ki a táborból, ha jelentkeznek valamilyen szövetséges állam hadseregébe (ezalatt a helyszínen elérhető nyugati hadsereget értették). Ez a magatartás hideg zuhanyként hatott mindenkire. Az FKP-tól kértünk tanácsot. Azt javasolták, lépjünk be az angol hadsereg munkásszázadaiba, a Labor company-ba, amely hadtápfeladatokat látott el. Így cselekedtünk. Így kerültünk kb. 130-an német, lengyel, osztrák, magyar, román és csehszlovák brigadisták az angol hadseregbe. Algír Hussen-Dey nevű külvárosában, 25 000 fő élelmezését ellátó raktárban helyeztek el bennünket. Elbírálásunk egyenruha és ellátás tekintetében az angolokéval azonos volt, azzal az eltéréssel, hogy mi puska nélkül szolgáltunk. De ebben a helyzetben nem is hiányzott a fegyver. Munkánkat igyekeztünk hibátlanul elvégezni. Láthatóan meg is voltak velünk elégedve, hiszen annyit mindenki már megtanult a kiképzés alatt angolul, hogy a kiutalási cédulán könnyen elolvassa a „kiutalás mennyiségét".

Szerencsére elhelyezkedésünk nem volt távol az ott élő magyaroktól, ha akartuk, szinte naponta találkozhattunk velük. Így újra bekapcsolódhattunk a politikai életbe is. Amikor a brigadisták öttagú pártbizottsága, amelynek tagja voltam, megvizsgálta az angol munkaszolgálatos helyzetünket, megállapította, hogy az ugyan kielégítő, de csak rövid, átmeneti megoldásnak tekinthető. Arra kell törekednünk, hogy mielőbb részt vehessünk hazánk felszabadításában. Ezért úgy határozott, hogy fel kell vennünk a kapcsolatot a Szovjetunió már Algírba érkezett diplomáciai képviseletével. Ennek a lépésnek azért volt reális alapja, mert még a franciaországi internálásunk idején a nemzetközi brigadisták elvi hozzájárulást kaptak a szovjet kormánytól a Szovjetunióba utazásra, ami a francia hadsereg váratlan gyors összeomlása miatt nem realizálódhatott.

A bizottság engem bízott meg azzal, hogy keressem fel a Teheránból nemrég Algírba érkezett szovjet konzult, az Aletti szállóban. Avalov elv-

társ, amikor megtudta ki vagyok, milyen megbízással jövök, minden tekintetben a legnagyobb készséggel állt rendelkezésre. Kérésünket rejtjeles táviratban azonnal továbbítja Moszkvába. – 8–10 napon belül várható válasz – mondta. Pontosan így történt. A pozitív választ átadva kérte, hogy pártbizottságunk állítsa össze az angol hadsereg kötelékében Algériában lévő brigadisták névsorát, amit a követség mielőbb szeretne továbbítani. Ugyanakkor kérte, hogy mindezekről sem az angolok, sem az érintettek ne tudjanak, nehogy valahol megtorpedózzák a dolgot. Az érdekeltek is csak akkor kaphatnak tájékoztatást, amikor a szovjet kormány már átadta hivatalosan az angol kormánynak azt a jegyzéket, amelyben kéri: a listán szereplő személyeket adják át a Szovjetuniónak és a szovjet kormány költségére szállítsák Teheránig. Irán fővárosa akkor háromhatalmi megszállás alatt állt. 10 nappal később, a jegyzék átadásának tényét a közben Algírba érkezett Bogomolov nagykövet közölte velem, kiegészítve azzal, hogy arról most már mindenki tudhat, és készülhet a nagy utazásra.

Alig egy héttel ezután, bázisunk parancsnoka, egy angol tartalékos őrnagy (akit azelőtt összesen egyszer láttunk a telepen), váratlanul megjelent és sorakozót rendelt el szakaszunknak a kantin helyiségében. Ott beszédet intézett hozzánk. Azzal kezdte, hogy velünk kapcsolatos furcsa és váratlan dolgokról szerzett értesülést. Eddig azt hitte, hogy a megelégedettség kölcsönös mindkét oldalról és most váratlanul kiderült, hogy nem így van, el akarunk menni, aminek okát nem tudja. Ha valami panaszunk van, miért nem közöljük vele? Biztos talált volna orvoslást. Úgy értesült, hogy Moszkvába akarunk menni, és ecsetelte az ottani nehéz háborús viszonyokat, veszélyeket, míg Algírban teljes biztonságban lehetünk, az ellátásunkra sem panaszkodhatunk. Igyekeztünk megmagyarázni, hogy valóban nincs semmire sem panaszunk, de mi elkötelezett antifasiszta harcosok vagyunk és szeretnénk részt venni hazánk felszabadításában. Az őrnagy erre úgy reagált, mintha semmit sem értett volna abból amit mondtunk, csak „fújta" a magáét. Majd mindenkit külön megkérdezett, hogy valóban a Szovjetunióba akar-e utazni? Marasztalásra tett kísérlete természetesen eredménytelen volt.

Rövidesen összevontak bennünket, brigadistákat egy külön felállított sátortáborba. Az angol egyenruhát rajtunk hagyták, hiszen a kikérő jegyzék úgy szólt, hogy adjanak át bennünket az angol hadsereg kötelékéből a Szovjet Hadseregbe. Pár nap múlva behajóztunk, s a 15 000 tonnás angol csapatszállító hajó a nyílt tengeren csatlakozott egy 12 csapat- és teherszállító hajóból álló konvojhoz. A konvojt legalább 10 torpedóromboló fogta közre és védelmezte, mert a német megszállás alatt álló Kréta szigetétől délre kellett haladnia. Az angol katonák elmondták, hogy 10 nappal korábban ezen a tengeri útvonalon a német bombázók megtámadtak egy angol hajókaravánt és több hajót elsüllyesztettek. Amikor konvojunk a kritikus ponthoz ért, a kísérő hadihajók légvédelme olyan tűzfalat képezett a német bombázók előtt, hogy azok vaktában dobálták le bombáikat, és menekültek, amerre tudtak. A konvoj egyetlen hajóját sem érte találat.

Tengeri utunk Haifában ért véget. Onnan teherautókkal Bagdadba mentünk és egy angol sátortáborban pár napot pihentünk. Szabadon kijárhattunk a rendkívül poros városba. Örültünk, amikor innen tovább utazhattunk, most már vonaton Basrahon keresztül Teheránig, ahol a szovjet követségen várták csoportunk érkezését. Nagyszerű vendéglátás és pihenés után a szovjet követség szervezésében folytattuk utunkat Moszkvába. A front már messze volt, jó érzés volt látni az emberek arcán a derűs nyugalmat, optimizmust és biztonságérzést. Úgy éreztük, hogy itt otthon vagyunk...

Rövid időn belül mindenkit nemzetisége szerint helyeztek el. Mi Moszkvától 25 km-nyire, Planyernabajába kerültünk, ahová a kilátásba helyezett magyar alakulat tisztjeit kezdték összegyűjteni. Azonban ez az elgondolás velünk kapcsolatban hamarosan módosult. A magyar párt vezetői közölték velünk, hogy tőlük az SZK(b)P a Szovjet Hadsereg részére politikai munkára alkalmas elvtársakat kért. Így kerültünk Ráth Károllyal újra Moszkvába. A Szovjet Hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségének tartalékos bázisán előadássorozatból álló tanfolyamon vettünk részt, felkészülve a hadseregben végzendő feladatokra. Itt találkoztunk dr. Bolgár Elekkel, a Magyar Tanácsköztársaság volt bécsi követével, az Abelovszki házaspárral,

és Steinmetz Miklóssal, a később Budapesten hősi halált halt parlamenterrel.

A román front áttörése után Iaşiban a 2. Ukrán Front politikai osztályára kaptunk beosztást. Innen már a hazánk felszabadítására induló hadműveletek színterére kerültünk, számunkra nem egészen új, de annál lelkesítőbb feladatok elvégzésére.

Budapest, 1986

Illyés Gyula

MADRIDI DOBOK

AZ EGYETEMI VÁROS ELESTEKOR

Dobok, dobok, oh rossz hírek konok
tam-tamjai ti! – gyászunkra hozott
ítélet szavát kopogó dobok –
hazug a hangotok!

Tiétek a szó, kik – harcoltatok,
harcoltatok és halni tudtatok! –
Ti beszéljetek, kik meghaltatok,
hogy – példát adjatok! –:

ti fölkelők, ti bátran elesők,
ti bírák előtt büszkén meredők,
ti lábon álló, élő temetők
táborok drótja közt:

Oh mily magasra léptetek sötét
korunk fölé, hol az sem élt, ki élt,
nem kockáztatván az *egész* veszélyt
a *teljes* életért.

Dobok, dobok, jajt némító dobok,
mert závár csattan, puskatűz ropog,
van ami – hasztalan tombolnotok! –
túl kiált rajtatok.

Amiért – üdv a zászlónak, amely
porba borulva egy várost föd el –
Vérlucskos Madrid: világló lepel:
végső lobogó: elszánt harci jel!
– szólhatnak a göröngydobó dobok –
emelkedel.

LEVELEK, CIKKEK, TUDÓSÍTÁSOK

A SPANYOLORSZÁGI FASISZTA FÖLKELÉS: MERÉNYLET A BÉKE ELLEN

– cikk –

HITLER–MUSSOLINIÉK PROVOKÁCIÓIKKAL NEMZETKÖZI KONFLIKTUST AKARNAK KIROBBANTANI

A fasizmus – háború! Ennek a megállapításnak a helyességét a spanyolországi fasiszta fölkelés újból igazolta. Ez a fölkelés – háború befelé, a nemzeti fasizmus háborúja a nép ellen. Romlás és vér jelzik az útját: rommálőtt városok és falvak, a szabadság lemészárolt védelmezőinek hullái, nyomor és éhség. S ez a fölkelés – a háború előkészítése kifelé, a világarénában, a NEMZETKÖZI FASIZMUS érdekében és megbízásából.

A spanyol fasizmus fölkelése nem pusztán spanyol eredetű. A spanyol ellenforradalmárok nemcsak a maguk akaratából törtek rá fegyveresen a demokratikus köztársaságra s annak törvényes kormányára. Hitler és Mussolini, a világ összes reakciós elemei támogatják őket.

Azok a jelszavak amelyekkel a spanyol fasizmus gyilkos támadását a béke és a szabadság ellen „megindokolja": „Harc az anarchia ellen", „harc a marxizmus ellen", „harc a fenyegető proletárdiktatúra ellen" stb. stb., a német fasizmus ideológiai konyhájáról származnak.

HARC A DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGÉRT

Spanyolországban nem a proletariátus diktatúrája áll a történelem napirendjén. Ott a harc nem a proletárság s a burzsoázia egésze között folyik, s nem a munkásosztály diktatúrájának a kivívásáért, ott a proletárság, a parasztság, a demokrata polgárság, s az értelmiség közös fronton harcol a monarchista-feudális reakció, az ellenforradalmi fasizmus ellen: A DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG FENNMARADÁSÁÉRT. A spanyol kormány mögött a spanyol nép túlnyomó többsége áll. A Spanyol Kommunista Párt, amely a népfrontot kezdeményezte s ennek legerősebb támasza, a republikánusokkal, a szocialistákkal s az anarchistákkal együtt védelmezi a demokratikus rendet. A Kommunista Párt Központi Bizottsága épp a minap jelentette ki újra egy felhívásában, amelyet Dolores Ibarruri olvasott föl a rádióban: „A polgári demokratikus forradalom, amely más országokban így Franciaországban, több mint 100 évvel ezelőtt játszódott le. Ez az a forradalom, amelyik a mi országunkban diadalmaskodik. Mi kommunisták ebben a harcban, amely elmúlt idők sötét hatalmai ellen folyik, az élen marsolunk."

A Spanyol Kommunista Párt központi jelszava: „Mi a szabadság s a demokrácia rendjét védelmezzük!"

De a spanyol fasiszták, akik a dolgozók ellen provokációt provokációra halmoztak, akik a mostani véres polgárháborút fölidézték „anarchiáról, a kapitalista tulajdon megszüntetéséről", „fenyegető proletárdiktatúráról" fecsegnek. Persze a szocializmus országa elleni hajsza sem hiányzik. Franco generális, az ellenforradalmi puccs legfőbb katonai vezetője, így nyilatkozott a párizsi *Intransigeant* munkatársának: „Elég a gyilkolásból, rablásból a gyújtogatásból, az anarchiából, amit egy, a szovjetek zsoldjában álló maroknyi népség követ el."

A hajsza célja világos: a népfront polgári pártjainak sorában zavart akarnak kelteni (hiábavaló számítás), főként azonban ürügyet akarnak szolgáltatni a fasiszta kormányoknak a beavatkozásra.

A NÉMET ÉS OLASZ FASIZMUS BEAVATKOZÁSA

Ez a beavatkozás a valóságban nemrégen megtörtént. A felkelés tervét minden részletében Berlinben dolgozták ki. A német és az olasz fasizmus pénzt, fegyvert, bombavető repülőgépeket, katonai szakértőket bocsát a lázadók rendelkezésére. A spanyol vizeken tömegesen cirkálnak a német és olasz hadihajók: azzal a céllal, hogy a puccsisták „hangulatát", amely a sorozatos vereségek után egyáltalán nem rózsás, emeljék,

hogy a hősiesen harcoló néptömegekben rémületet keltsenek, hogy a lázadók összekötő vonalait minden „meglepetéssel" szemben biztosítsák.

A nemzetközi fasizmus nem puszta „önzetlenségből" segíti a spanyol fasizmust, nem is a fasiszta államok egymásközti szolidaritásából. Hitler és Mussolini a fasiszta Spanyolországot ugródeszkának akarják felhasználni a maguk sokkal nagyobb méretű háborús kalandjai számára. Hitler és Mussolini a fegyveres INTERVENCIÓT készítik elő, hogy kezükbe kaparintsák Spanyol-Marokkót, hogy a Földközi-tengeren olyan kedvező stratégiai támaszpontokat szerezzenek meg maguknak, amelyekkel az angol imperializmust sakkban tarthatják. Franciaországot el akarják vágni afrikai gyarmataitól s három oldalról is (német, olasz és spanyol oldalról) harapófogóba akarják szorítani.

A háborús uszítók, a háború előkészítőinek sorában ott nyüzsögnek a francia fasiszták is, akik a spanyol lázadókról dicshimnuszokat zengnek, s azok malmára hajtják a vizet, akik a demokratikus Franciaországot meg akarják fojtani. Nyílt nemzetárulás ez!

A reakciós angol burzsoázia pedig azon igyekszik, hogy Portugália mintájára Spanyolországot is a brit imperializmus érdekszférájába kapcsolja be. A német és olasz imperializmus fenyegető előretörése dacára az angol reakciós polgárság a fasiszta lázadókat támogatja, amennyiben megengedi nekik, hogy Portugáliát hinterlandul[1] használják föl a maguk hadműveletei számára. Merész játék!

Íme: a spanyolországi fasiszta fölkelés, amelyet az összes fasiszta kormányok, az összes fasiszta és reakciós elemek támogatnak, a VILÁGBÉKÉT KÖZVETLENÜL FENYEGETI.

A spanyol köztársaságért, a demokratikus szabadságjogokért Spanyolországban folyó harc a fasizmus és antifasizmus, a háború és a béke erői közti NEMZETKÖZI HARC bélyegét viseli. Ebben a küzdelemben nemcsak a spanyol nép, a spanyol köztársaság sorsa forog kockán, ennek a harcnak a kimenetelétől függ nagymértékben a francia s egyéb országbeli népfront további sorsa is. A demokratikus erők veresége Spanyolországban borzalmas csapást jelentene a béke és szabadság harcosainak frontján az egész világon. S megfordítva: a spanyol demokrácia győzelme ezt a frontot roppantul megerősítené.

Ez a helyzet parancsolóan követeli, hogy a béke és szabadság harcosai a legelszántabban síkra szálljanak a spanyol nép védelmére. A munkáspártoknak, a munkásszervezeteknek közös harci frontban vissza kell verniük a nemzetközi fasizmus támadását. A nehéz harcban álló spanyol tömegeket a LEGAKTÍVABBAN segítenünk kell az egész világon!

KOMJÁT ALADÁR

Szabad Szó,[2] Párizs, 1936. augusztus 8.

SPANYOLORSZÁG PRÓBATEREP

– könyvrészlet –

A háború, melynek Spanyolország volt a helyszíne, nem volt polgárháború. Egyébként sem úgy kezdődött mint a szó valódi értelmében vett polgárháború. Hitler és Mussolini katonai részvételét már régóta előkészítették...

Spanyolországot szemelték ki próbaterepnek. Az ő területén kellett a szabadság elleni totális háború próbáját megtartani. Ott óhajtottak kipróbálni bizonyos módszereket, és a közvélemény reakcióit tanulmányozni: ott próbálták ki a polgári lakosság elleni harcmódokat. Végül, ott hozták létre az „ötödik hadoszlop" fogalmát és tértek át az elméletről a gyakorlatra.

CLAUDE G. BOWERS[3]

Küldetésem Spanyolországban című kötet. Flammarion–Párizs

A SPANYOL KÖZTÁRSASÁG MEGMENTÉSE AZ EURÓPAI BÉKE MEGMENTÉSÉT JELENTI

– tudósítás –

A SZOCIALISTA MUNKÁSINTERNACIONÁLÉ ELNÖKE NYILATKOZIK SPANYOLORSZÁGI TAPASZTALATAIRÓL

(Brüsszel, augusztus 12.
– A Népszava tudósítójától.)

Az Internacionálé megbízásából Louis de Brouckère, a Szocialista Munkásinternacionálé elnöke, Pietro Nenni társaságában fölkereste Spanyolországban a harcban álló munkásságot. Tapasztalatairól többi között a következőket mondja:

– Az egész világ munkásságának nagy kérdése, hogy miképpen végződnek a spanyol harcok. A köztársasági Spanyolország – ezt kell először megállapítanom – egymagában, külső segítség nélkül is elég erős ahhoz, hogy a saját fasizmusával leszámoljon. De képtelenség, hogy magára maradva, valamennyi európai fasiszta állam egyesített nyomásának ellenálljon.

Brouckère elvtárs a továbbiakban leplezetlenül, köteles őszinteséggel szól arról a támogatásról, amellyel a fasizmus siet a törvényes kormány ellen lázadó spanyol fasizmus segítségére.

– A fasiszta hatalmak egyesülése – mondja de Brouckère – ma már valóság és kötelességünk ennek a ténynek a szeme közé nézni. Portugália, Németország és Olaszország valamilyen formában egyre jobban belekapcsolódik a hadieseményekbe. Ez többféle formában történik. Csak azokat a legszembetűnőbb módokat sorolom föl, amelyek a közvéleményt legjobban megrázták.

Franco tábornoknak rendelkezésére áll egy hadsereg Afrikában. Ez nagyrészt azokból a marokkói zsoldosokból áll, akiket sebtében toboroztak és ezekhez járul az idegenlégió. Most igyekszik ezt a hadsereget Spanyolországba átszállítani. Ha ez sikerül neki, akkor ez csak úgy lehetséges, hogy azok a tengeri és légi erők, amelyeket Németország és Olaszország a gibraltári tengerszoros vidékére küldött, ezt számára lehetővé teszik.

Már most akcióba léptek olyan olasz hidroplánok, amelyek közül egyesek július 28-án még az olasz légiflotta kötelékébe tartoztak. Megállapítást nyert, hogy Francóék három nagy, legalább hárommotoros német repülőgéppel rendelkeznek. Az egyikről a német légiflotta jelzőszámát csak egész felületesen távolították el.

A Deutschland cirkáló a felkelőket ez idő szerint a jelenlétével támogatja. Négy német hadihajó úton van Barcelona felé, hogy ott „tüntessen", ez azonban minden pillanatban „büntető expedícióvá" változhat. Hitelt kell adni annak a föltevésnek is, hogy egy hajórakomány, amely 28 repülőgépet tartalmaz, úton van Hamburgból Spanyol-Marokkóba.

Brouckère elvtárs kijelentéseiben kétségbe nem vonható hivatalos megállapításokra hivatkozik. A továbbiakban a következőket jelenti ki:

Senki sem lehet olyan rövidlátó, hogy azt higgye: Franco ezt a segítséget, amit az olasz és a német fasizmus ad neki és ami nélkül már régen vége lett volna a harcoknak, ingyen kapja. Csak úgy győzhet, hogyha ennek a két államnak a vazallusa lesz. Győzelme az olasz fasizmus és a német horogkereszt behatolását jelenti Marokkóba. A gibraltári tengerszoros fasiszta ellenőrzés alá kerül. Ilyen módon az egész nyugati Földközi-tenger az ellenőrzésük alá kerülne, az európai Franciaországot elvágná Francia-Afrikától és megszakadna ezen az útvonalon Anglia összeköttetése Indiával.

Az európai fasizmus magatartása már a szervezett támadás, a tényleges beavatkozás határait súrolja. Hiszen azok a cselekmények, amelyek nyilvánvalóan a nemzetközi jog megsértését jelentik, egyben a támadás fogalmát is fedik.

De Brouckère elvtárs így végzi nyilatkozatát:

– Tisztában kell lennünk azzal, hogy Európának ezt nem szabad eltűrnie. Egyik visszavonulástól a másik hátrálásig, az egyik gyöngeségtől a másik belenyugvásig, végre is a fasizmus veszi át a kezdeményezést és a politikai irányítást Európában. Meg kell érteni, hogy napról napra növekszik így a fasizmus mohósága s addig nem áll meg, amíg háborúba nem sodorja a világot. És ez annál bizonyosabb, minél gyávábbaknak látja a demokráciákban élő népeket. Micsoda végze-

tes tévedés a békét összetéveszteni a gyávasággal.

Most a békét kell megmentenünk azzal, hogy megmentjük a Spanyol Köztársaságot!

Népszava, 1936. augusztus 14.

TITKOS HÁBORÚ A SPANYOL KÖZTÁRSASÁG ELLEN

– könyvrészlet –

A külföldi repülőalakulatok, amelyek a Franco-fasiszták oldalán vettek részt a spanyol polgárháborúban, az Avición del Tercio kötelékébe tartoztak. Hadműveleti szempontból az olasz repülőket az Aviazione Legionaria Italiana alá rendelték, míg a német repülőegységek fölött közvetlenül a Condor-légió rendelkezett. Az olaszoknak összesen 700 gépük volt, köztük 400 vadászgép. A Condor-légió állománya nem volt állandó: hadrendjében – 1937 tavaszán – kilenc repülőszázad szerepelt. 1938 elején már 31 repülőszázad tartozott a spanyolországi német légierő kötelékébe, a következő megoszlás szerint:

Bombázószázad	14
Vadászszázad	12
Felderítőszázad	4
Tengerészeti század	1

Egy-egy század 12 gépből állt. A bombázószázadok egyike zuhanóbombázó század volt: a stukákat a terueli csata idején vetették be először – nagyobb számban – a németek. A fasiszta légiegységek 1936–1939 között összesen 86 000 bevetésen vettek részt...

A német hadiflotta főparancsnokság titkos iratai lehetővé teszik annak megállapítását, hogy a spanyolországi német hajóraj állományába – a háború kezdeti szakaszában – két páncélos hajó (a Deutschland és az Admiral Scheer), egy cirkáló (a Köln), négy torpedóromboló (az Albatros, a Leopard, a Luchs és a Seeadler), két tankhajó (a Hansa és a Neptun) és egy „menedékhajó" (az Ozean) tartozott. Később öt tengeralattjáró (U14, U29, U25, U26 és U36) csatlakozott a hajórajhoz, így ekkor már csaknem az egész német nyílttengeri hajóhad a spanyol felségvizeken tartózkodott. A náci haditengerészet számára a második világháború 1936. július 18-án, Spanyolország partjainál kezdődött...

A Deutschland, amely egyben zászlóshajó volt, többnyire Spanyolország délkeleti kikötővárosában, Alicantéban horganyzott. Itt rendezkedett be a spanyol polgárháború kitörése után a német követség, amelyet a nácik kémközponttá építettek ki. Barcelona – Spanyolország legnagyobb kereskedelmi kikötője – szintén a keleti csoport működési körzetébe tartozott, így az ottani német főkonzulátussal is biztosítva volt a közvetlen összeköttetés. Amíg a Köln cirkáló állandóan északon, a Vizcayai-öbölben állomásozott, a déli és a keleti csoport egységei időnként váltották egymást: ezek a hajók hol itt, hol ott tűntek fel...

A németek előtt nem volt titok, hogy a Franco-fasisztáknak nincs komoly politikai hátterük, ezért külső segítség nélkül huzamosabb ideig nem tarthatják magukat. A német hadiflotta főparancsnokság 1938. július 15-én kelt bizalmas jelentése szerint a lakosságban „legalább 50%-ra tehető a Franco-rendszer ellenfeleinek száma". Különös figyelmet érdemel ebből a szempontból *Wilhelm von Faupel*nek, a Hitler-Németország burgosi „nagykövetének" 1936. december 10-én a berlini külügyminisztériumhoz intézett jelentése is, amely megállapítja, hogy a Franco-fasiszták a háború kezdeti időszakában – Dél-Spanyolországban és Extremadurában – elért katonai sikereiket nem saját csapataiknak, hanem „elsősorban a marokkói alakulatoknak köszönhetik. Azt, hogy a háború kedvezőtlen fordulatot vegyen a francoisták számára, csak abban az esetben lehet elkerülni, ha Németország biztosítja a francoista hadsereg rendszeres hadianyag-ellátását".

JÁSZ DEZSŐ

Hispániában című kötet. Bp. Magvető Könyvkiadó, 1972.

MEGTÖRTÉNT A „MADRIDI CSODA"

– levél –

1936. december 27.

Ezt a levelet igyekszem úgy írni, hogy fogalmad legyen, hol és milyen helyzetben folytatjuk mi itt harcunkat.

Valószínűleg elolvastad már a *Za rubezsom* című újságnak Lukács tábornokról, a 12. Nemzetközi Brigád parancsnokáról írott cikkét. A cikket a *Paris Soir* című francia újság tudósítója írta, aki légitámadás áldozata lett. A fasiszták lelőtték a repülőgépet, amelyben ő is benne ült. Elpusztult. Amikor a tudósító nálam járt, mi Palacetéért, Ciudadért, az Egyetemi Városért harcoltunk. Kemény küzdelem volt. A győzelemhez szokott ellenség nem tudta elhinni, hogy megállították. Legjobb csapatait vezette be Palacete ellen, de itt „követ ért a kaszája", erőit szétmorzsolták. Igaz, a mi veszteségeink is nagyok. Ezekben a harcokban sok száz bátor elvtárs esett el.

Azonban megtörtént, amire senki sem számított. Megtörtént a „madridi csoda", mint a burzsoá újságok írják. A „madridi csoda" az, hogy az ellenség, amely a szó szoros értelmében a város (a főváros!) küszöbén áll, nem képes behatolni a városba. *„No pasaran!"* Ez a jelszó olykor ironikusan hangzott számunkra, amikor a főváros külterületén verekedtünk. Már második hónapja tart ez a halálos mérkőzés – az ellenség pedig, egy lépés nem sok, de annyit sem tudott előremenni, és most az a határozott tervünk, hogy kiverjük a városból, és valahol a déli síkságon össze is zúzzuk.

Már több mint egy hónapja parancsnoka vagyok a brigádnak, amelynek állományában tizenegy nemzet fiai harcolnak. Hivatalos nyelv – a francia. Kezdetben, amíg munkaképes embereket nem gyűjtöttünk össze, pokolian nehezen ment a munka, most azonban a törzskarom teljes és a munka úgy megy, mint a karikacsapás. A brigád a világ minden részéből idejött önkéntesekből áll. Elszánt és magasrendű eszmeiséggel átitatott emberek ezek. Nem sajnálják magukat, életüket. Ami a spanyol köztársasági hadsereget illeti, az szemünk láttára most születik. A népi milícia szörnyű ütéseket kapott a tapasztalt és jól felfegyverzett ellenségtől. Ez (a népi milícia) gyakorlatlan, mégis hősies volt. A legjobb, legerősebb, legelszántabb harcosai természetesen elestek... Már a gyönyörű Madrid évszázados épületei is láthatóvá váltak, a milíciánál mégsem állt be a fordulat. De magánál a város kapujánál két nemzetközi brigádunk segítségével megállítottuk az ellenséget. És a hadsereg megtanult védekezni. Egymás után kigyógyulnak a spanyol egységek az ellenségtől való félelem betegségéből. Sereg-szervezetet és szervezettséget nyernek, és a hadsereg, ha ma nem is, akkor holnap képes lesz nemcsak megállítani, hanem visszavetni is az ádáz, de már alaposan megtépázott ellenséget. Bátran mondhatjuk, hogy a köztársasági hadsereg sem felfegyverzettségben, sem szervezettségben, sem technikában nem marad el ellenfele mögött. Csak a vezetés művészetét kell még elsajátítania, de ez is megjön. A népet cserbenhagyó, elszökött tiszteket már eredményesen helyettesítik az alulról felnövő parancsnokok. És bár ezek még távolról sem mesteri hadvezetők: elméleti tudásuk, felelősségérzetük, határozottságuk és igen gyakran bátorságuk kétségtelen. Egyszóval, újra megéljük az 1918-as évet minden megpróbáltatásával és keservével. A spanyol nép – nagy nép. Ősi nép. Érdekes és sokszor érthetetlen nép. Katonai szempontból az, ami még csak egy hónap előtt volt, ma már megváltozott, az emberek egyre keményebbé válnak. Még egy hónappal ezelőtt a spanyol ember semmiképpen nem volt hajlandó szabadban, fedezékben éjszakázni... isten ments! Most már nem térdig érően, hanem előírás szerint mélyítik a fedezéket, és a harcosok már nemcsak maguk elé, hanem az ellenségre is tudnak lőni. Ez igen fontos. Egyszóval, a háború a maga rendjén megy tovább, és az emberek megszűnnek felfegyverzett emberkéknek lenni: katonákká válnak.

Itt a Szovjetunió nagyon népszerű – és nem ok nélkül az. Még nem látható a nagy ügy vége. Még nem értek meg azok a tényezők, amelyek határozott változásokat idézhetnek elő. De érnek és feltétlenül a mi javunkra, a Spanyol Köztársaság javára.

Ezt a levelet egy nagyszerű palotában (palotáknak itt se szeri, se száma) írom. A palota tulajdonosa – de Orio márki – dúsgazdag, vallásos, jó ízléssel bíró ember. De mi az udvari kegyenc nagyszerű kristályvázája, amelyet a márki az asturiai bányák vagy az extremadurai béresek embertelen kizsákmányolásából szerzett, azokhoz a szívekhez képest, amelyeket az alávaló ellenség golyója jár át?

Valószínűleg sokat olvastatok az ellenséges bombázásról. A Capronikról, a fekete Junkersekről és a horogkeresztes Heinkelekről. Fegyvertelen emberekkel szemben valóban bátrak, de légiharcban még sohasem győztek a mi repülőink felett. A horogkeresztes repülők 200 kilogrammos bombákat dobnak hétemeletes házakra, és felülről lefelé lakásostul, bútorostul kizsigerelik ezeket a házakat... De az ellenség, ahelyett, hogy ilyen szörnyű gaztettekkel megijesztené Madrid lakosságát, éppen az ellenkezőjét érte el.

A mi frontunkon ellenünk mórok harcolnak: bátor katonák, de elmaradott, sötét, felbérelt nép. Franco érzi, hogy ez kevés. Mozgósítja a lakosságot, és ez, persze, jó. Hiszen mi tudjuk, hogy mit ért el *Gyenyikin* és *Kolcsak* ilyen mozgósítással. Egyszóval nemsokára jön az 1919-es, aztán az 1920-as év, és mi újra látjuk egymást, újra boldogok leszünk. Még egyet: tudod, hogy voltam Keleten, Iránban, Törökországban. Nos, a Spanyolországban töltött első hónapban küzdöttem azokkal a gondolattársulásokkal, amelyek a táj, a falvak, a spanyol parasztok típusainak láttára támadtak bennem. Perzsák. Igen, ezek perzsák és ez Perzsia. Ez volt az első benyomásom itt. A 300 éves mór uralom nemcsak a kultúra terén, hanem külsőben is nyomokat hagyott ebben a népben...

Az ország gazdag, a nép pedig szegénységben élt. Az ország nagy is, rideg is. Ilyen a nép is. A bikaviadal – kegyetlen, érthetetlen, inkább émelyítő, mint szórakoztató látvány...

Rengeteg ellentmondó, még ki nem elemzett benyomás tornyosul bennem: egy jövendő könyv témája.

Testileg jól érzem magam. Alszom, ahogy az 1918–1920-as években aludtam: fülemmel a földön.

Nincs időm magamra gondolni, nem is akarok. Én nem létezem, az ügy létezik, és ez a fő. Ez a magyarázata nyugalmamnak és idegeim kiegyensúlyozottságának. Ezek híján minden értelem nélkül pusztulnánk el ebben a háborúban...

MÁTÉ

Zalka Máté válogatott elbeszélései. Bp. Szépirodalmi Konyvkiadó, 1952.

AHOL EGY NÉP TÁMADT FÖL A FASIZMUS ÉS A REAKCIÓ ELLEN

Barcelona, augusztus 8. – A Népszava tudósítójának jelentése

Most, ennek a polgárháborúnak negyedik hetében a katalán főváros főútvonalán, a Ramblán immár megszokott kép a háborúba vonuló milícia és ennek harcosait kísérő családtagok nyüzsgése. Páncéllal bevont tehergépkocsik, újonnan készült páncélautók és traktorral vontatott ágyúk állnak indulásra készen. És ezek mögött hosszú sor teherautóban gyülekszik az antifasiszta milícia menetoszlopa, amely most indul a saragossai frontra erősítésképpen.

Valamennyien az antifasiszta milíciák egyenruháját viselik, kék szerelőruha (mackó), olyan, mint a mi veekendezőink „mackóruhája", a fejükön pedig a katonaságtól zsákmányolt acél rohamsisak. Az övekben kézigránát, tölténytáska, szurony, a vállon puska. Az egyes teherautókon egy-egy hatalmas géppuska néz ki a páncéllemezzel bevont tető alól. Az egyik szakaszban a legénység a legnagyobb rajongással gondozza, kenegeti, irányítja, simogatja a forgótornyos páncélkocsit. Ez a legnagyobb büszkeségük. A munícióműhelyben, ami után a nagy hadiérdekre való tekintettel napi 12 órát dolgoztak, a négyórás túlórázással, amelyért nem fogadtak el bért, állították össze ezt a páncélkocsit.

És ez nem különálló, egyes eset. Mindegyik szakaszt hozzáfűzi valami személyes kapcsolat ahhoz a harci eszközhöz, amellyel hadba vonul. A menetszázad legnagyobb része fiatalemberekből áll, de sok a középkorú is köztük és

minden csoportban akad egy-két nő is. A nők nemcsak ápolónőknek jelentkeztek, hanem sorkatonákként harcolnak férjük, vőlegényük oldalán.

ANTIMILITARISTÁBÓL – ÖNKÉNTES FRONTHARCOS

Megszólítom az egyik harcost. 20 éves fiatalember, *Pedro Vidal.* Kőműves, meggyőződése anarchoszindikalista.

– Igen, én esküdt ellensége voltam minden háborúnak. Barátaimmal együtt állandóan hangoztattuk, hogy még ha külső ellenség támadná meg az országot, még akkor is katonaszökevények lennénk. Mindig utáltunk minden militarizmust. És most önként jelentkeztünk. Alig várjuk, hogy a frontra érkezzünk és segítsünk a többieknek a fasiszta banda visszaverésében. Mert a fasiszta tisztek lázadása adta a kezünkbe ezt a fegyvert. Valamennyiünket meg akartak semmisíteni, rabszolgaságba taszítani, de nemcsak a tiszteknek, most már a népnek is van fegyvere. Most nem hangoztatjuk anarchista ideáinkat, mi most a fasizmus ellen küzdünk többi munkástestvéreink oldalán.

AKI A TESTVÉRE ELLEN MEGY HARCBA ...

Jose Garcia jogász, egyetemi hallgató a katalán nacionalisták csoportjában megy a menetoszlopban.

– Mi, katalán nacionalisták – mondja – éppolyan lelkesedéssel küzdünk, mint munkástestvéreink. Mi a fasisztáktól féltjük Katalónia alkotmányát, a katalán nyelv szabad használatát, mert élénken emlékezetünkben él a Prima de Rivera-féle fasiszta diktatúra, amikor még katalánul beszélni is tilos volt Barcelonában. De sok egyetemi hallgató barátom megy a frontra, akik nem mint nacionalisták, hanem mint szocialisták, anarchisták harcolnak. Valamennyien egy célért küzdünk, hogy leverjük a fasiszta lázadást. Az én egyik fivérem a lázadók oldalán harcol mint katonatiszt. A katonaiskolában belénevelték, hogy a generálisok iránt való engedelmesség a legelső a világon. Ezek nem törődnek se a néppel, se az országgal.

KATONAI SZOLGÁLATBÓL A MILÍCIÁBA

Antonio Gonzalez 20 éves földműves, sorkatona volt az egyik laktanyában, amikor a polgárháború kitört. Amikor a laktanyát elfoglalták a kormányhű csapatok és a katonaságot lefegyverezték és szabadságolták, ő önként jelentkezett a milíciába, hogy küzdhessen a fasiszták ellen.

– Alattomos módon becsaptak minket a tisztek, amikor kitört a lázadás. Amikor az utcára vezényeltek, azt mondták, hogy a köztársaságot megyünk megvédeni. Csak amikor láttuk, hogy munkások harcolnak ellenünk, tudtuk meg, hogy a testvéreink ellen akartak vezetni minket. De mi közkatonák és altisztek gyorsan el is intéztük a fasisztákat. Visszamenekültünk a laktanyába és ott a tisztek ellen harcoltunk. A köztársaság földet adott az apámnak, sok rokonomnak, csak a köztársaságtól és a népfronttól várhatjuk a földosztást és a jobb életet. Ezt a földet akarták visszavenni a fasiszták. Az egypezetás napszámot akarják, hogy a nép éhezzen és ők a hazáról szónokoljanak. Mi spanyol parasztok, földmunkások már tudjuk, hova kell a puskát fordítani.

EZ A NÉP TUDJA, MIÉRT HARCOL

Luis Pedralba elvtárs, szocialista bankhivatalnok is indul a frontra. 40 éves és három kis gyermeke van.

– Látja elvtárs – mondja – itt egy egész nép kelt fel fegyverrel a kézben és ha ez a nép fegyvert fog, akkor legyőzhetetlen. Mi szocialisták mindig el voltunk készülve, hogy ez bekövetkezik. Fegyverünk nem volt. Amikor a lázadás Barcelonában kitört, akkor a szocialista szakszervezetek tagjai megrohanták a fegyverkereskedéseket és itt szereztük az első fegyvereket. A többit már zsákmányoltuk. Mindig a békés agitáció embere voltam, de a reakció ezt akarta. Itt most hetek alatt évek rohannak előre és meg vagyunk győződve arról: hogy ez a harc döntő lesz.

HA KELL VALAMENNYIEN KIMENNEK A FRONTRA ...

Martinez elvtárs, 30 éves vasmunkás, a milícia-oszlop vezetője, ő mondja a következőket:

– A külföldön nem is képzelik, hogy a nép itt milyen leírhatatlan lelkesedéssel megy ebbe a harcba. Ez nem látszik itt az utcán, itt nincsenek virágos és énekes katonajelenetek. Csak mi tudjuk ezt, akik látjuk, hogy a milíciába jelentkező önkéntesek egymást taszítják, tiporják, hogy bejuthassanak a menetszázadokba. Nők verekednek férfiakkal, ifjak öregekkel. Mindegyik a megbízhatóságára hivatkozik, hogy őt vigyék a frontra. Nem érdekli őket se zsold, se semmi más, csak az, hogy harcolhassanak. Nincs annyi fegyverünk, amennyi önkéntes jelentkezik. Itt egy nép támadt föl, amely gyűlöli a fasizmust és a reakciót. Ha kell, mindannyian kimennek itt a frontra, mert inkább a lövészárokban esnek el, mintsem hogy a fasiszták végezzék ki őket.

A menetoszlop megindul. Elöl az első teherautón a spanyol köztársasági lobogó, a teherautókon egymás mellett a két szakszervezet kezdőbetűi. CNT (Anarchoszindikalisták Szakszervezeti Szövetsége), UGT (Szocialista Szakszervezeti Szövetség). Némelyik autón a katalán nacionalisták felírásai. Máshol a FAI (Anarchisták Ibériai Szövetsége), vagy az UHP (Proletár-Testvérek Uniója), egynémelyiken a POUM (Marxista Egyesülés Pártja) felírásai.

Elöl megy persze a Pueblo Nuevo,[4] a gyárvárosi munkások készítette modern, forgótoronnyal ellátott páncélautó, majd páncéllal bevont teherautók, géppuskával. Ezek után vonul a tüzérség: négy traktortól húzott huszonhét és feles ágyú.

A muníciós autók után következnek a milícia autói, 300 teljes fegyverzetű önkéntes megy a tüzérséggel a frontra. Az autókon géppuskák, kézigránátok. A búcsúzás csendes: elszánt öklök lendülnek a magasba és a járdákon felsorakozott hatalmas tömeg felemelt ökéllel viszonozza az üdvözlést.

GERGELY IMRE

Népszava, 1936. augusztus 14.

MIÉRT HARCOL FRANCO?

– cikkrészlet –

A spanyol generálisok felkelésének egyik fő oka a győztes népfront megvalósulófélben lévő agrárprogramja volt. Az alábbi számok a spanyol feudális nagyurak vadászterületének kiterjedését szemléltetik:

Medinacelli herceg	80 000 hektár
Hernachuelos herceg	50 000 hektár
Penaranda herceg	40 000 hektár
Comillas márki	17 000 hektár
Mora gróf	10 000 hektár
Tarmanes herceg	7 000 hektár

Ez a birtokmegoszlás, melynek párját csak Magyarországon találjuk, effajta következményekkel járt: Hernachuelos herceg Olivenzában 50 000 hektárt hagyott parlagon, és ugyanott 10 000 nincstelen földmunkás élt a legnagyobb nyomorban.

A Kanadai Magyar Munkás 1937-ben közölt adatai.

JUAN JIMENEZ GYŐZNI FOG

– tudósítás –

A spanyol paraszt a világ legszelídebb, legjámborabb teremtése. Évszázados elnyomatás nyomta rá bélyegét erre a népre, mely még ma is kézzel faragott faekével szántja a mostoha, sziklás földet, mely kecsketejen, olajon, krumplin és borsón tengődik, melynek fele még ma sem tud írni-olvasni.

Gyakran elnéztem a spanyol falu életét. Az ócska kőházak, mint megannyi fecskefészek húzódnak meg egy meredek hegyoldalban. Valahol lejjebb van a kút, innen hordják fel a vizet, vagy nagy tömlőkben szamárháton, vagy pedig fejükön cipelik nagy korsókban a szép, sudár spanyol lányok. A kútnál találkoznak csak a fiúk a

lányokkal, nyári estéken pedig a falu főterén táncolnak egy harmonika hangjai mellett. A spanyol rajong a zenéért és táncért.

Egyszerű, barátságos nép ez, mely az idegent is szívesen kínálja borral és dohánnyal. Veszekedést, lármát ritkán hallani a spanyol faluban. A spanyol családban az apa szava szentírás, mely előtt engedelmesen hajol meg a legkeményebb legény is.

Százezernyi szelíd, jóakaratú spanyol paraszt rukkolt be a múlt hónapban, hogy megvédje azt a földet, amelyet a népfront csak tavaly hódított el a grófoktól és püspököktől. Mind antifasisztá és mind győzni akar. Csakhogy ...

Csakhogy a szegény spanyol paraszt, akinek még a nagyapja se volt katona, aki soha autón nem ült, cséplőgépet nem látott, most egyszerre szörnyetegekkel kerül szembe. Van itt négyféle kézigránát, kétféle géppuska, aknavető, ágyú, páncéltörő ágyú, légvédelmi ágyú, repülőbomba, gyújtóbomba, harckocsi és a jó ég tudja, mi van még. Csupa gép, mindet különbözőképpen kell használni és különböző az ellenük való védekezés is. Szegény spanyol megzavarodik és megrémül. Láttam olyan esetet, hogy a gránát elől menekülni akarva, néhányan egyenesen belefutottak a halálba.

Egyszerű, szelíd, szélesvállú, fitosorrú parasztfiú *Juan Jimenez* is. A múltkor együtt voltunk őrszolgálaton, egy olyan domb tetején, mely se nekünk, se Francónak nem kellett.

Egyszercsak megzendül ám az ég és a fasiszták tüzérsége cudarul kezdi lőni az egész környéket. Voltunk vagy hatan magyarok, akik rögtön jó fedezéket kerestünk, aztán teljes (vagy csaknem teljes) biztonságban cigarettára gyújtottunk. Ám Juan barátom csak hasra feküdt, behunyta szemét, befogta fülét és úgy várta, hogy eljöjjön az ítélet napja. Példáját még többen követték. Csak nehezen tudtam neki megmagyarázni, hogy milyen szamár.

Nagynehezen bátorságra kapott és szégyenkezve nézett rám: – Persze, ti internacionálisok mind kiszolgált katonák vagytok – mondta. Meghagytam ebben a hitében.

Két nappal később nagyon nehéz körülmények közt mentünk rohamra. Alig ugrottunk ki az állások mögül, máris ránkmordult a géppuska. Alig néhányan voltunk még csak a rajvonalban, máris eltalált engem egy golyó és összeestem. A komisszárom, aki első volt a rohamban, mellettem termett: – Megsebesültél, Pali? Megvallom, egy pillanatra elhagyott a kurázsi. A bal karomat mozdítani se tudtam, a mellemen ömlött végig a vér. – Azt hiszem, ellőtték a karomat – feleltem. – Vigyetek ki fiúk, mert meghalok.

És ekkor mellettem termett régi barátom, a „gyáva" Juan Jimenez. Miközben jégeső gyanánt kopogott körölöttünk a golyó, ő négykézlábra állt és intett, hogy feküdjek a hátára, ő majd kivisz. Közben én is összeszedtem magam, megköszöntem a szívességét és az apostolok lován vágtattam visszafelé. Vesztemre, mert egy gránát vágott mellém és még két sebet ejtett rajtam. Mire én még csak jobban kezdtem futni és csakhamar biztonságba jutottam, bár tekintélyes vérveszteséggel.

A kórházban találkoztam ismét Juan Jimenez barátommal. Át volt lőve a combja. – Mindig a bátor emberek fizetnek rá, mint te meg én – panaszolta. Két nappal ezelőtt még behunyta a szemét, mikor az ágyú szólt. Nem féltem Juan Jimenezt és társait. Jó katona lesz belőlük és győzni fognak!

SOMOGYI PÁL[5]

Új Előre című újság Naptára 1938-ra

A SPANYOL NÉP HARCÁNAK VIHAROS HULLÁMAI A PEST MEGYEI KÖZGYŰLÉSEN

– tudósítás –

Pest vármegye törvényhatósági bizottsága *Karay-Krakker Kálmán* főispán elnöklésével kedden közgyűlést tartott. *Erdélyi* alispán megjegyezte, hogy külpolitikai fejtegetések nem tartoznak a megyegyűlés elé, majd jónak látta hozzátenni, hogy mindazonáltal a közgyűlés fejezze ki rokonszenvét a spanyol „nemzeti front" iránt. A spanyol kérdés ezzel a közgyűlés elé került.

Propper Sándor elvtárs szólalt föl ezután és nyomban belekapcsolódott az alispán kijelentéseibe a spanyol nép harcát illetően. Az ellen-

zéket – mondotta – már többször kioktatták itt, hogy a vármegyén nem szokás külpolitikai természetű kérdéseket tárgyalni. Nem kutatom, hogy célszerű volt-e az alispán megnyilatkozása a spanyol kérdésben ...

A közgyűlés viharsarokja, a már nem szokatlan módon, itt óriási zajban tört ki és meg akarta akadályozni, hogy Propper elvtárs állást foglalhasson az alispáni kijelentések kapcsán. Odaát éljenezni kezdték a felkelőket, mire elvtársaink a spanyol népet éltették.

– Igenis – folytatta rövidesen Propper –, arra intettek minket, hogy legyünk óvatosak a külpolitika kérdéseiben, amelyekhez nagy nemzeti érdekek fűződnek. Ezért nem tartottuk helyesnek, hogy itt a bolsevizmus kérdését és a spanyol ügyet felvetették. Mi szociáldemokraták, a törvényes spanyol kormány mellett és a lázadók ellen vagyunk... Ezt mindenki tudja és itt nem nyilvánítottuk volna ki, ha más oldalról a vitába nem vetik...

A viharsarok, kiterjeszkedve, tombolásba fogott, egyesek azt kiabálták, hogy nem engedik beszélni Proppert, ami ellen elvtársaink viharosan tiltakoztak, amire az egyik környéki főjegyző bolsevistázni kezdett. Percekig tartott a zaj, a főispán megszólaltatta a viharcsengőt.

Népszava, 1936. szeptember 16.

ERRŐL A KÉRDÉSRŐL NEM BESZÉLHET!

– tudósítás –

Vasárnap délelőtt a fővárosban 10 helyen tartottak a szociáldemokrata párt országgyűlési képviselői beszámoló gyűlést. Tízezrek gyűltek össze, hogy meghallgassák a nép titkos szavazással választott képviselőinek szavát. Lelkesedés és fegyelem jellemezte ezeket a gyűléseket. Öntudatos erő nyilatkozott meg még ott is, ahol a rendőrközegek túlbuzgósága megakadályozta a beszámoló gyűlés sima lefolyását.

A budai Vigadó most az egyszer nem báli közönséget fogadott be falai közé. Buda minden sarkából, északról és délről, a budai hegyek ragyogó napsütéséből özönlöttek a tömegek a budai kerület képviselői beszámolójának meghallgatására.

A belpolitikai kérdések taglalása után *Kéthly Anna*[6] elvtárs rámutatott arra, hogy a belpolitika demokratikus átalakulásától függ annak lehetősége is, hogy Magyarország beilleszkedjék abba a békefrontba, amely most világszerte kialakul a háborús készülődéssel és gyűlölködéssel szemben.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a hallgatóság figyelmébe kívánta idézni Európa ama viharsarkait, amelyekből bármely pillanatban elindíthatja a fasizmus könnyelműsége a világégést. Csak Ausztriát említhette meg, mert abban a pillanatban, amikor a „spanyol helyzetet" – csupán ezt a két szót, minden kommentár nélkül – kiejtette száján, a rendőrtiszt fölpattant helyéről és *„Megmondtam, hogy erről a kérdésről nem beszélhet"* kiáltással kezével a künn álló rendőrlegénységnek intett, akik nyomban bevonultak a békésen és figyelmesen hallgató tömeg közé. A rendőrtiszt pedig kijelentette, hogy Kéthly elvtárstól megvonja a szót.

Kéthly elvtárs leült, mire a hallgatóság szeretetének és megbecsülésének jeléül percekig tapsolta.

A budai beszámoló csonka maradt. De a budai szociáldemokrata választók azért az el nem mondottakat is megértették.

Népszava, 1936. szeptember 22.

FELOSZLATOM!

– tudósítás –

A Nép-mozgóban, a Váci út népe gyűlt össze. Talpalatnyi hely sem maradt szabadon, amikor *Szepessy Albert* elvtárs megnyitotta a beszámoló gyűlést.

Percekig tartó taps köszöntötte Propper Sándor elvtársat, aki beszámolójában beszélt az őrült fegyverkezésről, a fenyegető háborús veszélyről. Hangoztatta a választójog megvalósításának sürgősségét, hogy a jogtalanság hosszú korszaka után végre a magyar nép akarata is

szabadon megnyilatkozhasson. Alig beszélt 10 percig, amikor valaki a hallgatóság soraiból a spanyol munkásságot éltette. A rendőrtisztviselő erre minden figyelmeztetés nélkül feloszlatta a gyűlést.

A mintegy 1800 főnyi tömeg izgatottan, de azért a legnagyobb fegyelemben eltávozott. Propper elvtárs pedig kijelentette a rendőrtisztviselőnek, hogy panasszal fordul a belügyminiszterhez, mert sem az elnök, sem az előadó nem lehet felelős azért, hogy valaki a hallgatóság soraiból közbekiált. Különösen tiltakozott azért, hogy a fölloszlatás minden előzetes figyelmeztetés nélkül történt.

Népszava, 1936. szeptember 22.

BEUGRATÓK

– tudósítás –

Beugratók járják a munkásság sorait és igyekeznek a munkásokat a spanyol események ürügyével megkörnyékezni, hogy így segítségére siessenek annak az uszításnak, amely a munkások pártja: a szociáldemokrata párt és lapja: a *Népszava* ellen a szélsőjobboldalról folyik. Értesítettek bennünket elvtársaink, hogy ezek a közös haditerv alapján dolgozó azsán provokatőrök[7] különböző gyűlésekbe és különböző kalandos vállalkozásokba akarják beugratni a jóhiszemű munkásokat. Ezért tartjuk szükségesnek, hogy elvtársaink figyelmét a beugratóknak erre az aljas aknamunkájára felhívjuk.

Figyelmeztetjük a munkásságot, hogy a szociáldemokrata párt semmiféle gyűjtést semmilyen célra nem indított és nincs is szándékában ilyen gyűjtést rendezni. Elvtársaink tehát ne üljenek fel az ilyen gyűjtés jelszavával vagy más hasonló sötét szándékkal operáló beugratóknak, és ezekben az időkben fokozott mértékűen óvakodjanak az uszítókkal vállvetve dolgozó azsán provokatőröktől.

Népszava, 1936. szeptember 22.

MAGYAR MILICISTÁK A SPANYOL FRONTON

– tudósítás –

Győzni fogunk, vagy meghalunk,
Ez a jelszó: előre!

A spanyol határ. Az őrök ökölbeszorított kézzel köszöntenek. Aztán megyünk tovább. Az út sötét, már késő este van. Erdőséggel teli hegyek. Mellettünk szakadék. A Pireneusok. Úgy érzem, otthon vagyunk. Ez az ország a miénk. Úgy érzem, testvéreim valamennyien, akik azért harcolnak, amiért mi és amiért mi eljöttünk ide, hogy segítsünk nekik fegyverrel kezünkben, a győzelemre. Kis falu. A házak szorosan egymás mellett. Mások mint szülőhazánkban, Magyarországon, mások mint a párizsiak. Közöttük keskeny autóút – járda nincs. Az emberek a kapukban állnak. Napbarnított katalánok, asszonyok, emberek. Fölemelt ökölle köszöntenek.

Megyünk tovább azéjbe borult erdőn keresztül. Újabb falu. Ez már F. Régi kaszárnya, hatalmas udvarok, négyszögletes építkezés, vastag falak, szinte bástyák. A fasiszta felkelés első napjaiban a helyőrség egy része itt is fellázadt. F. dolgozói, munkások, parasztok, valamennyien szegény ördögök, köztársaságiak, leverték a lázadókat. Az ablakokon egyes helyeken még puskagolyó okozta lyuk. A falakon néhol rések. Bevonulunk. Fáradtak vagyunk a hosszú úttól. 1000 km. Fáradtak vagyunk a sohasem látott változatos vidéktől, amelyen keresztüljöttünk: síkság, erdők, hegyek, az azúrkék Földközi-tenger partjai. Fáradtak vagyunk az érzésektől. Megérkeztünk. Itthon vagyunk. Ez az első állomás. Az úton végig a vonaton énekeltünk. Egy akarat, egy öröm. Segíteni fogunk magunkért, másokért, segíteni fogunk, hogy megmaradjon a béke. Új nóta született, együtt szövegeztük:

Kimegyünk a spanyol frontra harcolni,
Nem félünk a szebb jövőért meghalni,
Így visszük a munkásfrontot előre-előre,
Kommunisták, frontharcosok, ez a jelszó: előre.
Győzni fogunk, vagy meghalunk,
Ez a jelszó: előre!

Igen, ez a jelszavunk, győzni akarunk, győzni fogunk – vagy meghalunk.

A kaszárnya zsúfolásig tömve. Már alszanak, mikor megérkezünk. A világ minden égtájának dolgozói, akik felismerték a nemzetközi fasizmus veszélyét, akik felismerték, hogy veszélyben a világbéke. Ők is eljöttek, hogy fegyverrel kezükben segítsék győzelemre a demokratikus Spanyolországot, hogy megvédjék a világbékét a fasiszta háborús robbantók ellen. 10–15 különböző nyelven beszélünk, de megértjük egymást, meg akarjuk érteni egymást. A teremben leheveredünk egymás mellé a szalmazsákokra. Pihenjük az út fáradalmait, pihenünk az eljövő győzelemért. Eloltjuk a lámpát. Alszunk ...

Reggel 7-kor mosdás, aztán reggeli. Zászlóinkkal vonulunk fel. Mi magyarok sarlós-kalapácsos vörös zászlóval. *„Szabadság katonái, Veletek vagyunk a végső győzelemig"* – piros selyemzászlónkon ez az arany felírás. Büszkék vagyunk erre a zászlóra, a franciaországi magyar kommunista nőktől kaptuk. Büszkén visszük a zászlót és büszkén fogjuk vinni a harcban. Ne féljetek, magyar kommunista nők, győzelemre fogjuk vinni! A reggeli után ismét indulás. A városka lakosai lelkesedéssel ünnepelnek az egész útvonalon. Az egyesült munkáspárt hívei éppúgy, mint az anarchisták és a pártonkívüliek.

Magyar milicista

Szabad Szó, Párizs, 1936. november 28.

A SZAKASZPARANCSNOK HALÁLA

– levélrészlet –

A mi Jóskánk is azt mondta: *„No pasaran!"* Ő is felemelte az öklét és beállt a szabadság védőinek a sorába. Utolsó leheletéig hősiesen és odaadóan állta ezt a harcot ...

Az ellenség nemcsak szemtől szembe, hanem a levegőből is támadott. A légi támadások nem tudták megtörni ellenálló erőnket. Az ellenség spanyol testvéreink asszonyait és gyermekeit gyilkolta.

Ebben a nehéz helyzetben jött el 1936. november 23-ika. *Májek József* a szakaszparancsnokunk. Nincs a hátsó sorokban. Közöttünk van. Buzdít, lelket önt belénk. Látom nagy és mozgékony alakját ... A géppuskák kezdenek elnémulni, Májek odaugrik az egyikhez. A még egy perccel ezelőtt néma fegyver ismét kattogni kezd. Maga a parancsnok irányítja. Lekaszálja, ami elébe kerül. De nem sokáig. Szeretett parancsnokunk egyszerre elnémul géppuskájával együtt... Roham közben az ellenség golyója homlokon találta ...

HOLDOS LÁSZLÓ[8]

A lángbanálló Spanyolország
Bratislava, 1937.

MAGYAR INTERNACIONALISTÁK A SPANYOL FRONTON

– tudósítás –

F. vasútállomás. Egy civilhadsereg áll négyszögbe vörös zászlókkal, forradalmi dalokat énekelve. Nem tüntető menet, nem népgyűlés – több annál: szabadságharcosok serege. Körölöttünk spanyolok állnak, a városka lakosai. A férfiak nagy része uniformisban – tarka egyenruhák – az egyes politikai szervezetek önkéntesei. Oldalukon revolver vagy fegyver. Asszonyok, lányok, gyerekek. Valamennyien ökölbeszorított kézzel üdvözölnek bennünket. *„Unité d'action!"* – *„Egység-akciót!"* a válaszunk. Egységet! Egységet a spanyol népen belül, egységet nemzetközi méretekben. *„NO PASARAN!"*

Most a helyi kommunista pártcsoport titkára beszél spanyolul nemcsak hozzánk, hanem minden egybegyűlthöz. Azután francia szónok: a csoportunk vezetője. Segítség és tüntetés az, hogy mi itt vagyunk. A nemzetközi proletariátus szolidaritását vagyunk hivatva megmutatni a sokat sanyargatott spanyol népnek, őérettük, önmagunkért, gyermekeinkért – valamennyiünkért.

Indulunk. Emlékszem a Cseljuszkin-expedíció hőseinek hazatérésére. Valamelyik kis párizsi

moziban láttam ezt a szovjet filmet. Faluról falura, városról városra, hegyeken, síkságokon, erdőkön, mezőkön keresztül ünnepelte a Szovjetunió dolgozó népe hőseit. Azt hiszem, nem sokkal nagyobb lehetett ez az ünneplés annál, amiben mi részesültünk. Robog a vonat csodálatosnál csodálatosabb vidékeken keresztül, napsütésben narancsligetek, pálmafák között. Itt még a tengerpart, azután dombok, lankás vidék, távolról hegyek. Robog a vonat. Sarlós-kalapácsos vörös lobogók, piros kendők lengenek az ablakokból, a kocsik lépcsőiről. A kocsikból énekszó hangzik: francia, német, olasz, lengyel, magyar és még egy tucat más nyelven, egy lelkesedéssel, egy örömmel, egy harci akarattal:

„Megállj, Franco végső harc lesz belőle,
Győzni fogunk – vagy meghalunk,
Ez a jelszó: Előre!"
„NO PASARAN!"

Itt egy pályaőr, ott néhány munkás a vasúti töltésen, itt parasztok szántanak, ott asszonyok, gyerekek mennek. Mindegyiknek keze a magasba lendül, a tenyerek ökölbe szorulnak. Akik távol voltak, futva közelednek a robogó vonat felé, a szántó parasztok jobb kezükkel elengedik az ekeszarvát, most fontosabb dolguk akadt, öklükkel bennünket köszöntenek.

Falvak, városok. A pályaudvarok tömve vannak emberekkel. Az asszonyok vízzel teli korsókkal várnak: *„NO PASARAN!"* – hangzik mindenütt a kiáltás. A fasiszta lázadók nem fognak győzni. Egy nagyobb város. A vonat megáll. Gyermekkórus énekelve halad el a vonat mellett. A fasiszták gyilkos golyói első áldozatainak gyermekei. Nem ragyog könny a szemükben, tudják, azokhoz énekelnek, akik bosszút fognak állni szüleik gyilkosain.

Kenyér, konzervek, bor, narancs. Mindennel ellátnak bennünket. B-ben ebéd, M-ben vacsora. V-ben kávé, sütemények a városban, egy kávéházban.

Robog a vonat. Énekszó. Az „Internacionálé" hangjai. Körülöttünk valóságos karaván. Csodálatosan termékeny vidékek. És ... hihetetlen nyomor. A munkások, parasztok arcáról, akik üdvözölnek bennünket, rettenetes szenvedés tükröződik. Egy évszázadokon át rabságba vert nép várja felszabadulását. Borzalmas ellentét: micsoda boldogság fakadhatna az itt élő embereknek abból a gazdagságból, mellyel a bőkezű természet ezt az országot megáldotta. Egy maréknyi embercsoport élvezte mindezt a gazdagságot, a kiváltságosak maroknyi serege. A dolgozóké a szenvedés és a nyomor. Megcsodáljuk a szépségét a gyerekeknek, akik szüleikkel bennünket várnak az állomásokon, de megborzadunk... fáj, rettenetesen fáj az a nyomor, ami arcukról felénk tükröződik.

Áll a nagy harc, folyik a nagy küzdelem, hogy boldogabb jövőt érjen a spanyol nép. Egy ország népe áll harcban, hogy a már részben kivívott jogokat, szabadságot a kiváltságosak hazaáruló és idegen zsoldoshadának gyilkos támadása ellen megvédje és kiszélesítse. Egy ország népe áll harcban, hogy a világbékét vérbefojtani akaró nemzetközi fasizmus rohamát visszaverje.

Spanyol szabadságharcosok! Mi külföldről jött dolgozók, mi a világ minden égtájáról ide egybegyűltek, veletek akarunk harcolni. Csodálatos kánaán ez a föld? Nem! Ma még nem az.

BENCZE IMRE

Szabad Szó, Párizs, 1936. december 5.

MADRID ALATT A MAGYAR SZÁZAD

– tudósítás –

Madrid, Obrero-kórház.

A 11. brigád 3. zászlóaljához tartozó magyar század megérkezik a front előtti utolsó állomásra, egy Madrid közeli városkába. Száz-egynéhány fiú a világ minden részéből indult el, hogy fegyvert fogjon a spanyol nép és egyben a világ dolgozóinak védelmére. Van köztük franciaországi, belgiumi, palesztinai. Magyarországból is jöttek és végül olyan is van, aki Turinból, Mussolini paradicsomából jött. Párizson keresztül. Foglalkozásra nézve találni köztünk gyémántcsiszolót, szénbányászt, orvost, kőművest, gyógyszerészt, susztert, mérnököt, szabót.

Délelőtt érkeztünk meg állomáshelyünkre és már messziről hallottuk az ágyúdörgést. A városba érve már a géppuska kattogása is jól ki-

vehető volt: a front a közelben lehetett. Pénteken, szombaton készültségben voltunk és vasárnap hajnalban a nemzetközi brigád elindult Madrid felé. Oldalakat kéne írni csak magáról a fogadtatásról, de erről majd máskor. A délelőtt azzal telt el, hogy a madridi asszonyok és gyerekek traktáltak bennünket. Csoportosan jöttek az asszonyok és tömték belénk a kekszet, szőlőt, kávét, narancsot...

Délben egy parkban pihentünk meg és itt átestünk a tűzpróbán, a szó szoros értelmében. Ugyanis hirtelen fasiszta gépek jelentek meg felettünk, ledobták a „csomagjaikat" és már el is tűntek. A „munkát" gyorsan igyekeztek elvégezni, mire a mieink felszálltak, ők már menekültek. Senkinek semmi baja nem történt, mindössze egy kis tapasztalattal lettünk gazdagabbak. A legnagyobb részünk ugyanis először élt át ilyesmit...

Hétfő délelőtt parancsot kaptunk a frontra való indulásra. Sokat nem kellett gyalogolnunk, és a tegnap még pihenőül szolgáló park túlsó végénél már az első tűzvonalban voltunk. Rajvonalban fejlődve, puskánkat lövésre készen tartva jutottunk el a Manzanares folyó partjáig. Körülöttünk már csapkodtak az ellenséges golyók. Egy hibásan értelmezett parancsra a magyar század átkelt a folyón és a vizen túl lévő domboldalon foglalt állást. Itt az ellenségtől kb. 50–60 méternyire voltunk. A fasiszták egy kőfal mögött helyezkedtek el és tisztán ki lehetett venni a felbukkanó mór arcokat. Erős tűzbe kerültünk, de a mi puskánk csöve sem maradt hideg. Kb. két óra hosszat voltunk a vizen túl, közben észrevéve, hogy a zászlóaljparancs értelmezése hibás volt, visszatértünk eredetileg kijelölt állásainkba. Mint később kiderült, Francóék ezen a frontszakaszon erős offenzívát akartak végrehajtani. Támadásuk azonban megtört a nemzetközi brigád ellenállásán. Kedd délutánig védte a magyar század a parkot. Felejthetetlen marad ez a nap a magyar század minden tagjának. A fasiszták talán először akadtak olyan ellenfélre, amely a „hátrálás" szót kitörölte a szótárából...

Ezen a napon esett el Vili elvtársunk is. Tulajdonképpen csak este tudtuk meg, hogy a magyar század volt a legnehezebb frontszakaszon és mi voltunk a nap hősei. Mielőtt a jól megérdemelt pihenőre tértünk volna, az „Internacionálé"-val emlékeztünk meg elvtársainkról, akik tegnap még velünk voltak és elestek a fasizmus elleni harc első vonalában.

Szerdától péntekig pihenőn volt századunk. Pénteken reggel indultunk el másodszor a frontra új századparancsnokunkkal, Csapajev elvtárssal. Mintegy nyolc kilométerre voltak állásaink ezen a szakaszon Madridtól. Az itt lévő falut előző nap tisztították meg a mieink a fasisztáktól. Az úton erős tüzérségi tűzbe kerültünk, de minden baj nélkül el tudtuk foglalni állásainkat. A falu ki volt már ürítve, csak egy-két tyúk vagy macska szaladt a házak közt, megriadva a puskaropogástól. Úgynevezett csendes éjszaka volt, csak itt-ott szólalt meg néha-néha egy pár másodpercre valamelyik géppuska.

Másnap azzal töltöttük időnket, hogy állásainkat építettük ki. Az ellenség kb. 100–120 méterre volt tőlünk, de semmi mozgást nem észleltünk egész nap. Az őrszemeket biztonság okából kiállítottuk, estefelé újra rám került a sor. A domb szélén volt a helyem, szürkületkor egy kicsit előbbre másztam, hogy jobban lássak. A következő pillanatban ütést éreztem a bal karomon, még vaktában elsütöttem puskámat, de már éreztem a zsibbadást. Odakúsztam a fiúkhoz, Bandi elvtárs ideiglenesen átkötötte a karomat és elindultunk a kötözőhelyre. A fák közt megláttam Heidrich elvtársat, odakiáltottam neki. Felém fordult és akkor még nem tudtam, hogy utoljára látom a mi soha el nem felejthető Diazunkat. Öt perc múlva már indult az autó a madridi Obrero-kórház felé.

(Névtelen közlés)

Munkás, Bratislava, 1937. február 7.

A KOMÁROMI MAGYAR FIÚ

– tudósítás –

Morata de Tajuña mellett dúl a harc. Francóék óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy a kormánycsapatokat kivessék állásaikból. 15 Junkers típusú bombavető közeledik a kormánymilícia állásai fölé. Ezen a szakaszon teljesít szolgálatot

a *Gottwald*ról elnevezett légelhárító üteg is, mely mintaszerű fegyelmével, elsőrendű katonai teljesítményével az elsők közül való.

Miklós, a komáromi magyar fiú is a Gottwald-üteg katonája. Ágyúkezelő. Most, hogy az ellenséges repülők közelednek, gyorsan kell tölteni. Oda kell kiáltani hangos ágyúszóval: „No pasaran!" A gyors töltés közben Miklós ujját bekapja az ágyú závárzata. Ujja hegyét csak a bőr tartja. A töltés beszüntetése azonban azt jelentené, hogy az ágyú nem tüzelhet. Az ellenséges repülők azonban közelednek. ...pillanat és gyilkos üdvözletük halált és pusztulást okozhat. Miklós nem sokat gondolkodik: gyorsan a szájába dugja ujját és leharapja a sérült ujjpercet. Homlokát ellepi a veríték, fogát összeszorítja, de tölt és tölt és tölt rendületlenül. Ágyúja három és fél perc alatt 64 lövést ad le, többet, mint az üteg bármely ágyúja.

Két repülőgép zuhan le a magasból. Sűrű füstfelhő borítja az eget. Az ellenséges repülőraj visszafordul és hanyatt-homlok menekül...

Így harcolt Miklós, a komáromi magyar fiú Morata de Tajuña mellett az Úrnak 1937-dik esztendejében. És ugyanígy, ilyen hősiesen és elszántan állja meg majd a helyét akkor is, ha Franco magyarországi vagy németországi cinkosai a Duna partján akarnák leadni gyilkos „névjegyüket". Ágyúja akkor is dörögni fog: „No pasaran!"

(Névtelen közlés)

A lángbanálló Spanyolország
Bratislava, 1937.

A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESEKRŐL

– cikkrészlet –

A nemzetközi brigád Németországból, Olaszországból, Franciaországból, Angliából, Lengyelországból, Magyarországból, Jugoszláviából, Belgiumból, Svájcból és sok más országból való munkásokból, parasztokból, intellektuelekből és kézművesekből áll. Ezek az emberek a legkülönbözőbb politikai irányokat képviselik és Európa legszélesebb néptömegeinek: kommunistáknak, szocialistáknak, köztársaságiaknak, demokratáknak, katolikusoknak stb. felfogásait fejezik ki. Ami őket egyesíti, az az óhaj, hogy segítségére legyenek a testvéri spanyol népnek, hogy megvédjék köztársaságát, szabadságát, szociális vívmányait és ugyanakkor megmentsék az összes népek szabadságát és a békét.

A nemzetközi brigádot az európai népfront dandárának lehetne nevezni. A brigádnak a Madrid alatti harcokban tanúsított bátorsága és hősiessége büszkeséggel töltheti el az egész világ dolgozóinak szívét...

Brigádunkat az a megtiszteltetés érte, hogy spanyol testvéreink leghősiesebb osztagaival együtt a madridi frontnak éppen azon a szakaszán foglalhatott állást, amelyre az ellenség november 8-án a legfőbb csapást irányította: a Casa de Campo-szakaszon, csaknem közvetlenül Madrid kapui előtt. A roham olyan jól volt előkészítve, hogy az ellenség egészen biztos volt a sikerben. Ki is kürtölte a rádióban és a fasiszta világsajtóban, hogy Franco már meg is tartotta diadalmas bevonulását Madridba. (Egyes fasiszta lapok még olyan részleteket is közöltek, hogy Franco fehér lovon vonult be a városba.)

A legfőbb csapás a mi állásainkat érte. Ezt az első rohamot teljesen visszavertük. A brigád azonban nem akart megelégedni a puszta ellenállással. Haladéktalanul ellentámadásba ment át, nagyon súlyos csapást mérve a fasisztákra, és arra kényszerítette őket, hogy néhány száz méternyire visszavonuljanak.

November 10-én reggel a fasiszták megismételték kísérletüket, legjobb csapataikat: a „terciót" (az idegenlégiót) és a marokkóiakat vetve harcba. De a nemzetközi brigád megtartotta állásait. Az ellenség rohamát újra győzelmesen visszaverte. Azonnali ellentámadással visszavertük az ellenséget, és elfoglaltuk kiinduló állásaikat. November 11-én és 12-én a fasiszták lemondtak a támadási kísérletről és a védelemre szorítkoztak. Most a kezdeményezés a mi kezünkbe ment át. Madrid meg volt mentve. Franco fehér lovon visszavonult.

Zászlóaljaink versenyeztek a hősiességben. Különösen kitűntek a harcokban a német, francia, magyar és jugoszláv csapatrészek.

DI VITTORIO (MARIO NICOLETTI)

Sarló és Kalapács, 1937. január 15.

MADRID VÉDELME

– beszédrészlet –

...Talavera és Toledo elvesztése után az ellenség előnyomulását csak egy módon lehetett feltartóztatni: ellenállni a Madridhoz legközelebb eső falvakban. A milícia harcosai nem voltak képesek megszervezni ezt az ellenállást. A mór lovasság nem egyszer a hátukba került, tűzzel-vassal pusztította a földeket és a falvakat, leírhatatlan kegyetlenségeket követve el.

A kommunista párt vezetősége úgy vélte, Madridot meg kell védeni bármi áron is. Nem kerülhet a lázadók kezére. Mindannyian tudtuk, hogy Madrid megtartása a köztársaság győzelmének a kulcsa. És mindent elkövettünk, hogy ezt ne csak a néppel értessük meg, hanem a kormánnyal is. Sokan lehetetlennek tartották egy nyílt város védelmét. Mi erődítések építésére hívtuk fel a népet, s példát mutattunk: elsőnek fogtuk meg a lapát és a csákány nyelét, hogy erődítményövezettel vegyük körül Madridot.

Madrid védelme nehéz feladatnak ígérkezett. Reguláris hadsereg nem volt, hiány volt a fegyverekben, s a milíciával szemben Európa legjobban felfegyverzett hadseregei nyomultak előre. Csakis a nép akarata menthette meg Madridot, csakis a tömegek elszántsága és eltökéltsége, hogy a fővárost az utolsó emberig védelmezni fogják. És a kommunista párt, az 5. ezred harcosai, az Egyesült Szocialista Ifjúsági Szövetség, amelynek soraiból a hősök egész plejádja[9] került ki, minden erejüket annak szentelték, hogy kifejlesszék a harcosokban a lebírhatatlan akaratot, az áldozatos küzdelem szellemét, beléjük oltva saját elszántságukat.

Madrid körül mind szorosabbra zárult az ellenséges gyűrű. Már az Egyetemi Városban folyt a harc. A klinika egyik fele a milícia kezében volt, a másik pedig a lázadókéban. A Velazquez-házat, mely a harcok során kigyulladt, elfoglalta az ellenség, s a milícia harcosai felrobbantották; ezzel fontos támaszponttól fosztották meg a lázadókat a Madridért folytatott harcokban. A lövészárkokat és az erődítményeket, amelyek építését a hadügyminiszter és tanácsadói ellenezték, mert nem tartották férfias dolognak lövészárokból harcolni, most nagy sietve, az ellenség tüzérségi tüzében, sőt géppuskatüzében kellett megásni. A kormányfőnek is az volt a véleménye, hogy nincs szükség lövészárkokra, úgy kell harcolni, mint a középkori lovagi tornákon, ember ember ellen, nyílt sisakkal...

...Madrid az ellenség ostromgyűrűjében. A város peremén kiásták az első lövészárkokat. Az ellenség ott volt Madrid kapujában, s a fasiszta propaganda a főváros küszöbönálló elestét hirdette. November 5-én az ellenség első harckocsijai elérték Carabanchelt. A mórok már elfoglalták az első házakat. A milícia harcosai sietve árkokat ástak az utcákon, hogy megakadályozzák a harckocsik előnyomulását. A mórok ellen minden házért lőfegyverrel, dinamittal, késsel folyt a küzdelem. Harc volt életre-halálra, de ez a harc szörnyen egyenlőtlen volt. A csodát, az ellenséges offenzíva megállítását egyedül a milícia harcosainak hősi elhatározása tudta végrehajtani: inkább meghalnak, semmint átengedjék az ellenséget. Az ellenség Carabanchelre összpontosított erői rést ütöttek a védelmen, s e résen keresztül akartak behatolni a főváros központjába. De a milícia harcosai – a politikai megbízottak és a milícia fiatal parancsnokainak vezetésével – betömték a rést.

Miután Carabanchelben megállították a lázadók előnyomulását, Franco erői két hosszú ágnak fejlődtek fel: ezek egyike az Usera városnegyed, másika pedig az extremadurai műút felé nyúlt ki. Carabanchelben és Userában vége szakad a marokkói csapatok varázserejének. Ezeket az erőket Franco a lélektani háború eszközeként használta fel, annyira hírhedtté vált vadállati kegyetlenségük.

Getafe eleste után a legközvetlenebb veszély Usera negyedet fenyegette. De itt ugyanúgy, mint Carabanchelben, a milícia harcosai eltökélték, hogy nem engedik át az ellenségnek. Az Egyesült Szocialista Ifjúsági Szövetség harcosai mozgósították az Usera negyed valamennyi lakosát. Árkokat ástak, szögesdrótokból akadályokat készítettek, mellvédeket és homokzsákokból torlaszokat emeltek, melyek valamelyest ellenállási támaszpontot képeztek a Prado Longa mentén, a Zofio negyedben, a Cerro Blancón és a Cerro Negrón. Az igazi, a hatékony, a megingathatatlan ellenállás nem a kövekben és nem betonban testesült meg, hanem a szívekben, a madridi nép akaratában.

Madrid arcában érzi a reá leselkedő vadállat leheletét. A vadállat kúszik, előretör és 1936. november 7-én, az 1917-es nagy októberi szocialista forradalom évfordulóján akar döntő csapást mérni a népi ellenállásra. Villámgyors előnyomulással – mely utat nyit számára a város szívébe és térdre kényszeríti a köztársasági Spanyolországot – győzelmesen be akarja fejezni a háborút, és a tömegek tudatából annak a halhatatlan napnak még az emlékét is ki akarja törölni. A milícia harcosai elkeseredett küzdelemben visszaverték a lázadók első rohamát a főváros ellen, de az ellenség továbbra is teret nyert. Az ezer sebből vérző, lövedékek szaggatta Madrid tankcsapdákkal, barikádokkal, szögesdróttal zárta el a városszéli utcák torkolatait. Szirénák üvöltése figyelmezteti a lakosságot a reá leselkedő veszélyekre. A fővárosban maradt férfiakat és nőket elszánt akarat hevíti, hogy feleleveníthik Madrid dicső történetét, hogy szeretett városuk minden kövét, minden házát, minden utcáját megvédik. Várnak... A fenyegetésektől, veszedelmektől, véres meglepetésektől terhes csendben valami ütemes, ritmikus, megremegtető zaj van keletkezőben, szilárd léptek zaja, amely növekszik, amely közeledik... Most már világosan kivehető a szöges bakancsok koppanása az utca kövezetén.

Pillanatnyi megdöbbenés, bizonytalanság. Vajon kik jönnek? Kik azok, akik közelednek? Kik ezek a férfiak, akik 1936. november 7-én a mi Madridunk utcáin menetelnek, némán, feszes testtartással, vállukon puskával, feltűzött szuronnyal, akiknek lába alatt megremeg a föld. A félig nyitott ablakokon keresztül lázas tekintetek figyelik a menetoszlopot, mialatt a kezek görcsösen tapadnak a fegyverre, a dobásra kész kézigránátra. Kétségbeesett asszonyok szólítják férjeiket: *„Bejöttek!... Mire várunk?..."*

Az utca atmoszférájába korbácsütésként hasít bele a parancsnoknak valami különös nyelven kiadott kurta parancsszava. Az ismeretlenek ritmikus mozdulatait ismerős, meghitt himnusz első strófáinak hangjai kísérik. A levegő megtelik megrázó, ünnepélyes hangokkal, és szavakkal. *„Istenem! – nem álom ez?"* – kérdik az asszonyok sírástól elcsukló hangon.

Az ostromlott város utcáin menetelő férfiak franciául, olaszul, németül, lengyelül, magyarul az „Internacionálé"-t éneklik. A nemzetközi brigádok önkéntesei ők, akik a Kommunista Internacionálé felhívására jöttek országunkba: velünk együtt harcolni! – és talán meghalni.

A madridi nép az utcára rohan, azok elébe, akikről már tudja, hogy barátai. Férfiak és nők túláradó örömujjongással, sírva ölelik a nemzetközi brigádok harcosait.

DOLORES IBARRURI

Elhangzott 1936. november 12-én. Az egyetlen út. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1964.

LA PASIONARIA – DOLORES IBARRURI

– cikk –

Ragyogó szép asszony.

Most nem szenvedélyes. Most higgadt, megfontolt. Most nem La Pasionaria, aki harcra hív milliókat, most Dolores Ibarruri, a Központi Végrehajtóbizottság tagja, a cortez képviselője.

Légy zümmögését meghallani, olyan csend van. A mikrofon gyengén himbálózik, a gyorsírók ceruzája fut a papíron. Milliók figyelnek Doloresre. Most a néphadseregről szól.

Rádió viszi szét a világűrbe minden szavát, holnap reggelre öt világrész rotációsai dübörgik Dolores Ibarruri beszédét. Még nő ilyen szerepet a világtörténelem során nem játszott.

Asturia, León, Euzkadi.

Faragatlan kövek, mésszel kötötték őket, ez a ház. A házban egy szoba. Az a konyha is, és a kecske is ott lakik. A tűzhely nyitott. A szobában sokan, nagyon sokan. A munkabér kicsiny. A család nagy. A munka kemény. Tárnák mélyén cseng a csákány, és angol urak, spanyol urak, baszk urak San Sebastiánban nyaralnak. Bányák urai.

Korcsmák hátsó szobáiban gyűlnek. Pablo Iglesias[10] kibontotta Kasztíliában a zászlót, és Asturia felfigyelt. Keménybeszédű bányászok képezik az első szocialista köröket. Néha eljönnek velük gyerekeik is. Ott ténferegnek lábaik körül. Van, amelyik játszik, van amelyik alszik.

Egy fekete hajú kislány apja mellett ül. Szemei tágra nyílnak, úgy figyel. Az előadó a falra aggatott képeket magyarázza. A képek a párizsi kommünből vett jeleneteket ábrázolnak. A falon zászló. A zászló vörös.

A fekete hajú kislány mindennap eljön apjával, mindent megjegyez magának, mindenre figyel. Tizennegyedik életévében van. Különben Doloresnek hívják, és egy Ibarruri nevű vájár leánya.

A munkabér kicsiny, a munka sok, és a család nagy. A leány felserdül, hát szolgálni megy. Oviedóba, Szantanderbe, Bilbaóba. A városban sok a gazdag. A gazdag cselédet tart. Mire való a bányász leánya Asturiában, ha nem arra, hogy a gazdagot szolgálja?

Napkeltétől éjjelig tart a robot. Az asszony vérig kínozza, a gyerek minden szeszélyét rajta tölti ki, az úr emberszámba se veszi, így telnek a napok. De az éjszaka az övé!

Tizenhat éves, amikor belép a Spanyol Szocialista Munkáspárt Vizcaya-i szervezetébe. Röviddel ezután írja első cikkét az *El Socialistá*ban.

1912. Világháborús szelek fújdogálnak...

Már ismerik.

Szinte kigyúl, ha megszólal. Minden szava perzsel. A nehéz léptű, fáradt bányászok úgy érzik, hogy most, ha ez a ragyogó szép fiatalasszony harcra hívná őket, akkor harcba mennének, és győznének. Ismerik és szeretik. La Pasionariának hívják, mert szenvedélye, ez a jellegzetesen spanyol tulajdonság jellemzi minden cselekedetét.

Midőn 1917. november 7-én új korszak nyílik az emberiség történetében, Dolores Ibarruri szívvel-lélekkel a forradalom mellé áll. Nagy szó ez, mert magában a pártban erősen támadják Októbert. *Dan* és *Liber*[11] az amerikai és francia nagytőke költségén utazzák be Európát, és agitálnak a világtörténelem nagy proletárforradalma ellen. Összecsapás összecsapást követ. Dolores, aki a bányászok véleményét viszi a pártnapokra, magával ragadja a hallgatóságot. De a reformista vezetőség Liber és Dan igéivel tömi be füleit. A vezetőség hallani sem akar a forradalomról.

Huszonöt éves Dolores Ibarruri, amikor csoportja, a szocialista csoport csatlakozik a Madridban egyelőre belső ellenzékként működő leninistákhoz. Egy év múlva 800 taggal alakul meg a Kommunisták Spanyolországi Pártja. A csoport azonnal csatlakozik a párthoz.

Dolores Ibarrurit Madrid központi fogháza sokszor zárta falai közé. Ahol kitörni készült a népdüh, ahol tetté vált az elkeseredés, ott volt Dolores Ibarruri.

Sötét évei ezek Spanyolországnak. A haldokló, „isten kegyelméből való" királyság végvonaglásában magával készül rántani a spanyol jövendőt.

1930 vége. San Sebastiánban összeülnek a köztársasági pártok. *Don Alejandro Lerroux* is ott van. Largo Caballero is. Aláírják a köztársasági egyezményt.

A kis kommunista párt támogatja a köztársasági pártokat. A községi választásokon döntő győzelmet aratnak. Ez a köztársaságot jelenti.

A köztársaság ezúttal Don Alejandro Lerroux és Zamora képében jelentkezett.

A bányászok 40 százaléka munkanélküli: 1930-ban 527 sztrájk zajlik le Spanyolországban. Földet! Szabadságot!

Barcelona és Oviedo nem várnak Madridra. Barcelona és Oviedo kikiáltja a köztársaságot.

Andalúzia parasztjai elfoglalják a földeket – hiszen a föld azé, aki megdolgozza – mondta Don Alejandro –, a guardia civil[12] beléjük tüzel. A munkásság kivonul Sevilla utcáira – a köztársaság a dolgozók állama lesz – mondta Largo Caballero munkaügyi miniszter –, mire a katonaság géppuskákkal tüzel a tömegbe. Oviedóban a kommunista párt május elsejei felvonulást rendez – a rendőrség, ugyanaz a rendőrség, amely Alfonz (XIII. Alfonz spanyol király) alatt üldözte őket, revolvergolyókkal fogadja a békés tüntetőket.

Dolores Ibarruri kezébe ragadja a tüntetők zászlaját: – *Utánam!* – kiáltja. A tömeg nekilendül a sorfalnak. A sorfal kettészakad.

Dolores és elvtársai látják, hogy ez a köztársaság nem az ő köztársaságuk. Vizcaya bányászai még mindig nem tanultak meg mosolyogni. 1932-ben a sztrájkok száma 606-ra emelkedett. A földmunkásság állandó nyugtalanságban élt. A földosztás színleges volt és kevés. A köztársaság első öt évében 12 000 paraszt kapott 110 000 hektár földet. 1933 júniusára a reakció megint egy táborban volt...

1934 őszén a kormány mozgósíttatni akarja a tartalékosokat. Tömegtüntetések zajlanak le.

Asturia, Katalónia és Vizcaya tömegsztrájkot kezdett az új, fasiszta kormány ellen.

Asturia bányamunkásai ellenállnak a végsőkig. Tegnap még ismeretlen munkások vezérekké lesznek. Enrique Lister, González Peña[13] most emelkednek ki. Francót is most ismeri meg a világ. Tűzzel-vassal pusztítják idegenlégiósai Asturiát. Dolores Ibarruri az ellenállás lelke. Később, amikor a felkelést leverik, behatol a börtönök celláiba, és üzenetet visz halálraítélteknek. Kitartás! Dolgozunk! Halad a népfront!

1936 tavasza. A nemzetközi nőnapon 80 000 nő élén halad Oviedo új képviselőnője Madrid utcáin.

La Pasionaria most ér el politikai pályafutása delelőjéhez. 2000 andalúz parasztasszony ír neki levelet, hogy jöjjön el hozzájuk. A népfront legnépszerűbb szónoka.

1936. június 16. A kommunista párt parlamenti csoportja nevében Dolores Ibarruri megszavazza az államvédelmi törvényt, és nagyszerű beszédében megjósolja a reakció támadását. Casares Quiroga miniszterelnök, midőn a Zamora–Lerroux-féle diktatúra véres kezű hadügyminiszterének, *Gil Roblesnek* megbüntetését kérik tőle, ezt válaszolja: „Csak nem gondolják, hogy a kormány a munkások kedvéért megbünteti Gil Roblest..." Neki válaszolt Ibarruri a cortezben. Két héttel azelőtt az albacetei járás Yeste községében a kisparasztokat a guardia civil az Alfardo-testvérek birtoka védelmében megtizedelte. Ilyen előzmények után mondja el Oviedo képviselőnője beszédét a cortezben. A beszéd még jóformán el sem hangzott, amikor az események igazolják.

Kitör a polgárháború.

Július 19-én a madridi rádió adja le La Pasionaria riadóját:

„Munkások, antifasiszták, dolgozó nép! Fegyverre! Készüljetek a köztársaságot, a szabadjogokat, a nép demokratikus vívmányait megvédeni! No pasaran! A fasizmus zsoldosai nem törnek át! Fegyverre! Asszonyok, gyermekek élete veszélyben van! Fegyverre! Minden politikai párt becsületes dolgozói! Baszkföld, Katalónia, Spanyolország népei! Fel Február 16 vívmányainak, a köztársaságnak védelmére!"

Dolores Ibarruri élete most szorosan egybefonódik a polgárháborúval. Férje az első napokban elsők között vonul a harctérre a guipózcoai milíciával. Ruben fiával csak októberben levelezhet. A levél – politikai program. Dolores magánélete Spanyolország, a forradalom, amely rohamléptekkel halad.

Az út göröngyös. A forradalom rohan. Ma a valenciai Arénákban, holnap Madridban, novemberben, egy ködös napon az Egyetemi Város egy pincéjében a magyar önkéntesek előtt beszél La Pasionaria.

Dolores a tűzvonalig halad, és a lövészárkokba viszi a köztársaság üzenetét. Már nemcsak Oviedo képviselője ő – a spanyol nép ellenállásának megtestesítője.

Koromfekete hajában ősz hajszálak. Szája körül mély árok. Már nem Oviedóhoz, Madridhoz szól – már a világ lelkiismeretét ébresztgeti.

Szeptember 3-án Párizsban félmillió emberrel áll szemközt a Vélodrome d'Hiverben. Hangja felelősségre vonó:

– Ahhoz a Párizs népéhez jöttem, amely megdöntötte a Bastille-t, és a Kommünt fegyverrel kezében védte meg... Mi megvédjük a Ti szabadságotokat, de adjatok ágyúkat és repülőgépeket!

A Komszomolszkaja Pravdába cikket ír:

„A spanyol anyák már nem sírnak elesett fiaik holttesténél. Büszkék arra, hogy hősöket szülhettek népünknek."

Szeptember 6-án érkezett Brüsszelbe. A világ minden tájáról 8000 kiküldött tanácskozott a béke ügyén. Dolores Ibarruri, a békéért vérző Spanyol Köztársaság kiküldötte, nem szólalhatott fel. Belgium kis ország, és ugyebár...

Madrid védelme. Dolores és José Díaz sáncot ásnak. Repülőbombák vágnak be 50 méterre tőlük. Dolores ás. Fején a spanyol parasztasszonyok fekete kendője. Aznap jelent meg a *Mundo Obrero*[14] első oldalán felhívása:

„Védjétek meg Madridot – a világ békéjét véditek!"

Október 16. Az ellenség Madrid felé nyomul. Madrid népfrontja gyűlést tart. Dolores a központi szónok:

– Spanyolország vagy a béke és szabadság országa lesz – vagy megszűnik létezni! Madrid asszonyai! Most életről vagy halálról van szó, most gyermekeink jövője forog kockán, most nem lehet habozni. Mi, az asszonyok, kell hogy követeljük férjeinktől, hogy bátrak legyenek. Mondjátok meg nekik, hogy ha kell, tudjanak

méltósággal meghalni. Mi inkább vagyunk hősök özvegyei, mint gyávák asszonyai.

Inkább becsülettel meghalni, mint térdencsúszva élni... – Spanyolország visszhangozza Dolores szavait.

Május 1-jén büszke üzenetet küld a szabad szovjet-szövetségbe:

„Büszkék vagyunk arra, hogy spanyoloknak születtünk! Július 18-ig idegenek voltunk saját hazánkban, amely a kizsákmányolók és klerikális üzérek tulajdona volt. Mi most lépésről lépésre hódítjuk meg magunknak hazánkat."

Most a Központi Végrehajtóbizottsághoz szól. Szavai higgadtak, mérsékeltek. Pedig... rokonai, barátai, testvérei ott küzdenek Vizcaya hegyei között. Nehéz léptű bányászok, akik drágán adják életüket. Asturia hegyei hősvértől veresek. Dolores hirdeti: „Asturiát elnyomni lehet – de legyőzni soha!"

Mi elhisszük neki. Asturia legyőzhetetlen. Ezért a győzelem záloga Dolores.

„Én, Dolores Ibarruri, asturiai bányászlány, egy asturiai bányász élettársa, és Asturia képviselője a cortezben..."

Büszke önvallomás? Egy nép, amelynek ilyen leányai vannak, győzni fog.

Szabad Szó, Párizs, 1937. december 11.

ÉSZAK-FRANCIAORSZÁGI MAGYAR BÁNYÁSZOK ÜNNEPLIK A SPANYOL FRONTRÓL ÉRKEZETT SEBESÜLTET

– tudósítás –

A bányavidék magyarsága nagy izgalomban van: a spanyol frontról visszaérkezett az első sebesült magyar bányász milicista.

Mindenki szeretné látni. Mindenki szeretne vele beszélni. Mindenki közelebbi híreket akar tudni a fronton lévő többi hozzátartozójáról, barátjáról, elvtársáról.

Nem kell sokat várni: szervezeteink különböző helyeken egymás után hívják gyűlésre a magyar bányászokat.

Mindenki a gyűlésre készül, mert tudja, hogy a megsebesült magyar milicista ott lesz, és be fog számolni spanyolországi élményeiről.

A gyűlés színhelyére „tódul a nép". Mindenki pontos. A bejárat előtt csoportosan tárgyalnak, vitatkoznak az emberek a spanyolországi hírekről, de nem sokáig, mert a sebesült milicista is pontos.

Az ajtóban feltűnik jól ismert alakja, s a vitáknak vége. Mindenki a milicista elé megy, mindenki egyszerre üdvözli.

A bányászarcok felragyognak. Erős, baráti kézszorítások, meleg, büszke tekintetek üdvözlik a sebesült bányász milicistát.

Az elvtárs botjára támaszkodva feláll, hogy beszéljen. Beszédét azonban nem kezdheti el, mert minden oldalról kiáltások hangzanak: *„Éljenek a spanyol világszabadság frontján harcoló magyar munkások! Éljen a szabadságért harcoló hős spanyol nép! Éljen a nemzetközi brigád!"* A percekig tartó lelkes tüntetés után mindenki feláll, és egy percnyi síri csendben, felemelt ökéllel, sokan könnyes szemmel emlékeznek meg a szabadságharc frontján elesettekről.

A hősi halottaknak történt tiszteletadás után a sebesült milicista beszélni kezd.

Elmondja, hogyan érkeztek Párizsba. Kiemeli a párizsi magyar elvtársak testvéries fogadását és különösen a párizsi magyar kommunista nők odaadó munkáját, akik a frontra indulókat élelemmel, meleg alsóruhával és más hasznos tárgyakkal látták el. Ezután arról beszél, milyen felejthetetlen fogadtatásban volt részük egész Spanyolországban. Kiemeli, hogy úgy a kiképzésük ideje alatt, mint a fronton semmiben sem szenvedtek hiányt...

Nagy figyelem közepette tért rá ezután a fronton lezajlott harcokra. Részletesen elmondja, hogy a magyar szakasz milyen harcokban vett részt a terueli fronton. Mindenki nagy izgalommal hallgatta, amikor arról beszélt, miképpen foglalták el a fasiszták megerősített állásait a harckocsik aktív és eredményes támogatásával.

Dicsérte a spanyolokkal együtt harcoló magyar, lengyel és német milicisták hősiességét, majd hangsúlyozta, hogy a franciaországi magyar nyelvű forradalmi mozgalom mily sokat tett azért, hogy ma a spanyol fronton magyar munkások is harcolnak a spanyol és világszabadság szent ügyéért.

Ezután megsebesülésének körülményeiről beszélt. Lelkes szavakkal ecsetelte azt a bátor munkát, amit a magyar szanitécek végeznek a sebesültek megmentéséért, és elismerő szavakkal emlékezett meg arról a tapintatos, gyengéd kezelésről, amelyben sebesülése után része volt a spanyol kórházban.

Végül arra hívta fel a jelen lévő magyar bányászokat, hogy támogassák a spanyol nép harcát.

Szabad Szó, Párizs, 1937. február 13.

VISSZHANGRA TALÁLNAK A KÉRŐ SZAVAK

– tudósítások, levelek –

FEGYVERREL, LŐSZERREL, PÉNZZEL

Mexikó, szeptember 7.
A szocialisták és a kommunisták tüntető gyűlést rendeztek a madridi kormány mellett. Elhatározták, hogy a hadiipar munkásai naponta két órát fizetés nélkül dolgoznak, hogy fegyvereket és lőszert állítsanak elő a madridi kormány csapatai számára.

A vasutasok a madridi kormány támogatására fizetésükből 50 centimót juttatnak.

Plymouth, szeptember 7.
Az angol szakszervezetek kongresszusa határozati javaslatot szavazott meg, amelyben testvéri rokonszenvéről biztosítja Largo Caballero kormányát és ígéretet tesz arra, hogy teljes erejéből támogatja a madridi kormányt.

London, szeptember 7.
Ma repülőgépen három láda sebészeti műszert, illetve gyógyszert küldött a független munkáspárt a barcelonai egészségügyi bizottságnak. A küldeményt repülőgépen viszik. A párt a jövő héten megismétli a küldeményt.

Népszava, 1936. szeptember 8.

SAJÁT KÖLTSÉGEN

A magyar nyelvű vasas csoport október 18-án megtartott taggyűlése határozatot fogadott el, melynek értelmében a Spanyolországban harcoló öt magyar szaktárs részére a *Szabad Szó*-t saját költségén minden héten leküldeti és egyben hasonló cselekedetre hívja fel a többi csoportokat, az eltávozott elvtársak és a lap támogatása érdekében.

Szabad Szó, Párizs, 1936. október 31.

NYUGTÁZÁS

a spanyolországi harcosok javára
(4. kimutatás)

Egy fás elvtársnő	150,–
Barbès	100,–
Bonne Nouvelle	55,15
Gumikabátosok	110,–
St-Paul (19-es ív)	30,–
Montparnasse	55,–
Bonne Nouvelle	5,–
Gumikabátragasztók	25,–
St-Paul (94. ív)	35,50
Nation (93. ív)	56,–
Montparnasse, 9-es ív	30,–
Montparnasse, 35-ös ív	27,70
Barbès	85,50
Barbès	57,–

K. kisiparos tíz pelerinre való anyagot és 100 frankot adott. A pelerineket a gumikabátkészítők[15] kollektívája állította elő.

A suresnesi J. S. sakk-klub 50 frankot adott.

A párizsi kerületi nőcsoport szép eredménnyel gyűjtött ruhát és fehérneműt az elutazók, valamint a spanyol nők és gyermekek számára. Eddig leadott: 4 férfiöltönyt, 16 pulóvert, 9 télikabátot, 31 férfiinget, 1 kék munkaruhát, 9 pár meleg alsóruhát, 11 pár cipőt, 2 pár bakkancsot, 17 sálat, 3 esőköpenyt, 7 béret-t, 10 zsebkendőt, 3 kiló pamutot, ebből 1 pulóvert.

Szabad Szó, Párizs, 1936. október 31.

MEGHÍVÓ

Az Italie, St-Michel és Montparnasse-i szept. 1. bizottságok november 8-án délután 3-tól 8-ig *műsoros teadélutánt* rendeznek a spanyol szabadságharc támogatására az avenue d'Italie 14. szám alatti vendéglőben. Kérjük a legnagyobb agitáció kifejtését a teadélután sikere érdekében.

Szabad Szó, Párizs, 1936. október 31.

GYŰJTÉS A FIÚK JAVÁRA

Timmims Ont-ban, a *Böjtösék* házában egy kis társas estélyre jöttek össze a jóbarátok, s mulatozás közben is gondoltak azokra a kanadai magyar fiúkra, akik életüket feláldozva Spanyolországba mentek, hogy a spanyol nép és az egész világ munkásságának demokráciáját védelmezzék. Az egyik munkatárs gyűjtést rendezett a fiúk javára, melynek eredménye 4,75 dollár lett.

Kanadai Magyar Munkás, 1937. szeptember 22.

MEGÉRTŐ MUNKÁSOK

Vancouver

A spanyol testvéreink oldalán harcoló szabadsághősök támogatására sietők magyar munkások tettei napról napra igazolják, hogy mennyire velük éreznek. A támogatásra sietők között vannak *S. Szeles* és *Mann Gyula* munkatársaink. Gyűjtőívet fogtak a kezükbe, mindent elkövettek, hogy munkájukat siker koronázza. A siker nem is maradt el. A megértő munkások jóvoltából Szeles munkatársunk 12 dollárt, Mann munkatárs pedig 18 dollár 45 centet gyűjtött.

Kanadai Magyar Munkás, 1937. szeptember 29.

JÓ BARÁTUNK VOLT

Hamilton, Ont

A delhi dohányfarmokról visszatérő montreáli munkások beszélgettek az egyik utcasarkon. Közelükbe menve hallom, hogy a spanyol fronton hősi halált halt *Michna Mihályról* beszélgetnek. Egy kis hallgatás után megkérdeztem őket, hogy ismerték-e Michna Mihályt?

– Jó barátunk volt – feleli az egyik. – Büszkék lehetünk rá munkatársak, a munkásosztályért, a világszabadságért halt meg.

Kanadai Magyar Munkás, 1937. október 5.

SPANYOLORSZÁGBA MENNE A HUSZÁR

Kedves Szerkesztőség!

Van nekem az óhazában egy 24 éves fiam, aki a katonaságnál mint huszár szolgált, de aki gondolkodásban fasisztaellenes. Azt írja most levelében, hogy szeretne elmenni Spanyolországba, hogy a Rákosi-zászlóaljban szolgáljon, de nem tudja, hogyan lehet kijutni.

A fiam tudja mindazt, ami Spanyolországban történik, mert rádión hallgatják a moszkvai jelentéseket és beszédeket és nem nyelik le a Horthy-lapok maszlagjait.

Munkásolvasó

Kanadai Magyar Munkás, 1937. július 3.

VÁGYOM VISSZA A FRONTRA

– levélrészlet –

...Jelenleg kórházban, jobban mondva, üdülőben vagyok Villaviejában, nem messze Valenciától. Hogyan jutottam ide, elbeszélem neked.

Engem tiszti iskolába akartak küldeni, de mivel az sokáig húzódott, türelmetlen lettem és frontszolgálatra jelentkeztem azonnal. Be lettem osztva a Dimitrov-zászlóaljba. Hallottál már róla? Ha nem, úgy hallani fogsz sokat és csak jót. Pár napon belül a magyar géppuskás szakasz parancsnoka lettem és nagyon sajnálom, hogy csak rövid két hétig lehettem velük.

Megsebesültem. Nem súlyosan, jobboldali lövést kaptam egy előnyomulásunk alkalmával. Remélem, hogy egy hónap alatt kiheverem ezt a semmiséget és a jövő hónapban már viszontláthatom a fiúkat. Bár itt, tagadhatatlanul na-

gyon kellemesen telnek napjaim. Mostanában vannak a narancsszüret napjai és a tengerpart csak rövid út ide... Szóval itt nem rossz, de én mégis vágyom vissza a frontra.

LOSONCI BERCI

A lángbanálló Spanyolország
Bratislava, 1937.

IGAZI FORRADALMÁR LETTEM...

– levélrészletek –

1936. december 12.

...Az elvtársaknak fogalmuk sincs arról, hogy egy polgárháborúban a legfontosabb tényező a morál. A nemzetközi brigádnak az értéke elsősorban a magasabb politikai meggyőződésben rejlik. Mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a bataillonban, ahol franciák, olaszok, belgák, németek, szlovákok és magyarok stb. vannak, amikor először tűzvonalba kerültünk, másnap beszéltem a brigád politikai megbízottjával és tőle hallottam: akik nem voltak katonák, jobban megállták a sarat katonai kiképzés nélkül. Azért, mert ezeknek magasabb politikai képzettségük volt. Később is, a mi ellenállásunk elsősorban politikai ellenállás volt és nem katonai. Ezt úgy kell érteni, hogy nem a hadseregben beléjük préselt katonai fegyelem és reflexek adják e bábeli front katonai értékét, hanem a politikai érettség. Evvel csak azt akartam megmutatni, hogy a morális faktor materiális valóság, amivel számolni kell. És nem jó marxista, aki ezt figyelmen kívül hagyja...

1937. március 16.

...Valószínűleg olvastátok a lapokból, hogy Guadalajaránál az olasz intervenciós csapatokat egy kissé elpáholtuk. Egy csomó harckocsi, ágyú, géppuska, teherautó és még sok minden más esett a kezünkbe. Azonkívül több száz olasz fogoly. A múltkoriban megírtam, hogy Francóék milyen bőkezűek az arabokkal. Említettem, hogy régi, inflációs pénzeket találtunk azoknak az araboknak a zsebében, akik közvetlenül a mi vonalunk előtt estek el. Ide mellékelek kettőt a *Szabad Szó* számára. Azonkívül mellékelek egy röpcsit, amit az ellenünk harcoló olaszoknak dobáltak le repülőink...

1937. március 23.

...Tegnapelőtt egy olyan március 21-et, illetve két kommünt ünnepeltünk[16], amilyenhez foghatót keveset ünnepeltek magyarok. Nem a megemlékezés ünnepélyessége, hanem a keret adta a nap rendkívüli voltát. Több mint 1000 méterre a tengerszint felett, egy istenhátamögötti kis faluban. Egy kis faluban, Spanyolország közepén, nagyon, de nagyon szegény parasztemberek között. Összejött egy pár tucat magyar, francia, lengyel, orosz, spanyol tiszt és közlegény, köztük Lukács tábornok is. De ezeknek az embereknek a kezében mindegyiknek fegyver van, ezek az emberek egy kis capónt[17] adtak az inváziós olasz csapatoknak. Miközben mi a két kommünről megemlékeztünk, az olasz csapatok még mindig futottak. A különböző nyelvű beszédekben levontuk a két kommün tanulságait, amelyek alapján győzelemre fogjuk vinni a spanyol forradalmat. De ezek a szavak olyan embereknek a szájából hangzottak el, akik tettekkel bizonyították be, hogy szavuknak súlya van. Közben az őrszem egy motorkerékpár pufogását repülő zúgásának vette, és kiugratott bennünket a házból. Az egyik spanyol tiszt megkérdezte Lukácstól, hogy mondják magyarul: *„Éljen a magyar forradalom"*, és magyarul mondta. Megígérte, hogy amikor annak eljön az ideje, visszaadják ezt a segítséget. Befejezésül néhány forradalmi dalt énekeltünk magyarul, és végül Lukács kérésére magyar népdalokat...

1937. szeptember 2.

...Lassan elmúlt 10 hónap. 10 hónapot jártam a forradalom legmagasabb iskolájába, sokat tanultam, és még nem merem mondani, hogy igazi forradalmár lettem. Hogy hogyan fogok kikerülni belőle, nem tudom. Teljesen összeroppanva, megöregedve, vagy sehogy? Azonban egyet tanultam. Itt tudja az ember, hogy mi igazán a párt. Ha eddig ragaszkodtam hozzá, most tízszer jobban. Amit azelőtt inkább elméletben tartottunk helyesnek, annak a helyessége itt gyakorlatban bizonyosodott be. Száz százalékig igaz, hogy igazi forradalmi párt vezetése nélkül nincs győztes forradalom...

WEISZBRUNN GYÖRGY[18]

Feleségének írt levelek a Magyar Szó-ban.

EGY SZABADSÁGHARCOS NAPLÓJÁBÓL

– tudósítás –

Spanyolország, 1937. április 23.

A zászlóalj teljes hadi felszereléssel vonult ki a gyakorlótérre. Sietnünk kellett a kiképzéssel, hiszen már csak egy pár nap választott el bennünket attól a várva várt pillanattól, hogy a frontra mehessünk.

Nyomták a vállunkat a nehéz géppuskák, de azért énekelve, víg kedéllyel róttuk a rögös spanyol talajt. A zászlóaljparancsnok, egy keménykötésű, szép szál 36 év körüli fiatalember a zászlóalj élén masírozott. Szerettük őt mindannyian. Igen, azt mondom, hogy szerettük, mert sajnos ez a kitűnő katona, elvtárs és az egész zászlóalj jóbarátja, hősi halált halt a fasiszták ellen folytatott harcokban. Kegyelettel őrizzük emlékét. Soha nem fogjuk elfelejteni és mindig példaként fog szemünk előtt lebegni halálmegvető bátorsága, mely a legádázabb harcokban sem csökkent.

Hirtelen megálljt vezényeltek. Három autón G.[19] dandárparancsnok és kísérete robogott felénk az országúton, hogy tanúja legyen a zászlóalj gyakorlatozásának. Ekkor láttam először a közben hadosztályparancsnokká lett G. elvtársat. Katonás, jó megjelenésű, 40 év körüli férfiú, akinek minden mozdulata, a szeme villanása is csupa értelem, erő és akarat. Az ő személyében egy olyan vezető jutott soraink közé, aki alapos, mindenre kiterjedő körültekintéssel, fáradságot és veszedelmet nem ismerő bátorkezű irányítója csapataink harctéri operációinak. Az utóbbi időben elért sikereink nagy mértékben az ő érdeme és örülünk, hogy ezekben a nehéz órákban ily kitűnő tudású katona és proletártestvér áll csapataink élén, aki nyugodt és egyensúlyozott magatartásával egész környezetére szinte hipnotikusan kedvező hatást tud gyakorolni.

Egyszerű, szerény ember, környezete minden emberének szellemi és katonai képességeit, teljes emberi értékét ismeri s mindenki számára van egy pár biztató, legtöbbször felvidító, de mindig jóakaratú szava.

Másodszor akkor láttam viszont G. elvtársat, amikor a zászlóalj a harctérre indult. Odajött a mi szakaszunkhoz és tiszta magyar kiejtéssel szólt hozzánk: – Szervusztok fiúk! Hogy vagytok? Nem féltek? Persze, hogy azt válaszoltuk, hogy nem félünk. Pedig hát, aki nem fél, az megijed!

– Lehet, hogy az éjjel más hangon beszélnek majd hozzátok a fasiszta ágyúk és jó lesz felkészülnötök, összeszednetek minden lelki erőtöket, hogy sikeresen tudjátok végezni feladatotokat. Később majd úgyis megszokjátok ezt az állapotot – mondta. És igaza volt. A mieink halálmegvető bátorsággal élték bele magukat minden adott új helyzetbe.

Néhányan elestek közülünk, néhányan megsebesültünk. Egy hónapig voltam kórházban, és ámbár sebeim még nem hegedtek be egészen, vágyódtam a rég nem látott bajtársak után és egyben félve gondoltam a viszontlátásra. Vajon kit ragadott ki közben soraink közül a halál? Már aludni is alig bírtam a nyugtalanságtól. Visszakéredzkedtem a harctérre és most a hadosztályparancsnokságon teljesítek egyelőre könnyebb irodai szolgálatot. Minden egyes viszontlátott bajtársnak, proletártestvérnek külön-külön örültem.

Elvtársak! Ti tudjátok, hogy mit jelent az, ha valaki testvérként szereti bajtársait és aztán egyhónapi távollét után megölelheti, kezet szoríthat, az öldöklő harcokból ép bőrrel kikerült barátokkal, testvérekkel és bajtársakkal.

Szeretettel gondolunk drága halottainkra és sokáig megmaradnak emlékezetünkben. Egyedül az a biztos tudat enyhíti szomorúságunkat, hogy az elesett hősök nemhiába ontották vérüket és a győzelem előbb-utóbb mégis csak a miénk lesz.

Térdre szorítjuk a modern barbarizmus megtestesítőjét, a fasizmust és szabad utat nyitunk az egységes proletárfront, a népfront dicsőséges kibontakozásának.

Így legyen és így lesz!

G. K.

Sarló és Kalapács, Moszkva, 1937. május 1.

MAGYAROK, ELŐRE!

– tudósítás –

Spanyol front, 1937. június hó.

A vezetőnk kiadja a parancsot: – Gyorsan, erőltetett menetben előre, nagy szükség van ránk, a fasiszták erősen támadnak! – Mindig és mindig közelebbről halljuk a puskák ropogását, géppuskák kattogását, közben egy-egy ágyúlövés egészíti ki a szörnyű koncertet. Mindnyájan fölismerjük a helyzetet, és a parancsnak gyorsan engedelmeskedve, elhagyjuk minden olyan holminkat, ami akadályozna a gyorsabb menetben.

Sokan még köpenyüket is ledobják, csakhogy könnyebben menjenek előre, segítségül azoknak a bajtársaknak, akik az első vonalban szorongatott helyzetben vannak.

Rajok fejlődnek a géppuskák szerint.

– Előre! Avanti! Dopredu! – hangzik több nyelven a parancs.

A kezek görcsösen markolják meg a fegyvereket. Az arcokon az elszántság erős vonalai jelennek meg. Már senki sem érzi az előző napok állandó készültségben és az útban töltött éjszakák fáradalmait. Nem érezzük a kínzó szomjúságot sem, amely az erős napsütésben elviselhetetlenné válik. A géppuskák és töltények nehezek, de mindezt most elfelejtjük, és csak egy gondolat fűt: előre! előre!

És ahogy mi nyomulunk előre, ugyanúgy távolodnak a fasiszták lövöldözései. Még gyorsabban menetelünk.

– Feküdj! Előre! – váltakoznak a vezényszavak, M. hadnagy parancsai.

Megkérdem a parancsnokot, miért nem lövünk mi is, hiszen a fasiszták egész golyózáport zúdítanak mireánk? Ő erre azt feleli:

– Kire fogsz lőni, hiszen úgy futnak, hogy látni sem lehet őket.

Persze, erdőben nem is lehet látni, csak a távolodó lövöldözésekből tudtuk, hogy futnak.

Az erdő ritkul; hegyek és egy-két falu körvonalai kezdenek előttünk kibontakozni. Előnyomulásunk megakad – szóval itt vannak beásva. A rajparancsnokok állásokat keresnek a géppuskák részére, hogy felvehessük a harcot a fasiszták jól kiépített frontja ellen. De az ellenség is felismeri a helyzetet és egyre-másra szállítják a szemünk láttára az erősítést, páncélautókat és harckocsikat.

– Nézd, testvér, hogy kúszik föl az árkon, no megállj! – bumm! – No, ez felfordult – mondja Árpád. – Nézd a második, ennek én adok, nem te. – És kezdünk vitatkozni, amíg végre megegyezünk, és várom, hogy közelebb jöjjön.

Bumm! – Láttad? ez se lő többet. – Nézd csak, Pista, a hegyaljában! Látod? Oda figyelj, egész szépen lehet látni, amint a teherautókból kiszállnak.

– Irányzék 800 méter, cél az ellenség! Tüzelj!

Pillanatok alatt bemérem a távolságot, géppuskával tra-ta-ta-ta... – Nézd, hogy hullanak.

– Jól van, Pista, csak tovább figyelj! Megint egy autó, tüzelj! – Tra-ta-ta-ta... És így folyik a harc estig. Akkor jön a parancs: pár métert visszavonulni az erdő szélére, mert itt rossz helyen vagyunk. Átveszem a két raj vezetését parancs szerint. Utánam! Indulj! Hátunk mögött berregnek a teherautók; reflektoruk messziről villog.

– Te Lajos, nincs nekünk tüzérségünk, hogy ilyen nyugodtan jönnek a nyomunkban? – kérdem a szakaszparancsnokot. És ugyanezt a kérdést hallom más társaimtól, amint egymástól kérdezgetik. Csak később tudjuk meg, hogy a tüzérség másnap délután érkezik. Szóval vissza az erdő szélére! A géppuskákat tüzelésre készen állásba helyezzük.

Az egyik géppuska irányzója a kis Gabi, fiatal, zömök földmunkás gyerek. Első társa Poldi, idősebb kőműves, világháborút átélt fiú és Pepó.

– Aludjatok kicsit, amíg lehet, ti fiatalok vagytok – mondja Poldi.

De az éjszaka hideg, ködös, nedves, didergünk. Most jó volna a köpeny, amit elhagytunk. Nem számítottunk rá, hogy ilyen hidegek lesznek az éjszakák.

– Magyar szakasz! Négy embert őrségre! – Jancsi mindjárt jelentkezik, majd Feri és még két társa.

– Utánam! Indulj!

Beszélgetni csak nagyon halkan lehet, nehogy eláruljuk a helyünket, cigarettázni sem szabad, mert ezt messzire lehet látni, és a repülők könnyen észre vehetnék.

Így az éjszakánk egyik felét dideregve, álmat-

lanul töltjük el. Úgy két-három óra felé lehet, mikor jön M. hadnagy:

– Gyorsan menj, és hozd be az őrséget, Pista, de gyorsan!

Nem gondolkodom, és máris indulok, csak útközben töröm a fejem, miért olyan sürgős? Figyelek jobbra-balra, de nem látok semmi mozgást. A sötétben gondolataimba merülve szinte belebotlottam az őrségbe.

– Jancsi, te vagy az? – Igen! – feleli. – Utánam! Futólépés, indulj! – tolmácsolom a vezényszót parancs szerint. Mi az, futni? Igen, és máris indulunk.

Vezényszavak hangzanak, persze suttogva, irány a tisztáson a domb, jobbra figyelek az irányba, és kiveszem egyes emberek alakjait. Szóval jönnek, támadnak, adjuk szájról szájra, csak jöjjenek, készen vagyunk.

– Tüzelj! Strieľa! – és egyszerre, mint a földrengés, fut végig az éjszaka csöndjében a pokoli lárma, a géppuskák irtóztatóan ontják a golyókat.

Nem sikerült a fasiszták rajtaütésszerű támadása. A gépfegyverekben a víz felforrt. – Tüzet szüntess!

– Fegyverirányzék 800 méter! Tűz! – Szóval futnak.

– Tüzet szüntess! – Géppuska-irányzék 1000 méter!

Visszavertük őket – fut át mindnyájunkon a megkönnyebbülés gondolata.

Hajnalodni kezd, megszűnik a lövöldözés. – Pihenj!... Hat óra táján jön a bataillon-parancsnok:

– Négy magyar fiú előőrsnek! – hangzik a parancs, mire én és a kis Jancsi meg két társunk elindulunk vigyázva, nehogy meglepetés érjen. Figyelünk jobbra-balra, de az ellenség nem mutatkozik. Felkutattuk az egész terepet a dombokig, de sehol senki.

A támadás megindul. – Magyarok, előre! – kiáltja a parancsnok tört magyarsággal, és jó hangulatban megyünk.

Hopp, de mi a fene! Hol jár itt az erdőben autó? Harckocsik! De kié? Már kezdünk boszszankodni, hogy nincs kézigránátunk.

Jönnek a tankok, félelmetesen közelednek. A domb mögül kiáltás hallatszik: – Tankok után, balra indulj, előre!

Szóval a mieink, ennek nagyon megörülünk. Előre, előre, hallatszik minden oldalról. Az izmok megfeszülnek, az izzadság végigcsurog az arcunkon a géppuska és a töltények súlya alatt. Előre, előre!!! Nem érezzük a fáradtságot. Már elértük a dombok alját, még mindig nem lőnek.

– Előre, fel a dombra! – hangzik a parancs. A dombra felérve meglassítjuk előnyomulásunkat, és egyik kőrakás mögé helyezzük a géppuskát. Mi hárman, M. hadnagy, a kis Jancsi és én kicsit jobbra megyünk. – Ide a géppuskát! – adja ki a parancsot M. hadnagy, s máris indulok, hogy továbbítsam a parancsot. Visszaérek a fiúkhoz... szsz... szsz... szsz... bumm! Lehasalunk, mi az?

Kisebb ütéseket érzünk a hátunkon, egy gránát pár méterre elénk bevágott, körülnézek – nincs sebesült közöttünk. Utána mint a mennydörgés, megszólalnak az ágyúk és a géppuskák, aknák robbannak.

Mi ez? Hogy lehet ez? – Kérdem magamtól, hiszen egy órával ezelőtt itt jártunk. – Tőrbe csaltak! – szikrázik át agyamon a gondolat.

– Jaj a lábam! – Mi az, Gyurka, megsebesültél? – Igen, a térdem! – Vissza, vissza, de hogyan – keresztül a dombon?

– Jaj a lábam! – kiált fel a kis Jóska.

Pillanatok alatt átgondolom egész életemet, gondolok szüleimre, barátaimra, a kedves rozsnyói hegyekre, ahol nevelkedtem és gondolok az egész emberiség sorsára, a mi szent ügyünkre!

Innen nincs menekvés. Befúrjuk fejünket a földbe, körülöttünk porzik a föld az ellenséges golyóktól. Kínos percek ezek. Fölvetem a fejem, friss levegőt szívok és körülnézek. Két sebesült társam jajgat, és mi nem tudunk segíteni, hiszen mindnyájunkon segíteni kellene. Tőlünk 100–200 méterre az erdő.

– Fiúk, ha elérjük az erdőt, meg vagyunk mentve!

– Meg kell próbálni! Pista, indulj! – Hason csúszva elindulok, másodiknak utánam Jancsi. A szám tele agyaggal, kínzó szomjúság gyötör. Még öt méter és meg vagyunk mentve. Közben körülöttünk gránátok robbannak, géppuskagolyók verik fel a szántás kiszáradt porát.

Hárman szerencsésen felérünk az erdőbe, öten visszamaradtak. Kiáltunk nekik, de a pokoli lármában nem hallják. Jobbfelől megérkezik M. hadnagy.

– Hol vannak a fiúk és a géppuskatalp?

– Ott maradt.

Minden töprengés nélkül indul a legnagyobb veszély közepette. El is hozta a talpat. – Karcsinak is két könnyebb sebesüléssel sikerült megmenekülnie. Teljesen kimerülve vonszoltuk magunkat vissza a csapattestünkig. Éppen evés közben találtuk embereinket. Többen hiányoztak szakaszunkból. Az Árpád, a kis Jóska, Gyurka meg H. Miklós ott maradtak.

Zzz... zzz... zzz... bumm! Egy gránát!

Tehát megtaláltak. – Balra! Balra! – hangzik a parancs, amíg be nem lő a fasiszták tüzérsége. Z-z-zzz... bumm... Lehasalok az egyik fa tövébe, bajtársam mellé, és ahogy a gránát felrobban, mind a ketten felemelkedünk. Gabi, te vagy az, élsz még?

– És Poldi meg a Pepó, ők is itt vannak! – feleli Gabi.

Este ötig tartott az ágyúzás, de az állásainkat nem hagytuk ott. Harckocsitámadás! – Fiúk, kitartani! No pasaran! – Három tankot elfogtunk, kettőt felrobbantottunk. Szerencsésen visszavertük a támadást, az éjszaka kisebb támadásokkal telt el. Nappal váltakozó szerencsével folyt tovább a harc. Az egyik támadásnál megsebesült bajtársamat vállamon vittem, amikor hirtelen hatalmas ütést éreztem a bal combomon. Megtántorgok, két-három lépés, és leesem.

– Mi az, megsebesültél? – kérdi M. hadnagy.

– Azt hiszen, igen!

– Jancsi, gyere ide gyorsan, Pista megsebesült.

– Hű, mi ez? Hogy kerülnek oldalunkba a fasiszták? Bírsz csúszni, testvér?

– Igen!

– Akkor gyorsan segítsük a másik bajtársat.

Nehezen megy a csúszás. Fáradtság a fájdalommal egyesülve borzasztó!... Szanitécek érkeznek, fölveszik az egyik súlyosabb sebesültet, és elviszik, engem pedig M. hadnagy és Jancsi támogatnak.

Alig lépünk egy párat, Jancsi elesik.

– Ejha, testvér, mellbe kaptál? – Pár perc múlva őt is elviszik. Aztán csak egy kisebb kórházban találkoztam vele.

Most már újból egészséges vagyok, és várjuk az új beosztásunkat, újra ki a frontra...

FÁBRI ISTVÁN

Magyar Nap, Ostrava, 1937. június 13.

HAZÁNKRA IS GONDOLUNK

– levél –

Örömmel olvastam leveleteket... Miután elvégeztem a tiszti iskolát, azonnal a Rákosi-zászlóaljhoz kerültem, melynek jelenleg vegyi parancsnoka vagyok és mivel ez nem foglalja le egész időmet, hát segítek minden egyéb munkánál is. Ha csak tehetem, kint vagyok a géppuskásoknál. A harcok itt nem olyan hevesek, mint Jaramánál voltak, hát sokkal hangulatosabb az élet. Esténként énekelgetünk: a fák és bokrok tövében gyönyörű, különbejáratú kis „szobák" készülnek, melyeknek szikla vagy bozót az oldala, ágakból van a teteje. Kopogtatni is lehet, mielőtt bemész: sőt, hogy el ne tévedj, utca és házszám is van.

Aztán ne gondoljátok, hogy mi már egészen spanyolok vagyunk és szép hazánkra nem is gondolunk. Én például már szereztem két önkéntest, akik eljönnek Magyarországra harcolni a fasiszták ellen. Ez a következőképp történt: két ifjú spanyollal beszélgettem a múltkor, akik megkérdezték, honnan és miért jöttem ide, megkérdezték, vannak-e ott Hungáriában fasiszták. Igenlő válaszomra megígérték, hogy miután befejeztük itt Spanyolországban a háborút, velem jönnek Magyarországra. Ideadták a címüket, sőt egy-egy fényképet is adtak, hogy majd annak idején biztosan megtaláljam őket. Szóval kettő már van.

Múltkor beszélgettünk egy öreg paraszttal, aki a harcvonal mögött négy-öt kilométerrel nyugodtan dolgozott a földjén, mintha a barázdán, ekén és két ösvérén kívül más nem volna a világon. *„Miért félne"* – mondta, hiszen vigyáznak kint a milicisták, megvédik az ő földjét. Ő tudja, mert neki három fia harcol a fronton. Különben is először életében dolgozik a saját földjén, nem akarja hát elmulasztani a jó időt. A fiúk, úgyis mennek előre, nemsokára már az ágyúszót sem lehet idehallani. Jól meg kell dolgoznia a földet, hogy legyen mit enni a fronton, mert éhes gyomorral nehéz harcolni. Csak ennyit mondott és azután ment tovább.

Hát azt tudjátok-e, hogy a Rákosi-zászlóalj most először van kint a fronton, mert eddig csak Rákosi-század volt és nemrég alakult a zászlóalj.

Természetesen a fiúk legnagyobb része már volt kint a tűzvonalban.

Nem tudok most többet írni, mert sok a dolgom. Hiszen már eddig is kétszer kellett félbeszakítanom az írást. Várom leveleteket. Pasaremos és salud!

(Névtelen közlés)

Dolgozók Lapja, 1937. június.

A SZÁZAD ELSŐ NAPJA A FRONTON

– tudósitás –

Albacete, Spanyolország

1936. november 9-én reggel parancsot kapott a századunk az indulásra. Izgalmas készülődés következett. Öt perc alatt menetkészen állt a század; nehéz és könnyű géppuskával, kézigránáttal felszerelve. Az elindulásnál valaki elkezdte az „Internacionálé"-t énekelni, amit aztán az egész század átvett. A felkelő nap arany koronával ékesítette fel az egyetemi városrész parkjának a fáit, melyek alatt mi az „Internacionálé" éneklése közben vonultunk le az úgynevezett Francia hídhoz (Puentes de los Francesés).

Az volt a parancsunk, hogy Manzanares folyón átkelni akaró ellenséget tartóztassuk fel. Megérkeztünk a hídhoz, és mivel az ellenséget a túlsó parton nem láttuk, harci vágytól hevülve átkeltünk a folyón, nem törődve a nyakig érő vízzel és az ellenség előkészítő tüzérségi tüzével. A túlsó parton állást foglaltunk és vártuk a támadást. Az ellenség nem váratott soká magára. Rövid idő múlva kezdtek kis csoportokban átugrálni egy tőlünk kb. 150 méterre lévő kőfalon, és rohantak a folyóhoz, a mi állásaink felé.

Az elvtársakat a legnagyobb erőfeszítéssel kellett visszatartani a lövéstől. Mindnyájunk vágya az volt, hogy fasisztákat láthassunk. Most ott voltak szemtől szembe velünk, mi tapasztaltabbak nem engedtük őket lőni, amíg ki nem érkeztek az előttünk elterülő tisztásra. Az idegek a végsőkig feszültek. Az elvtársak égő arccal és lángoló szemekkel figyelték az ellenség minden lépését. Azok pedig mit sem sejtve nyomultak előre. Nem gondolták, hogy éppen Madrid kapujában találkoznak ezzel a maroknyi, de osztályöntudatos munkás-csapattal, amely megállítja őket, éppen akkor, amikor végcéljuk, Madrid felé nyújtogatták csápjaikat.

Parancsot kaptunk a tüzelésre. Mint megannyi bosszú-kiáltás hangzott el az első sortűz. Ebben az első sortűzben küldték az elvtársaink a fasiszta börtönök, koncentrációs táborok és az emigráció ezer és ezer jajszavát az ellenség felé. Nesztek, halljátok és érezzétek ti is a fájdalmat, a pokolt, melyben eddig csak nekünk proletároknak volt részünk. És amikor az ellenség megfutamodott, sírva és nevetve borultunk egymás nyakába, fegyvereinket szorongatva. Ekkor éreztük, hogy legyőzhetetlenek vagyunk, és méltók a madridi nép bizalmára és a nemzetközi proletariátus szolidaritására.

Azonban az ellenség hamar felismerve a veszélyt, tüzérséget, repülőket és harckocsikat küldött ellenünk. Gyilkos tüzet zúdítottak ránk úgy, hogy estefelé kénytelenek voltunk visszavonulni a folyó túlsó partjára, az időközben kiépített állásainkba. Innen védte aztán a maroknyi magyar század két napon keresztül Madrid kapuját – többszöri gyalogos és lovastámadást verve vissza – hiányos fegyvereinkkel, a fasisztá óriási technikai felszerelésével szemben. Bennünket később leváltottak. Elmentünk más frontokra harcolni, de azon a helyen, ahol mi védtük a várost, még ma sem tört át az ellenség. Azóta századunk zászlóaljá nőtte ki magát, sok jó elvtársat vesztettünk el, de jönnek újak, kik folytatják a harcot, a végső győzelemig. Bátran mondhatjuk, hogy Francót egyszer már megvertük éspedig akkor, amikor Madrid alatt feltartóztattuk, és véglegesen meg is fogjuk verni a mór és más nemzetiségű fasisztákat.

J. KOVÁCS

Előre, 1937. július 5.

HARCOLNI KELL EGY SZEBB ÉLETÉRT

– levél –

Anyámnak, elvtársaimnak és barátaimnak írom e sorokat, és mindazoknak, akiket szerettem s engem szerettek.

Én is itt vagyok, mint sok igaz értelemben vett harcos. Harcolok a hitemért, az új világért! Akik ismerik a társadalmi harcok történetét, azok tudják, hogy sajnos a béke ma még csak háborúval teremthető meg. E század pestise a fasizmus, amely nem ismer tudományt, humanizmust, a faj nimbusza a lényege, amely mögött a sötét sovinizmus húzódik meg. Buta és szégyenteljes elmélete a XX. századnak, amely bár más formában, de mégis az inkvizíció középkorát akarja visszavarázsolni. Eszközei a lehető legaljasabbak ...

Sajnos, a világháborút követő időkben nem állt résen a munkásosztály a hatalom teljes átvételére.

Ma már remélem, sikerül megalkotni az egységes proletárpártot, mert eltűnnek azok az akadályok, amelyek lehetetlenné tették megvalósulását. Az egységes proletárpártnak létre kell jönnie, ez ma halaszthatatlanul szükséges, de nem lehet és nem szabad többé manőverezni, mert már nem mehet személyekre a játék, hanem élethalál kérdése ...

Én úgy találom, hogy bármily nehéz az élet, mégis meg kell értenünk, hogy életünknek mi magunk vagyunk a kovácsai, éppen ezért harcolni kell egy szebb, tisztább életért. Meg kell értenünk, hogy a munkásosztály forradalmi harcában csak az eszme igaz képviselője tud szilárdan megállni, mert a társadalom hipokrízisét, igazságtalanságait úgy veszi, mint egy fizikai bajt, amelyet gyógyítani lehet és kell.

A munkásosztály és általában az emberek olyanok, amilyeneknek a társadalom formálta. Ha tehát új embereket akarunk a cél érdekében nevelni, úgy minden erőnkkel a társadalom szellemét kell megváltoztatnunk. Aki dolgozott már a mozgalomban, az tudja, hogy ez a legnehezebb feladatok egyike, mert a műveletlen és félműveltben. Akik, mivel még nem ismerték fel a szocializmus igazságát és a társadalom fejlődésének törvényeit, gúnnyal, rágalommal iparkodnak ellentmondani a mi propagandánknak. Innen van az, hogy sok derék és használható elvtárs tűnik el minduntalan a munkásmozgalom területéről, mert nem tudnak felülemelkedni az indolensek kispolgári csipkelődésein. Aki tehát tanítani akarja az új világ elméletét, felette kell állnia minden támadásnak, amelyet egyrészt a fizetett polgári szellemnagyságok, másrészt a polgári tradíciókban nevelkedett munkások indítanak ellene.

Itt a fegyverek ereje dönti el a győzelmet, és én mégis úgy látom és tapasztalom, hogy tudással párosult öntudat és a velejáró kollektív érzés van olyan fontos, mint a fegyver...

Sokat láttam és tanultam itt! De sohasem voltam erősebb szocialista hitemben, mint most, az igazi harc központjában. Ezért, ha netán eltűnnék közületek, folytassátok még nagyobb hittel és sok-sok szeretettel szocialista nevelőmunkátokat...

Büszke vagyok arra, hogy közöttetek dolgozhattam, és én is lehettem egy csöppje annak a nagy tengernek, amelynek erős hulláma ma vagy holnap átszakítja azokat a mesterséges gátakat, amiket az emberi butaság és kapzsiság emelt.

Örülök, hogy tanulhattam és taníthattam, és ha e munka nem is volt olyan sikeres, mint egész fiatalon gondoltam, mégis van egy-két elvtárs, akiket megnyertem az eszmének.

Nincs megállás, csak folytatni a munkát!!! A történelem nem ismer megállást. Ha elbukunk, újra kezdjük, a hibákon okulva, célt kell érni!

Elvtársaim hitet adnak, azok, akik meghaltak az eszméért. Az áldozatok száma igen nagy, de vérük megtermékenyíti a földet, és annál jobb és szebb lesz az aratás az új szocialista társadalom részére, ahol már nem lesz elnyomó és elnyomott, hanem a kollektíva, az új ember fog győzedelmesen ura lenni mindannak, ami széppé és boldoggá teszi az emberi társadalom életét.

Szocialista barátsággal kívánok nektek jó munkát és jó aratást:

JENŐ[20]

1937. szeptember 17.

MEGTANULTUK A GÉPPUSKA KEZELÉSÉT

– levél –

Kedves Bálint Elvtársam!

Értesítelek afelől, hogy jól érzem magamat. Jelenleg még kiképzés alatt vagyunk, ahol megtanultuk a könnyű- és nehézgéppuska kezelését. Itt van *Kóré, Tóth György, Krizsán* és még egypár Kanadából jött magyar és most már mindennap várjuk, hogy nyugatra mehessünk, minthogy képzésünk megtörtént.

A múlt vasárnap bent voltam a közeli városban, hogy megláthassam *Treer Mártont*, aki gránátszilánktól karlövést kapott, de nem beszélhettem vele, mert közben elvitték más kórházba. De találkoztam közben *Tirpák*kal, aki szintén sebesült volt. Ő már egészen jól érzi magát, mert sebesülése nem volt súlyos...

Ha az ember tanulmányozza a spanyol nép helyzetét, arra jön rá, hogy nagyon sokat szenvedett. Eddig a nagybirtokosok és papok uralma alatt éltek. Ezen a környéken a föld mind a nagybirtokosok kezében volt és a nép robotolt. De most már kiosztották a nép között, akik nagy lelkesedéssel munkálják azt...

A spanyol nép szeret bennünket és mi is mindent elkövetünk, hogy szeretetüket viszonozva eleget tegyünk annak, amiért idejöttünk. Erősen bízunk abban, hogy a fasizmussal itt véglegesen leszámolunk, de hogy ezt megtehessük, a támogatásotokra van szükségünk.

Folytassátok tovább a Kanadában megkezdett osztályharcot, de eközben adjatok meg minden támogatást a spanyol népfrontnak, az itt küzdő nemzetközi brigádnak, a Kanadából jött magyar harcosoknak, mert ottani harcotok és segítésetek elősegíti a népnek a fasizmus fölötti győzelmét.

Üdvözletemet küldöm elvtársaimnak és barátaimnak.

RAJKI MÁTYÁS

Kanadai Magyar Munkás, 1937. július 8.

KÉSZEN VAGYUNK A HARCRA

– levél –

Kedves Elvtársak!

Szerencsés megérkezésünkről értesítelek benneteket. Nemcsak mi, de azok is mind ideértek már, akiket útközben elfogtak, köztük több magyart is.

Itt a katonaság közötti hangulat jó, hiszen nélkülöznünk nem kell, és úgy a spanyolok, mint a nemzetközi brigádba tartozók készen vagyunk a harcra a fasizmus csapatai ellen.

Én a kanadai brigádba, a golyószórósokhoz vagyok beosztva, ahol jó, megértő és szervezett fiúk vannak. A kiképzés alatt sokat tanultunk, s mire e levelet megkapjátok, akkorra a fronton leszünk, hogy lecsapjunk az emberiség áldáz ellenségeire, a fasiszta bitangokra.

Hatan vagyunk itt együtt magyarok: egy windsori, egy wellandi, egy hamiltoni elvtárs és mi hárman montreáliak. Voltak itt a kiképzőtáborban velünk többen magyarok, köztük torontóiak és Port Colborne-iak, Palesztinából és Argentínából jött magyar elvtársak, akiket most más helyre irányítottak.

A spanyol nép kimondhatatlanul ragaszkodik a népfrontkormányhoz, mert most számos olyan dolgot kap meg, amelyekről ezelőtt álmodni sem mert, s ezért mindenre kész a kormány mellett. Ha pedig meglátnak a civilek egy katonát, ökölbe szorított kézzel üdvözlik, nemcsak a felnőttek, hanem a gyerekek is. Addig mondják hangosan „salud", amíg az ember ugyancsak így nem válaszol. Ha a városban marsolunk, gyerekek fogják minden szélső katonának a kezét, s úgy jönnek velünk. Sokszor kikísérnek bennünket a lőtérre.

A spanyol nép hősiessége és áldozatkészsége páratlan. Ilyen népet, amely a népfront kormányát a harcokban ilyen arányban támogatja, amely ily hősiesen harcol, a fasizmus minden pokoli borzalmaival, gonoszságaival sem képes leverni. Nem, mert tudja a nép, hogy a harc elvesztése esetén mi várna reá. Ha itt a fasizmus győzni akar, még a gyerekeket is ki kell irtani, akik nem akarják Franco–Hitler–Mussolini fasiszta jármába hajtani fejüket.

Éppen a napokban jött annak híre, hogy a fasiszták által uralt területen a nép több helyen föllázadt. Erre a hitleri repülők több falut bombáztak és tettek tönkre. S ezeket a bitangokat nevezik a reakciós lapok nemzetközi fölkelőknek, akik ártatlan és védtelen gyerekeket gyilkolnak halomra.

CSIRMÁZ MIHÁLY[21]

Kanadai Magyar Munkás, 1937. június 26.

A NEMZETKÖZI BRIGÁDOK ARAGÓNIÁBAN

– tudósítás –

Aragon, 1937. október 7.

A nehéz harcok után, amit brigádunk az aragoni fronton vívott, a front mögé kerültünk egy faluba, pihenőre. Pihenőnket elsősorban arra használtuk fel, hogy átszervezzük és képezzük csapatunkat. Másodszor pedig, hogy kimélyítsük barátságunkat a katonák és a civil lakosság között. E célunk elérésére közös ünnepélyeket rendeztünk, melyek egyúttal a katonák szórakoztatására is szolgáltak. A Rákosi-zászlóalj – éppen úgy, mint a nemzetközi brigádok és a köztársasági hadsereg többi egységei – minden faluban, ahol megtelepednek, rendeznek ilyen ünnepélyeket a falu gyerekei javára.

A kultúra terjesztése

Ilyen alkalmakkor nagy súlyt fektettünk a kultúra terjesztésére az elmaradott spanyol falvakban. Sok filmet mutattunk be olyan helyeken, hol azelőtt a filmről csak hírből hallottak, vagy egyáltalán nem tudtak róla. Hangszórókkal felszerelt autók járják be a falvak utcáit és informálják a népet úgy a bel-, mint a külpolitikai helyzetről.

Legutóbb is ebben a kis elhagyott aragoni faluban a Rákosi-zászlóalj rendezett egy mezei ünnepélyt, amelyen részt vett az egész falu aprajanagyja. A gyerekeket jóllakattuk hússal és süteménnyel. Az öreg parasztemberek egy kulacsból itták a bort a katonákkal, egy csajkából ették velünk az ételt. Kérdezősködtek a magyarországi viszonyok iránt. Kérdéseikre megmagyaráztuk, hogy mint élnek a magyar parasztok, mint dolgoznak, milyen állatokat tenyésztenek, és milyenek a birtokviszonyok. Elmondtuk, hogy nálunk is megvan a nagybirtok és az azt védő fasizmus. Öröm volt nézni, hogy milyen jól érezték magukat köztünk ezek az öreg parasztok, akiknek az élete csupa nélkülözés és szenvedés között telt el. Még a ruházatuk is a középkori mór viselethez hasonló. A magyar népdalok nagy tetszést váltottak ki köztük, ugyancsak nagy kedvüket lelték a mai magyar társasjátékainkban.

Szeretik a magyarokat

De nemcsak a falu lakóival mulatnak így együtt a katonák az ilyen ünnepélyek alkalmával, hanem a pihenőben levő brigádok és hadosztályok is meghívják egymást kölcsönösen az egymáshoz küldött delegátusaikon keresztül. Egy ilyen delegációnak, amely a Lister-hadosztály ünnepélyén képviselte a Rákosi-zászlóaljat, én voltam a vezetője. Amikor a szomszéd faluba érkeztünk, amelyben az ünnepélyt tartották, a katonák már összegyűltek a hadvezetőség lakása előtt, Listerre vártak, hogy megkezdhessék az ünnepélyt. Minket bemutattak a vendégeknek, akik mind meleg kézszorítással üdvözöltek bennünket. Megmutatták a helyünket a szónoki emelvény mellett.

Megérkezett Lister: óriási ováció! A katonák összekeveredtek a civilekkel. Tele volt a hely gyerekekkel, akik mindent komolyan megfigyeltek. Amikor a katonák énekeltek – az „Internacionálé"-t vagy más forradalmi dalokat – ők is velük énekeltek.

Az első szónok a falu cukorgyára munkásainak küldötte volt, aki egyszerű szavakkal mondta el, miként harcolnak. Ha nincs is fegyver jelenleg kezükben, de azon vannak, hogy legyen cukor azok számára, akik harcolnak. Minden áldozatot meghoznak – mondotta –, hogy a háborút megnyerje a nép, mert a munkásság tisztában van azzal, mit jelent számára a fasizmus hatalomrajutása. Azt is tudják, hogy a népfront-kormány győzelme a munkásnak kenyeret és kultúrát; a fasizmus pedig nyomort és elnyomatást hoz, Spanyolország idegen gyaramattá válását jelenti.

Utána a mi delegációnk egyik közkatonája

beszélt, akit lelkesen megtapsoltak. Utána jöttek a Lister-hadosztály közkatonái és más hadosztályok politikai megbízottjai.

Végül Lister beszélt

– Ez a pár ember – mondta a delegációra mutatva – szimbóluma a különböző osztályok és pártok egységének, nemcsak spanyol, hanem nemzetközi méretekben is. Itt vannak a nemzetközi brigádok delegátusai, akik a legkülönbözőbb pártok tagjai és pártonkívüli antifasisták, munkások, parasztok, értelmiségiek, akik Spanyolország legnehezebb óráiban oldalunkon harcolnak, ontották a vérüket a különböző frontokon. Az első sorokban harcoltak akkor is, amikor Guadalajaránál, Bruneténél, Zaragozánál szétvertük az olasz hadosztályokat, és velünk lesznek mindaddig, amíg Spanyolországot meg nem tisztítjuk az inváziós idegen fasisztáktól.

A civilekhez fordulva mondta Lister: – Soha nem fogjátok mondani, hogy ajtóitokat be kellett zárnotok a katonák előtt, sem azt, hogy anyák nem engedhették lányaikat az utcára. Megnyugtatlak benneteket, hogy nyitva hagyhatjátok ajtóitokat éjjel is, mert ezek a szuronyok, amelyek között ti vagytok, tiértetek harcolnak és rátok vigyáznak. A köztársaság katonái nincsenek rászorulva, hogy a civil lakosságtól lopjanak. A család sincs halálra ítélve, amíg a fiú vagy az apa harcol. Minden katona napi 10 pesetát kap, a nős 14-et, úgy a fronton, mint a front mögött, a besorozottak úgy mint az önkéntesek, amíg a fasisztáknál csak 0,50 pesetát kapnak, a besorozottak és a front mögöttiek pedig 0,25 pesetát. Spanyolországban 10 peseta nagy pénz, mert egy kg kenyér 0,75 peseta.

Harc az analfabetizmus ellen

A gyűlés után a zászlóaljak zeneszóra elvonultak az emelvényen levő parancsnokság és a vendégek előtt. Egy zászlóalj: három gyalogsági század, egy géppuskás század, szanitécek, telefonisták és megfigyelők. Mind jól öltözve és felszerelve.

Még néhány hónappal ezelőtt Madrid utcáin fegyelmezetlen csoportokban vonuló milicistákat lehetett látni, pokrócaik rendetlenül a vállukra vetve. Egyik a vállán, a másik a kezében, a harmadik spárgával a vállára akasztva vitte a fegyverét.

A csapattestek vezetői a hónuk alatt vitték az ABC-s könyveket és irkákat. Versenyeztek egymással abban, hogy melyik tudja gyorsabban megtanítani a rábízott nagyszámú írni-olvasni nem tudókat. Nem volt könnyű dolguk. A lövészárokban az embereknek általában kevés idejük és módjuk van, de legtöbbször nincs kedvük a tanulásra, a gyakorló irkába betűvetésre.

A másik akadálya a tanulásnak, hogy háborús idő lévén, állandó vándorlás van a századokban. Az emberek jönnek-mennek, kórházba, különböző beosztásokba csereberélik az embereket. Pihenőidőben pedig elsősorban a katonai kiképzésre fektetik a súlyt, hiszen e téren is még sok kívánnivaló van. Ezenkívül a pihenőidő nagy részében is készültségben vagyunk. De a tanítóknak nem lehet pihenniük, ahol ennyi az analfabéta. Az ő hivatásuk helyrehozni a nagybirtoknak és az egyházaknak a nép ellen elkövetett bűneit. Ebben az országban ne legyen egyetlen analfabéta sem, ez a jelszava Jesus Hernandez kommunista kultuszminiszternek. A „vörös barbár" Spanyol Köztársaság még ebben a nehéz időben is erőt és időt szán arra, hogy az ország szégyenét, a klerikalizmus és a nagybirtok közös fekélyét, az analfabetizmust kioperálja a maga testéből.

Megnyertük a nép bizalmát

Nekünk hatványozott örömünkre szolgál, hogy az aragon lakosság teljes bizalmát sikerült megnyernünk a rövid pár hónap alatt. Amikor ide érkeztünk, nagyon féltek tőlünk. Egyik faluban megesett az is, hogy az egész falu bezárkózott, amikor megérkeztünk. Menekült a civil lakosság a katonák elől. Nem lehetett kapni egyetlen tojást vagy gyümölcsöt sem.

Az anarchisták közé befurakodott ellenforradalmárok azt a hírt terjesztették a nemzetköziekről: azért jöttünk a faluba, hogy legyilkoljuk a lakosságot. Persze rövid pár nap alatt belátták, hogy nemcsak a fronton harcolunk a nép érdekeiért, hanem a front mögött is őszinte barátaik vagyunk.

Forradalmi jelszavú ellenforradalmárok

Az ellenforradalmi banditák itt Aragóniában „bolsevista" néven mozgalmat szerveztek és forradalmi jelszavak leple alatt a legpiszkosabb módon bántak a falusi lakossággal. Erőszakkal kollektivizálták a szegény nép egyetlen birkáját vagy kecskéjét is, amíg a népfrontkormány le nem számolt velük a barcelonai puccsuk után. A leszámolás után egy csomó csavargó az aragoni falvakba menekült és a lakosság közé bújva folytatta káros munkáját.

Győzött az igazság

Amikor a nemzetközi brigádok megjelentek Aragónia földjén, őszinte és becsületes magatartásukkal annyira megnyerték a civil lakosság szimpátiáját, amit a legjobban a napokban Caspe városban lezajlott történelmi nevezetességű gyűlés bizonyít. Ezen a gyűlésen nemcsak a város, de környékének lakossága is nagy tömegekben vett részt. Azonkívül részt vettek a szocialista, kommunista, anarchista, különböző köztársasági párti, valamint pártonkívüli antifasiszta, ifjúsági szervezetekbe, különböző szakszervezetekbe csoportosult katonák és civil lakosok.

A gyűlés határozatot fogadott el. A parasztok megfogadták, hogy minden támogatást megadnak a hadseregnek. A munkások megfogadták: minden erővel azon dolgoznak, hogy a frontra több ruha, harckocsi és lőszer kerüljön.

A gyűlésnek szemmel látható eredménye az, hogy minden faluban, amelyben még idáig nem volt, megalakult a Frente Popular Komité[22], melynek az a feladata, hogy a nép és a kormány között állandóan és közvetlen fenntartsa a kapcsolatot.

Aragónia egységesen menetel az ellenség ellen, a győzelem felé.

K. J.

Kanadai Magyar Munkás, 1937. november 2.

MIT OLVASNAK A MAGYAR ZÁSZLÓALJBAN?

– tudósítás –

1937. november

Délelőtt van. Verőfényesen süt a nap a front mögötti pihenő katonákra. A szeptemberi szél meg-megmozgatja az olaj- és fügefák leveleit, melyek alatt a Rákosi-zászlóalj katonái pihennek. A harcban megedzett antifasiszta harcosok arcáról ilyenkor eltűnik a ránc: nyugodtak, nem úgy mint a lövészárokban, amikor a vérük minden cseppje izeg-mozog a harcok nagy hevében.

A franciaországiak

A nagy fügefa alatt a Franciaországból jöttek pihennek, akiknek legnagyobb része már 17 éve nem látta Magyarországot, amely mint egy rossz mostoha, bezárta előttük kapuit. De vannak fiatalok is. Ezeknek a Gömbös-kormány osztotta ki a koldustarisznyát. Ebben a csoportban vannak a zászlóalj legrégibb harcosai.

A lepedő nagyságú L'Humanité szinte eltakarja őket, s a kis Szabad Szó csak mint egy röplap, úgy néz ki mellette. A hivatalos spanyol nyelvű újságot, a Frente Rojo-t olvassák.

Elgondolkozom, hogy odahaza Magyarországon nemigen van annyi ember, aki úgy tudjon beszélni franciául, németül, spanyolul és magyarul, mint ezek az urak által arculköpött, megpofozott, fasiszta golyótól átlyuggatott magyarok. Laci bácsi, a század kedvence, aki egyébként azzal teszi magát a többiektől különösebbnek, hogy ő egy olyan „metrójegy", mellyel az egész világot be lehet utazni, vagyis ismerős a világ minden táján és mindenütt otthon van.

A kanadaiak

Négy egymáshoz közel levő olajfa alatt vannak a kanadaiak, olvassák a Kanadai Magyar Munkás-t és Az Új Előré-t. Cseppel sem maradnak el

a franciaországiaktól. A két csoport között csak annyi a különbség, hogy az itt hivatalos spanyol nyelven kívül, a francia helyett az angolt beszélik. Nekik is van egy bácsijuk, az igaz, hogy azt most Straub Gyuri helyettesíti, mivel a bácsit egy kicsit meglyukasztották.

A Magyarországról jöttek

Az Óhazából jöttek a Dolgozók Lapjá-t olvassák. A nyelvismeretekben ők a leggyengébbek, mert a szép magyar nyelven kívül csak a spanyolt nyögdécselik. Hja, ők otthon vannak...

A szőlőlugas alatt pihennek a Csehszlovákiából jött magyarok, ők a Magyar Nap-ot olvassák és a Világszemlé-t. Ezek is részben több nyelvet beszélnek.

Sorba járom a fiúkat. Elsősorban a kanadaiakhoz telepszem le. Nem is sejtik, hogy ezt a kis beszélgetést arra akarom felhasználni, hogy anyagot gyűjtsek róluk a Kanadai Magyar Munkásnak, egy kis leírásban, megismertessem őket a lap olvasóival.

Szóba jönnek a régi harcok: Madrid, Guadalajara, Brunete, Zaragoza és a többi. Mind olyan harcok ezek, ahol elöl voltunk, ahol lépésről lépésre törtünk előre, minden lépésért vérrel fizettünk – de valamennyien büszkén beszélnek róla.

Megérkezik a Munkás

Hirtelen mozgolódás támadt, mind szalad: – Megjött a posta! – újságolják örömmel. Vitéz már osztja is szét a Kanadai Magyar Munkás-t és az Új Előré-t. Mohón falják a sorokat a betűre éhes szemek. Rajki hirtelen felkiált: – Fiúk, Somogyi cikket írt! Egy pillanat és mindenki Somogyi cikkét olvassa, és ujjongva kacagnak, ha valahol magukra ismernek a cikkben olvasás közben.

Összeszedem a sátorfámat és a franciaországiakhoz megyek. Itt a Szabad Szó járja. Az egyik barátom levelet kapott, neki ma ünnep van. Kövér Béla tolakszik most az olvasók közé, akit mindenki arról ismer, hogy ő volna a zászlóalj első katonája, ha súlyra mérnék az elsőséget. Kezében Magyar Napot tart, s mint aki nagy szolgálatot akar tenni, mondja: – Fiúk, én a Magyar Nap legfrissebb számát hajlandó vagyok kicserélni a Sarló és Kalapács-ért. Ez így megy a többieknél is: sorban kicserélik és olvassák egymás újságját.

Az idő jól előre haladott, az újságolvasás után elénekelnek egypár forradalmi dalt és utána aludni térnek. A spanyol égen kigyúlnak a csillagok, s a lágy esti szellő a lengyel brigád indulóját hozza felénk. A levegőben motorbúgás hallatszik: a mieink mennek Quinto alá „csomagolni".

SZEPESSY SÁNDOR

Kanadai Magyar Munkás, 1937. december 9.

A MŰSZAKI ZÁSZLÓALJ SZILVESZTERE

– levél –

A hely, ahol vagyunk, várszerű, nagy kastély az erdőszélen. Volt gazdája néhány évvel ezelőtt bizonyára nem gondolt arra, hogy most ezt a kényelmesen berendezett kastélyt a szabadságért harcoló proletárok fogják lakni, és kiképzőhelyükül fog szolgálni, hogy minél előbb és több tudással felvértezve, kemény, harcos akarattal végső csapást mérjünk a szövetkezett fasiszta hordákra. A brigádok tartaléka minden századból 2–3 embert vezényelt ide telefon- és rádiótanfolyamra. A műszaki zászlóalj magyar, szlovák, német, francia, olasz, jugoszláv, spanyol katonákból tevődik össze. Szolgálati időnk felét elméleti, felét gyakorlati kiképzésünkre fordítjuk. A dolog kicsit nehezen megy, mármint nekem, aki 21 évet a bánya mélyén dolgoztam, meg a korom is előrehaladott, tehát nem tanulhatok bele oly könnyen az új mesterségbe, mint fiatalabb elvtársaim. De azért nincs ok a csüggedésre.

Kosztunk bőséges és jó. Van klubhelyiségünk, rádiónk, futballpályánk és kantinunk. Tisztjeink és oktatóink derék, jó elvtársak, akik fáradságot nem kímélve tanítanak bennünket, hogy minél jobb katonákat neveljenek belőlünk, s hogy meg tudjunk felelni annak a feladatnak, amiért idejöttünk.

Most pedig elmondom, hogyan töltötte a mi műszaki zászlóaljunk Szilveszter napját. Délelőtt

elmélet, délután fegyverpucolás és szobatakarítás. Este kilenc órakor a klubhelyiségben gyűltünk össze. A kultúrcsoport tagjai egymás után felléptek. Harcos indulók és versek hangzottak el, amelyeket kacagtató spanyol mutatványok követtek. Azután egy osztrák elvtárs szép tiroli nótákat adott elő gitárkísérettel. Éjfélkor a parancsnok elvtárs pattogós, igazi katonabeszéde hangzott el. Mindnyájan szeretjük és tiszteljük őt, s amikor befejezte beszédét, olyan lelkesen zúgott fel az „Internacionálé", ahogy még sohasem hallottam. Azután a parancsnoktól a legkisebb tisztig valamennyien meleg kézszorítással kívántak győzelmet és békét hozó boldog új évet minden antifasiszta harcosnak.

Éjfél után egy órakor a szakácsok kenyeret, sonkát, pezsgőt és szőlőt tálaltak fel. Amikor felkeltünk, az új évet fehér mezben láttuk: 25 centiméteres hó esett. A mellettünk levő kis falu gyermekeit megajándékoztuk cipővel, ruhával és egyéb tárgyakkal, 620 pezeta értékben. A nemzetközi Vörös Segély részére egyedül a mi szakaszunk 205 pezetát gyűjtött. A Spanyol Néphadsereg katonái nemcsak fegyverrel a kezükben harcolnak a szabadságért, de gondoskodnak a fasizmus áldozatairól is.

Boldog új évet a *Szabad Szó* szerkesztőinek és minden olvasójának.

Antifasiszta üdvözlettel:

NIEDERMANN FERENC[23]
bányász,
TAKÁCS GYÖRGY, HOCK JÓZSEF

Szabad Szó, Párizs, 1938. február 5.

SÉTÁM A RAMBLÁN

– levél –

Barcelona, 1938. július

Ebéd után van. Szétosztották a cigarettát. Kezembe veszem a botot, és lesétálok a villamosmegállóig. A villamos zsúfolt. Emberfürtök lógnak rajta. A villamosjegy a mi pénzünk szerint négy fillér. Ez a világ legolcsóbb villamosa. Velünk, sebesült katonákkal a közönség nagyon udvarias. Karon fognak, utat nyitnak, és minden szabadkozásom ellenére keresztülpréselnek a kocsin, és „herido!" (sebesült) kiáltással leültetnek.

Egyetlenegyszer fordult elő, hogy egy fiatalember nem állt fel azonnal. Két kislány a legnagyobb felháborodással tárgyalta meg ezt az esetet, és a következő beszélgetést hallottam. Az egyik lány: „Ez bizonyosan mór, azért nem állt fel a helyéről." (Mór: ez a legnagyobb sértés Barcelonában.) Mire a másik lány azt mondta: „Nem mór, hanem hülye." Ez a párbeszéd hangosan és az áldozat füle hallatára folyt le, anélkül, hogy az illető egy szót is mert volna szólni.

Gyönyörű város ez a Barcelona. Széles utak, fényes paloták és hullámzó tömeg. A cukrászdák zárva, itt-ott egy szétrombolt ház. Hatalmas paloták romokban, tátongó lyukak az aszfaltban. Egyik kávéházból megyek a másikba. Annyi feketét és limonádét iszom, hogy szinte berúgok tőle. Ha szerencsém van, kapok ananászdzsemet négy darab keksszel. A fagylaltért sorba állnak. De milyen is egy ilyen fagylalt? Késsel szeletelik, és háborúban edzett gyomor kell, hogy meg lehessen enni. Aki kapott egy szeletet, odaáll a járda szélére, és eszi. Maszatos kölyök, szép ruhájú kapitány, öreg nénike és szép lányok egymás mellett.

Az áruházak tele árukkal. Bútor, ékszer, ruha, háztartási cikkek és könyv. Rengeteg könyv.

A férfiak és nők elegánsak, mondhatnám azt is, hogy túl elegánsak. A köztársasági kormány alaposan feljavította a fizetéseket.

Bemegyek vásárolni egy üzletbe. Kést akarok venni. – *Navaja* – (zsebkés) mondom. Öreg nénike néz rám, és kérdi: *Sirena?*

– *No sirena* – és gondolom, süket ez a néni. – *Navaja* – mondom emelt hangon.

– *Sirena* – kiáltja ijedten.

– *No, no* – mondom türelmetlenül. Mit is akarhat ez a néni?

A következő pillanatban már értem. Sziréna szól, jelzi a fasiszta repülők közeledtét. Kimegyek a boltból. A néni idegeskedik, és az ablaktáblákat csukogatja. Az utcán nem nagy a zavar. Hirtelen fehér pontok szaladnak az égre: a mi légelhárítóink lövik a fasisztákat. Három gép kering a kékségen. Menekülnek. Jól dolgoznak a mi légelhárítóink. A gépek néhány bombát leejtenek és ismét nyugalom.

Átbicegek a Ramblán[24]. Gyönyörű, széles fa-

sor, tele könyv- és újságsátrakkal. Mindenki vásárol. Ez a háború hihetetlen mértékben emelte a kultúrnívót. Most 1938-ban, a háború 24-edik hónapjában gyönyörű kiállítású könyvek tömege jelenik meg. A szocialista szépirodalom minden jelentősebb műve. Minden nyelven.

Az élvezettől szédülten járkálok. Teleszedem magam könyvvel. Három hónap éhségét akarom gyorsan csillapítani. De a jóból is megárt a sok – jövök rá erre az ősrégi igazságra. Két kezemben bot, és azok a könyvek, amelyek nem fértek el az öblös katonakabátzsebben, hónom alatt szoronganak, és öt-hat lépésenként meg kell állnom, hogy a lepotyogni készülő irodalmat visszarakjam hónom alá.

Ez a háború alaposan átformálta az embereket. A köztársaság volt analfabéta katonája úgy veti rá magát a könyvekre, mint egy intellektuel. Amikor az első kórházi helyemet elhagytam, szobatársaimnak megígértem, hogy írok nekik. És ahogy a nekem szóló emléksorokat írták, szépen kicifrázva a kezdőbetűket, lassan botladozva a betűk sávjain, láttam, hogy ez a háború nemcsak fegyvert adott a spanyol dolgozók kezébe a fasizmus ellen, hanem kultúrát is.

És visszaemlékezem egy másik kedves spanyol testvéremre. Esténként megkért, hogy olvassak fel egy könyvből, amelynek címe: „Spanyol forradalmak története". Én olvastam, ő meg a roszszul kiejtett szavakat javította ki. És nagyon örült, ha kevés hibát csináltam. Ez az elvtárs még nehezen olvasott, de lángolt a lelkesedéstől, és nevetett az arca az örömtől, amikor felolvastam. – *Muy bien, muy bien*[25] – mondogatta felolvasás közben.

A Ramblán sétálok. Plakátok tömege. Barcelona ma a plakátok városa. Igaz, minden városban vannak plakátok. Árucikkeket ordító plakátok. De itt, Barcelonában nem árut hirdetnek a falakon, nem szappant vagy ajakpirosítót, nem borotvakrémet és higiénikus papírt vagy bútort és más ezer dolgot, hanem harcot hirdetnek. Harcot Spanyolország felszabadításáért a fasizmus ellen, a szabadságért, a boldog jövőért.

Miközben a nevető lányok haladnak az úton, és egy görkorcsolyázó gyerek szaladgál körülöttem, olvasom, betűzgetem a plakátokat. Vérző arcú, sebesült katona fekszik a földön, és kérdi: „Hát te? Mit tettél a győzelemért?" – Másik plakát. Egy hatalmas horogkeresztre feszített munkás. Arcán kín és éhség. Felirat: „A fasizmus – kizsákmányolás és rabszolgaság." Bilincsbe vert kezével arcát eltakaró, térdeplő férfi és mellette egy felfegyverzett munkás: „Val més morir... – inkább becsülettel meghalni, mint térden csúszva élni." Rajzolt plakátok, Hitlert és Mussolinit gúnyoló falragaszok tömege.

Az egyesült ifjúmunkás-szervezet hatalmas palotájából hangszóró bömböli a térre a legújabb híreket, a köztársasági himnusz csodaszép dallamát és az agitációs beszédeket. A téren ezer színben plakátok és feliratok: „Védjük meg hazánkat! 100 000 önkéntest!"

Ezren és ezren állnak sorba a toborzóiroda előtt. Lányos arcú diákok és ifjúmunkások. Vidáman mennek a frontra, csörömpölő csajkával és a győzelem boldog hitével.

Nem messze egy verkli az „Internacionálé"-t játssza. Apák és anyák kísérik fiaikat, frontra induló fiaikat a pályaudvarra. Beszélgetve mennek egymás mellett. Sírásnak, keserűségnek semmi nyoma. A harcoló és szabad spanyol akarata, a nemzet akarata ég bennük. A megtámadott és győzni tudó nemzet akarata.

Karonfogva halad apa, anya, fiú, egyformán, taktusra, mosolygós arccal, a köztársasági induló ütemére.

Egy hatalmas plakáton Pasionaria arca tűnik fel. A fasizmus által megrohant, vérző és szenvedő ország szimbóluma ez a név. De a győzni akarás szimbóluma is.

„INKÁBB BECSÜLETTEL MEGHALNI, MINT TÉRDEN CSÚSZVA ÉLNI!"

(Névtelen közlés)

Szabad Szó, Párizs, 1938. július 30.

BÚCSÚ A SPANYOL NÉPTŐL

– tudósítás –

Barcelona, 1938

Vonatunk gyönyörű termékeny völgyön robog Barcelona felé. A vonat ablakaiból bűvölten bámuljuk Katalónia szépségeit, amely lassan bontakozik ki a kora reggeli ködből. A Pireneusok

havas csúcsai festői háttérül szolgálnak ennek a késő ősszel is élénken zöldellő gazdag földnek, amelyet nemsokára itt kell hagynunk.

Amikor erre gondolunk, valami összeszorítja a torkunkat. Szomorúak vagyunk, de büszkék is arra, hogy részt vettünk ennek az áldott földnek a megvédésében és kétéves harcunkkal hozzájárultunk ahhoz, hogy ez a föld azé legyen, aki évszázadok óta lakja és műveli.

Most búcsúzni megyünk Barcelonába, búcsúzni a spanyol és katalán néptől, búcsúzni az egységes Spanyolországtól. Modern városok mellett visz utunk. Mindenütt a legmagasabb kultúra jelei. Lépten-nyomon elektromos transzformátorok, bonyolult drót- és tekercshálózatok. A vasútvonalak is mind villamosítva vannak, de a vonatok most gőzzel futnak, mert a villanyáramra az éjjel-nappal dolgozó gyáraknak van szükségük.

Messziről feltűnnek Barcelona körvonalai és vonatunk máris a külváros szürke proletárházai közt fut. A falakról festett jelszavak kiabálnak felénk, *„Unidad" „Resistir" „Venceremos"* (Egység–Ellenállni–Győzni fogunk). A fiúkra gyorsan hat a külváros levegője és az „Internacionálé" hangjain keresztül megteremtik az összeköttetést a házak lakóival, akik az ablakokból, kapukból és végig az útvonalról felemelt öklökkel üdvözölnek bennünket.

Így érünk Barcelonába.

A Rákosi-dal hangjai mellett teherautókon vonulunk az egyik barcelonai kaszárnyába. Ebéd után az egyik teremben gyülekezve várjuk az indulási parancsot. A kaszárnya visszhangzik a magyar, lengyel, ukrán, zsidó és olasz daloktól. A kapuk előtt nagy csoportok érdeklődnek az ünnepély helye és ideje után. De mi sem tudunk felvilágosítást adni. Óvatosságból, a Barcelonát gyakran bombázó fasiszta repülőkre való tekintettel, csak röviddel a felvonulás előtt közlik a helyet és az időpontot.

Két óra után az ifjúsági szervezetek tagjai teherautókon száguldják be a város utcáit, harsogó hanguk és röpiratai ezrei hívják Barcelona népét délután négy órára az Avenida de 14. de Abril-ra, az 1931. évi forradalom emlékére elnevezett sugárútra, a népszerű Diagonalra. Percek alatt mozgósítják az egész várost. Megindul az emberáradat a Diagonal felé.

Mi is készülődünk és ünnepi hangulatban foglaljuk el helyünket a hatalmas méretű teherautón. Megvárjuk, amíg brigádunk másik három zászlóalja is elhelyezkedik az autókon és egyszerre indulunk el. Magyar és lengyel daloktól hangos az utca. Minden oldalról felemelt öklök és *„Éljenek a nemzetköziek!"* kiáltások köszöntenek bennünket.

A műhelyek, gyárak munkásai, üzletek, irodák alkalmazottai, asszonyok és gyermekek ezrei virággal megrakodva igyekeznek a Diagonal felé. Teherautók robognak velünk egy irányban, munkaruhás lányokkal és fiúkkal úgy, ahogy kijöttek a gyárakból. A felvonulásra igyekvő tízezrek ünneplése közt érkezünk meg kijelölt helyünkre.

Végignézünk a pálmák szegélyezte széles sugárúton. Amerre csak a szem ellát, zászlók tarkítják az erkélyeket, fákat és vasoszlopokat. Óriási táblákon a nemzetköziek nagy halottainak a nevei. Velünk szemben éppen feledhetetlen hősünk, Lukács tábornok neve, távolabb a német *Hans Beimler*, az olasz *Nino Nanetti*.

A hatalmas út oldalán a Spanyol Néphadsereg egységei állnak fel. A fiatal Spanyol Néphadsereg, mely véres harcok közt született és amely a fasizmus elleni több mint kétéves harcban bebizonyította, hogy az antifasiszta öntudat és a katonai tudás legmagasabb fokán áll, ma tiszteletünkre felvonul előttünk, a távozó testvérek előtt, akikkel röviddel ezelőtt még együtt harcoltak, együtt véreztek a frontokon.

Közeledik a felvonulás kezdete, a tömeg egyre nő, 300 000 ember lepi el az útvonalat. A környező házak zászlókkal díszített ablakai, erkélyei roskadoznak a nézőktől.

Négy órakor kürtök szólalnak meg, a zenekarok a nemzeti himnuszt játszák. Azaña, köztársasági elnök, Companys, Katalónia elnöke és doktor Negrín miniszterelnök tartanak szemlét felettünk. Röpiratok ezrei hullanak közénk: *„Nemzetközi testvéreink! Ha hazaérkeztek, gondoljatok arra, hogy minden spanyol szíve hálával van tele irántatok. Jó utat!"*

Öt órakor kezdődik a néphadsereg egységeinek a felvonulása. A menetet a motorosok golyószórókkal felszerelt szakasza nyitja meg, kiket a tengerészek századai követnek. Majd a gyalogsági csapatok nyílegyenes sorai lépnek el teljes hadi felszerelésben, utánuk a géppuskás és aknavető századok menetelnek. Az óriási tömeg lel-

kesen élteti a néphadsereget. A kerékpáros és utászszakaszokat az ebrói hadsereg egységeinek kiküldöttei követik. Ennek a hadseregnek a kötelékébe tartoztunk mi is, és nehezen tudjuk leküzdeni felindulásunkat, midőn azok a bajtársaink búcsúznak tőlünk, akikkel együtt sok kemény harcot küzdöttünk végig.

A tizenegyesek, a német brigád már rendezi sorait. A menet élére *Hans* alezredes és Gallo, a nemzetközi brigádok főmegbízottja áll. A sorokban hatalmas háromágú csillagokat, a nemzetközi brigádok jelvényét viszik. Hatalmas feliratok hirdetik: *„Mindig harcolni fogunk a spanyol népért! Győzelmetek lesz halottaink legszebb síremléke!"*

A zenekar hangjaira megindul első brigádunk. Messze vannak, innen nem látunk oda, de halljuk az üdvrivalgást, ami a kilences sorokban menetelő német és osztrák fiúkat fogadja. Már csatlakozik is hozzájuk a tizenkettes olasz brigád, a garibaldiak. Nyakukban piros kendő, spanyol és olasz nemzeti színekkel díszítve. Festői látványt nyújtanak, amint fegyelmezett sorokban, kemény lépésekkel menetelnek.

Most a mi brigádunk következik. Elöl a brigád díszes zászlói, a „Dombroswki", „Mickievics", „Rákosi" és „Palafox" zászlói. Zászlónkon a magyar nemzeti színű szalag lobog.

Brigádunk élén a zenekar pattogó indulóba kezd és első zászlóaljunk elindul. Pár perc múlva rajtunk a sor.

Csapajev parancsnokunk, Fazekas Jenő megbízottal halad az élen, mögöttük tisztjeink sorakoznak fel. Magyarul hangzik Csapajev szájából a vezényszó: *„Zászlóalj – vigyázz! Indulj!"*

„Éljenek a nemzetköziek, a mi testvéreink!" A kiáltások és éljenzések egybeolvadnak a hatalmas tapsorkánnal, ami az egész felvonulás alatt végigkísér bennünket. Az út két oldalán az antifasiszta szervezetek száz és száz zászlaja lobog. Fejünk felett egyszerre megjelennek a köztársaság dicsőséges repülői, a fasisztáktól rettegett „legyek" fürge raja, amelyeket a gyorsmozgású „piszék" váltanak fel. Szinte hallani, amint alacsonyan repülve megzizegtetik a fák leveleit. A magasban bombavető gépek úsznak és a fiatal spanyol repülők, akiknek bátorságát és tudását az egész világ csodálja, most bombák helyett röpiratok ezreit szórják le. Ők is búcsúznak tőlünk.

Tapsorkán közepette közeledünk az emelvény felé. A hatalmas utat végig virág fedi be és az ablakokból, erkélyekről és az út két oldalán szorongó tömegből szüntelenül hullanak ránk a virágok. Bokáig gázolunk az őszirózsákban, melyek elfojtják lépteink hangját és emlékezetünkbe idézik a mi októberi „őszirózsás" forradalmunkat, melynek három nap múlva lesz huszadik évfordulója.

Az emelvény elé érve fejvetéssel tisztelgünk a spanyol nép szeretett vezetőinek és sorainkból felhangzik a kiáltás: *„Éljen a nemzeti egyesülés kormánya! Éljen a spanyol nép legyőzhetetlen egysége! Éljen a szabad, demokratikus Spanyol Köztársaság!"* Zászlóaljunk egy emberként zúgó éljennel felel.

Jelszavak százai keverednek a szűnni nem akaró éljenzésekkel: *„Éljen Spanyolország függetlensége! Éljen a néphadsereg! Éljen a nemzetközi összetartás!"*

Még látjuk Pasionariát integetni, mellette José Díaz, s aztán az emelvény lassan mögöttünk marad.

Lépéseink egyszerre koppannak, de nem sokáig. Lányok, asszonyok ölelnek át bennünket, gyerekek ugranak nyakunkba és lecsókolják a meghatottságtól kicsorduló könnyeinket. Sorainak megbomlanak, lépéseink már nem dobbannak egyszerre, de szívünk együtt dobban a spanyol nép szívével.

Nehezen leküzdjük felindulásunkat és kibontakozunk az ölelő karokból. Tovább kell mennünk, mögöttünk már jön a tizennégyes francia–belga és a tizenötös angol–amerikai brigád. Összeegyeztetjük lépéseinket és virágok hullása és könnyes, síró emberek sorfala között vonulunk tovább.

Sokan mellénk csatlakoznak és a több kilométeres útvonalon felvirágozva, emberekkel és szeretettel körülvéve haladunk a kaszárnya felé. Az alkonyodó utcán felhangzik *„Madrid határán..."* amit a többi forradalmi és magyar nóta követ. A kaszárnya kapujában még egy utolsó kézszorítással búcsúzunk azoktól, akik egészen eddig kísértek bennünket: *„Salud hermanos, salud camaradas!"*

Vacsora után, késő este teherautók visznek bennünket a pályaudvarra. Barcelona népe már alszik. A frontokon legjobb fiai fegyverrel ke-

zükben őrködnek nyugodt álma és jövője fölött. Az utcák koromsötétek, de bennünk égő fénnyel világít néhányszavas feliratunk: – *Mindig harcolni fogunk a spanyol népért!*

SEBES SÁNDOR

Spanyol földön a szabadságért. Barcelona, 1938.

AZ INTERNÁLT MAGYAROK ORVOSOKAT BÚCSÚZTATNAK

– beszédrészlet –

Nyolc orvos elvtársunk távozik Kínába, hogy az antifasiszta ügy szolgálatában a kínai nép oldalán folytassák harcukat a háború fáklyavivői, a fasiszta hódítók ellen. Álljon itt vezércikk gyanánt Somogyi elvtársunk búcsúja a magyar csoporttól:

– Elvtársak, bevallom, nagyon nehéz szívvel búcsúzom tőletek. Spanyolországban úgy adódott, hogy nem lehettem veletek – bár mint minden magyar antifasisztának, úgy nekem is az volt a leghőbb vágyam, hogy a magyar zászlóaljjal együtt harcolhassak. Mindig tudtam, merrefelé vagytok, többször meg is látogattalak benneteket. Csak a visszavonás után[26] kerültem hozzátok Bellseratban, s mindjárt beleolvadtam a ti egységetekbe, úgy hogy azóta a magyar zászlóalj katonájának tartom magam. Azután együtt csináltuk végig Bellseratot, Palafrugellt, a visszavonulást és a koncentrációs táborokat. Több mint háromnegyed éves együttlét ezer eseménye, öröme és bánata köt össze bennünket. És most a ti nagy egységetekből, a ti testvéri közösségetekből kell távoznom. De elvtársak, bármerre megyek, mindent el fogok követni, hogy veletek fenntartsam a kapcsolatot, hogy ha már nem is vehetek részt a ti életetekben, legalább tudomásom legyen róla.

Mi visz engem és a többi orvost Kínába? Ugyanaz, ami mindannyiunkat Spanyolországba vitt: az antifasiszta kötelesség. Ott, ha más keretek között is, de ugyanaz történik, mint Spanyolországban. Egy békés, szabad népet megtámadott a fasizmus, és ez a nép meg akarja tartani a szabadságát, nem mond le arról, és harcol érte. Elvtársak, meg vagyok győződve, hogy bármelyik elvtárs közületek épp olyan szívesen menne a nép segítségére, mint én.

Elvtársak, mondtam már, hogy a magyar zászlóalj katonájának tartom magamat. Ez nagyon sokra kötelez. Ígérem nektek, hogy ugyanazzal a hittel és lelkesedéssel, mint Spanyolországban, fogok harcolni Kínában. S bár messze elkerülök Európától, Magyarországtól, egy percre sem fogom elfelejteni, hogy magyar vagyok. S mint minden magyar antifasisztának, úgy nekem is végcélom egy demokratikus Magyarország megvalósítása. A kínai nép oldalán is közvetve azért harcolok. Elvtársak, a mi jelmondatunkkal búcsúzom tőletek: „Találkozunk Magyarországon!"

DR. SOMOGYI GYÖRGY

Egység, 1939. augusztus 10.

DOKUMENTUMOK, NYILATKOZATOK

A MAGYAR SZERVEZETT MUNKÁSSÁG ÜDVÖZLETE A SPANYOL SZABADSÁGHARCOSOKNAK

Madrid

A magyar szervezett munkásság képviselői szeretetteljes üdvözletüket küldik a harcban álló spanyol munkásságnak és lelkes rokonszenvvel figyelik a küzdelmet, amelyet a spanyol proletariátus a spanyol nép szabadságáért folytat.

A magyar szervezett munkásság bámulattal adózik a spanyol munkásság hősies küzdelmének és a messze távolból őszinte szívből kívánja, hogy ez a küzdelem egyszer s mindenkorra törje le azt a vakmerő támadást, amelyet a nemzetközi reakció bátorítására az alkotmányos kormánnyal és a spanyol néppel szemben, a kötelező hűség és eskü megszegésével, szerveztek a spanyol nép belső ellenségei.

Kívánja a magyar szervezett munkásság, hogy ez a harc rombolja le az akadályokat, amelyek útjában állnak annak, hogy a spanyol nép megvalósítsa mindazokat a gazdasági és szociális reformokat, amelyek nélkül egyetlen nép sem tud boldogulni, egyben pedig biztosítja a szabadságot és alkotmányos kormányzatot, amely nem egyes érdekcsoportok akarata szerint, hanem az egész nép érdekeitől vezéreltetve hajtja végre a reformokat, amelyeket eddig megvalósítani elmulasztottak.

Kívánjuk, hogy a ráerőszakolt küzdelemben a reakcióval szemben a szabadságát fegyverrel védő spanyol nép maradjon győztes, s hogy a szörnyű és megrendítő vérontást minél előbb a béke és a teremtő munka korszaka kövesse.

Népszava, 1936. szeptember 8.

KOZMA BELÜGYMINISZTER NYILATKOZATA A SAJTÓ KÉPVISELŐI ELŐTT A NÉPSZAVÁRÓL ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT MAGATARTÁSÁRÓL

– részlet –

Kozma Miklós belügyminiszter péntek délután magához kérette a sajtó képviselőit, majd szó szerint a következő nyilatkozatot tette:

– Nem titkoltam és közöltem azokkal, akiket illet, hogy a Népszava heteken keresztül politikailag és zsurnalisztikailag egyaránt olyan álláspontot foglalt el, amely véleményem szerint, igen szerencsétlen módon és úgy látszik, a spanyol események hatása alatt a nemzeti közvélemény érzékenységét súlyosan sértve, annak jogos fölháborodását váltotta ki.

Ez a provokáció politikai szempontból megengedhetetlen volt és nem szolgálta az ország nyugalmát, ami pedig ma az egyik legnagyobb értékünk. De ez a magatartás nem állott a Népszavának, de magának a szociáldemokrata pártnak az érdekében sem. A magyar közvélemény eddig abban a hitben élt, hogy a szociáldemokrata párt a II. és III. Internacionálé között lévő határvonalat ismeri és betartja. A Népszava magatartása folytán a közvéleményben az a fölfogás alakult ki, hogy az a határvonal, amely a magyarországi szociáldemokrata pártnak létjogosultságát jelentette, elmosódóban van, vagy már elmosódott.

A szociáldemokrata párt egyes tényezői biztosítottak arról, hogy az az elmosódottság, amelyet föntebb említettem, nem forog fönn.

Ha ez így van, úgy ezt félreérthetetlenül bizonyítaniuk kell, mert ellenkező esetben az a látszat keletkezhetik, hogy nem ők vezetnek, hanem ők vezettetnek.

A Népszava tűrhetetlen hangjával egyidőben megnövekedett a sztrájkok száma, amit kizárólag gazdasági okokkal és drágulási folyamattal nem lehet indokolni.

A szociáldemokrata párthoz tartozó egyes tényezők részéről enyhén szólva szerencsétlen és ilyen esetekben talán nem szándékos, más esetekben azonban olyan kijelentések is történtek, amelyeknek jellege már kihívó.

Sajnálatosnak tartanám az ország rendje és nyugalma szempontjából, ha a helyzet a jövőben kiéleződnék, és az ügy a politikai nyilatkozatok teréről az utcára kerülne. Éppen ezért, bár az ország rendjének és nyugalmának veszélyeztetésétől nem tartok, hiszen kellő erő áll rendelkezésemre ahhoz, hogy erről beszélni sem lehessen, szükség esetén a legkeményebb intézkedéseket volnék kénytelen folyamatba tenni. Ezek közé tartozhatik a Népszava betiltása, nyugtalanságok esetén pedig nem a félrevezetett kisemberek, hanem azoknak a letartóztatása, akik politikailag és erkölcsileg felelősek a történtekért. Személyre vagy állásra való tekintet nélkül 24 órán, vagy ha kell, egy órán belül meg fognak történni a szükséges intézkedések.

Egyébként pedig előterjesztést teszek és részben már tettem is a kormánynak olyan intézkedésekre vonatkozólag, amelyeknek törvényhozási vagy rendeleti úton való meghozatalát az ország rendjének biztosítása érdekében szükségesnek tartok.

Tudja-e a belügyminiszter...

A *Népszava* munkatársa, aki természetesen szintén jelen volt ezen a sajtóértekezleten, a belügyminiszter nyilatkozatának elhangzása után a következő kérdést intézte Kozma Miklós miniszterhez:

– Figyelemmel kísérte-e a miniszter úr azokat a hazug, tarthatatlan vádakat, amelyekkel az utóbbi időkben a Népszavát és a szociáldemokrata pártot tervszerűen rágalmazzák? Tudvalevően az ilyen hazug vádak között szerepelt és szerepel még mindig például a többi közt az is, hogy a szociáldemokrata képviselők vasárnapi beszámoló gyűlésein perselyes gyűjtést rendeztek a spanyolok részére. Elképzelhetőnek tartja-e azt a miniszter úr, hogy olyan gyűléseken, ahol a rendőrség egy rendőrfőtisztviselő vezetésével nagy létszámban van jelen, ezeknek a rendőröknek szemeláttára és az ő asszisztálásukkal ilyen gyűjtést lehetne rendezni?

Amikor a belügyminiszter úr a pártunk nála járt megbízottai előtt említette, hogy ilyen gyűjtésről kapott, eddig még le nem ellenőrzött értesülést, a Népszava másnap hivatalos közlést adott ki arról, hogy ha a párt nevében bárki ilyen gyűjtést rendezett volna, az visszaélt a párt nevével, mert a szociáldemokrata párt ilyen gyűjtést nem rendezett és nem is áll szándékában rendezni.

A Népszavában közölt figyelmeztetés hangsúlyozottan kiemelte, hogyha pedig a munkások közé ilyen gyűjtők furakodnának, a munkásság tekintse őket közönséges azsán provokatőröknek, akik csak a Népszava és a szociáldemokrata párt ellen tervszerűen megrendezett uszításnak akarnak szolgálatot tenni.

Népszava, 1936. szeptember 26.

A MAGYAR KOMMUNISTÁK MUNKACSOPORT-ÜLÉSÉNEK HATÁROZATA

A Párizs kerületi magyar kommunisták 1936. november 2-án tartott munkacsoport ülése lelkes üdvözletét és harcos szolidaritását nyilvánítja a spanyol frontokon küzdő magyar harcosokkal, párttagokkal és szimpatizálókkal. Meleg proletár együttérzéssel búcsúzik a spanyolországi történelmi horderejű küzdelem arcvonalaira készülő pártkádertől. Párthűségének és megkettőzött harci akaratának kifejezését tolmácsolja a központi és kerületi bizottság távozó tagjainak és élükön a magyar pártcsoport vezérének, Tarr Imre elvtársnak, akik miután hosszú éveken át acélos bolseviki akarattal és előrelátással irányították mozgalmunkat, most fegyverrel a kezükben sietnek a magyar szabadságlégió élén a proletariátus nagy ügyének védelmére a szomszédos latin országban. Megfogadjuk, hogy fokozott munkával és lelkesedéssel folytatjuk a franciaországi dolgozók érdekvédelmének munkáját, melyet ők oly hatalmas eredménnyel elindítottak, és hogy mint szemünk fényére, úgy vigyá-

zunk pártcsoportunk ideológiai tisztaságára és egységére.

Éljenek a spanyol frontokon harcoló magyar forradalmi dolgozók! Éljen a spanyol harcterekre távozó magyar pártkáder és vezetője, Tarr Imre elvtárs!

Szabad Szó. Párizs, 1936. november 7.

A MAGYAR SZÁZAD ÜDVÖZLI A SZABAD SZÓT

A madridi fronton küzdő magyar szabadságharcosoktól kaptuk az alábbi sorokat:

„Madrid nov. 7. – Harcos üdvözletét küldi a magyar század a *Szabad Szó*nak és a Franciaországban és Belgiumban élő magyar munkásoknak.

D. ANTONIO DÍAZ, H.

Szabad Szó. Párizs, 1936. november 21.

KHUEN-HÉDERVÁRY SÁNDOR PÁRIZSI KÖVET JELENTÉSE KÁNYA KÁLMÁN KÜLÜGYMINISZTERHEZ A SPANYOLORSZÁGBAN HARCOLÓ MAGYAROK SZÁMÁRÓL

179/ny. *Bizalmas!*

Hivatkozással fenti számú jelentésemre, van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel jelenteni, hogy felkértem *Dobai Székely Andort*, a Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének elnökét, hogy a lehetőség szerint nekem magyaroknak a spanyol forradalomban való aktív szerepléséről adatokat szolgáltasson. Tekintettel azonban, hogy nevezett 1936. december 9-én kelt másolatban csatolt jelentésében foglaltakat túlzottaknak találtam[1], felszólítottam, hogy azokat igyekezzék ellenőriztetni. 1936. december 14-én kelt újabb jelentését másolatban van szerencsém ugyancsak tisztelettel felterjeszteni.

Bátor vagyok azonban Nagyméltóságodnak tisztelettel jelenteni, hogy Dobai Székely elnök számbeli becsléseit túlzottnak ítéltem meg. A kérdést továbbra is figyelemmel kísérem, és pontos adatok birtokában haladéktalanul fogok Nagyméltóságodnak jelentést tenni.

KHUEN-HÉDERVÁRY s. k.
m. kir. követ

1936. december 20.

Melléklet

Kegyelmes Uram!

Magyar honfitársainknak a spanyolországi forradalomban való aktív szereplésüket illetőleg sikerült néhány informatív adat birtokába jutnom.

Egyelőre egészen megbízható forrásból tudom, hogy a nemrégiben 700-ra becsült részvevők száma ma már messze elhagyta ezt a becslést, hiszen majdnem minden szombaton állandóan mennek a Gare de Lyonról a magyar transzportok három hónap óta. Informátorom egy Perpignan felé küldött, besorozott barátját kísérvén ki, egyszer 83, egy más esetben 60 magyart számított össze külön rendelkezésükre állított vagonba zsúfolva, és pozitív tudomása van arról, hogy ez a heti turnus kb. állandó. Ma tehát kb. 1800–2000-re tehető a vörös fronton küzdő magyarok száma, amelynek nagy része Boulogne-Billancourt-ból került ki, de amely számba bevehetjük a direkt Magyarországból jött önkénteseket is, mint pl. egy budapesti MÁV-intéző fiát, aki otthon főhadnagyi kinevezése előtt állott, továbbá egy aradi tanár fiát, aki itt koplalni kezdett, és jelentkezett, vagy másokat, mint *Lakatos*t vagy *Csordás* festőművészt, aki különben el is esett, és akik nem mind marxista elvek iránti lelkesedésből kiindulva vállalkoztak arra, hogy fegyvert fogjanak – hanem akik közül igen sokat a nyomor és a pénzéhség vitt egyszerűen arra, hogy jelentkezzenek.

Utódállamainkból is nem egy magyar érkezik, akit a kommunista központ azonnal besoroz. Ott persze pontos névlista van, számon tartják az eddigi 17 elesett magyart is – de ehhez nemigen lehet hozzájutni.

Hogy észak- és dél-franciaországi magyarjaink közül sokan mentek le Spanyolországba, az kétségtelen – a sejtek vezetői, ha fiatalabbak is,

egyik sem maradt itt, és családjuk rendszeresen értesítést kap.

Eszerint egyáltalán nem túlzás a 2000 körüli szám, amit azonban pontosan ellenőrizni nem tudunk. A Párizsból elindultak névjegyzékét bár megígérték – de nem hiszem, hogy meg tudjam kapni. Ha igen, természetesen közölni fogom Nagyméltóságoddal – bár, mint mondom, ez távolról sem jelenti azt, hogy a bennfoglaltak mind militáns kommunisták...

Mély tisztelettel és hazafias üdvözlettel
DOBAI s. k.
a szövetség elnöke

1936. december 9.

Eredeti tisztázat. – PI A. A/VII. 1/23.

A RENDŐRSÉG POLITIKAI OSZTÁLYÁNAK JELENTÉSE KOZMA MIKLÓS BELÜGYMINISZTERHEZ A SPANYOLORSZÁGBA SZÖKÉSEKRŐL

51/1937. pol. rend. res.

Nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter Úr!

Mély tisztelettel jelentem, hogy az utóbbi napokban olyan jelenségekről érkezett hozzánk jelentés, amelyekből a vidéki kommunisták fokozottabb tevékenységére lehet következtetni.

Az egri kapitányság bizalmi emberétől arról értesült, hogy Rákospalotán a leventék és a polgári iskola tanulói között kommunista agitáció folyik. Egymással a kommunizmusról beszélnek, sétájuk alatt pedig *„Gond és éhség börtönőrünk, Sorsunk mostoha"* kezdetű és közismert kommunista dalt éneklik.

A győri kapitányság jelentése szerint a kommunista pártvezetőség a spanyol eseményekkel kapcsolatban új utasításokat adott ki. Eszerint egyelőre figyelni kell a spanyolországi események fejlődését, mert a jelek azt mutatják, hogy a közép-európai kommunizmus sorsa ott fog eldőlni. Ha a vörösök győzelme biztosnak látszik, akkor a hatóságok előtt már ismert kommunistáknak be kell lépni a spanyol vörös hadseregbe, mert egy esetleges itthoni megmozdulásnál a hatóság nyomban rájuk tenné a kezét. Akiknek azonban sikerült idáig a hatóságok előtt rejtve maradni, azok maradjanak itthon, s készüljenek a párt utasításainak végrehajtására, legyen az harc vagy belső zavarkeltés.

Állítólag Győrből is készülnek Spanyolországba olyan bányászok, akik ezelőtt Franciaországból tértek haza. Tatabányáról állítólag már el is indult négy ilyen munkás.

A szobi kirendeltség bizalmas úton szintén arról értesült, hogy néhány nap óta kommunistáknak ismert iparossegédek és munkás külsejű egyének gyülekeznek az Ipoly völgyében, ahonnan 2–3-as csapatban átmennek feketén Csehszlovákiába. A határon túl bizalmi emberek várják, akik pénzzel látják el, és Spanyolországba irányítják őket. A bizalmi egyén állítása szerint ezeket Magyarországon toborozták a vörös hadseregbe.

December 31-én *Rinnesel Teréz* wieni lakos rokonának látogatására jött be, s egy német nyelvű kommunista füzetet adott át rokonának elolvasásra. A füzet ezután kézről kézre járt úgy, hogy a rendőrség megállapítása szerint heten olvasták azt el. A kapitányság az ügyészséghez tette az ügyet.

Hajdúböszörményben is gyanút keltett egy ellenőrzött levél, amely alapján a figyelés most folyik.

Mindezeket Nagyméltóságodnak tudomásul vétel végett azzal jelentem, hogy az említett hatóságokat a megfelelő eljárásra egyidejűleg felhívtam.

Olvashatatlan aláírás
főkapitányhelyettes

1937. január 14.

Eredeti tisztázat. – PI A. A/VII. 1/23.

KOZMA MIKLÓS BELÜGYMINISZTER UTASÍTÁSA A MAGYAR ÖNKÉNTESEK SPANYOLORSZÁGBA UTAZÁSÁNAK MEGAKADÁLYOZÁSÁRA

4466/1937. *Szigorúan bizalmas!*
VII. res. *Igen sürgős!*

A magyar–csehszlovák határon működő valamennyi m. kir. Rendőrkapitányságnak, kirendeltségnek és járási főszolgabírónak

Székhelyeiken

Vett bizalmas jelentés szerint – kommunista ügynökök szervezési munkájának folyományaképpen – Magyarországról bolsevista érzelmű, továbbá munka nélküli egyének útiokmányok nélkül – többnyire gyalogszerrel – Csehszlovákiába szökdösnek, ahol őket csoportokba gyűjtik, és Csehszlovákián át Spanyolország felé irányítják. A spanyol vörös hadsereg részére való toborzás Csehszlovákiában állítólag Érsekújvárról nyer irányítást. P. o. az Ipoly völgyében kommunista iparossegédek és munkás külsejű egyéneket nagyobb számmal észleltek, akik két-hármas csoportokban szöktek Csehszlovákiába. Minthogy úgymint a tiltott toborzás, a jogtalan határátlépés minden rendelkezésre álló törvényes eszközzel feltétlenül megakadályozandó, fentiekről Címet tudomásulvétel és körültekintő sürgős intézkedés végett azzal értesítsem, hogy a saját közegei vagy az egyidejűleg megfelelően utasított határőrségi és csendőrségi szervek által előállított jogtalan határátlépőket, miután az 1903:VI. tc. 15. §-a alapján ellenük a kihágási eljárást folyamatba tette, a fenti körülményekre vonatkozólag is tüzetesen hallgassa ki, *és iparkodjék minden olyan momentumot bebizonyítani és lerögríteni, amely akár a toborzó ügynökök működésére, akár pedig az illető jogtalan határátlépőnek ama titkos szándékára vonatkozik, hogy a spanyol vörös hadseregbe belépés céljából kelt útra.* Már a végrehajtó szolgálatot teljesítő rendészeti szervek (járőrök, nyomozók, őrszemek, detektívek stb.) is utasítandók abban az irányban, hogy a fenti szempontból gyanús egyéneket igazoltatásuk és első kikérdezésük alkalmával fentiekre nézve is kérdezzék ki, és iparkodjanak minden erre vonatkozó esetleges bizonyítékot beszerezni, illetőleg biztosítani. Címet végül felhívom, hogy amennyiben a jogtalan határátlépő fenti tekintetben alaposan gyanús, vagy beismerés, illetőleg tárgyi bizonyítékok alapján a spanyol vörös hadseregbe való belépés szándéka bebizonyítottnak vehető, az illetőt jelen rendeletemre való hivatkozással a budapesti főkapitányság politikai osztályához kísértesse fel. (*Dr. Hetényi Imre* főkapitányhelyettes.) Amennyiben pedig a spanyol vörös hadsereg részére való toborzással gyanúsított egyén állíttatnék Cím elé, úgy őt a királyi ügyészséghez való továbbítás céljából ugyancsak Hetényi Imre főkapitányhelyettheshez kísértesse fel.

Cím minden konkrét esetről a személyi adatok és ténybeli adatok felsorolásával hozzám (közbiztonsági osztály vezetőjéhez címezve) tegyen közvetlenül expresszlevélben jelentést. Fontosabb esetekben ezt a jelentést az írásbeli jelentést megelőzően távbeszélőn kell a közbiztonsági osztálynak megtenni (telefon: 160–510).

1937. január 16.

vitéz leveldi KOZMA MIKLÓS

Sokszorosított másolat. – PI A. A/VII. 1/20.

ZALKA MÁTÉ (LUKÁCS PÁL TÁBORNOK), A 12. NEMZETKÖZI BRIGÁD PARANCSNOKA DICSÉRETBEN RÉSZESÍTI A THÄLMANN-TÜZÉRCSOPORTOT

Estado Mayor
12. Brigada

A Thälmann-üteg – Baller parancsnok vezetésével – kitűnően együttműködött a 12. brigád valamennyi egységével az Algora, a Mirabueno, a Las Rozas de Madrid és a Majadahonda körül folyt legutóbbi harcokban. Ez az üteg sokszor szokatlan helyzetben, pusztító, súlyos veszteségeket okozó ellenséges tűzben megmutatta, mi az igazi hősiesség. Az üteg e katonai és politikai természetű, különösen a Majadahonda körül vívott harcokban bevált szoros együttműködés eredményeként kiváló tűzerejével nagyszerűen

fedezte a gyalogos osztagokat, s az ellenséggel szemben veszedelmes fegyverré vált.

Az üteg e harcokban tanúsított ellenállásáért és bátorságáért,

a brigád védelmében kiadott parancsok szilárd végrehajtásáért

kifejezem köszönetemet Thälmann nevét viselő dicső tüzérségünk egész kollektívájának.

Különösen hangsúlyozom azt a bajtársi együttműködést és politikai egységet, amellyel az üteg az átkozott fasiszták ellen vívott harcban jó példáját szolgáltatta a forradalmi kötelesség teljesítésének.

Megparancsolom, hogy Baller parancsnok állítson össze listát a különösen kitűnt tiszt bajtársakról és milicista bajtársakról.

1937. február

A 12. brigád parancsnoka:
LUKÁCS PÁL
tábornok

Eredeti tisztázat. – PI A. GY. 340.

A BELÜGYMINISZTÉRIUM UTASÍTÁSA A KÜLFÖLDI MUNKÁSMOZGALOMBAN RÉSZT VETT ÉS HAZATÉRT EGYÉNEK NYILVÁNTARTÁSÁRÓL ÉS FIGYELTETÉSÉRŐL

7878/1937.
VII. res.

Szigorúan bizalmas!

A m. kir. rendőrség valamennyi
Kapitányságának és Kirendeltségének

Székhelyeiken

Vett bizalmas jelentések szerint különféle útiokmányokkal vagy anélkül szórványosan hazatérnek Spanyolországból olyan egyének, akik az ottani polgárháborúban mint önkéntesek a vörös csapatokban harcoltak. Ezek az egyének – akik bebizonyították azt, hogy a kommunista eszmét még életük kockáztatásával is hajlandók szolgálni, államrendészeti szempontból fokozott figyelmet érdemelnek, s ezért az alsófokú rendőrhatóságok részéről állandó megfigyeltetésük, a központi államrendészeti nyilvántartás részéről pedig pontos nyilvántartásba vételük fontos és elengedhetetlen feladat. Felhívom tehát, hogy ilyen egyéneknek határátlépését és az ország területén való feltűnését kísérje fokozott figyelemmel, s minden konkrét esetről tegyen – az illető pontos személyi és származási adatait is feltüntető – jelentést. A jelentés jelen rendeletemre való hivatkozással nyilvántartólap csatolása mellett eszközlendő. Ugyanilyen módon – az államrendészeti központi nyilvántartás céljaira – jelentést kell tenni mindazokról az egyénekről, akik a rendészeti hatóság értesülése szerint a német „Spartacus"-mozgalomban[2], vagy a bécsi szociáldemokrata lázadásban[3] fegyveresen részt vettek. Ez a bejelentés nem érinti a nevezettek itt-tartózkodására vonatkozó és a KEOKH[4] által kiadott ad hoc rendeleteket, s az ilyen jelentéseket a Belügyminisztérium VII/a közbiztonsági osztályának (központi államrendészeti nyilvántartás) címére kell közvetlenül postázni.

1937. június 10.

A miniszter rendeletéből:
DR. BOÓR s. k.
miniszteri osztályfőnök

Sokszorosított másolat. – PI A. A/VII. 1/30.

A SPANYOLORSZÁGBAN HARCOLÓ MAGYAR ÖNKÉNTESEK VÁLASZA A MÁRCIUSI FRONT FELHÍVÁSÁRA

Mi, Spanyolországban harcoló magyar önkéntesek, akik visszavonhatatlanul elszántuk magunkat a világ népeiért és a világdemokráciáért, a magyar népért, a magyar demokráciáért való küzdelemre, üdvözöljük a Márciusi Frontot[5].

Igen, éppen itt „idegenben", a német és olasz fasizmus gyalázatos, gyilkos intervenciója közben tanultuk meg leginkább, milyen kincs az emberi szabadság.

Az emberi szabadság eszméje vezérelt minket ide, hogy segítsünk a hősies spanyol népnek, amelynek demokratikus népfrontja szilárd gát

a fasizmus szennyes áradata ellen, amely elsősorban a kisebb népeket, Spanyolországot, Csehszlovákiát, Magyarországot akarja elnyelni.

A mi itteni harcunk – amelyben részt vesz keresztény, zsidó, munkás, paraszt, kereskedő, orvos, mérnök, író – összekapcsolódik hazánk függetlenségének sorsával is.

Hitler és Mussolini spanyolországi csatavesztése meg fogja törni a nemzetközi fasizmus erejét.

Hitler és Mussolini spanyolországi megtorpanása fényes példa a világ népei számára: a népi erők bátor összefogása biztosítja számunkra a békét, kenyeret, szabadságot, nemzeti függetlenséget.

Mi itt igenis készen állunk, mint hazánk hű fiai, támogatást nyújtani minden demokratikus népi megmozdulásnak, amely zászlajára a népi szabadság és nemzeti függetlenség jelszavát írja!

Csak egyet kívánunk a Márciusi Fronttól: ne csak szavakkal, de tettekkel is álljon helyt feladatainak. Kössön szövetséget az összes magyar demokratikus erőkkel, a magyar munkássággal, harcoljon a magyar reakció német szolgálói ellen, küzdjön minden intervenció ellen, amely fasiszta érdekekért akár a demokratikus Csehországot, vagy Spanyolországot, vagy Magyarországot fasiszta szolgaságba akarja taszítani.

1938. június

A köztársasági Spanyolországban harcoló magyar önkéntesek

Szabad Szó, Párizs, 1938. július 2.

NEMZETKÖZI AKCIÓEGYSÉGET SPANYOLORSZÁG VÉDELMÉRE

A kommunisták sürgetésére 1937. július 9-én Párizsban újra találkoztak a II. és III. Internacionálé képviselői, de Brouckére és Adler a II., *Cachin* és Thorez elvtársak a III. Internacionálé részéről. Megállapították, hogy a két Internacionálé álláspontja közös a spanyol népnek nyújtandó segítség kérdésében, hogy közös a felfogásuk a követendő akcióról és közösek a két Internacionálé követelései is.

A legközelebbi összejövetel feladata, hogy konkrétan megállapítsa azokat a lépéseket, melyeket a két Internacionálénak a spanyol nép érdekében, a német és olasz fasizmus gyilkos támadásának visszaverésére tennie kell.

Csak a munkásság egységes nemzetközi fellépése szoríthatja rá Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok uralkodó rétegeit, hogy véget vessenek a spanyol kérdésben tanúsított ingadozó magatartásuknak, mely mindeddig elősegítette a fasiszta beavatkozást. Nem fér kétség hozzá, állapította meg Dimitrov elvtárs a spanyol polgárháború egyéves évfordulóján írt cikkében, hogy ezekben az országokban a nép túlnyomó többsége minden rokonszenvével a szabadságáért harcoló spanyol nép oldalán áll. Mivel igazolják politikájukat ezeknek a demokratikus országoknak a kormányai? Avval, hogy a háború rémével ijesztgetik népeiket. Azt akarják elhitetni, hogy a fasiszták állítólag háborút indítanának, ha beavatkozásuk ellen erélyesen lépnének fel.

A tényleges nemzetközi helyzet ismerői számára nyilvánvaló, mondja Dimitrov, hogy ez nem egyéb, mint rosszindulatú spekulálás a széles tömegek háborúellenes hangulatára. A békét igazán éppen a fasiszta támadók elleni erélyes fellépés biztosítaná.

Milyen feladatokat ró ez a helyzet a magyar dolgozókra? Nem szabad megismétlődnie annak a szégyenletes esetnek, mint a szocialista és szakszervezeti Internacionálék júniusi párizsi tanácskozásán, ahol a magyar szociáldemokrácia képviselői tiltakoztak az ellen, hogy kommunisták és szociáldemokraták egységes akcióval siessenek a spanyol nép megsegítésére. Nem szabad, hogy a magyar szociáldemokrácia a II. Internacionálén belül a reakciós jobbszárny álláspontját támogassa.

A július 31-én kezdődő hetet a II. Internacionálé s a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség – mint arról a *Népszava* is hírt adott – a spanyol demokrácia hetének tekinti és felhívta a világ munkásságát, hogy ezen a héten követelje a népszövetségi alapokmány alkalmazását a támadóval szemben és teljes szabadságot a spanyol kormány részére, hogy fegyvert vásárolhasson.

Ebben az akcióban, amelyik természetesen nem szorítkozhat erre az egy hétre, a magyar munkásságnak is ki kell vennie részét. Mindenütt,

ahol munkások vannak együtt, szót kell emelni a spanyol nép érdekében, követelni kell, hogy a munkásszervezetek foglalkozzanak a spanyol kérdéssel.

Meg kell ismertetni minden munkással, mi folyik ma Spanyolországban. Fel kell tárni, hogy a német és olasz fasizmus Spanyolország elleni támadása az egész dolgozó emberiség szabadsága, jóléte és a világ békéje ellen irányul és hogy a magyar kormány színleges semlegessége, mely a két fasiszta nagyhatalom odaadó támogatását takarja, sérti a magyar dolgozók érdekeit.

Anyagi hozzájárulással is elő kell segíteni a spanyol nép győzelmét. A *Népszava* is felhívott már a nemzetközi segélyakcióban való részvételre. Be kell kapcsolódni a *Népszava* gyűjtési akciójába, üzemekben, szakcsoportokban, szociáldemokrata pártban, ifjúmunkásszervezetekben, kultúregyesületekben és munkáslakásokban gyűjtsünk a spanyol nép számára.

Dolgozók Lapja. 1937. július.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK LEVELE SPANYOLORSZÁG KOMMUNISTA PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁHOZ

Spanyolország Kommunista Pártja
Központi Bizottságának

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága a forradalmi proletariátus világpártja milliós seregének forró testvéri üdvözletét küldi Önöknek és mindazoknak, akik a köztársasági Spanyolország szabadságáért és függetlenségéért harcolnak.

A spanyol nép immár két esztendeje vívja példátlanul hősi harcát a hazaáruló tábornokok és az olasz és német fasiszta betolakodók ellen, akik meg akarják semmisíteni nemzeti függetlenségét. Spanyolország népe töretlen akarattal, hősi bátorsággal és elszántsággal küzd a barbár fasizmus ellen, szabadságáért, azért, hogy megszabadítsa hazáját az idegen hódítóktól.

Spanyolország harca egyúttal az egész emberiség ügyéért, a békéért, a demokráciáért és az egész világ haladásáért folytatott harc.

Spanyolország lövészárkaiban nagy ütközet folyik, amelynek hatása világtörténelmi jelentőségű. A spanyol nép kétéves szívós ellenállása keresztülhúzta a fasiszta háborús uszítók rablóterveit, és érzékeny csapást mért a háború kirobbantását célzó politikájukra. A spanyol nép szívós ellenállásának két éve a többi országban rendkívüli módon megnövelte a néptömegek ellenállókészségét a fasiszta agresszióval szemben, és az antifasiszta demokratikus mozgalom nagyarányú fellendülését váltotta ki.

A harc kemény, az ellenfél barbár szörnyeteg. A spanyol nép technikailag jobban felszerelt ellenséggel áll szemben. Az ilyen ellenség elleni harc a spanyol nép összes erőinek összpontosítását követeli. Annak döntő biztosítéka, hogy a spanyol nép igaz ügye győzni fog, a következőkben rejlik: a munkásosztály egysége, a népfront lehető legteljesebb megszilárdítása, a Spanyol Köztársaság törvényes kormánya körüli szoros tömörülés, néphadseregének állandó erősítése és az ellenállás eredményes megszervezéséhez szükséges népi erők mozgósítása.

A Kommunista Internacionálé a legmélyebb felháborodással és elborzadva fordul szembe azokkal, akik a be nem avatkozás szemfényvesztő álarcában blokádot vonnak a köztársasági Spanyolország köré, részvétlenül szemlélik az országnak és kulturális értékeinek borzalmas elpusztítását, védtelen asszonyok és gyermekek tömeges gyilkolását, s politikájukkal segédkezet nyújtanak ehhez a barbársághoz. A Komintern elítéli az angol konzervatívok fasisztabarát klikkjét és a francia reakció táborában található szövetségeseit, akik szintén felelősséget viselnek: felelősek a fasiszta agresszióért, a spanyol nép szörnyű szenvedéseiért és megszámlálhatatlan áldozataiért.

Az az elszánt harc, amelyet a spanyol munkásosztály példamutató energiával folytat a fasizmus „ötödik hadoszlopa", Spanyolország ügyének árulói, valamint a kishitű defetisták és kapitulánsok ellen, az egész világ dolgozóinak lelkes támogatására talál. A POUM trockista kémbandájának maradéktalan kiirtása a fasiszta gyilkosok fölötti győzelem egyik legfontosabb előfeltétele lesz.

Az egész világ tanúja annak, hogyan védel-

mezi a spanyol nép hazáját, szabadságát és függetlenségét, a demokráciát és a haladást a fasizmussal szemben. Ha erre a fasiszta uszítók féktelen dühükben intervenciós erőik gyarapításával válaszoltak, annál inkább az a kötelességük a világproletariátus pártjainak és szervezeteinek, hogy egységesen, aktív szolidaritást tanúsítsanak a spanyol nép iránt, a hős spanyol népben saját érdekeik védelmezőjét is látniuk kell, kötelesek szorosabbra zárni soraikat, hogy segíthessék a spanyol népet. Hiszen, mint azt *Sztálin* elvtárs José Díazhoz[6] intézett táviratában kifejtette, Spanyolország felszabadítása a fasiszta reakciósok igája alól nem a spanyolok magánügye, hanem az egész haladó emberiség közös ügye.

A hősi harc második évfordulóján a Kommunista Internacionálé biztosítja Önöket: mindent elkövet, ami csak erejéből telik, hogy a világ proletariátusa teljesítse kötelességét spanyol testvéreivel szemben, hogy ezzel biztosítsuk és meggyorsítsuk a spanyol nép győzelmét az emberiség rákfenéje, a fasizmus fölött.

1938. július

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága:
GEORGI DIMITROV
főtitkár

A 11. NEMZETKÖZI BRIGÁD BÚCSÚZTATJA PARANCSNOKÁT, FLATTER OTTÓ (DR. MÜNNICH FERENC) ŐRNAGY ELVTÁRSAT

Rendkívüli parancs

Flatter Ottó őrnagy elvtárs, brigádparancsnokunk, a mai napon megválik brigádunktól. Flatter őrnagy elvtárs még fel sem épült egy légitámadás alkalmából elszenvedett sebesüléséből, és visszatért a brigádhoz. Itt kapta a parancsot, hogy a nemzetközi fasizmus ellen vívott küzdelem más szakaszán foglalja el új helyét.

Flatter őrnagy elvtárs négy hónapig állt brigádunk élén. A brigádhoz egy hosszú harcos élet – most 52 éves – gazdag tapasztalatait hozta magával.

Már az 1917-es években, az orosz dolgozóknak és parasztoknak a nemzeti és nemzetközi elnyomók ellen vívott küzdelmében Flatter elvtárs aktív részt vállalt. A Vörös Hadsereg egyik brigádjának parancsnoka volt. Magyar hazájába 1919-ben visszatért és a munkások és parasztok vörös hadseregében komisszárként harcolt. A Magyar Tanácsköztársaság vérbefojtása emigrációba kényszerítette. Flatter Ottó azonban nem ismerte a pihenést. A bajorországi szabadságharcokból tevékenyen kivette részét. Majd a további évek folyamán állandóan felelősségteljes beosztásokban találjuk, a dolgozók ügyének szolgálatában.

Flatter elvtárs 1936 októberében Spanyolországba jött. Ő, a régi harcos, arra a következtetésre jutott, hogy a spanyol nép harca az egész haladó világ közös ügye, s a születőben lévő Spanyol Néphadsereg kötelékébe lépett.

Felelősségteljes feladatokat bíztak rá. Először Lukács tábornok elvtárs vezérkarában mint vezérkari tiszt kapott beosztást.

Később Flatter őrnagy elvtárs a 15. hadosztály hadműveleti osztályának vezetője, majd vezérkari főnöke lett. Ebben az időben Madrid védelmében nagy érdemeket szerzett. Flatter őrnagy elvtársnak, nagy aktivitása révén, tevékeny része volt abban, hogy az említett hadosztály szakaszán erős és bevehetetlen erődrendszer jöjjön létre.

Flatter őrnagy elvtárs nehéz visszavonulást követő napokban vette át brigádunk parancsnokságát. Az ő érdeme elsősorban, hogy brigádunkban rövid idő alatt ellensúlyoztuk a visszavonulás hatását, és ebből olyan erőteljes rohambrigádot tudott teremteni, mint ahogy ez a legutóbbi ütközetekben bebizonyosodott.

A jó parancsnok három következő tulajdonsága jellemzi Flatter őrnagy elvtársat: minden képességével azon volt, hogy a rábízott feladatokat jól végrehajtsa; tapasztalataira alapozott szervezési készség jellemezte; és végül a jó vezetőnek azzal a tulajdonságával tűnt ki, hogy igazi bajtársiassággal tudta a parancsnok tekintélyét egyesíteni.

Flatter Ottó elvtárs megválik brigádunktól. A brigád köszönetét fejezi ki parancsnokának, aki megválik tőle, és új működési területén gazdag sikereket kíván neki. A 11. brigád történetében Flatter Ottó parancsnok elvtárs, a brigád és

a spanyol nép ügyéért végzett munkájáért megbecsülést szerzett. A brigád parancsnoksága elrendelte, hogy Flatter Ottó őrnagy elvtárs nevét a 11. brigád díszkönyvébe írják be.

1938. augusztus 12.

A 11. Nemzetközi Brigád politikai biztosa

Spanyol eredeti. – Legújabbkori Történeti Múzeum. I./V./1672.

A 13. NEMZETKÖZI BRIGÁD PARANCSNOKÁNAK LEVELE A MAGYAR ÖNKÉNTESEKHEZ – A KÖZÖS HARCOK EMLÉKÉRE

Tizenhat hónapi közös harc a brigádunkban – tizenkét együtt töltött hónap a legteljesebb összhangban – a magyarok és lengyelek testvéries barátkozásának tizenkét hónapja. Nem volt ezalatt egyetlen front, egyetlen támadás sem, amelyben a magyar zászlóalj ne lett volna brigádunk valamely szárnyán vagy közepén. Az aragóni visszavonulás kemény perceiben, a diadalmas ebrói előrenyomulásunknál, Corbera nehezen meghódított vidékének elszánt védelmében – mindenütt, mindig ott halad a többi zászlóaljjal a magyar zászlóalj.

A magyar elvtársak a zászlóalj spanyol bajtársaival együtt példaadó katonáknak mutatkoztak a vonal megszervezésében és védelmében. A magyar zászlóalj mindig első volt a brigádban a pontos célzás terén.

A magyar tisztek kiválóak. Technikai ismereteiket személyi bátorságukkal párosították, és így vezették a harcban katonáinkat. Soha a feledésbe nem merülhetnek olyan tisztek, mint Kálcsics, Keszőcze, Marschall, a hősi halált halt Stefi és *Kolin,* és nem merülhet feledésbe Fazekas Jenő századmegbízott.

A magyar nép büszke lehet, hogy ilyen fiai vannak.

Közülük is kimagaslik Szalvay Mihály személye, akit katonái Csapajevnek hívnak, aki a Dombrowski-brigád első lengyeleivel együtt 1936. szeptember óta harcol Spanyolország frontjain, soha nem hiányozva egyetlen nagy ütközetből sem. A vezető katona felelősségét hordta állandóan magában, és katonáival a legpokolibb helyzetben is kitartott állásaiban, amíg csak újabb parancs nem érkezett.

Ez a magyar zászlóalj.

Fáj, hogy már nem harcolhatunk együtt a fasizmus ellen fegyverrel kezünkben. De szívünk együtt dobog. Spanyolországi harcainkban összeforrtunk.

A magyar nép közel áll a lengyel néphez. Történetünk sok közös szabadságharcot ismer. El fog jönni ismét az idő, amikor újra találkozni fogunk az elkövetkezendő közös harcokban.

Milyen boldog is leszek majd, tudva azt, hogy minden itt harcoló magyar katona hazája szabadság-seregének vezető katonája.

Ha eljutnak szavaim a magyar néphez, tudják meg köszönetemet azért a tiszteletért, hogy brigádunk soraiban annyi bátor magyar harcos küzdött.

Salud! Magyar önkéntesek, szeretett bajtársaim!

Viszontlátásra az elkövetkezendő szabadságharcokban!

1938. október

A 13. (Dombrowski) Nemzetközi Brigád parancsnoka

Spanyol foldon a szabadságért. 128–129. old.

LA PASIONARIA BÚCSÚZTATJA A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESEKET

Gyászos, nyugtalansággal telt napokban, amikor a demokratikusnak nevezett kormányok magunkra hagytak bennünket, amikor a bűnös benemavatkozási bizottság megkötözte a Spanyol Köztársaság kezét, megakadályozva önvédelmében, akkor érkeztetek hozzánk ti, nemzetközi brigádok hősei...

Más nyelveket beszéltetek, de azért megértettük egymást. Szavaink egyesültek a szabadságszeretet és a valódi igazságszeretet közös nyelvében...

Ismertétek a veszélyt, és dalolva néztetek vele

szembe, inkább akartátok a halált, semmint a fasiszta rabszolgaságot.

Sokan estetek el, ezren és ezren a köztársaság dicsőségesen lobogó zászlaja alatt, védve a német és olasz fasizmus által fenyegetett spanyol függetlenséget, világbékét és demokráciát.

Testvéreim!... Anyáitok nem tudnak örökzöldből emlékkoszorút helyezni sírjaitokra, nem tudják könnyeikkel öntözni ezt a megszentelt földet, hogy harmatcsöppként magatokba szívjátok azt. De áldozatotok nem volt, és nem lesz hiábavaló. Ezt ígérjük nektek.

És ti, akiknek ma ugyanaz ügy érdekében, amiért áldozatokat hoztatok, el kell hagynotok bennünket, és felemelt fővel, babérkoszorúzottan, egész népünk hálájával irántatok elindultok a világba, mondjátok meg minden embernek, valamennyi népnek, hogy milyen hősiességgel harcolnak a mi katonáink, mennyi harci akarat és nemesség lakozik a mi népünkben, és hogy milyen ügyért harcolunk Spanyolországban, több mint két év óta.

De ne távozzatok el örökre, legyen rövid a távollétetek. Várunk benneteket, hogy a győzelem után együtt ünnepeljük meg egy szabad, boldog és haladó Spanyolország feltámadását, amiért ti, testvéreim, nemzetközi önkéntesek, véreteket ontottátok, és oly nagy áldozatokat hoztatok.

Salud, testvéreim! A közeli viszontlátásra, elvtársaim!

1938. október

DOLORES IBARRURI

Spanyol foldön a szabadságért. 140. old.

A NEMZETKÖZI BRIGÁDOK TISZTELETÉRE KIADOTT DÍSZOKLEVÉL

A Spanyol Néphadsereg 35. hadosztálya tiszteletbeli harcosává nevezi ki, mint a szabadság önkéntesét. Tetteik révén nemzetünk körében a népfrontnak és a világdemokráciának megbízható előőrsei a támadó fasizmus elleni harcban.

A hadosztály valamennyi spanyol katonája sohasem felejti el azokat, akik velük védelmezték a hazai föld függetlenségét, dicsőséget aratva az ütközetekben, amelyekben részt vettek.

Amikor azt kiáltjuk, hogy *„Éljenek a nemzetközi önkéntesek!"*, azt is hirdetjük, hogy a Spanyol Köztársaság ki fogja vívni teljes függetlenségét!

Spanyolország, 1938. október

Spanyol eredeti. A Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szovetsége spanyolországi magyar onkéntesek albizottsága gyűjteményéből.

A SAINT-CYPRIEN-I TÁBOR MAGYAR FOGLYAINAK FELHÍVÁSA MAGYARORSZÁG NÉPÉHEZ

Üzenünk nektek 1939. március 15-én a saint-cyprien-i gyűjtőtáborból mi, akik Spanyolországban harcoltunk és véreztünk a nemzetközi fasizmus ellen, a spanyol nép és minden nemzet szabadságáért, büszkén emeljük magasra Petőfi, Kossuth, Táncsics tanításainak és az egész magyar népnek szent zászlaját. És méltón vezéreink dicső szelleméhez, eljöttek e nap hozzánk Erdély, Szlovenszkó és Jugoszlávia magyarjai, Erdély és Regát románjai, Ruszinszkó és Szlovenszkó, Csehország és Jugoszlávia és Bulgária, Ausztria és Németország szabadságharcosainak küldöttei, hogy 1848–1849 tapasztalatain okulva jelképezzük a népek közötti szent frigy szükségességét, népeink, az egész emberiség békéjének, haladásának és boldogságának biztosítására. Az úri reakciós Magyarország száműz bennünket soraitok közül. Veszélyes közellenség vagyunk számára, mert jól tudja, első sorokban állanánk népünk szabadságáért, évszázados demokratikus követeléseinknek kivívásáért. És idegen földön, gyűjtőtáborban, fülünkben még az ágyúdörgések hangjával, lelkünkben a spanyol szabadságharc izzó heroizmusával, aggódva figyeljük a hazai eseményeket. És üzenünk nektek. Nektek: apáinknak, anyáinknak és gyermekeinknek, Magyarország népének, a magyar munkásságnak és parasztságnak, a városok haladó polgárságának.

Vigyázzatok! Hitler és Mussolini már felemelték Spanyolország asszonyainak, gyermekeinek, szabadságharcosainak és a ti fiaitoknak vérétől ázott csizmájukat, hogy eltiporják hazánkat!

Vigyázzatok! Veszélyben Magyarország függetlensége!

Vigyázzatok! Veszélyben ezeréves nemzeti létünk, a magyar nép békéje!

Ausztriát és Csehországot már elnyelte a Hitler-fasizmus Németországa. E független, szabad népek ma már jogtalan páriák, s országuk egyszerű kizsákmányolási terület. És ez a végzet ma ott suhog a magyar ég alatt is. A Hitler-fasizmus halálos szorítással ott áll csaknem hazánk határain!

Nehogy tévedjünk! Magyarország területi megnövekedése nem jelenti a trianoni sebek behegedését.

Történelmünk magasra emeli intő ujját felénk. Ne hunyjuk be szemünket. Tanuljunk a múltból! 1848—1849-ben a bécsi udvar a nemzeti kisebbségeket játszotta ki a magyar szabadságharc ledöfésére. Autonómiát ígért nekik, ígéreteivel fellázította őket ellenünk. És szabadságharcunk vérbefojtása után ledöfte őket is. Nem félő-e vajon, hogy Hitler Magyarországot is csak eszközként akarja felhasználni céljai eléréséhez? Vagy nem azt mutatják-e az események? Hitler a múlt év őszén hozzásegítette Magyarországot Szlovenszkó egy részéhez, hogy előkészítse ezáltal saját magának Csehország végleges megszállását, hatalmas vagyonának elkobzását. Most Csehország bekebelezésénél rászabadította Magyarországot Kárpátaljára, hogy provokációs lehetőséget és felvonulási területet teremtsen magának Románia és Szovjetunió felé.

Magyarország és a magyar nép eszköz lett a fasiszta háborús nagyhatalmak kezében. A dzsentrik és a reakció Magyarországa a háborús bujtogatók zsoldjába szegődött! S a lehullatott morzsák fejében ma már Magyarország is hadizóna és felvonulási terület a Hitler-fasizmus számára a Kelet és Balkán felé.

Vagy kapott a nép valamit Szlovenszkó- és Ruszinszkóból? Semmit! A magyar parasztság földkövetelése, éhségből és nyomorúságból fakadó segélykiáltása ma hangosabb, mint valaha. A magyar munkásság béklyóit még szorosabbra vonták; elkobozták vagyonát, lépésről lépésre elrabolják maradék jogait is. A „visszacsatolt" területek pedig demokratikus jogviszonyaik helyett kivételes állapotot kaptak!

A magyar nép szenvedésénél csak a veszély nagyobb, amely békéjét, szabadságát és függetlenségét fenyegeti!

A magyar dzsentri, a föld-arisztokrácia, a grófok, a bárók, Festetichek, Zichyek, Telekiek és fekete-sárga lelkű tábornokaik: a Gömbösök, a Horthyak és társaik örök ellenségei voltak mindig a magyar népnek. Szemrebbenés nélkül adták el mindig hazánkat, szemrebbenés nélkül szolgáltatták ki mindig a magyar népet véres, idegen, reakciós hatalmaknak – ha csak „ennyi volt az ára annak", hogy megőrizhessék gazdasági és politikai előjogaikat a nép elsöpréssel fenyegető erejével szemben.

1848–1849-ben Európa-szerte győz a reakció. Párizsban, Berlinben és Bécsben, Lombardiában leverve a népek szabadságmozgalma. A maroknyi magyarság, élén Kossuth, Petőfi és Táncsiccsal akkor emeli magasra a szabadság, függetlenség és a demokrácia zászlaját. A maga, Európa népei és az egész emberiség haladása jegyében. Ennyi hősiességre, szemben a nagyhatalmak szuronyerdeivel, megdobban Európa szíve, akárcsak ma, a spanyol nép harcainál. A magyar főurak, a Festetichek, Zichyek, Apponyiak, Jósikák és társaik ugyanakkor a bécsi udvarral és Jellačičokkal szövetkeznek, hogy visszamentsék a feudalizmust, a jobbágyság rendszerét s a maguk kiváltságos jogait, az ország függetlenségének elvesztése árán is.

1919. március 21-én a magyar dolgozók veszik kezükbe az ország kormányzását. Nehéz időben. Az országnak hadserege nincs. A magyar reakciósok csapata gyáván megfutamodva a felelőssége elől, otthagyta a politikai porondot. Pártjaik széthullva. A Károlyi-kormány tehetetlenségében csak alig hogy kimúlt. És Magyarország határai tárva-nyitva az ellenséges hatalmak előtt. S e tragikus napokban, a magyar munkásság és parasztság, amely századokon keresztül csak korbácsütést, zsandárszuronyt, nyomort,

földnélküliséget és jogfosztottságot kapott az úri Magyarországtól, újra kibontotta a nemzeti szabadság és függetlenség szent zászlaját. Megszervezte a honvédelmet, és hosszú heteken keresztül megállásra, sőt visszavonulásra kényszerítette az óriási ellenséges túlerőt. És megint nem a munkásság és parasztság felelős azért, hogy ez a harc elbukott. A Bethlenek és Teleki Pál grófok, Gömbösök és Horthyak szűrték össze a levet az ellenséges haderőkkel, méltó folytatásaként 48-as őseiknek. Most is, mint 48-ban, eladták hazánkat, hátbatámadták a néptömegek harcos egységét. Ez volt az ára jogaik visszaszerzésének: Magyarország elárulása!

Üzenünk nektek 1848–1849, 1918 és 1919 magyar ivadékai!

A parasztság ezeréves föld- és jogkövetelése ma erőteljesebb, mint valaha!

A magyar munkásosztály és húszéves kábultságából ébredő városi intelligencia egyre egyre erőteljesebben döngetik a sötét magyar reakció kastélyait.

Fogjatok össze! Egyesítsétek a nemzet minden haladó erejét. Mindenkit, aki őszintén kívánja és akarja a szabad, demokratikus és független Magyarországot!

A Telekiek és különböző kaszáskeresztes grófok, a Festetichek és a jelenkor fekete-sárga lelkű vezérkara, megnövekedve az iparbárók, bankmágnások számával, ellenségei a népnek. Ők külön történelmi hagyományokon nevelkedtek, hazaáruló őseik hagyományain. Ezek az urak süketen állnak a nép jogos követeléseivel szemben. A nép követeléseire a diktatúra elmélyítésével felelnek, és olyan háborús kalandorpolitikába sodorták az országot a fasiszta nagyhatalmak oldala mellett, amely ma Magyarország s a magyar nép érdekeinek elárulását jelenti.

Állítsátok szembe velük a magyar néptömegek nemzeti egységét!

Egyedül a szabad, demokratikus néptömegek erejére támaszkodó Magyarország biztosíthatja az ország függetlenségét. Mert egyedül a néptömegek képviselik a következetes békepolitikát. Békés, demokratikus együttműködést mindenkivel, aki ezt akarja; de kíméletlen harcot és átörhetetlen sorfalat azokkal szemben, akik ennek ellenségei: a fasizmussal szemben.

Hisszük, hogy a magyar nép e nehéz történelmi napokban is rátalál önmagára. S mint annyiszor a múltban, messze túl minden osztály-, párt- és egyéni érdeken, összekovácsolja a nép hatalmas egységét a belső és külső ellenséggel szemben.

Ebben a harcban, vállt vállnak vetve ki akarjuk venni mi is a részünket. De az ország politikai sorompói lezárva előttünk. És velünk együtt még sok tízezrek előtt, akiket az úri reakció gazdasági vagy politikai emigrációba kényszerített.

Üzenjük: a gyűjtőtáborban is magyarok maradtunk, mint azok, akik szétszórtan élnek a világ minden táján. Ragaszkodunk hazánkhoz, szeretjük népünket, kultúráját és történelmi múltját. Szeretjük, és nem is akarunk kiszakadni belőle. És hisszük, hogy munkátok, a nemzeti egység nyomán felnyílnak a sorompók előttünk. És e találkozás nagy és dicső lesz – a sötét reakció végleges elsöprése. A szabad, független, demokratikus és boldog Magyarország megteremtése!

Fel magasba Petőfi, Kossuth, Táncsics zászlaját:

A BÉKÉÉRT A HÁBORÚS GYÚJTOGATÓK ELLEN, A FASIZMUS ELLEN A FÜGGETLEN, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGÉRT! DUNA-MEDENCE NÉPEINEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉÉRT!

Támaszkodva a békét igazán akaró nagy, demokratikus államokra – legelsősorban a SZOVJETUNIÓRA!

A Spanyolországi Szabadságharcosok Magyar Önkéntesei

Saint-cyprien-i gyűjtőtábor, 1939. március 15-én.

Unidad (Egység), a saint-cyprien-i gyűjtőtábor kéziratos lapja. 1939. március 21. 13., ünnepi szám. (Fényképmásolat. – PI A. KI-SP/7. 87–89. old.)

A GURSI INTERNÁLÓ TÁBOR FOGLYAINAK FELHÍVÁSA: MEG KELL MENTENI A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESEKET!

Berlinben és Rómában a diktátorok diadalittasan fogadták a Spanyolországból visszatért intervenciós csapataikat: a Condor-légiót, a „Fekete nyilak"-at, a Littorio-hadosztályt stb....[7]

A föntebb soroltak csak kis részei a Spanyolországba küldött intervenciós csapatoknak, mert Francónak még szüksége van Hitler és Mussolini hordáira a spanyol néppel szemben, hogy biztosíthassa hatalmát, ha kell, erőszakkal is.

E két diktátor nem szégyellte bevallani beavatkozásukat 1936 júliusától kezdődőleg, amit a demokratikus hatalmak vezetői titkolnak azért, mert tudják jól, hogy benemavatkozási politikájukkal csak elősegítették a nemzetközi fasizmus győzelmét Spanyolországban.

Cinikusan jelenti ki Hitler légiósai előtt: *„1936 július óta mindig válaszoltam a hozzám intézett felhívásra, és hosszú időn keresztül el kellett titkolnom a ti hősi cselekedeteiteket."*

Göring még messzebb megy az igazsággal: *„Önkéntesek, parancsszóra indultatok, és ma is készen vagytok, hogy visszatérjetek oda."* És ugyanakkor Mussolini kijelenti az olasz tengerészet hivatalos lapjában a fasiszta tengerészet azon egységeinek nevét, amelyek katonákat, tiszteket, technikusokat és anyagot szállítottak 1936 júliusa óta Olaszországból Spanyolországba. Tehát így megadja azon ismeretlen tengeralattjáróknak nevét, amelyek megtorpedóztak számos élelmiszerhajót, amit a segélyszervezetek indítottak útnak a köztársasági Spanyolország részére.

A fasiszta Olasz- és Németország lobogódíszben fogadja „önkénteseit", akik embertelen vadsággal bombázták és gyilkolták halomra a polgári lakosság ezreit. Akiknél Cádizban hajóraszállásuk előtt csomagjaik átvizsgálásánál halomszámra találtak aranyat, gyöngyöket és értéktárgyakat, amelyeket a spanyol néptől raboltak, hajlékaikat kifosztva. És most ünneplik őket, akiknek kezéhez annyi ártatlan gyermek és aggastyán vére tapad.

Ugyanakkor a szabadság igazi hősei 53 különböző országból siettek a reakció minden akadályán keresztül a spanyol nép önállóságának megvédésére.

Együtt ontották vérüket spanyol testvéreik vérével. Részt vettek harcaikban, szenvedéseikben, bátorságukban és reményeikben.

Az antifasiszta szolidaritás legszebb és legnagyobb példáját mutatták.

Hatezren közülük, *az igazi önkéntesek közül,* a nemzetközi munkásmozgalom büszkeségei, részt vettek a köztársasági Katalónia végső, tragikus küzdelmében, mivel a Negrín-kormány által 1938 szeptemberében elhatározott visszavonulásukat egyes kormányok támasztott nehézségei miatt nem lehetett végrehajtani.

Ők, akik vérüket ontották a szabadságért, Franciaország, a pireneusi határ biztonságáért, most gyűjtőtáborokban, drótkerítések mögött sínylődnek, ahol a halál és a szenvedés honol éjjel-nappal.

Ez a sorsuk 1939. február, vagyis több mint négy hónap óta. Míg egy része verésnek és bántalmazásnak volt kitéve, addig mások a hírhedt collioure-i erődítményben szenvedtek és szenvednek még ma is. S közben Franciaország a Nagy Francia Forradalom évfordulóját ünnepli. Százötvenedik évfordulóját annak, amely az emberi és polgári jogokat adta.

Lehet-e megoldást találni a nemzetközi önkéntesek kérdésében?

Szem előtt tartva Franciaország és a demokratikus országok érdekeit, erre válaszol a nemzetközi önkéntesek tekintélyes személyekből álló bizottsága.

A franciaországi fasiszták, hogy a menekültek ellen fordítsák a francia népet, kijelentik, hogy terhet jelentenek a költségvetésre: hatmillió naponta a menekültek ellátása – mondja a francia kormány.

Ez viszont olyan kérdés, amit meg kell oldani. És hogyan lehet megoldani a nemzetköziek kérdését: a patronátus által kidolgozott javaslat, amit a spanyol menekültek érdekében tartott június 10–11-i konferencia is magáévá tett, azt kéri, hogy azoknak az önkénteseknek, akik Spanyolországba való távozásuk előtt Franciaországban éltek: joguk legyen visszatérni családi körükbe.

Körülbelül ezren vannak ilyenek, egyeseknek gyerekeik franciák, katonafiuk van a francia had-

seregben és francia feleségük, akikkel együtt 10–20–30 éve laknak Franciaországban.

Van néhány száz olasz önkéntes. Miért nem teszik lehetővé tuniszi letelepedésüket, amint ezt kérték; ez a letelepítés egyúttal ellensúlyozása volna Mussolini fasiszta propagandájának? Miért nem adnak munkát a szakmunkásoknak, akik hiányzanak nemzeti termelésükben.

A gursi táborban van körülbelül 600 cseh és szudétanémet, kérjük a munkás- és demokratikus szervezeteket, hogy fejtsenek ki kampányt annak érdekében, hogy ezek letelepedhessenek Franciaországban, Angliában és az Egyesült Államokban.

Valamennyinek van foglalkozása, és alkalmasak a termelésre.

A határozat arra kéri Svédország, Norvégia és Dánia szervezeteit, hogy juttassák beutazási engedélyhez német, osztrák és magyar bajtársainkat. Túl sok-e vajon 500 önkéntes Svédország részére? Szó sincs róla. Hiányzik a munkáskéz ebben az országban is, amelynek nyelve annyira hasonlít a német nyelvhez.

Anglia 250 cseh és 250 lengyel bányász részére menedéket tudna nyújtani; ez semmit sem jelentene egy sok milliós országnak. És Franciaországnak nem volna lehetősége arra, hogy kieszközölje a Franco által visszatartott önkéntesek szabadulását, kieszközölje részükre a beutazási engedélyt és a menedékjogot?

És az Egyesült Államokban, ebben a nagy országban, nem volna hely 400 lengyel és 200 balkáni önkéntes részére, akik nem térhetnek vissza országukba, hogy ki ne lennének téve azonnali bezárásnak és súlyos elítélés veszélyeinek?

És a nagy kiterjedésű, hatalmas mezőgazdasági termeléssel rendelkező Kanada nem tudna befogadni 500 balkáni és lengyel önkéntest?

Bizonyos, hogy a munkás- és demokratikus segítő szervezetek nagy munkát fejtenek ki, hogy valóra váltsák ezt a megvalósítható tervet.

Becsületbeli kötelessége országunk minden egyes fiának, hogy kimentsük őket a gyűjtőtáborokból, amelyek Franciaország és a demokráciák hagyományainak szégyenei.

A nemzetközi szolidaritásnak, amely annyi próbáját adta hatalmának és erejének, még egy feladatot kell teljesítenie. Meg kell menteni a dicsőséges nemzetközi önkénteseket, a munkásmozgalom, a demokrácia és a szabadság büszkeségeit.

Nem lehetne-e a nemzetközi önkénteseket támogató bizottságba valamennyi demokratikus országból egy-egy személyiség közreműködését megnyerni, és nagyobb összegeket gyűjteni a nemzetközi önkéntesek részére, és nemzeti alapot létesíteni az önkénteseknek?

Az önkéntesek Spanyolország népével nemcsak Spanyolországért harcoltak, hanem párizsi, londoni, New York-i, stockholmi otthonaink békéjéért is. Nagy adósságot kell velük szemben lerónunk.

Ez az a feladat, amelyet azonnal valóra kell váltanunk!

1939. június 19.

Egység. 1939. június 19.
(Fényképmásolat. – PI A. KI-SP/6. a. 116–120. old.)

A FRANCIAORSZÁGBAN INTERNÁLT NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESEK MAGYAR NYELVŰ FELHÍVÁSA

A jelenlegi háború új szenvedést hozott az emberiségre. Minden arra mutat, hogy ez a szörnyű helyzet még sokáig fent fog állni. Az egymást kergető események új kérdések egész sorozatát vetik fel a nemzetköziek sorsát illetőleg is.

Ezért fordulnak a spanyol háború befejezése (1939 tavasza) óta Franciaországban internált nemzetközi brigádok a nyilvánossághoz, hogy felhívják az egész haladó emberiség, az emberbaráti intézmények, különösen a volt frontharcosok szövetségeinek figyelmét.

Három éven keresztül harcoltunk a Spanyol Köztársaság védelmében, és mai létszámunknak (3500) több mint háromszorosát hagytuk örökre spanyol földön. Testünket számtalan sebhely borítja. Két éve már, hogy minden szabadságtól megfosztva, szöges drótkerítéssel körülvett táborokban, családjainktól távol, a külvilágtól teljesen elszakítva élünk, és a közeli kiszabadulásra, emberhez méltó életre pillanatnyilag semmi kilátásunk sincs.

Ez a 3500 férfi szól e felhíváson keresztül mindazokhoz, akik a szabadságot szeretik, és a jogtalan internálás ellen vannak, azokhoz, akik az

emberi méltóságot még akkor is becsülik, ha olyan hadsereg tagjairól van szó, amelynek a hadiszerencse nem kedvezett.

1939. február 9-én az ellenség nyomása a francia határ átlépésére kényszerítette a Katalóniában álló Spanyol Néphadsereg katonáit és bennünket. E történelmi nap óta nyomorúságos táborokban, csendőrök őrizete alatt élünk. Csak a demokratikus országok fiai tudtak közülünk hazájukba szerencsésen visszatérni.

Bizonyos körök ismételten azt hitték, hogy szerencsétlen helyzetünkkel visszaélve ezt az alkalmat arra használhatják fel, hogy a legaljasabb rágalmakat terjesszék rólunk. Szándékaik azonban hajótörést szenvedtek, mert a világ minden részén mély rokonszenv és erős együttérzés nyilvánult meg a nemzetközi harcosok és a Spanyol Néphadsereg katonái iránt. Amikor a Spanyol Köztársaság hívását követtük, és örömmel adtuk vérünket a spanyol nép veszélyben lévő szabadságáért, az volt a törhetetlen akaratunk, hogy méltó utódai legyünk a nagy szabadsághősöknek, mint amilyenek lord Byron, *von Steuben*[8] tábornok, *Karl Schurz*[9], *La Fayette*[10], Petőfi, *Dombrowski*[11] és *Garibaldi*[12] voltak.

Túlnyomó többségünk munkásokból, parasztokból és diákokból áll, akik a szabadságharc iránti vonzalmukat követve elhagyták munkahelyüket és az iskolát, megragadni a fegyvert, amelyet a köztársaság adott kezükbe. Hazánkat azzal az erős elhatározással hagytuk el, hogy a szabadság zászlaját magasra fogjuk emelni, és méltók leszünk a belénk vetett bizalomra.

Hogy becsülettel végeztük el a feladatunkat Spanyolországban, azt bizonyítja több mint 10 000 halottunk és nagyszámú sebesültünk (30–40%). 1938 októberében a Negrín-kormány, számolva a nemzetközi helyzettel, a Népszövetséggel egyetértve kivonta a frontokról a nemzetközi harcosokat, hogy Spanyolországot elhagyva hazájukba visszatérjenek.

Mexikó már akkor kijelentette, hogy kész mindazokat befogadni, akik a spanyol háborúban való részvételük vagy politikai okok miatt haza nem térhetnek. A francia hatóságok azonban, előttünk ismeretlen okok miatt, nem engeték át a vonatokat, amelyek társainkat a kikötőkbe vitték volna, ahol hajók várták őket. Ilyen módon meghiúsult a Mexikóba való utazás. A Franciaországban lévők száma ma kb. 600 lengyel, 600 cseh, 600 olasz, 600 német, 400 osztrák, 300 jugoszláv, 125 bolgár, 100 magyar, 100 román és 90 dél-amerikai. Néhány száz hadirokkantat és sebesültet a Szovjetunió fogadott be, a többiek a táborokban maradtak, köztük sok hadirokkant, akiknek egészségi állapota nagyon leromlott.

Ez a helyzet két év óta. Rabságunkat még súlyosabbá teszik az anyagi nehézségek, a hiányos táplálkozás (csaknem kizárólag levesen élünk), az elnyűtt ruházat, amit még Spanyolországból a testünkön hoztunk. Az idő viszontagságai nagyon megviselnek, rokkantjaink semminemű segítségben nem részesülnek, minden higiénia hiányzik, és még sok más baj növeli szenvedéseinket. Világos, hogy a háború helyzetünket még súlyosbítja.

A velünk rokonszenvező és emberbaráti intézmények segítsége sokat enyhített nehéz helyzetünkön, ha nem is lehetett gyökeres orvosság. A háború kitörése óta azonban majdnem lehetetlenné vált barátainktól segítséget és támogatást kapni. Kiszabadulásunk érdekében tett lépések, amelyek a háború kitörése előtt már közeli eredményekkel biztattak, most reménytelenek látszanak. A háború kitörése óta teljes elszigeteltségben kell élnünk. A francia haditörvények teljes mértékben ránk is vonatkoznak.

A gursi tábort, ahol egy éven át voltunk internálva, 1940 tavaszán feloszlatták. 1200 bajtársunkat a francia katonai munkásszázadba való belépésre kényszerítettek. További 1200 bajtársunk az argelèsi táborba került, 761 pedig, akiket a francia hatóságok nem kívánatos, kellemetlen külföldieknek tekintenek, a hírhedt vernet-i, különleges fegyelmi táborban vannak 1940. májusa óta.

Ismételten bebizonyítottuk, hogy akarunk és készek vagyunk kiszabadulásunk kérdésének megoldásán közreműködni. A legjobb szándékkal indítványoztuk a hatóságoknak, elsősorban a francia kormánynak beillesztésünket a termelésbe. Azonban nem akarnak bennünket szabad munkásokként foglalkoztatni, és ajánlkozásunkat nem vették figyelembe. Nem jutott lehetőség arra, hogy a köztünk lévő szakerők (létszámunknak több mint a fele) foglalkozáshoz jussanak. Mérnökeink, technikusaink, építészeink, szakmunkásaink, orvosaink nem juthattak az internálás hosszú ideje alatt semmiféle ésszerű és ter-

mékeny foglalkozáshoz, akárcsak a közönséges bűnözők.

Büszkén mondhatjuk, hogy a kétéves internálás szomorú tapasztalatai és élményei után, testileg legyengülve, és anélkül, hogy közeli kiszabadulásunkra sok remény volna, erős hitünk, emberi méltóságunk és a jövőbe vetett bizalmunk nem rendült meg. Meggyőződésünk, hogy barátaink nem hagytak el bennünket, és tudjuk, hogy ilyen igazságtalanságok, mint az a szabadságharcok történetében ismételten bebizonyult, a közvélemény nyomására megoldódnak. Előbb-utóbb meg kellett szüntetni az embertelen internálást, és szabadon kellett engedni a megvert katonákat, hogy új életlehetőséget teremthessenek maguknak.

Mexikó nemes ajánlata az összes spanyolországi volt frontharcos befogadására, kétségkívül nagy lépéssel viszi előre kérdésünk megoldását. E terv, sajnos, majdnem kivihetetlen, mert a nemzetközi helyzet következtében nagy technikai és politikai nehézségek merültek föl. A mai napig senki sem hagyhatta el a tábort.

Tekintettel helyzetünk komolyságára, felhívjuk franciaországi internálásunk második évfordulóján az összes haladó szellemű és emberbaráti szervezeteket, lépjenek közbe gyors kiszabadulásunkért. A jelenlegi helyzet Franciaországban, a francia lakosság élelmezésében fennálló nehézségek is sorsunkon természetesen sokat rontottak. Testi állapotunk a hosszú internálás következtében fenyegető módon leromlott. Kérünk ezért mindenkit a lehető legnagyobb anyagi segítségre, hogy az éhséget és a hideget elviselhessük.

1941. február 9.

Fényképmásolat. – PI A. A/VII. I/26.

Mátyás László,
Szalvay Mihály
és Sziklai Sándor
a dzselfai
internálótáborban

Steinmetz Miklós
önkéntes (középen)
a spanyol fronton

Zalka Máté: „...újra megéljük az 1918-as évet minden megpróbáltatásával..."

Dolores Ibarruri
– La Pasionaria – a spanyol nép
szabadságharcának hősnője

Dolores Ibarruri emléksorokat ír a nemzetközi brigád albumába

Szabad sz

"LA LIB

Madrid szilárdan állja az ostromot

A nemzetközi brigád a védelem előharcosa

A spanyol ... kézzel köszö... vább. Az ...

MUNKÁS

KOMMUNISTÁK CSEHSZLOVÁKIAI PÁRTJÁNAK (A III. INTERNACIONALE SZEKCIÓJA) HETILAPJA

1937 január 10., vasárnap. Ára 50 fillér. XXX. évfolyam, 2. szám.

Dimitrov elvtárs a spanyol esem

A Kommunista Internacionálé vezértitkára, Dimitrov elvtárs, az elmúlt év eseményeinek mérlegét felállítva megállapítja, hogy két nagy történelmi esemény bilincselte le — joggal! — az egész világ figyelmét. A Szovjetszövetség alkotmánya és a spanyolországi nép hősies harca.

»Abban a pillanatban — írja Dimitrov elvtárs — mikor a szovjetek VIII. rendkívüli kongresszusa az egész világ előtt magasra emelte a sztalini alkotmány lobogóját, a szocialista demokrácia kiépítésének zászlaját a Szovjetszövetségben, Európa másik szögletén, Spanyolországban a néptömegek védték — és mindmáig hősiesen folytatják ezt a hősies harcot — a demokratikus köztársaságot a német, olasz, spanyol fasiszta hódítók támadásai ellen, akik tűzzel-vassal rabságba akarják verni a spanyol népet, meg akarják semmisíteni demokratikus jogaikat és ... fosztani Spanyolorszá... mokratikus országok ... ciaország elleni ...

A sztalini alkot... osztályok dolgozó ... A spanyol népnek ... harca a nemzetközi ... visszhangot kelt, a ... lidaritási akciót ... elsősorban a Szov... dog nemzetei közö... badítása a fasiszm... nem a spanyolok ... haladó emberiség ... találó értékelése ... jelentőségű harcok... szavaival, melyek ... jelentőségéről ... mus támadja a ... galmát, és sárba ... jobb embereiek ... új szovjetalkotm... vádirat, mely ...

Élő nemzetközi szolidaritás

Nemzetkö...

Öt hónappal ezelőtt alakult ...mann-század, az első nemzetkö... kutat a spanyol szabadságharc... 5 hónap alatt a nemzetközi szol... szerű fellendülését mutatja az a ... már három nemzetközi brigád h... ták ellen. Edgár André és John ...

KANADAI-MAGYAR MUNKÁS

Kanadai-magyar egységet demokratikus Magyarországért!

TORONTO, ONTARIO, KEDD, 1937 OKTÓBER 5.

SEGÍTSÉGET SPANYOLORSZÁGNAK! -- S

Döntő változást várnak

A nemzetközi brigád

ürügyet adott egyes fasiszta lapoknak
a "guruló rubel" legendájának ujra-
költésére. A "Paris-soir" munkatársa
kénytelen megcáfolni őket:

**„Egyetlen reménysé-
gük... eszméjük győ-
zelme... ezek a hősies
gyalogosok egy árva
„fagarast" sem kapnak"**

irja a nemzetköziekről L. DELAPREE.

ROLE"

yar milicisták
anyol fronton

özni fogunk, vagy meghalunk,
jelszó : előre!"

örök ökölbeszorítou
ártán megyünk to-
késő este van. Er-

Reggel 7-kor mosdás, aztán reggeli
Zászlóinkkal vonulunk fel. Mi magyarok
négy sarlós-kalapácsos vörös zászlóval

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

ÁRA 10 FILLÉR

DOLGOZÓK LAPJA

A K.M.P. (A K.I. SZEKCIÓJA) KÖZPONTI LAPJA

I. ÉVFOLYAM ● 8. SZÁM

1937 JÚNIUS

Dimitrov: Alméria tanulságai

A német csatahajók Ibiza és Alméria spanyolországi kikötők elleni hallatlan provokáció-
ját, valamint Alméria kikötőváros május 31-i bombázását nem lehet másnak tekinteni,
mint a Hitler-kormány egyenes és szemtelen háborus cselekedetének a spanyol köztársa-
ság ellen. Ugyanazon a napon az olasz és német kormány bejelentette, hogy kilépnek az
ugynevezett benemavatkozási bizottságból, ujabb hadihajókat küldtek a spanyol vizekre és
kijelentették, hogy mostantól kezdve a spanyol köztársasággal szemben „saját belátásuk"
szerint fognak cselekedni. Ezzel kapcsolatban Blomberg hadügyminiszter Rómába repült.
A német és olasz fasiszták egész fellépésének provokációs jellege napnál világosabb.
Alméria bombázása és a békeszerető lakosság, a nők és gyermekek gyilkolása az egész
világon kiváltották a nép haragját. A nyilvánosság és a dolgozók millióit mozgásba jön-
nek. Ezeket az erőket a fasiszta erőszakoskodók elleni sikeres, hathatós ellenállásra
kell szervezni.

Az Almeria bombázása folytán beállott helyzetben Spanyolország Szociálista Pártja,
Kommunista Pártja és Általános Szakszervezeti Szövetsége felhivással fordult a Kommu-
nista Internacionáléhoz, a Szociálista Internacionáléhoz, a Nemzetközi Szakszervezeti
Szövetséghez, hogy tegyenek közös intézkedéseket közös akciók szervezésére a spanyol
nép védelmére. A spanyol munkásszervezeteknek ezt a kezdeményezését, mely megfelel
a dolgozó milliók érzelmeinek, gondolatainak és érdekeinek, minden országban, mindenkép
támogatni kell és tetté kell váltani. Soha volt erre olyan nagy szükség, mint
éppen most. A spanyol munkásszervezeteknek tökéletesen igazuk van, amikor a világ
proletariátusát felhivják, hogy szervezzenek „energikus, közös akciót, hogy mozgósít-
sák mindazoknak a népeknek proletárszolidaritását, amelyek erősen el vannak szánva arra,
hogy a fasiszta tervek megvalósitását keresztülhuzzák."

gekrő

LXIV. évf. 175. szám

Budapest, 1936 augusztus 2, vasárnap

Ára **16** fillér

NÉPSZAVA

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT KÖZPONTI KÖZLÖNYE

Megjelenik hétfő kivételével minden nap ● Telefónszám: 1-303-30, 1-303-31 és 1-303-32

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII, Conti ucca 4

Madridi tudósitónk beszámolója a lángbaborult Spanyolországról

Segitsük a spanyol és kínai nép szabadságharcát!

EGYES SZÁM ÁRA

VILÁGOK HARCA...

...világok harca folyik ...k előtt. Roppant méret... ...ntakozik ki a régi és az ...küzdelme. Talán a nagy ... döntéshez közeledünk. ...telve van villamos fe... tat valóban multtá tenni és a jö-vőt — jelenné valósítja. Nem véletlen és nem múló di-vat, hogy a népfront eszméje olyan tüneményes gyorsasággal hóditja magához a szolgaságtól meg, amelyet talán papirosra le sem irtak, mert ott élt a népfront-ban egyesült tömegek lelkében. A francia népfront, amely alig hat-van napja van kormányon, tüne-ményes gyorsasággal valósította kormányoknak nem sikerült, az sikerült a népfront kormányá-nak: összehozta az öthatalmi kon-ferenciát, lerakta alapjait az európai békének és még a kon-zervatív angol kormány is elis-

...VJETUNIÓ

Dolores Ibarruri 1961-ben Budapesten találkozott a nemzetközi brigádok egykori magyar harcosaival. A kedves vendéget, a felejthetetlen La Pasionariát dr. Münnich Ferenc üdvözölte

FÜGGELÉK

IDŐRENDI TÁBLÁZAT

1930

jan. 28. Primo de Rivera fasiszta katonai diktatúrájának bukása.

aug. A szocialista és baloldali pártok aláírják a San Sebastian-i paktumot, és létrehozzák a Köztársasági Szövetséget a monarchia megdöntésére.

1931

ápr. 12. A községi választásokon 50 körzet közül 47-ben a köztársaságiak kapnak többséget.

ápr. 14. A madridi községtanács detronizálja XIII. Alfonz spanyol királyt. Kikiáltják a köztársaságot.

dec. 9. A Köztársasági Alkotmány elfogadása.

1932

aug. 10. Madridban és Sevillában Sanjurjo tábornok köztársaságellenes összeesküvést szervez.

aug. 19. José Diazt az SKP Központi Bizottságának főtitkárává választják. Dolores Ibarruri is a párt vezetőségébe kerül.

szept. Agrárreformtörvény, a nagybirtok érintetlenül hagyásával.

szept. 15. Dekrétum Katalónia autonómiájáról.

1933

Az összes jobboldali pártok egységes szervezetbe, a CEDÁ-ba tömörülnek.

jan. 30. Németországban Adolf Hitler lesz a birodalmi kancellár.

máj. A cortes elfogadja a szerzetesrendekről szóló törvényt, az állam és az egyház külön válik.

júl. 28. A Spanyol Köztársaság felveszi a kapcsolatot a Szovjetunióval.

szept. A jobboldal előretör az alkotmánybíróságok választásán, a köztársasági jobboldal alakít kormányt.

nov. 19. A jobboldal győz a választásokon és többségre jut a cortesben.

1934

jan. 14. A katalóniai községi választásokon a baloldal győz.

febr. A fasiszta szervezetek egyesülésével megalakul a Falange Española.

febr. A jobboldali cortes agrárreform-ellenes rendeletet ad ki.

ápr. 21–szept. 8. A fasiszták előretörésének megakadályozására országos sztrájkhullám bontakozik ki.

okt. 4. A szélsőjobboldal képviselőit bevonják a kormányba.

okt. Katalóniában függetlenségi megmozdulás kezdődik. Munkásfelkelés Asztúria tartományban. Kikiáltják a munkások, parasztok és katonák köztársaságát. 15 napos hatalmukat Franco tábornok katonai erővel leveri.

1935

júl. 25–aug. 25. A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa.

okt. 4. Az olasz fasiszta csapatok betörnek Etiópiába, és 1936 áprilisára leigázzák az országot.

nov. 11. A szocialista (UGT) és a kommunista (CGTU) szakszervezetek egyesülnek.

dec. A köztársasági elnök feloszlatja a cortest, és 1936. februárra új választásokat ír ki.

1936

jan. 15. Az SKP, a PSOE, a Dolgozók Általános Szövetsége, a Baloldali Köztársasági Párt, a Köztársasági Unió, a Katalóniai Baloldali Párt, a Katalán Kommunista és Szocialista Párt, a Szocialista Ifjúsági Szövetség és más szervezetek aláírják a Népfront-okmányt.

febr. 16. A választásokon a népfront győzelmet arat: 473 mandátumból 268-at szerez meg.

febr. 19. Azaña vezetésével megalakul az első népfront-kormány.

ápr.–máj. Franciaországban a választásokon győz a Népfront, a kormány élére Léon Blum kerül.

máj. Azañát köztársasági elnökké választják, Quiroga lesz a miniszterelnök.

jún. 26. Katalónia négy munkáspártja (KP, SZP, Szocialista Egyesülés, Proletárpárt) marxi-lenini elvek alapján egy pártban egyesül.

júl. Munkásolimpia Barcelonában.

júl. 18. Franco tábornok és hívei Spanyol-Marokkóban fasiszta lázadást robbantanak ki.

júl. 19. A lázadók csapatai partra szállnak Spanyolországban, megkezdődik a köztársaságiak és a fasiszták fegyveres küzdelme.

júl. 19. Megalakul a köztársasági Giral-kormány.

júl. 25. Hitler fogadja Franco képviselőit és Ju-52-es repülőgépeket küld a lázadóknak.

júl. 25. Német és olasz hadihajók futnak be a spanyol vizekre a francóisták támogatására.

júl. 27. Mussolini Savoia-81-es repülőket küld a lázadóknak.

aug. 6. Franco Spanyol-Marokkóból a félszigetre érkezik.

aug. 6. Németország Heinkel-51-es vadászgépeket és pilótákat küld a francóistáknak.

aug. 15. Burgosban Franco vezetésével megalakul a fasiszta lázadók kormánya.

aug. 18. Az SKP kiáltványa a háború jellegéről.

aug. 22. Életbe lép az Anglia, Franciaország kezdeményezésére 28 ország által aláírt benemavatkozási egyezmény.

aug. 27. Megalakul a Benemavatkozási Bizottság.

szept. 3. Franco és Mola egyesített csapatai elfoglalják a Madridba vezető utak kulcsát, Talavera de la Reinát.

szept. 4. Caballero elnökletével új kormány alakul.

szept. 8. A magyar szervezett munkásság üdvözlete a spanyol szabadságharcosoknak.

szept. 16. Franco csapatai megkezdik a Madrid elleni offenzívát.

szept. 17. A Komintern VB Elnökségének határozata katonailag képzett önkéntesek toborzására és Spanyolországba küldésére.

okt. 1. Baszkföld autonómiát kap.

okt. 7. Megjelenik a földről szóló dekrétum.

okt. 10. Kibocsátják a néphadseregről szóló dekrétumot, amely elrendeli a reguláris hadsereg és a népi miliciák egységes hadseregbe szervezését.

okt. 14. A nemzetközi önkéntesek első csoportjának megérkezése Albacetébe; a nemzetközi brigádok létrejöttének hivatalos dátuma.

okt. 16. Az SZKP Központi Bizottságának távirata az SKP-hoz: „Spanyolország felszabadítása a fasiszta reakciósok igája alól nem csupán spanyol ügy, hanem az egész élenjáró és haladó emberiség közös ügye."

okt. 17. Albacetében megalakul a magyar önkéntes század, a 11. Nemzetközi Brigád Edgar André-zászlóaljának 3. százada.

okt. 21.–nov. 3. Tarazona városában kiképezik a magyar századot.

okt. 22. Caballero honvédelmi miniszteri parancsa a nemzetközi brigádok megalakulásáról.

okt. 25. Német–olasz jegyzőkönyv aláírása; egyik pontja a spanyol fasisztáknak nyújtandó támogatás módozatait tartalmazza.

nov. 2. A 11. Nemzetközi Brigád elindul a madridi frontra, parancsnoka Lazar Stern.

nov. 7. A köztársasági haderők Madrid külvárosában megállítják a fasiszták támadását.

nov. 7. Megjelenik a *Le Volontaire de la Liberté*, a nemzetközi brigádok újságjának első száma.

nov. 8. Az Edgar André-zászlóalj megérkezik Madrid déli pályaudvarára.

nov. 9. A Manzanares folyó Francia-hídjánál a magyar század átesik a tűzkeresztségen.

nov. 10. Zalka Máté 12. Nemzetközi Brigádja a madridi frontra indul.

nov. 12–19. A magyar század a Humera környéki fronton harcol.

nov. 20–dec. 14. Védelmi harcok az önkéntesek részvételével a Casa de Campón, a Madridtól nyugatra elterülő mezőségen.

nov. 25. Németország és Japán aláírja a Kommunista Internacionálé tevékenysége elleni úgynevezett antikomintern paktumot.

dec. 3. Wilhelm Zaissner parancsnokságával frontra indul a 13. Nemzetközi Brigád.

dec. 15–20. Az önkéntesek harca a fasisztákkal a Boadilla del Monte-i frontszakaszon.

dec. 21–27. A magyar önkéntesek majadahondai fronton harcolnak.

dec. 23. A frontra indul a Karol Swierczewski vezette 14. Nemzetközi Brigád.

dec. 29–30. A brunetei hadműveletek.

1937

jan. 2–9. A magyar önkéntesek a Las Rozas-i fronton.

jan. 3. A francoisták megindítják második támadásukat Madrid ellen.

jan. 7. Az Egyesült Államok kormánya tilalmat hirdet a spanyolországi fegyverszállítmányokra.

jan. 11. Angliában és Franciaországban önkéntestoborzási tilalmat rendelnek el.

jan. 13.–febr. 7. A magyar század átszervezése és továbbképzése a Murcia melletti El Palmarban.

jan. 16. A magyar belügyminiszter utasítást ad ki önkéntesek Spanyolországba utazásának megakadályozására.

febr. 8. Megindul Madrid ellen a francoisták harmadik támadása.

febr. 8. A magyar század a 11. Nemzetközi Brigád kötelékében a jaramai frontra indul.

febr. 11–márc. 8. A köztársasági hadsereg, a nemzetközi brigádok csapatai, köztük a magyar század a jaramai fronton visszaverik a fasiszták nagy erejű támadását.

febr. 17. A köztársasági hadsereg ellentámadásba lendül.

febr. 17. A francia kormány lezárja a francia–spanyol határt, megbénítja a Spanyol Köztársaság kereskedelmét.

márc. 9–24. A magyar internacionalisták harcban a guadalajarai fronton.

márc. 12–20. A köztársaságot védő csapatok megsemmisítő vereséget mérnek az Etiópia leigázásában harci tapasztalatokat szerzett olasz expedíciós hadtestre.

márc. 24.–ápr. 1. A magyar századot Meco városában zászlóaljjá szervezik át.

ápr. 1. Megjelenik a magyar zászlóalj első napiparancsa.

ápr. 23. A kormányelnök a kommunisták befolyását csökkentő manőverei egyikeként feloszlatja a Madridi Védelmi Tanácsot.

ápr. 26. A német Condor-légió barbár bombatámadása Baszkföld és Guernica ellen.

máj. 2–22. A magyar zászlóaljat Cifuentesben vetik harcba.

máj. 17. Megalakul a Negrín-kormány.

máj. 31. Német hadihajók barbár támadása Almeira ellen.

jún. 9. A magyar zászlóalj felvonul a huescai frontra.

jún. 10. A magyar belügyminiszter utasítást ad ki a külföldi munkásmozgalomban részt vett és hazatértek nyilvántartására és figyelésére.

jún. 11–22. A huescai harcok. Itt halt hősi halált Zalka Máté, Hevesi Ákos, Tarr Imre és több más magyar önkéntes.

jún. 21. Franciaországban Blum helyébe Chautemps lép, az új kormány Spanyolországnak további nehézségeket támaszt.

jún. 22.–júl. 7. A magyar zászlóalj Tortosa, Ampolla és Torrejon de Ardoz helységekben szervező, oktató-képző munkát végez.

júl. 8.–aug. 18. A magyar zászlóalj a brunetei frontszakaszon küzd.

júl. 9. A II. és III. Internacionálé képviselőinek találkozása Párizsban – nemzetközi akcióegység megteremtése a Spanyol Köztársaság védelmére.

aug. 19. Az SKP és a PSOE közös akcióprogramja a háború megnyerésének tennivalóira.

aug. 24.–szept. 4. Harcban a fasisztákkal a villamayori frontszakaszon.

szept. 5–27. A magyar zászlóalj kiképzésen vesz részt Samper de Calandában.

szept. 14. Horthy-Magyarország elismeri a Franco-kormányt.

szept. 23. Kormányrendelet a nemzetközi brigádok önkénteseinek jogi helyzetéről.

szept. 27–29. A magyar zászlóaljat bevetik Huescánál.

okt. 10–24. Harcban a Fuentes de Ebró-i frontszakaszon.

okt. 22. Baszkföld a fasiszta felkelők kezére kerül.

nov. 4–dec. 4. A magyar zászlóalj Binacedben szervező és kiképző munkát folytat.

nov. 6. Olaszország aláírja az antikomintern paktumot.

dec. 4.–27. A magyar zászlóalj az almudévari frontszakaszon harcol.

dec. Franco csapatai megindítják az aragóniai offenzívát.

1938

febr. 15.–márc. 4. A magyar zászlóaljat harcba vetik a campillói frontszakaszon.

márc. 10–14. Harcban a fasisztákkal Letux–Lécera–Albacete–Hijar–Caspe helységeknél.

márc. 12. Hitler csapatai megszállják Ausztriát.

márc. 14–19. A caspei frontharcok.

márc. 16. Az olasz fasiszták légiereje tömeges bombatámadásának kezdete Barcelona ellen.

márc. 24–26. A magyar zászlóalj tartalékban az alcanizi frontszakaszon.

márc. 28.–ápr. 2. Miralcamp – Lérida – tartalékban a zászlóalj.

ápr. 3–4. Harcban a fasisztákkal Léridánál.

ápr. 5–21. Tartalékban a balagueri frontszakaszon.

ápr. 14. A fasiszták áttörik a köztársasági frontot és Katalóniát elszakítják a központi területtől.

ápr. 21.–máj. 19. Harcban a magyar zászlóalj a fayóni frontszakaszon.

ápr. 30. A Negrín-kormány programadó deklarációjának (Negrín 13 pontja) kibocsátása.

máj. 25–31. A magyar zászlóalj ismét tartalékban a balagueri frontszakaszon.

máj. 31.–júl. 21. La Torre de Fontaubellában kiképzés, felkészülés az ebrói offenzívára.

jún. 13. Franciaország teljes határzárat rendel el.

júl. Az ebrói csata. A köztársasági hadsereg ellentámadást indít Katalóniában.

júl. 21–24. A magyar zászlóalj útja az Ebróhoz.

júl. 24. Átkelés az Ebrón.

júl. 25.–szept. 23. A zászlóalj harcban az ebrói fronton.

szept. 12. A Népszövetség ülésén Negrín bejelenti a nemzetközi önkéntesek leszerelését és evakuálását.

szept. 24. A Népszövetség határozata alapján a köztársasági kormány kivonja a frontokról a nemzetközi önkénteseket.

szept. 30. A müncheni egyezmény aláírása – a csehszlovák Szudéta-vidék Németországhoz csatolása.

okt. 28. A nemzetközi önkéntesek ünnepélyes búcsúztatása Barcelonában.

nov.–jan. 23. A magyar önkénteseket leszerelik a palafrugelli táborban.

dec. 23. A fasiszták nagy erejű támadást indítanak Katalóniában.

1939

jan. 23–febr. 9. Az SKP és a kormány kérésére ismét fegyvert fognak a még Spanyolországban levő nemzetközi önkéntesek.

jan. 26. Barcelona eleste.

febr. 1. A köztársasági cortes – utolsó – figuerasi ülésén a harc továbbfolytatásáról határoz.

febr. 9. A köztársasági kormány francia földre távozik.

febr. 10. A nemzetközi önkéntesek – köztük a magyarok is – befejezve a harcot, Port-Bounál átlépik a francia–spanyol határt, és megkezdődik internálásuk.

febr. 11. A francoista csapatok elérik a francia határt.

febr. 11. A köztársasági kormány francia földről visszatér Madriba.

febr. 27. Anglia és Franciaország hivatalosan elismeri a Franco-kormányt.

márc. 3. Lázadás és leverése a cartagenai haditengerészeti támaszponton.

márc. 5. A lázadók és a kapitulánsok juntát alakítanak Madridban; a Spanyol Köztársaság összeomlik.

márc. 6. A köztársasági kormány tagjai külföldre távoznak.

márc. 15. A saint-cyprien-i gyűjtőtábor foglyainak felhívása a magyar néphez.

márc. 27. Franco aláírja az antikomintern paktumot.

márc. 28. Madrid eleste.

ápr. 1. A francóisták megszállják az egész országot.

ápr. 14. A fasiszták győzelmi ünnepségre Madridban.

jún. 19. A gurs-i internálótábor foglyainak felhívása a nemzetközi önkéntesek ügyében.

szept. 1. A fasiszta Németország hadereje lerohanja Lengyelországot, kitör a második világháború.

SPANYOLORSZÁGI HELYSÉGNÉVMUTATÓ

Albacete L–6
Alcalá J–8
Alcalá de Henares J–5
Alcañiz M–4
Algora – Sigüenzától D-re
Alicante M–7
Almería K–9
Amorebieta K–2
Andalúzia (tartomány) G–K 8
Aragón (tart.) L–M 4–5
Arganda – Madridtól DK-re (lásd a madridi melléktérképet)
Ascó – Mora de Ebrótól É-ra
Asturia (tart.) GH–2
Ávila J–5
Balaguer N–4
Baleárok
Barcelona P–4
Barracas – Saguntótól É-ra
Belchite L–4
Benisanet
Bilbao K–2
Blanca L–7
Boadilla del Monte – Madridtól Ny-ra
Brihuega K–5
Brunete J–5
Camarma – Madridtól ÉK-re (lásd a madridi melléktérképet)
Carabanchel – Madrid DNy-i peremvárosa (lásd a madridi melléktérképet)
Casa de Campo – Madridtól Ny-ra elterülő mezőség
Casas Ibánez L–6
Caspe M–4
Cataluña (Katalónia) NP–3–4
Ceuta H–10
Chimillas – falu Huesca mellett
Chinchón J–5
Colmenar – Madridtól DK-re
Corbera – Gandesától É-ra
Don Benito H–7
Durango K–2
Ebro (folyó)
El Palmar – falu Murcia mellett
El Pardo – Madridtól ÉNy-ra (lásd a madridi melléktérképet)
Escorial – Madridtól ÉNy-ra (lásd a madridi melléktérképet)
Euzkadi – Baszkföld
Extremadura (tart.) GH–5, 6, 7
Fatarella – Mora de Ebrótól ÉNy-ra
Fayón – Caspétól K-re az Ebro partján
Figueras P–3
Flix N–4
Fuencarral – Madridtól É-ra (lásd a madridi melléktérképet)
Fuerte Escusa – Brihuegától DK-re
Gandesa N–4
Garrigas – hegység Flix-től É-ra az Ebro mentén
Gerona P–4
Getafe J–5
Granollers P–4
Guadalajara J–5
Guernica K–2
Híjar – Alcañiztól É-ra
Huesca M–3
Igraiés – a Huesca melletti helység
Jaca M–3
Jarama – folyó Madridtól D-re (lásd a madridi melléktérképet)
Kanári-szigetek – spanyol gyarmat Afrika nyugati partja mentén
La Bisbal – Palafrugell és Gerona között
La Junquera – Figuerastól É-ra
La Mancha JK–6, 7
La Sierra – Priedrahitától ÉK-re
Las Rozas – Madridtól ÉNy-ra (lásd a madridi melléktérképet)
La Torre de Fontaubella – falu Caspe mellett
Lérida N–4
Levante – Spanyolország földközi-tengeri partvidéke
Los Ángeles – Madridtól D-re (lásd a madridi melléktérképet)
Maceda F–3
Madrid J–5
Majadahonda – Madridtól ÉNy-ra (lásd a madridi melléktérképet)
Málaga J–9

Manresa O–4
Manzanares (folyó) J–6
Marañosa – hegy a Jarama-folyó mentén Madridtól D-re (lásd a madridi melléktérképet)
Marokkó HJ–10–11
Meco J–5
Mediano – helység Huesca környékén M–4
Mequinenza – Léridától D-re az Ebro partján
Mirabueno – Sigüenzától D-re
Miravet – Gandesától K-re az Ebro partján
Mora de Ebro N–4
Morata de Tajuña – Madridtól DK-re (lásd a madridi melléktérképet)
Morella M–5
Murcia L–7
Navarra (tart.) L–2, 3
Oviedo H–2
Palacete
Palacio de Don Luis – kastély Torija és Brihuega között
Palafrugell R–4
Pelahustán – Talaverától 18 km-re
Peñarroya H–7
Pindique – híd a Jaramán
Pireneusok LP–2, 3
Pozuelo de Alarcón – Madrid nyugati peremvárosa
Quinto del Ebro M–4
Ribarroja – Gandesától ÉK-re
Sagunto M–6
Santander J–2
San Sebastián K–2
Segre – (folyó) N–4
Sevilla G–8
Sigüenza K–4
Talavera I–6
Tarancon – Madridtól DK-re
Tarazona L–4
Tarragona O–4
Ter – (folyó) R–3
Teruel L–5
Toledo J–6
Torija – Guadalajarától É-ra
Tortosa N–5
Trijueque – Brihuegától Ny-ra
Vacia Madrid – Madridtól DK-re (lásd a madridi melléktérképet) M–5, 6, 7
Valencia M–6
Vallecas – Madridtól DK-re (lásd a madridi melléktérképet)
Vascongadas (Vasconia) JK–3
Venta de Camposines – Gandesától É-ra
Vicálvaro – Madrid külvárosa
Vich P–4
Villavieja M–6
Vinaroz N–5
Vizcaya (Vascongadas) – egyik baszk tartomány JK–3
Zaragoza L–4

JEGYZETEK

ELŐSZÓ BEVEZETŐ

1 Az előszó a Spanyol földön a szabadságért című könyv (Barcelona, 1938) előszava alapján készült, melyet dr. Münnich Ferenc Flatter Ottó néven írt.

2 Szakszervezetek helyett, fasiszta hivatásrendi szervezet.

3 Manuel Tuñón de Lara: La España del sigló viente. 2. k. Barcelona, Editorial Laia, 1974. 332–333. o.

4. Spanyol nemzetgyűlés, parlament (ejtsd: kortez).

5 Teljes nevén: Spanyol Falange és Támadó Nemzeti Szindikalista Junták 5 FE y JONS.

6 Varga Jenő: Spanyolország a forradalomban. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1985. 108. o.

7 1920 áprilisában alakult meg, 1923-tól 1931-ig illegalitásban dolgozott.

8 Varga Jenő: A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1975. 113—127. o.

9 Komintern – nemzetközi forradalmi munkásszervezet, 1919–1943 között a kommunista pártokat fogta össze.

10 A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1985. Marta Bizcarrodo: Spanyolország Kommunista Pártja és a népfront kialakulása Spanyolországban. 220–227. o.; Harsányi Iván – M. T. Mescserjakov: Spanyolország Kommunista Pártja és a Komintern VII. kongresszusa, 228–238. o.

11 Harsányi Iván: A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv. Bp. Kossuth Könyvkiadó. 1986. 110–119. o.

12 Casas de Pueblo – a dolgozók pénzén épített munkásotthonok, amelyek az évtizedek során a baloldali politikai és kulturális tevékenység központjaivá váltak.

13 A lázadó Kindelán tábornok adatai.

14 Az OKP egyik vezetője, Gallo néven vett részt a nemzetközi brigádok szervezésében és irányításában.

15 Az Olasz Szocialista Párt egyik vezetője, ugyancsak az olasz fasizmus üldözte emigránsként külföldről ment Spanyolországba.

16 M. T. Mescserjakov: Iszpanszkaja Reszpublika i Komintern. Nacionalnorevoljucionnaja iszpanszkovo naroda i polityika Kommunyisztyicseszkovo Internacionala. Moszkva, 1981. 56. o.

17 A Kommunista Internacionálé története. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1971. 402. o.

18 Védelmi Szövetség – a szociáldemokrata párt fegyveres szervezete az 1920–1930-as években.

19 Luigi Longo: Le brigade internazionali in Spagna. Róma, Editori Riuniti, 1972. 54–55. o.

20 Lord Byron (1788–1824) – Angol költő, a görög szabadságért halt meg.

21 Izvesztyija na Insztituta po isztorii na BKP. Szófia. 1966. 15. sz. 376. o.

22 Szolidarnoszty narodov sz Iszpanszkoj Reszpublikoj. Moszkva, Nauka. 1972. 11. o.

23 M. T. Mescserjakov: i. m. 58. o.

24 Györkei Jenő: Magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban Bp. Zrínyi Katonai Kiadó 1977. 112. o. A könyv a brigádok katonai szervezetének egyéb részleteit is ismerteti.

25 Patrik von zur Mühlen: Spanien war ihre Hoffnung. Bonn, Verlag Neue Gesellschaft GmbH., 1983. 184. o. A szerző állásfoglalása baloldalinak tűnik.

26 Jacques Delperrie de Bayac: Les brigades internationales. Párizs, Fayard. 1968. 78. o.

27 Ricardó de la Cierva: Legenda y tragedia de las brigadas internacionales. Madrid, 1973. 31. o.

28 Patrick von zur Mühlen: i. m. 188. o.

29 Nemzetek Szövetsége. Az első világháború után alakult, 1919-től 1946-ig működő nemzetközi szervezet a béke és biztonság megvalósításáért, mely a kitűzött célokat megvalósítani nem tudta.

30 Szolidarnoszty narodov... Moszkva, Nauka. 1972. 11. o.

31 Andreu Castells: Las Brigadas Internacionales de la guerra de España. Barcelona, 1974. 383. o.

32 Michal Bron-Eugeniusz Kozlowski-Maciej Techniczek: Wojna Hiszpanska. Warszawa, 1964. 484–485. o.

33 Kimutatás szerint pl. a 11. brigád 1936. december 3-i létszáma 1647 fő, a zászlóaljak létszáma 252 és 451 között mozgott.

34 Willy Brandt: Ein Jahr Krieg und Revolution in Spanien. Referat des Gen. Brandt auf der Sitzung der erweiterten Parteileitung der SAP. Anfang. Juli, 1937. Hrgs. von der SAP Deutschlands. George Orwell: Homage to Catalony. Boston, Beacon, Press, 1962. Augustin Souchy: Entre los campesinos de Aragón. El comunismo libertario en las comarcas liberales. Barcelona, 1937.

35 A. Vetrov: Szovjetszkije dobrovolci v armii reszpublikanszkoj Iszpanyii. Vojenno-Isztoricseszkij Zsurnal, 1971. 7. sz.

36 Uo. 77. o.

37 Hazánk felszabadításában a 2. Ukrán Front parancsnoka, 1957-től a Szovjetunió honvédelmi minisztere.

38 Z. I. Plavszkin: Poszlednyije dnyi reszpubliki. In: Lenyingradci v Iszpanyii. Leningrád, Lenizdat, 1973. 321–339. o. D. P. Pricker: Iszpanyija, uvigyennaja dvazsdi. Uo. 340–370. o.

39 Jules Moch: Rencontres avec... Lèon Blum. Párizs, Plon. 1970. 204. o.

40 Albert Norden: Das spanische Drama. Berlin, Dietz Verlag, 1961. 21. o.

41 Guerra y revolución en España 1936-1939. I. k. Moszkva, Progreso. 1967. 200. o.

42 Gottfried Dankelmann: Franco zwischen Hitler und den Westmächte. Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaft, 1970. Az i. m. 65–67. o.-n, 160–290 millió márkára, a 21. o.-n Norden 350–500 millió márkára teszi az összeget. M. T. Mescserjakov: az Iszpanyija v ognye. Proszvescsanyije. (Moszkva, 1971) c. művének 23. o.-án a szállítmányok összértékét 500 millióban jelöli meg.

43 Akten zur deutschen auswärtigen Politik bis 1945. III. k. Baden-Baden, 1950. 796. o.

44 A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1970. 441. o.

45 Kőfaragó munkás, az SKP tagja, a köztársasági hadsereg ezred-, brigád-, hadosztály- majd hadtestparancsnoka, 1937-től a párt Központi Bizottságának tagja.

46 CGASZA, f. 899/35082., op. 1., d. 95., 27–30. l. Közli: K. L. Majdanyik: Iszpanszkij proletariat v nacionalno-revoljucionnoj vojnye. AN. SZSZSZR. Moszkva, 1960. 206. o.

47 M. T. Mescserjakov: i. m. 61. o.

48 Reformista angol munkáspárt.

49 Rundschau, 1937. 27. sz. 957. o.

50 M. T. Mescserjakov: Madridtól Aragóniáig. A nemzetközi brigádok az 1937. évi spanyolországi harcokban. A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1977. 168–175. o.

51 Uo. 168. o.

52 M. T. Mescserjakov: Iszpanszkaja reszpublika i Kominter. 111. o.

53 Uo. 109–110. o.

54 Uo. 113. o.

55 Uo. 113. o.

56 Lásd erről – Bethlen Oszkár: Népi demokratikus fejlődés Spanyolországban 1936–1939. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1963. 196–252. o.; Györkei Jenő: Magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban. Bp., Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 83–94. o.

57 Lásd erről – Gergely Imre: Magyarok a spanyol néppel 1936–1939. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1977. 27–44. o.; Haraszti István: Poggyász nélkül Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. 181–195. o.

58 Györkei Jenő: i. m. 97. o.

59 Lásd erről – Fodor Zoltán: A Pireneusoktól a Kárpátokig. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1982. 105–114. és 257–258. o.; Gergely Imre: i. m. 437–442. o.

60 Györkei Jenő: i. m. 102. o.

61 Uo. 107. o.

62 Uo. 105–106. o.

63 Diego Abád de Santillán: Por qué perdimos la guerra. G. del. Toro. Madrid, 1975. 18. o.

64 Betlen Oszkár: Párizs, Madrid, Bécs. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1969. 292–293. o.

65 Harsányi Iván: A spanyol köztársasági kormány 1938. áprilisi „13 pontjának" előzményei. Párttörténeti Közlemények. 1978. június 2. sz. 109–110. o.

66 José Diaz: Tres anos de lucha por el Frente Popular, por la libertad, por la independencia de España. Colección Ebro. Párizs, 1969. 578. o.

67 A csehszlovákiai szudétanémeteknek a fasiszta Németország által felvetett problémája, melyet ürügyként használ fel Csehszlovákia feldarabolására, majd megszállására.

68 A megállapodásról lásd Villani Frigyes római követ és Marosy Ferenc londoni ügyvivő jelentéseit. Országos Levéltár. Külügyminisztérium Politikai Osztály K 63–29/1–915–1938.; K 63-29/1–1826–1938.

69 Diószegi István: Két világháború árnyékában. A nemzetközi kapcsolatok története 1919–1939. Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1974. 297. o.

70 A csapatkivonásokról és a bizottság munkájáról lásd Wodianer Andor San Sebastian-i magyar ügyvivő jelentéseit. OL. KüM. Pol. oszt. K 63–29/1–3776–1938; K 63-29/3777–1938; K 63-29/1–524–1939.

71 Gergely Imre: Magyarok a spanyol néppel 1936–1939. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1977. 467–470. o.

72 Dolores Ibarruri: V borbe. Moszkva, Progressz, 1968. 358. o.

73 Julio Alvarez del Vayo: Freedom's Battle. New York, 1940. 277. o.

74 Az Olasz Kommunista Párt alapító tagja, kiemelkedő vezetője. A Komintern Végrehajtó Bizottságának 1924-től, a VB Elnökségének 1928-tól, Titkárságának 1935-től volt tagja.

VERSEK, VISSZAEMLÉKEZÉSEK

1 Az ellenforradalmárok 1956. október 30-án a budapesti Köztársaság téren megölték.

2 Szabadcsapat – a népi milicia egységei.

3 A római katonai szervezetből átvett elnevezés – század.

4 Ez volt a legnagyobb madridi laktanya.

5 Csapajev, Vaszilij Ivanovics (1887–1919) – a szovjet Vörös Hadsereg egyik kiemelkedő tehetségű tisztje, a polgárháború legendás hőse, a Kolcsak ellen harcoló 25. Vörös Lovashadosztály parancsnoka; 1919-ben a fronton halt hősi halált.

6 Sziklai Sándor spanyolországi neve Ladi Péter volt. 1956. október 26-án az ellenforradalmárok Budakeszin megölték.

7 Munkás. Bratislava, 1937. márc. 7-i sz.

8 Madrid egyik tere.

9 A francia és a nemzetközi munkásmozgalom egyik jelentős vezetője. 1931-től tagja az FKP KB Politikai Irodájának, 1935-től a Komintern Végrehajtó Bizottságának.

10 Lovasszázad.

11 Cervantes Saavedra, Miquel de (1547–1616) – a spanyol irodalom nagy alakja, a Don Quijote szerzője. 1571-ben a lepantói csatában megsebesült, öt évig a mórok foglya volt.

12 Molnár István a belgiumi ellenállási mozgalomban halt hősi halált.

13 Strausz Sándor hősi halált halt a belgiumi ellenállási mozgalomban.

14 Madrid egyik külvárosa, a mi felszabadulás előtti Angyalföldünknek felelt meg.

15 May, Karl (1842–1912) – német ifjúsági író; kalandos, főként indián tárgyú, sokszor sekélyes regényeket írt.

16 Segítség Spanyolországnak.

17 Az önálló Ausztria bekebelezése a fasiszta Németországba.

18 Hegel, Friedrich (1770–1831) – német idealista filozófus, a Marx előtti filozófia legnagyobb dialektikus gondolkodója.

19 Pétain, Henri Philippe (1865–1951) – francia marsall; 1939–40-ben madridi követ, 1940-ben miniszterelnökként kapitulál a Franciaország nagy részét megszálló német fasiszták előtt; székhelyét Vichybe teszi és kiszolgálja Hitlert.

LEVELEK, CIKKEK, TUDÓSÍTÁSOK

1 Hátországul.

2 Az FKP Párizsban megjelent magyar nyelvű lapja.

3 1933-tól 1939-ig az Egyesült Államok nagykövete volt Spanyolországban.

4 Új nép.

5 A Horthy-különítményesek által 1920-ban meggyilkolt Somogyi Bélának, a Népszava szerkesztőjének fia volt.

6 Jobboldali szociáldemokrata politikus. Az SZDP vezetősége 1948 márciusában kizárta a párt soraiból. Aktív szerepet vállalt az 1956-os ellenforradalom vezetésében, majd külföldre szökött.

7 Beugrató titkos rendőrkém.

8 Hősi halált halt Gandesánál.

9 Az ókori görög mitológiából vett hasonlat. Plejádok – Atlasz és Pleioné hét lánya, akiket haláluk után Zeusz csillagkép alakban helyezett el az égen.

10 Iglesias, Pablo (1850–1925) – 1879-ben a Spanyol Szocialista Párt alapító tagja.

11 Orosz emigráns mensevikek, akik Spanyolországban is a Szovjetunió ellen agitáltak.

12 Csendőrség.

13 A Spanyol Köztársaság kommunista tisztjei.

14 A Spanyol Kommunista Párt központi lapja.

15 Konfekciós munka, melyet elsősorban munkanélküliek végeztek. A gumikabátosoknak külön szakszervezetük, annak magyar tagozata is volt.

16 A párizsi kommün (1871. március 18.) és a Magyar Tanácsköztársaság (1919. március 21.) évfordulója.

17 Fricska.

18 Hősi halált halt Léridánál.

19 Gál János tábornok.

20 Szőke Jenő 1938. március 12-én halt hősi halált.

21 Hősi halált halt Spanyolországban.

22 Népfront Bizottság.

23 A Gestapo internálta és koncentrációs táborban halt meg.

24 Barcelona egyik fő útvonala.

25 Nagyon jó! Nagyon jó!

26 A nemzetközi önkéntesek 1938. október 28-i kivonása után.

1 A jelentésben szereplő adatok valóban túlzottak.

2 Spartacus-szövetség – a német szociáldemokraták baloldali internacionalista csoportja, amely az első világháború idején alakult Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg vezetésével. A spartakisták aktívan részt vettek az 1918. novemberi német forradalomban. Az 1918 decemberében megalakult Németország Kommunista Pártjának ez a csoport lett a magva.

3 1934 februárjában a bécsi proletariátus fegyveresen föllépett az előretörő fasiszta erőkkel szemben.

4 Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal.

5 A Márciusi Front 1938-ban falukutató írókból alakult. A mozgalom társadalmi hátterét hárommillió agrárproletár súlyos szociális helyzete, politikai hátterét a Kisgazdapárt behódoló politikája jellemezte. A Márciusi Front célja a politikai képviselet nélkül maradt parasztság vezetése és felszabadítása volt. A mozgalom hibájául róható föl, hogy a magyar parasztság felszabadítását nem az ipari munkássággal szövetségben akarta megoldani. Ennek ellenére a Márciusi Front megalakulása politikailag igen pozitív lépés volt.

6 Utalás arra a táviratra, amelyet J. V. Sztálin Madrid ostromának kezdetén küldött José Diazhoz, az SKP főtitkárához, és amely 1936. október 17-én napvilágot látott a Mundo Obrero hasábjain.

7 Fekete nyilak, Littorio-hadosztály stb. – fasiszta olasz magasabbegységek, melyek Franco oldalán harcoltak.

8 Von Steuben tábornok (1730–1794) – porosz tiszt, az észak-amerikai szabadságharc résztvevője.

9 Schurz, Karl (1829–1906) – amerikai államférfi. Mint a bonni egyetem hallgatója részt vett az 1849-i badeni felkelésben. Az amerikai polgárháborúban az északiak oldalán hadosztálytábornokként harcolt.

10 La Fayette (1757–1834) – az amerikai függetlenségi háború hőse. Az 1789-i és az 1830-i francia forradalomban fontos szerepet játszott. 1789-ben a francia nemzetőrségnek volt a parancsnoka.

11 Dombrowski (Dabrowski), Jaroslaw (1836–1871) – a párizsi kommün hadseregének főparancsnoka. Hősi halált halt a párizsi barikádharcokban 1871. május 23-án.

12 Garibaldi, Guiseppe (1807–1882) – olasz szabadsághős, az egységes Itáliáért folyó harc egyik vezéralakja.

NÉVMUTATÓ

Abelovszki – 144
Adler, Friedrich – 24, 197
Alcen, Mohamed – 112
Antonio – 63
Aranyossi Pál – 45
Ardiaca, Pere – 26
Asge, Méndez – 35
Auriol, Vincent – 21
Auth István – 53
Avalov – 143
Azaña, Manuel – 11, 14, 29, 31, 34, 185

Bakallár István – 47
Dr. Bakács Tibor – 130, 131
Baller – 195
Baneth Jenő – 129
Barbado, Francisco – 119
Barrio, Martinez – 15, 18, 34
Barantini, Ilio – 17, 77
Basch Endre – 51
Basch Endréné – 51
Basch János – 51
Baschné Anna-Mária – 95
Batov, P. I. (Fritz) – 20, 75
Bánffy János – 83, 92
Beimler, Hans – 185
Belov (Karlo Lukanov) – 75, 76, 80
Bencze Imre – 161
Besteiro, Julian – 21, 35
Blanco, Segundo – 35
Blum, Leon – 17, 20, 21, 30, 41, 126
Bogomolov – 144
Dr. Bolgár Elek – 144
Bolin, Luis – 19
Dr. Boór – 196
Boros Miklós (Seres) – 51, 105
Bowers, Claude – 150
Brandt, Willy – 20
Brocskó János – 67
Brouckère, Louis de – 24, 151, 197
Brunner Andor – 51, 100
Bruno – 63
Byron – 206

Caballero, Largo – 12, 13, 17, 18, 22, 25, 28, 29, 30, 166 169
Caboch – 142
Cachin, Marcel – 197
Campesino – 110, 111
Carillo, Wenceslao – 35
Casado – 35
Castells, Andreu – 19
Castillo, José – 14
Cervantes Saavedra, Miguel de – 90
Chamberlain, Arthur Neville – 33
Chamon – 115
Chautemps, Camille – 21, 30
Checa, Pedro – 35
Ciano, Galeazzo – 21
Cierva, Ricardo – 19
Claudin, Fernando – 35
Codovilla, Victorio – 17
Comillas – 156
Comorera, Joan – 26
Companys – 29, 185
Cordón, Antonio – 34
Cortada – 29
Cot, Pierre – 21
Cravelle – 143
Cusin, Gaston – 21

Csapajev V. I. – 56
Csapajev (Szalvay Mihály) – 54, 55, 56, 83, 85, 103, 110. 111, 117, 162, 186
Csatári József – 51, 86, 105, 110
Cséby Lajos – 42, 62, 99, 100
Csirmáz Mihály – 179
Csordás – 193
Csurgala József (Bóna) – 53

Dahlem, Franz – 25, 34
Dan – 166
Daladier, Édouard – 43
Delvigne, Jean – 24
Deutsch, Julius – 24
Dr. Dénes – 125
Diamant, Max – 20
Diaz, Antonio – 193

Diaz, José – 13, 29, 32, 167, 186, 199
Dimitrov, Georgi – 17, 18, 197, 199
Diósi János – 26
Diószegi István – 33
Ditouelle, S. – 17
Dluzen – 88, 92
Dobai Székely Andor – 193, 194
Dombrowski, Jaroslaw – 206
Dózsa György – 5, 129
Duclos, Jacques – 63
Dudel – 71
Dumont – 137
Duruti – 70

Edvard – 116
Erdélyi – 157
Emilio – 80
Ehrenburg, Ilja – 81
Ébert – 100

Fanjuk – 13
Faupeln, Wilhelm – 152
Fazekas Jenő – 51, 99, 186, 200
Fábri István – 175
Fehér Tibor – 128
Dr. Felkai Dénes – 123
Fernando – 62
Florek András – 86
Franco Bahamonde, Francisco – 12, 13, 14, 15, 16, 19, 26, 30, 31, 32, 35, 36, 43, 51, 60, 69, 75, 76, 77, 83, 90, 96, 102, 127, 149, 151, 157, 162, 163, 164, 176, 178
Franek – 115
Fritz (Batov) – 75, 80
Fügedi Pál – 130, 131, 132

Gallo – 186
Garcia, José – 155
Garibaldi, Guiseppe – 206
Gál János – 28, 42, 89, 182 (G.)
Gergely Imre – 26
Giral, José – 15
Goded – 13
Goginszky – 76
Goicoechea, Antonio – 15
Goldberger István – 128
Goldman, Edma – 20
Gómez, Paulino – 35
Gómez tábornok – 18
Gonzalez, Antonio – 155
Dr. Gorján – 95, 96
Göring – 204

Gyáros László – 51, 67, 83, 87, 88, 97, 124, 130
Gyenyikin, A. I. – 154
Gyurek Mihály – 72

Hans – 186
Harmath Olga – 51
Hasen, Puerta – 112
Hedrich – 102, 162
Heilbrunn – 80, 81
Hercz Imre – 53
Hernachuelos – 156
Hernandez, Jesus – 180
Dr. Hetényi Imre – 195
Hevesi Ákos (Niebuhr Pál) – 28, 42, 81, 99, 100
Hitler, Adolf – 15, 21, 31, 41, 45, 51, 127, 130, 149, 150, 178, 184, 202, 204
Hock József – 183
Hodgson, Robert – 30
Holdas László – 111
Horváth – 105
Huysmans – 24
Ibárruri, Dolores (La Pasionaria) – 31, 34, 36, 55, 63, 119, 165, 166, 167, 168, 186, 201
Iglasias, Pablo – 165
Illés István – 116
Illyés Gyula – 146

Jacks – 95
Jaenecke – 21
Jakobi Imre – 85, 97
Jalander – 33
Jász Dezső – 28, 119, 152
Jimenez, Juan – 156, 157
Joachim 88
Jolly – 95
József Attila – 39

Kadlec Károly – 54
Kahle, Hans – 18, 52
Kakuk József – 116
Kálcsics – 200
Karay-Krakker Kálmán – 157
Karniol Mor – 54
Kassák Lajos – 134
Kárász Győző – 143
Kepes Imre – 105, 130
Keszőcze Endre – 53, 54, 92, 103, 105, 200
Kéthly Anna – 158
Khuen-Héderváry Kálmán – 193
Kiss Ferenc – 51
Kiss László – 26
Klauber József (Landa Oszkár) – 100
Kléber, Emilio – 18, 22, 55, 63
Klein József – 127
Kohn Árpád – 51
Kolcsak, A. V. – 154
Kolin – 200
Komját Aladár – 74, 150
Koré – 178

Kossuth Lajos – 140, 201
Kovács Ferenc – 51
Kovács I. – 175
Kovács József – 115
Kozma Miklós – 191, 192, 194, 195
Kozovszkij (Petrov) – 75, 81
Krasovetz Ferenc – 72
Kratochvill – 116
Kreikovics József – 54
Kresnarik József – 100, 101
Kreznár Károly – 83, 105
Krizsán – 178
Kronovitz Mátyás – 72, 107
Kurta János – 72
Kuttner Erik – 24

La Fayette – 206
Lakatos – 193
Lamoneda, Ramón – 26, 29
Dr. Langer – 96
Leonard, Rudolf – 141
Lerroux, Alejandro – 166
Liber – 166
Lister, Enrique – 22, 33, 41, 63, 79, 93, 94, 104, 107, 110, 119, 124, 132, 167, 179, 180
Longo, Luigi (Galló) – 17, 18, 25, 34, 41, 128
Losonci B. – 171
Luciano – 78
Lukács Pál (Zalka Máté) – 18, 67, 75, 78, 80, 81, 82, 100, 153, 171, 185, 196
Lukanov, Karlo (Belov) – 25, 75, 76, 81

Madarász Emil – 58
Mag János – 92
Majek József – 160
Major Frigyes – 142
Malinovszkij, R. J. – 20
Malraux, André – 17
Mann Gyula – 170
Manso, José – 12
Manuilszkij, Dmitri – 18
March, Juan – 15
Marin, Val – 35
Marschall László – 86, 102, 111, 200
Martinez – 156
Marty, André – 18, 34, 41
May, Karl – 120
Mádai József – 72
Mátyás László – 51, 87, 141
Medinacelli – 156
Merino – 104
Mező Imre – 51, 87, 103, 132
Mező Imréné – 51
Miaja, José – 22
Michna Mihály – 170
Miklós – 163
Moch, Jules – 21
Modesto, Guillermo – 33, 63, 104
Mola, Emilio – 13, 14, 15, 16
Molnár István – 101, 131
Molnár János – 83, 88, 93
Mora – 156
Morandi, Aldo – 69, 70, 71
Moulin, Jean – 21
Mussolini, Benito – 15, 41, 48, 51, 107, 127, 130, 149, 150, 161, 178, 184, 204
Münnich Ferenc (Flatter Ottó) – 5, 28, 41, 199, 200

Nagy Pál – 126
Nagy Sándor – 131
Nanetti, Nino – 185
Negrin, Juan – 25, 30, 31, 34, 35, 104, 111, 127, 136, 185
Nemes – 101
Nenni, Pietro – 17, 24, 29, 151
Neumann Jenő – 114
Nicoletti, H. – 52
Niebuhr Pál (Hevesi Ákos) – 99, 101
Niedermann Ferenc – 183
Nits István – 85
Nógrádi Jenő – 112

Orio – 154
Orwell, George – 20

Padrach Lajos – 72
Pajetta, Giancarlo – 128
Papacsek Péter – 126
Pataki István – 114
Pedro – 64
Pedralba, Luis – 155
Peña, Gonzáles – 12, 167
Penaranda – 156
Perez-Salas – 70, 71
Petőfi Sándor – 9, 140, 201, 206
Petrov (Kozovszkij) – 75, 80
Peyer Károly – 21
Podboj Vilmos – 53
Pongrácz György – 116, 131
Porcel – 111
Pozas – 80
Pradas, García – 35
Prieto, Indalecio – 13, 25, 31, 32
Primo de Rivera – 10, 14, 15
Propper Sándor – 126, 157, 158, 159

Quiroga, Casares – 14, 15, 167

Radics – 85
Radnóti Miklós – 27, 98
Rajk László – 27, 45, 124, 141

Rajki Mátyás – 105, 178
Rau, Heinrich – 128
Rákosi Mátyás – 27, 52
Ráth Károly – 135, 141, 142, 144
Recalde, José – 70, 71
Rebière – 18
Regler, Gustav – 80
Reichenberger, Franz – 76
Rein, Mark – 20
Reiner – 63
Ribas – 107
Ribár Pál – 105
Rinnesel Teréz – 194
Rio, Del – 35
Rios, Giner – 35
Roasio, Antonio – 17
Robles, Gil – 167
Rodriguez – 62
Rodriguez, Sáinz – 15
Rojo, Vicente – 34
Rónai Zoltán – 26
Roosevelt, F. D. – 30

Salas – 111
Salazar de Oliveira – 15
Sanchez – 112
San Andrés – 35
Sanjurjó, Justo – 11, 14
Santillán, Abád – 29
Sarraut – 138
Schramo – 103
Schubert – 76
Schurz, Karl – 206
Sebes György – 45, 126, 127
Sebes Imre – 45, 117, 126
Sebes Sándor – 45, 141, 187
Sebes Sándorné – 72
Seres (Boros Miklós) – 51
Sese, Antoni – 26
Sinda, Gustav – 90
Dr. Somogyi György – 187
Somogyi Mihály – 51, 95
Somogyi Pál – 157
Souchy, Augustin – 20
Sotelo, José – 14
Spaak, Henri – 34
Steckmayer István (Stefi) – 100, 126
Steinmetz Miklós – 145
Stern, Lazar (Emilio Kléber) – 18, 22
Straub György – 182
Strausz Sándor – 104, 132
Steuben – 206
Swierczewski, Karol (Walter) – 18

Szabó Ferenc – 72
Szalvay Mihály (Csapajev) – 28, 42, 53, 54, 55, 56, 83, 85, 86, 88, 90, 103, 105, 126, 130, 131, 132, 142, 200
Szántó Rezső (Baller Michael) – 75
Szederkényi B. – 93
Szedner – 88
Szeles S. – 170
Szepessy Albert – 158
Szepessy Sándor – 182
Sziklai Sándor (Ladi Péter) – 141, 142
Szőke Illés – 76
Szőke Jenő – 51, 177
Sztálin, J. V. – 199
Szyr, Eugenius – 131

Taffal, Osorrio – 113
Tagüena – 104
Takács György – 183
Tarmadi István – 48
Tarmanes – 156
Tarr Imre – 42, 81, 100, 101, 193
Táncsics Mihály – 140, 201
Thorez, Maurice – 17, 197
Tirpák – 178
Togliatti, Palmiro – 35
Torunczyk – 131
Tóth György – 178
Tömpe András – 4, 141
Tömpe István – 45, 69, 141
Treer Márton – 178
Trockij, Lev – 14
Tura – 85

Vajda Ernő – 116
Valdes – 63
Vanderveld, Emile – 24
Varga Jenő – 12
Varela – 116
Vayo, Alvarez – 28, 34
Váli Zoltán – 116
Vándor József – 60
Várnai Zseni – 121
Vázquez – 29
Vidal, Pedro – 155
Vidali, Vittorio – 18
Dr. Villa – 124
Villadrosa, Manuel – 105, 111
Vili – 102, 162
Vincze József – 51
Vincze Józsefné – 51
Vittorio, Guiseppe – 18, 52
Volt, Friedrich – 141
Vornyik Dolfi – 48
Vörös Béla – 83, 87, 95

Wacek – 131

Wachtel Andor – 72, 116
Walter tábornok – 18
Weisz Fülöp – 93
Weiszbrunn György – 85, 171
Wysznewski – 18
Zaissner, Wilhelm – 18, 19
Zalka Máté (Lukács Pál) – 18, 28, 41, 42, 77, 78, 81, 82, 92, 94, 154
Zamora, Alcala – 11, 13, 166

TARTALOM

Dr. Münnich Ferenc: Előszó 5
Harsányi Iván: Nemzetközi brigádok, magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban. 1936–1939 7

VERSEK, VISSZAEMLÉKEZÉSEK

József Attila: Március 39
Dr. Münnich Ferenc: Spanyol földön a magyar nép szabadságáért 41
Bakallár István: Utam a köztársasági Spanyolországba 47
Vincze József: Akik Belgiumból indultak el 51
Keszőcze Endre: Az első nemzetköziekkel a spanyol milíciákban 54
Sziklai Sándor: Szalvay Mihály – a magyar Csapajev 56
Madarász Emil: Harminc kis madridi gyerek 58
Vándor József: Madrid – 1936. november 7. 60
Cséby Lajos: Néhány emlék 62
Gyáros László: Figuerastól a Jaramáig 67
Tömpe István: A köztársaság évfordulóján 69
Mádai József: Budapesttől Figuerasig. 72
Komját Aladár: Nemzetközi brigád indulója 74
Dr. Szántó Rezső: Jarama, Guadalajara, Huesca 75
Bánffy János: A jaramai fronton 83
Csatári József: A magyar önkéntes század Jaramánál és Guadalajaránál 86
Baschné, Anna Mária: Harc az életért 95
Radnóti Miklós: Hispánia, Hispánia 98
Fazekas Jenő: A magyar zászlóalj első napjai 99
Molnár István: Huesca alatt 101
Marschall László: Tegnap és ma 102
Mező Imre: Fasiszta lovasok 103
Strausz Sándor: Aragón után – az ebrói átkelés előtt 104
Ribár Pál: Átkelünk az Ebrón 105
Kronovitz Mátyás: Jelenetek az Ebro partjáról 107
Csatári József: Az első két nap az Ebrón túl. 110
Nógrádi Jenő: A köztársaság foglyai között 112

Pataki István: Nehéz dolog az élelmezés 114
Kovács József: A 356-os magaslat 115
Sebes Imre: Utolsó nap a fronton 117
Jász Dezső: Hispániában 119
Várnai Zseni: A sárga szél 121
Dr. Felkai Dénes: Nemzetközi brigád orvos főhadnagya voltam . . 123
Sebes Imre: Magyarországtól Magyarországig 126
Baneth Jenő: Kicsi seregünk elvonul 129
Kepes Imre: Utolsó leheletünkig 130
Kassák Lajos: Bilbao – Southampton 134
Ráth Károly: Liberté, egalité, fraternité 135
Mátyás László: Nemzetközi brigadisták Észak-Afrikában 141
Illyés Gyula: Madridi dobok 146

LEVELEK, CIKKEK, TUDÓSÍTÁSOK

A spanyolországi fasiszta fölkelés: merénylet a béke ellen (Komját Aladár) 149
Spanyolország próbaterep (Claude G. Bowers) 150
A Spanyol Köztársaság megmentése az európai béke megmentését jelenti (A Népszava tudósítója) 151
Titkos háború a Spanyol Köztársaság ellen (Jász Dezső) 152
Megtörtént a „madridi csoda" (Zalka Máté) 153
Ahol egy nép támadt föl a fasizmus és a reakció ellen (Gergely Imre) 154
Miért harcol Franco? (A Kanadai Magyar Munkás adatai) 156
Juan Jimenez győzni fog (Somogyi Pál) 156
A spanyol nép harcának viharos hullámai a Pest megyei közgyűlésen (A Népszava tudósítója) 157
Erről a kérdésről nem beszélhet (A Népszava tudósítója) 158
Feloszlatom! (A Népszava tudósítója) 158
Beugratók (A Népszava cikke) 159
Magyar milicisták a spanyol fronton (Magyar milicista) 159
A szakaszparancsnok halála (Holdos László) 160
Magyar internacionalisták a spanyol fronton (Bencze Imre) 160
Madrid alatt a magyar század (Névtelen közlés) 161
A komáromi magyar fiú (Névtelen közlés) 162
A nemzetközi önkéntesekről (Di Vittorio–Mario Nicoletti) . . . 163
Madrid védelme (Dolores Ibarruri) 164
La Pasionaria – Dolores Ibarruri (Névtelen közlés) 165
Észak-franciaországi magyar bányászok ünneplik a spanyol frontról érkezett sebesültet (Névtelen közlés) 168
Visszhangra találnak a kérő szavak (Tudósítások, levelek) 169
Vágyom vissza a frontra (Losonci Berci) 170

Igazi forradalmár lettem (Weiszbrunn György) 171
Egy szabadságharcos naplójából (G. K.) 172
Magyarok, előre! (Fábri István) 173
Hazánkra is gondolunk (Névtelen közlés) 175
A század első napja a fronton (J. Kovács) 176
Harcolni kell egy szebb életért (Szőke Jenő) 177
Megtanultuk a géppuska kezelését (Rajki Mátyás) 178
Készen vagyunk a harcra (Csirmaz Mihály) 178
A nemzetközi brigádok Aragóniában (K. J.) 179
Mit olvasnak a magyar zászlóaljban? (Szepessy Sándor) 181
A műszaki zászlóalj szilvesztere (Niedermann Ferenc) 182
Sétám a Ramblán (Névtelen közlés) 183
Búcsú a spanyol néptől (Sebes Sándor) 184
Az internált magyarok orvosokat búcsúztatnak (dr. Somogyi György) 187

DOKUMENTUMOK, NYILATKOZATOK

A magyar szervezett munkásság üdvözlete a spanyol szabadságharcosoknak 191
Kozma belügyminiszter nyilatkozata a sajtó képviselői előtt a Népszaváról és a Szociáldemokrata Párt magatartásáról 191
A magyar kommunisták munkacsoport-ülésének határozata . . . 192
A magyar század üdvözli a Szabad Szót 193
Khuen-Héderváry Sándor párizsi követ jelentése Kánya Kálmán külügyminiszterhez a Spanyolországban harcoló magyarok számáról 193
A rendőrség politikai osztályának jelentése Kozma Miklós belügyminiszterhez a Spanyolországba szökésekről 194
Kozma Miklós belügyminiszter utasítása a magyar önkéntesek Spanyolországba utazásának megakadályozására 195
Zalka Máté, a 12. Nemzetközi Brigád parancsnoka dicséretben részesíti a Thälmann-tüzércsoportot 195
A Belügyminisztérium utasítása a külföldi munkásmozgalomban részt vett és hazatért egyének nyilvántartásáról és figyeltetéséről 196
A Spanyolországban harcoló magyar önkéntesek válasza a Márciusi Front felhívására 196
Nemzetközi akcióegységet Spanyolország védelmére 197
A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának levele Spanyolország Kommunista Pártja Központi Bizottságához . . 198
A 11. Nemzetközi Brigád búcsúztatja parancsnokát, Flatter Ottó őrnagy elvtársat. Rendkívüli parancs 199
A 13. Nemzetközi Brigád parancsnokának levele a magyar önkéntesekhez – a közös harcok emlékére 200

La Pasionaria búcsúztatja a nemzetközi önkénteseket 200
A nemzetközi brigádok tiszteletére kiadott díszoklevél 201
A saint-cyprien-i tábor magyar foglyainak felhívása Magyarország népéhez. 201
A gursi internáló tábor foglyainak felhívása: meg kell menteni a nemzetközi önkénteseket! 204
A Franciaországba internált nemzetközi önkéntesek magyar nyelvű felhívása 205

FÜGGELÉK

Időrendi táblázat. 211
Névmutató . . . . . .
Helységnévmutató 215

© Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetsége
ISBN 963 326 360 3
Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó
A kiadásért felel: Németh M. László igazgató
Szedte és nyomta az Alföldi Nyomda
A nyomdai megrendelés törzsszáma: 3092.66-14-1
Készült Debrecenben, az 1987. évben
Felelős vezető: Benkő István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: Szepesi Ferenc
Műszaki vezető: Jordán Gusztáv
Műszaki szerkesztő: Tóth László
Tipográfia és kötésterv: Lengyel János
Terjedelem: 24,25 A/5 ív + 28 oldal melléklet
115(2026) Zi 1088-f-8788

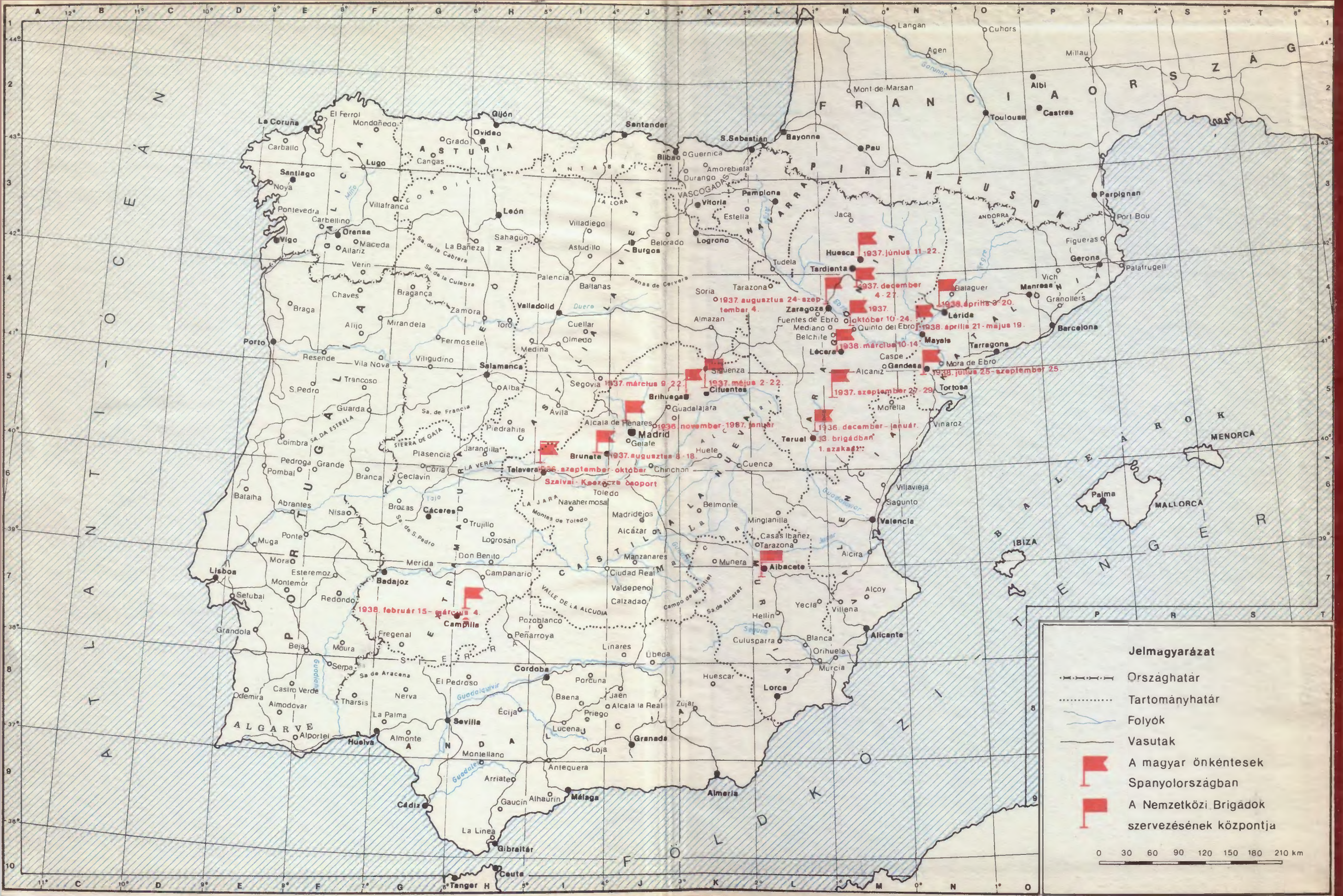

Jelmagyarázat
Országhatár
Tartományhatár
Folyók
Vasutak
A magyar önkéntesek Spanyolországban
A Nemzetközi Brigádok szervezésének központja
0 30 60 90 120 150 180 210 km
1937. június 11-22.
1937. december 4-27.
1937. augusztus 24-szeptember 4.
1937. október 10-24.
1938. április 3-20.
1938. április 21-május 19.
1938. március 10-14.
1938. július 25-szeptember 25.
1937. szeptember 27-29.
1937. március 9-22.
1937. május 2-22.
1936. november-1987. január
1936. december-január.
13. brigádban 1. szakasz
1937. augusztus 8-18.
1936. szeptember-október
Szalvai-Keszecze csoport
1938. február 15-március 4.
FRANCIA ORSZÁG
PIRENEUSOK
ANDORRA
ASTURIA
GALICIA
LEÓN
CASTILLA LA VIEJA
NAVARRA
ARAGÓN
KATALÓNIA
VALENCIA
MURCIA
CASTILLA LA NUEVA
EXTRAMADURA
PORTUGÁLIA
ALGARVE
ANDALUCÍA
BALEAROK
MENORCA
MALLORCA
IBIZA
FÖLDKÖZI-TENGER
ATLANTI-ÓCEÁN
La Coruña
Santiago
Vigo
Orense
Lugo
Gijón
Oviedo
Santander
Bilbao
S.Sebastián
Bayonne
Pau
Toulouse
Albi
Castres
Perpignan
Gerona
Barcelona
Tarragona
Lérida
Mayals
Gandesa
Tortosa
Zaragoza
Huesca
Tardienta
Pamplona
Vitoria
Logrono
Burgos
León
Valladolid
Salamanca
Porto
Lisboa
Badajoz
Campilla
Cáceres
Madrid
Brunete
Talavera
Brihuega
Cifuentes
Teruel
Valencia
Albacete
Alicante
Lorca
Granada
Málaga
Almería
Sevilla
Huelva
Cádiz
Gibraltár
Ceuta
Tanger